

8596

విషయానుక్రమణిక

ఆక్టోబరు 1953

ఆంధ్ర రాష్ట్రావతరణము—సంపాదకీయము	...	287
ఆంధ్రుల చరిత్ర ఘట్టములు—నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు	...	291
కంతధ్వని—కవికొండల వెంకటరావుగారు	...	303
స్వాతంత్ర్య చంద్రిక—విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు	...	310
యూరోపియనుల ఆంధ్రభాషాచరిత్ర సేవ—మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు	...	312
విదునిమిషాలు—శ్రీపంతుల శ్రీరామశాస్త్రిగారు	...	319
సోమనాధుడు—అప్పల వీర వెంకట జోగయ్యశాస్త్రిగారు	...	328
మధుర నేలిన తెలుగురాణి—చల్లా రాధాకృష్ణశర్మగారు	...	332
గోదావరి—బొడ్డు బాపిరాజుగారు	...	339
సిద్ధణ్ణ వాసల్ భిత్తి చిత్రాలు—వేలూరి రాధాకృష్ణగారు	...	341
శుభాకాంక్ష—బులుసు వేంకటేశ్వరులుగారు	...	346
నిన్న, నేడు, రేపు—'శార్వరి'	...	347
ఆంధ్రుల చరిత్ర—రావెళ్ల హనుమంత రావుగారు	...	354
మిల్లిగరిటి—పుటేపు సత్యనారాయణగారు	...	364
నాటకరంగ స్మృతులు—గోవిందరాజుల సుబ్బారావుగారు	...	371
గ్రంథ విమర్శనము—	...	379

త్రివర్ణ చిత్రము : రఠీమన్మధులు—మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తిగారు.

“నాకు తెలుసును... లక్స్ టాయిలెట్ సబ్బు మీ చర్మమును ఇంక మనోహరముగాచేయును”

అని
టి.ఆర్.రాజగుమారి
చెప్పుచున్నది

“శుభ్రమైన ఈ
తెల్లటి సబ్బు నా
చర్మముమీద నవ్విపెట్టు
మనననందె నాకు మిక్కిలి
ఇష్టము.” అని టి. ఆర్. రాజ
గుమారి చెప్పుచున్నది. అయితే ఇంకా
ఇలాగన చెప్పుచున్నది: “మనోహర
మైన చర్మహృందర్యమునకు నావలె
చేయండి. లక్స్ టాయిలెట్ సబ్బుతో మీ
చర్మమునకు ప్రదీపన సంరక్షణను ఇవ్వండి.”

**లక్స్
టాయిలెట్ సబ్బు**

సినిమా చారలకు
సౌందర్యమునిచ్చు సబ్బు

LTS. 367-X30 TL

తెలియదు; కానియది సాతవాహనసామ్రాజ్యమందలి జనానీకమున వాడుకయందుండిన భాషయని మన మాహింపవచ్చును. ప్రాచీన తమిళవాజ్ఞయము నాధారపఱచుకొని ప్రాచీనతమిళానీక స్వరూపము నొక్కరిల కనుగొనవచ్చును. తొలగ్గా ప్రియము నందు కొనుండుమిళమును గూర్చియు కొనుండుమిళ వాడునుగూర్చియు గొంత వివరణకలదు. కొడుండుమిళు పెండుమిళుకంటె భిన్నమైనది. పెండుమిళు పుచ్చమైనది; కొడుండుమిళు దాని భిన్నరూపము. తమిళవాడు పరివరములనుండు కొన్ని నీమలలో నీకొనుండుమిళు వాడుకయందుండెను. ఇందుముఖ్యముగ తమిళవాడు కుత్రిమందుండిన అరవవాడు అరవావలెలై, పున్నాడు అనునది ముఖ్యముగ గను నింపబడినది. దక్షిణంబున ఉత్తర ఆంధ్రాడు జిల్లాల చేరినదే మరువనావలయునుండెను. చెంగల్యును దానికు త్రిమిండుమిళీరూపియు నరువావలె తమిళయనబరగెను; అందుమున యననగూగోళ వాస్తవ్యుడగుచున్నయను బాలివారు చోళుండుల మునకు ప్రరమున కృష్ణానదికి దక్షిణముననుండు శీర దేవీమన నివసించుచుండిరిని చెప్పియున్నాడు. శిల్పాగు మండులలోని కందుకూరు తాలూకాకు జెందిన మాతెగొంపపై చెక్కియందునాక ప్రాచీన ప్రాకృతరూపమున నరువాలరు ప్రస్తావముగలదు. కావున కృష్ణానది పర్యంతమును బోలూ చెప్పినట్లు అరువర్నయనువారు నివసించుచుండిరినట్లు తెల్లము పున్నాడు మైసూరునందలి చిటకభాగమునకు బ్రాచీన నామును. పాపాత్మ్య గంగాభాగములందీర్పాపుము తోర్ననబడినది. ఇందువలన కృష్ణానదికి దక్షిణముండును మైసూరు ప్రాంతమునను తొలకొప్పయరుకాలమున కొడుండుమిళు వాడుకయందుండినది తెలుచున్నది. ఈప్రాంతములను తమిళభాష పుచ్చిత యిది "కొళండుమిళు" నేలమగనో కనుగొనెను. దీనికురువరాకయే ప్రధాన కారణము. అరవలు దివిలలు గారు. దక్షిణాపభ్రమునకును దివిళిగూమి కిని మృగ్యవేసిండుచుండిన వాగబాలి ఒమలని తమిళ పరిశోధకులు చెప్పదురు. కాని యరువాల రాంగ్రు లోలేక వారితో గలసిమెలనియుండిన మోయోకణగ వారలో యని లలదులు ముండునను. వీలనగా మహారాజుల చూసిన గాపురు నాగపాళకులకు సాతవాహనరాజులతో బంధుత్వము గలసియుండినది కావలయునని యందున్నది. మోగను నరువాలరు మాట్లాడుచుండిన కొడుండుమిళు సంస్కృత ప్రాకృతపదములు పెండుమిళు పదములను సేర్పడినది.

కావున నరువాలరు సంస్కృతమునగాని ప్రాయశః సాతవాహన రాజకుటుంబమునలై ప్రాకృతమునగాని భాషించుచుండి యుండవలెను. క్రమ క్రమముగ నాంగ్రులయొద్దకి యాధికముగలవలన కొడుండుమిళు రూపము మఱియు భిన్నము నూతనభాషగ పరిణామ ముండెను. ఈ నూతనభాష స్వరూపముగూడనన్ని యెడల నొక్కతీరున నుండలేదు. ఆయాప్రాంతము లందు వనించుచుండిన ఆంగ్ర ద్రావిడజనసంఖ్యను బట్టి దానిస్వరూపము భిన్నమైయుండెను. దక్కను పూర్వార్థమున ననగా గోదావరి కృష్ణా వివాకినీ నదీ నీరమందలి సారవంతమైన దేవీమనరాంగ్రులసంఖ్య యధికతరము. ఇప్పటిభాష తన ద్రావిడత్యమున సంపూర్ణముగ గోలుపోకపోయినను సంస్కృత ప్రాకృత పదధూయ్యమై యాభాషల సాంప్రదాయములను ధారాళముగ గ్రహించెను. ఇట్లాంగ్ర ద్రావిడ భాషల సంయోగమువలన సేర్పడిన క్రొత్తభాషయే ప్రాతలెను. దక్కను పశ్చిమార్థమున పూర్వార్థ మునందులకై నాంగ్ర ద్రావిడభాషల కూటములన నూతనభాష యేర్పడినను నాంగ్రులకంటె ద్రావిడుల సంఖ్య యధికముగలచే దానిస్వరూపము భిన్నమయెను. దీనికి హితే కన్నడముని పేరువచ్చినది. హితేకన్నడమునకు దివిళిముతో చాలా సన్నిహిత భాంధవ్యముగలదు. అది తన కొడుండుమిళ స్వరూప మును చాలాకాలమువఱకు గోల్పోలేదు. ఆంగ్ర ద్రావిడప్రజల సంయోగమువలన నాంగ్ర బాలిముళియు సంక్లిష్టమై యాగుని కాంగ్రునానీకమై పరిణామ ముండినది. ప్రాకృత ద్రావిడుములకు భిన్నమైన తెనుగు వారి నైనదిభాషయైనది.

2

ఆంగ్రుల పురాతన చరిత్రమునెల్ల నాధారములలేవు. తాద్రాంగుములనుబట్టి చూడగా వారు బౌద్ధయుగమున కృష్ణా గోదావరుల నడుమ నివసించుచుండిరిని తెలియవచ్చుచున్నది. ఆంగ్ర బాలికి చెందిన యశ్వకముళీకలను గెండుతెగల జనులకు బోధను ప్రతిష్ఠాపనగరములు ముఖ్యస్థానములగ తోర్ననబడినవి. చంద్రుని ప్రభుత్వము మార్గస్థానాజ్యమున కన్తీభారము చేయునప్పటికి ఆంగ్రులు దక్షిణాపభ్రమున కధిపతులైయుండిరి. వారిరాజ్యము దీక్ష గ్రామములను, కోటలచే సంరక్షితములైన ముప్పది పల్లములను గలవని వారిరాజు కోటపున లోకపదాథులను గెండుతెగ నుజ్జములను వెండు యెనుగలను గలక

నియు మెగాస్థినీసు వ్రాసియున్నాడు. చంద్రగుప్తుని కాలమున మార్క్యుటసు నాంగ్రులకును పరస్పరమెట్టి రాజీయసంబంధముండెనో తెలియదు; చంద్రగుప్తుడు వారిని జయించిన తరువాత కవకాశములేదు; కాని యశోకుని కాలమునందాంగ్రులు మార్క్యుల కరిగావులైయుండిరి. అశోకుడు జయించినది కలింగదేశముకట్టియే. కావునచంద్రగుప్తుని యనంతరము మార్క్యసామ్రాజ్యము పీఠము నధిష్టించిన చిందు సారు దాంగ్రులనుజయించి వశపరచుట గావించుకొనెనని చరిత్ర పరిశోధకు లిశేషులభిప్రాయ పడుచున్నారు. సత్యము గావచ్చును. కాని యాంగ్రులు చిరకాలము పారలంకర్తృ మనుభవింపలేదు; అశోకుని యనంతరము మార్క్యసామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమైనది. అశోకునితరువాతి మార్క్యచక్రవర్తుల సరిష్టహితనాధారపఱచుకొని సాతివాహనవంశజుడగు శ్రీముఖుని యాధిపత్యముక్రింద నాంగ్రులు తిరుగుబాటుచేసి గతించిన నిజశాస్త్రలంకర్తృమును బురగి ప్రతిష్ఠియొందగు బటుకాక పక్షిభారతముందు మార్క్యుల యేలుబడి కింపనుండి రాష్ట్రములనున్నటి నాకమించుకొనిరి. ముఖ్యము కాన్యవంశజులగు గూల్కదోసి మగధము నాకమించి నిఖిలభారత సామ్రాజ్యమునకును మూలసామ్రాజ్య సాటిలైపుత్రమును గైవసము చేసికొనిరి. శ్రీముఖుడగు అతిని వంశజులను పక్షిబాహుళ్యమున నాలుగు శతాబ్దములకు మించిన కాలము పాలించిరి. పీఠపాలనను వర్ధిల్లఁజేసి సమయముగాదు; కాని వారికాలమున పక్షిబాహుళ్యమున సంభవించిన ముఖ్యాంశములను సంగ్రహముగా నిచటచెల్పుట యుక్తము. ఇందు ప్రథమమున బేర్కొనవలసినది వారొనర్చిన జరిసేద, సాతివాహన యుగమున నుత్తరాపథ్యమున శతయవనాది విజాతీయులు ప్రవరి దేశమున చాలా భాగము నాకమించుకొని సురాష్ట్ర మాళవ గూములను జయించి తుదకు పక్షిబాహుళ్యముపై నెత్తివచ్చి యవరాంతమును దైతము గైవసముగావించుకొనిరి. కాగయవాడు ఖహారాటవంశజులగు శతవ్రహ్మణులకూలపటాయెను. ముఖ్యము వారున్నదికర్కరపుమున సరకు పేయక వర్ణాశ్రమములను పాడుపేయగడిగిరి. ఈ కారణములవలన బ్రాహ్మణులగు సాతివాహనులకు వారితో స్తరము గలిగెను. క్రీస్తుశక ప్రారంభకాలమున నాంగ్రసామ్రాజ్యము నెలమండిన గౌతమీపుత్ర శ్రీ భారతకైయనురాజు శతరాజ్యముపై నెత్తి బోయి ఖహారాటవంశమును నిర్మూలముగావించి వారి యేలుబడిక్రింద రాష్ట్రమునంతటి నాంగ్రసామ్రాజ్య

మున గలుపుకొనెను. దేశదేవులైనదేవుల నామదేవుడు దానవనికాయమునవలె దనకుమారుడగు గౌతమీపుత్రుడు శతయవనాది విమతులను నాశముగావించి సనాతనవర్ణము నుద్ధరించెనని బాలశ్రీ యతిని బాటిదేశి సేవలను శిలాగ్రముల బ్రకటింపినది. గౌతమీపుత్రుని యనంతరము రాజ్యభారము వహించిన సాతవాహన వృహతిరు సత్త్వవంశులు గాకబోవుటచే శత్రులు మరల తలయెత్తి చాచ్చునుని నాయకర్షణముక్రింద నాంగ్రులను బరాలిఖిలముగావించి మాళవదేశమునం దుజ్జయి రాజధానిగ నొకమాతన రాజ్యమును స్థాపించిరి. కాని యల్లశ్రీ భారతకైయనురాజు వారిని ప్రతిఘటించి నాంగ్రసామ్రాజ్యమును గాపాడెను. ఇదిట బేర్కొనవలసిన ముఖ్యము కముఖ్యాంశము బాధమతివ్యాప్తి. సాతవాహన యుగమున బాధమతిను పక్షిబాహుళ్యమునకును తామరరింపరగ వర్ధిల్లినది. బాధమతి గ్రంథములందు గౌతమబుద్ధుడే యాంగ్రదేశమునకు వచ్చెనని చెప్పియున్నది. కాని యిది విశ్వాసపాత్రముగాదు. ఆంగ్రదేశమున బాధమతియు నుపదేశించుట ప్రారంభించినది అశోక చక్రవర్తి కాలమునండియే. అతడు మహాదేశభిక్షుని ఆంగ్రులకు బాధమతియు నుపదేశించుట కంపెను. ఆతడు కృష్ణాంబువునందలి గామ్యకలకమున నెలకొని బాధమతి ప్రచారమునకు ప్రారంభించెను. ఇతని ప్రచారమునకు ఇతిము బాధమతియు దేశమంతటను వ్యాపించెను; జనసామాన్యము బాధమతియు నంగీకరించెను. విద్యావంశుల సేవలు శ్రమగల్గి గొని భార్యవదేశి పేరు తిని జీవించునకు పరమావధియని తలచిరి. ఆర్థిదేవుడు నాగార్జునుడు మున్నగునాంగ్రులెందరో బాధమతి తత్త్వమును బరిశోధించి నూతన గ్రంథముల రచించి క్రొత్తవార్తలనుబహుళి బాధప్రపంచమున ప్రఖ్యాతిపఱపెనని.

బాధమతి వ్యాప్తితోగూడ వాస్తునిర్మాణాది శిలభివృద్ధిపడినది. ఆర్థియనుండియు నూపార్వన బాధమతియునకు ప్రధానాంగమైయుండెను. మండితోనో ఇటికతోనో, బాతితి నోకట్టిన అర్ధగణాకారముగనుండు సుబాధివంటి సునిర్మాణమునకే బాధమతి పేరు. ఇందు బుద్ధునియొక్కయు నతని ప్రధాన శిష్యులయొక్కయు పరికరబాధ్యునిదేశోదభివృద్ధిలు స్థాపితములైయుండిన కలియనవని వస్తులకర్పణయనులాగును. సాతివాహన యుగమునందాంగ్రదేశమున చల్లయడలను పెద్దవియు చిన్నవియు బూదములు వంటలకొలదిగ నిర్మింపబడెను. వాని శిథిలములు

దేశముందుకల నడటి రాజులును ధనసంపన్నులును శివస్వామి హిందూదేవతల కొయతములు బుద్ధ భగవానునికీ నూపనత్యాగులును నెలకొల్పినారు. పేద వేదాంగ వేదరైస బ్రాహ్మణుల పదల వేదోక్తకర్మల ననుష్ఠించుచు యజ్ఞాది కార్యములు నపశ్రువాగు ఇట్లు సాతవాహనయుగము విశాలభారత నిర్మాణమునకు సహకారి యాయెను.

3

క్రీ. శ. మూడవ శతాబ్ద పూర్వార్థమున సాతవాహన సామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమైనది; అంతటితో నాంధ్ర జనపదము చీలికలై రాజకీయకర్మము గోల్పడి నది. ఇదిల మొదల శేర్కొండనగినది కర్ణాటాత్పత్తి. ప్రాచీనుల కన్నపభాషలు యాపందినప్పటి నుండియు బూర్వ పశ్చిమాంధ్రులలో భేదము లేర్పడి నది. క్రమక్రమముగ నీ భేదములు ప్రబలి పెన్ను బాతివిభజనకు గారణమౌతుములైనవి. పశ్చిమ ప్రాంతముల వారు పూర్వ సీమల వారినంటి పెర్చికి కన్నాటకు లనబరగిరి. పూర్వ సీమలవారి కాంధ్రనామము గూడఁగాయెను; కాంధ్రకమున వీరికి తెలుగువారనియు వారి చేతునునకు తెలుగు చేతిమనియు పేరులు కలిగింది. ఆంధ్రులకు తెలుగువారును క్రొత్త చేల కచ్చెకో నిష్ఠయించి వేష్టలునకు వీలులేదు. బాతియు భాషయు నొక్కటియై యీనను రాజకీయోద్వేగ లేక గాంధ్రులు పెక్కు స్వంతప్రాంతముల పాలనకు లోబడి విభిన్నతయొందిరి. సాతవాహన సామ్రాజ్య మంతరించినపిమ్మట తీరాంధ్రదేశమున కృష్ణా నది యధిపత్యములను ఇష్టానుకంఠాలు పాలింప గడిగిరి. వీరి పిమ్మట బృహత్పలాయన బాలంకాయన రాజులు గృహాంతరమును వేంగిదేశముతో గూడ పరిపాలించిరి; మూరవంశిజులు కలింగము నేలుచుండిరి; తిరువాతి విష్ణుకుండినులు వేంగిమంజలమున కధిపతులై యుత్తరమున కలింగము సరిహద్దులనుండి దక్షిణమున గృహానదితటమున గల రాష్ట్రమున కధిపతులైరి. ఇష్టానుకంఠాల నలిచిన పిమ్మట పల్లవులు దేశము నాక్రమించి కృష్ణా తుంగభద్రలకు దక్షిణముందును నాంధ్రరాష్ట్రము నంతటిని స్వాధీనపఱచుకొని ప్రభుత్వము నల్పగడిగిరి. తెలింగాణచరిత్రమును దెల్పు పాదమున తెవ్వియు నొకకను బయల్పడలేదు. అప్పటి రాజుల వరతి మొందొరులతో యుద్ధము పేయుచున్నను ఆంధ్రదేశము నంతటిని ఏకాధిపత్యము కైవడికి దంతులయనని యెవ్వరును బ్రయత్ని మెనర్చి నట్లగవడదు.

చాళుక్యకమనముతో నాంధ్రదేశ చరిత్రయందు కొక నూతనయుగము ప్రారంభమగుచున్నది. చాళుక్యోత్పత్తిని గూర్చిచరిత్ర పరిశోధకులు భిన్నాభిప్రాయములను జరిపిచియున్నారు; వారి వివాదములతో మన కివ్వకు పనిలేదు. చాళుక్యుల కౌసవ మొట్టమొదట ఇష్టానుకంఠ శాసనములగు కౌసవచ్చుచున్నది. ఇష్టానుకంఠ యాధిపత్యముకొంద రాయలసీమలోని జనులనుకుగు ప్రాంతమున హిరణ్యకులను తెగవారు నివసించుచుండిరి. వీరి సేనాధిపతి స్కంద చెలికి గెమ్మగుడిని యిష్టానుకంఠ శాసనమున కలగు; స్కందచెలికి గెమ్మగుడినగా స్కందచెలికి మనుమడో కుమారుడో వంశీకుడో యగు రెమ్మగుడిని యర్థము; ఇందువలన క్రీ. శ. మూడవ శతాబ్దమున చాళుక్య వంశిజులు కొందఱు జమలమకుగుప్రాంతమున నుండిరిని తెల్పుచున్నది. తిరువాతి పేరు పశ్చిమాంధ్రాధిపతులై యుత్తర కర్ణాటకమునకు వలస దులిపియి విజాపుర మంజలమున స్థిరపనాసము లేర్పఱచుకొన్నట్లున్నది. క్రీ. శ. ౬ వ శతాబ్ద మగ్గమున పులకేశి వర్మకుడిను చాళుక్యప్రభువు విజాపురమండలములోని బాదామని నాధించి యచటి కొండపై ప్రబలమైన దుర్గమును గట్టించి దానిని రాజధానిగా చేసికొనెను. పులకేశికు మారులైన కీర్తివర్మ పరిపర ప్రాంతములను జయించి తన యేలుబడికిరిని రాజ్యమును వేంపండించెను. ఇరినిచే బంధువులైన ప్రాంతమున నలవకొద్దకంజులుండిని చాళుక్య శాసనములందు చెప్పియున్నది. నలులనువారు నలునాడి విషయమును గుండిరి. ఈ నలునాడి విషయమే కర్నూలుమంజల పూర్వసీమయందుండిన నెలనాడి యని పరిశోధకులు కొందఱు అభిప్రాయపడుచున్నారు. మార్గకదంబులు పశ్చిమసముద్రతీర ప్రాంతదేశములను బాలించుచుండిరి. ఈ విజయముల వలన కీర్తివర్మ యాంధ్ర కర్ణాట దేశ భాగములను జయించి తన యధికారము క్రిందికి దెచ్చుకొనెనని విదితమగుచున్నది. కీర్తివర్మకు నలుగు గ్రదుగురు పుత్రులుండిరి. పెద్దవానిగు గంజు పులకేశి గూరా ప్రభుగు, తేత. ఇతను దక్షిణాపథమంజల కలరాష్ట్రములను జయించి పూర్వ సాతవాహన గూరపాలకులవలె దక్షిణాపథాధిపతియని వాసికెక్కెను. ఇతని పాలనకొంద పకలాంధ్ర భూమంజలమే కాక కర్ణాటావని పైల మొక్కలులుబడికొంది వచ్చినది. కాని యిటు చేకూడిన రాజ్యకర్మము చింతలము వల్లలేదు. తా జయించినట్టి యాంధ్రదేశమునుండి గంజు పుల

కేసి వేంగి కలింగములను పెర్రుతిని తన పెర్రుతున్నదికి
కుటుంబమువద్దనుండి వంశసారంపర్యముగా నేలుకొను
మని నెలమిచెప్పాడు. ఇట్లు హిందూధర్మమున గలతన
చాళుక్యరాజ్య మొక్కట చేయుటను, అది మొదలు
బాదాచియును రాష్ట్రమునకును పులకేశింబలివారికి
పరిమల చాళుక్యులచియ్యి వేంగి కలింగముల నేలు
వచ్చును చాళుక్యులవద్దనుని వంశసారముగా నెర్రు
లనియు మేలు కనెను.

అంధ్రదేశమున నుండిన కాలము రాచికిము
నవ్విన రాజవంశమునందులలో భార్య చాళుక్యవంశము
ముగిసినది. క్రీ. శ. 624 నుమలు 1074 వచ్చునందు
452 సంవత్సరము కంటేమునాకు తీరాంధ్రమును
నాచిరించి. భార్య చాళుక్యల క్రీ. శ. 624 నందు
నొక యల్లుడు కన్పెనెను. భార్యచాళుక్య చరిత్రయిం
దగుంట్లే చరిత్రయిని చెప్పవలయును. అంధ్ర
దేశమున దివ్యదాసములు వాళ్ళున్న చాళుక్యరాష్ట్ర
కూటసామ్రాజ్యములందు లయించి పారలంకారమున
బ్రుంగియున్న కాలము బాతీయ నాస్థానాల్లమును
వలసియుండును నందునట్లు కెంతైనా పోరాడును
నాచి భార్య చాళుక్యకర్త. కావున నొక చరిత్రయె
దగుంట్లే చరిత్రయిని యనుచు పరిచెను. భార్య
చాళుక్య చరిత్రయందు మూడు ఖండములు గానవచ్చు
చున్నవి. (1) ప్రారంభ ఖండము—క్రీ. శ. 624
మొదలు 757 వరకు—అనగా దాదాపు చాళుక్య
రాజ్య ముండునంతదాక. దీని విస్తృతమును
కాలమునంత నున్నది విస్తృతమును వర్ణించు
మంధ్ర రాజు కాలమున రాజ్యపరిపాలనము గావించి
నదిను వాళ్ళ పాలనయందు నుండిన చరిత్రాంశములను
గురించి తెలియవచ్చుచుండునువర్ణించునట్లును. వారి
క్రింద బాదామిచాళుక్యలకును, పరమవర కంభం
మొదలకే నిచ్చియుంచినాస్థానమున గానవచ్చును. వారు
దస్తయింబులకే పరామిచాళుక్యల క్రాంతి
గురించియు ప్రక్షుల్లము ల్పైకికరముగ పోరాడెను
దెప్పలచుచుండును; కాని లగ్నమైన కానాది
సాధనములందు వా కంటేదురుతొ నెప్పుడును గోరే
సర్దుకొని యియ్యవలెనవలెను నున్నట్లును గలిగి
యందుకెరిని యూహించవచ్చును. (2) క్రీ. శ.
757 మొదలు 973 వరకును భార్య చాళుక్య చరిత్ర
యందు ముగ్ధభూతుని చెప్పవచ్చును; ప్రథమ
పరిపాలనయందు లోపమునకు గానాస్థానమునకే పరు
నెన్నగురాము లెప్పుడు ప్రభావములను చూపిరి.
అట్లున భూస్వామ్యచాళుక్యవంశమును ముగిసింది
చూచుగా మూడు ముఖ్యాంశములు విస్తృతమును

[illegible]

హృదయమున దమ్ములను బ్రాణమున స్వయామయము
కొంతకుంఠితైతియవచ్చుచున్నది.

చాళుక్యమునకు ఆంధ్రభాషాభ్యుదయము
నకు మొట్టమొదట ప్రతిబంధకమైనది. చాళుక్యులు
కర్ణాటకులు; వారి భాష కర్ణాటము; తీరాంధ్ర
భూమియే కాక కొంచెముచురుచుగ సకలరాంధ్రా
వనియు చాళుక్యుల యెలుబడి క్రిందికి వచ్చుటవలన
బ్రాహ్మణులకు కర్ణాటభాషాసంపర్కము దప్పినది
కాదు. కన్నడ పదములు పలుకుటకు లోకోక్తులు
విరుదాంతులు ద్రవిడతంతముగ దెలుపన ప్రవేశించినవి.
తీరాంధ్రరాయలసేనులలో గొన్ని పులములంగు
వచ్చి రాసనములు గన్నడమున బ్రకటింపబడుచుండెడిది.
రాజులను సామంతులను గన్నడమున ఆదరించుటవలన
నది నాగరికభాషయై వర్ణింపబడి. ప్రాచీను
జనసామాన్యులను వాడుకయందుండినను విద్యావంతుల
దృక్పథమున కెక్కడయో; కాని రాష్ట్రీకులు
సామాజ్యస్థావరతో భాషాపరిస్థితులు మారెను.
రాష్ట్రీకులుపూర్వచాళుక్యులవలన కర్ణాటాంధ్రమైత్రీ
చెడెను; రాష్ట్రీకులులు పూర్వచాళుక్యులను చంపచాళుక్యు
లనియు సాంధ్రచాళుక్యులనియు బిలువనాగిరి; పూర్వచాళుక్యులు
రాష్ట్రీకులను కర్ణాటకులని నిరసంపగిరి. ఇందుకాలమున పూర్వ
చాళుక్యులు కర్ణాటభాష యను తెలుగు నాదరింప
నారంభించిరి. ఈ విషయము నన్నచోడుని పరమార
సంధిముహూర్తి

‘మునుహగ్ కవితలోకం
యన వలయుగ జేక కవిత బుట్టించి తెనుం
గు నిలిపి రంధ్రవిషయం

యన జనచాళుక్యరాజు మొదలుగ పలువుర
ప్రత్యయన నూచింపబడియున్నది. ప్రాచీనుల కవి
త్వము బుట్టించి చాళుక్యరాజు నున్న పరమర దెనుగు
సాంధ్రులు బాదుకోల్పిరిని యిందువలన కల్గుచున్నది.
కవిత్రయము బుట్టించి తెనుగు సాంధ్రవిషయమున
నిలిపిన చాళుక్యరాజు కృష్ణదేవరాయలు (కానవారు పట్టుటకు
విద్యాంశులు ప్రయత్నింపనేరరున్నాడు. ఆరి
గెష్టకైవసు (క్రీ. శ. 818—892) ల ముగ్గురే వేంగిని
పాలించిన సుదగ విజయాదిత్యుడో లేక తిమ్మార్జును
డో కావలయునుగాని తిరుపతిరామమూర్తియ కాదా
లకు. విలసరా దెలుగు పద్మరచన యప్పటికి పరిపూర్ణ
మందియుండెనని యతని రాసనముల దుఃఖమునయున్నది.
పూర్వచాళుక్యరాష్ట్రీకులు పురుషులు తెలుగుకవి
త్వపునికి కారణమైనది, కన్నడ కవిత్రయము దానికి
మేలుబలియైనది. తెనుగు కన్నడ ఛందోబాహుళ్యముల

నొండొంటిలో తోల్పిచూచిన విధి తెల్లముగాగలదు.
తెనుగున కవిత్రయము బుట్టినను కావ్యరచన యింకను
ప్రారంభము గాలేదు. ఈ కారణముననే యప్పు
డాంధ్రజేయున కావ్యరచనకు గలగిన పాన్న
సంపాది కవులు కన్నడమున కావ్యముల విరచించిరి.
ఈ కాలమునది తెనుగుకవిత్రయమంతయు శాస
నములం దుగియున్నది.

(1) క్రీ. శ. ౯౦౭ మొదలు ౧౦౮౬ వఱకును
పూర్వచాళుక్యుల చరిత్రమున నంతియ సులువని చెప్ప
వచ్చును. ఈ కాలమున నచ్చిన ప్రధాన చరిత్రాం
శము చోళ పాశ్చాత్య చాళుక్యుల ద్వంద్వయుద్ధము.
క్రీ. శ. ౯౦౭ సంవత్సరమున రాష్ట్రీకులు సామనా
జ్యము నులిపిపొయిరి. పాశ్చాత్య చాళుక్యుల సత్తా
త్రయము వంశము ఇమ్మకి వైలవచేవుడు కర్ణాటక
సింహాసనము నాక్రమించుకొనెను. ఆంధ్రజేయున
తెలింగరాజును రాయలసేనుగ బాలభాగమున నలిపి
యెలుబడికి లోకేన యుండుచు. ఆ సమయముననే
ప్రాచీనజేయున చోళులు విజృంభించి సమగ్ర
ద్రావిడభూమిని యనుభవించుటకు ప్రయత్నింప
కొని యాంధ్రకర్ణాటక సరిహద్దులపై దళుల నావృత్తము
ర్చియ నెలకొల్పి యుండి యున్నది. ఆంధ్రజే
యునకు గాన్నాకువండ్లి వేంగిమంత్రియగు; కావున
వేంగిని కలవందుల కోక ప్రభువంశ కర్ణాటకులను
ముఠాముక్త్యులతో జుక్రమములు వేంగిపై నెత్తిరా
గలగిరి. ఉగ్రములయ్య వేంగి వాల్మీకి ప్రుచ్చచాళు
యొనది బ్రాత్య చాళుక్యుల నావృత్తియ నుండగల
మనది. కామయముగ నా చోళవృత్తి చోళు
లకును ముఠాముక్త్యుల పాశ్చాత్య చాళుక్యులకు నతి
గావులు గావలసిన వచ్చెను. ఏలగిరి పురుంబ కిల
మాలులే వారి నీ సైన్యము విచ్చివది.

క్రీ. శ. ౯౭౦ వ సంవత్సరమున ముగ్గుర
విజయవంశీయుల యిది యిది దానాపైదు
వేంగి సింహాసనము నాక్రమించుకొని యుండునా
రాజ్యపాలన పునర్పాదు. ఆంధ్రుల ముగ్గురల కిటుగా
దగుని బిడవలది వేంకింటి సంగనానాధిపతి ఒక
చోళ భటుడు దానాపైదుని యిది క్రీ. శ. ౯౭౦
సంవత్సరమున వేంగి కరిగియుల నాక్రమించుకొని
౨౭ సంవత్సరము లేక త్రావరతెనై ప్రధానం
దగు యుండునై. ఆంధ్రులు విజృంభించిన మహాపురు
షులలో నిల డొక్కఁడు. ఇటు చోళులకు నటు
కగ్ర బతులను గీరాంధ్రులను సనగిగిడియని న
నావృత్తియము గావడెను; కాని చిట్టిచివర
కరిడు రణవిహారుడు కాగా వేంగిరాజ్యము చోళు

లకు హస్తగతమైనది. దానాధిపతి పుత్రులకు శక్తి వర్ధిల్లు విమలాదిత్యులు పితృమరణానంతరము దానిని దేశమునకు నోయి చోళచక్రవర్తియగు మొదటి రాజ రాజు నాశ్రయించిరి. రాజరాజునకు వేంగిదేశమును బొమ్మటకు మంచి సమయము దొరికినది; కావున వారిని చేరదీసి రెండవరాజున విమలాదిత్యునికి దిన కుమార్తె కుందవ్వనిచ్చి వివాహమునర్పి పెద్దవాడగు శక్తివర్ధను సహాయముగ గురువరాజు రాజేంద్ర చోళుని యాధిపత్యముక్రింద నొక ప్రదేశము నెవ్వయును వేంగిదేశమును జయించుట కంపెను. ఈ గొలుపును బలాచంద్రుడు నిజముగాగా రాజేంద్రచోళుడు శక్తివర్ధను పితృసైతామహమైన పూర్వచాళుక్య సింహాసనముపై బ్రతిష్ఠించెను. శక్తివర్ధు రాజ్యాభిషేకముతో పూర్వచాళుక్యుల స్వాతిథ్యము గలిగించెను; అతడును నరివి తిరువాలివాయను చోళుల కరిగాపుడై వచ్చెను. పూర్వాత్య చాళుక్యుల యొత్తిడి దినదిన ప్రవృద్ధివహించుచున్నది. చోళుల సహాయములేక వేంగియందు రాచరికము సలుపుటకు సాగ్యము గాకపోయెను. శక్తివర్ధు పంపించెంగు రాజ్యమునపై కాలగతి నందెను. అతని సందు లేకపోవుటవలన నరివి మరణానంతరముని తమ్ముడు విమలాదిత్యుడు రాజ్యాధిపతిగా గునిమి చేరి కాలము ప్రజాపాలన గావించి గడించెను. విమలాదిత్యుని కిరువురు పుత్రులుండెరి. వారిలో చోళ రాజును దానిని పుత్రులు రాజరాజు నరింద్రుడు శక్తివర్ధు; రెండవరాజు రాజేంద్ర చోళుని రెండవరాజును మేనాదానికాపుత్రుని విభువర్ధను విజయాదిత్యుడు. అతడు రాజరాజునరేంద్రుని రాజ్యాభిషేకమునకు సమ్మతించక తిరుగుబాటుచేసి పాశ్చాత్య చాళుక్య చక్రవర్తియగు గంపె యింపించుని వేంగి నాశ్రయించుకొనెను. అంతట చోళ చక్రవర్తియగు రాజేంద్రచోళుడు దన మేనల్లుడగు రాజరాజునరేంద్రుని పక్ష మవలించి నైస్యగతుతో దరలిథచ్చి విభువర్ధన విజయాదిత్యుని బాటలోని (క్రి. శ. 1022 వ సంవత్సరమున) దరినికి పట్టాభిషేక మహారాజ్యమును చేసెను. తన కుమారులగు సమ్మంగదేవి నిచ్చి యుద్ధాహము గావించెను. కాని రాజరాజు నరింద్రుని కడుగండ్లంతట తీరలేదు. క్రీ. శ. 1031 వ సంవత్సరమున మహాయుగసారి యంతరము విభువర్ధనుని చుండెగవలన రాజ్యాధిపతి డాయను; చోళ చక్రవర్తి సహాయమువలన మరల బుజప్రతిష్ఠితుడాయెను. క్రీ. శ. 1042 వ సంవత్సరమున పాశ్చాత్య చాళుక్య

జయనింపకు మృతినందెను. అరివి యనంతరము అరివి పుత్రు డాచావముల సోమేశ్వరుడు సామ్రాజ్యాధిపతి యాయెను. మఱి గంపెంగు గుచ్చిన తిరువాలి రాజేంద్రచోళ చక్రవర్తియగు కాలగతి నందెను; తిరువాలి నరివి తేల్చుపుత్రుడు మొదటి రాజాధిరాజు చోళసామ్రాజ్యమున కధిపతి గూడెను. ఆచావముల సోమేశ్వరు రాజాధిరాజుల రాజ్యకాలమున చోళ పాశ్చాత్య చాళుక్యులకు పోగు మహా ఘోరముగ నుచెను. క్రీ. శ. 1047 వ సంవత్సరమున ఆచావముల సోమేశ్వరుడు వేంగిని గయించి స్వాధీనపఱచుకొనెను. మరల క్రీ. శ. 1068 వఱకు చోళులకు వశపడలేదు; రాజేంద్ర చోళుని యనంతరము చోళ సామ్రాజ్యమున కధిపతుడైన యరివి పుత్రులు వేంగిపై బజుగాగు డండగాత్రితీపయు సాధించుటలేరి. కావున రాజరాజునరేంద్రు డాచావముల సోమేశ్వరున కరిగాపై యరివితో సంధిచేసికొని క్రీ. శ. 1061 వఱకును రాజ్యముజేసి మృతినందెను; తిరువాలి నరివి కుమారుడగు రాజేంద్రుని సింహాసనమున నధిష్ఠింప నీయక విభువర్ధన విజయాదిత్యుడు సోమేశ్వరుని సమ్మతిపై దేశము నాక్రమించి పాలించ గడగెను. క్రీ. శ. 1068 లో సోమేశ్వరుడు విజయాదిత్యుని నందు వఱకును నరివి యధికారము నిర్మలముగ సాగినది. అంతలో చోళచక్రవర్తి హిరరాజేంద్రుడు వేంగిపై నెత్తివచ్చి విభువర్ధన విజయాదిత్యుని బాట దారిలను మేనల్లుడైన రాజేంద్రుని సింహాసనముపై బ్రతిష్ఠించెను; కాని యిటుపిమ్మట గొన్ని నెలల లోపల హిరరాజేంద్రుడు పరిమరణించుటవలన రాజేంద్రుడు దక్షిణదేశమునకు బోయి చోళసామ్రాజ్యము నాక్రమించుకొని, కుమారునిగ చోళదేవుని నభిషేకనామమును ధరించి చోళరాజుడాయెను గంగై కొండ సోళపురమునుండి ప్రజాపాలనము నేయగడగెను. రాజేంద్రుని నిష్క్రమణము విభువర్ధన విజయాదిత్యుని కనుకూలపడెను. పూర్వ గాంగవంశిగాడైన రాజరాజు సాచాదిత్యులునుపై యరివి వేంగిని మరల స్వాధీనపఱచుకొనుట కత్తివచ్చెను; అరివిని వారిండుటకు వలనపడక కులలోర్ధంగుచోళు పిఠిలో రాజీపడి యుండిరి. దాని ప్రకారము విభువర్ధన విజయాదిత్యు డరివి జీవితాలిమువఱకును వేంగి నెలనట్లును అలావనుక నది కులలోర్ధంగునికి చెంది వలసినట్లును దీర్ఘము జేసికొనిరి. అట్లే విభువర్ధన విజయాదిత్యుడు క్రీ. శ. 1076 వఱకును వేంగిని స్వతిథ్యుడై పరిపాలించి దేశము చాలించెను. అటు పిమ్మట వేంగి చోళసామ్రాజ్యమున గలసిపోయినది.

రాజకీయ పరిస్థితు లిట్లు కలతవడియుండినను, ఆంధ్రవాఙ్మయము చక్కగ నభివృద్ధిపడినది. నురుగ విజయాదిత్యుని కాలమునుండి గానవచ్చు పద్యరచనా సంప్రదాయ మీ యుగమందు గూడ నాదర్శపాత్ర మాయెను. జటాచోడ భీముని కాంచీపుర శాసనమును సోమరేవి గ్రామోరామ శాసనమును, బగవతి దీక్షాసి శాసనమును ఇచట స్ఫురింపదగినవి. ఆంధ్రకావ్యరచన ఈకాలమునంద ప్రారంభమాయెను. అప్పుడు వెలు వడిన కావ్యములు గెండె. నన్నెచోడుని కుమార సంభవ మొకటి; గెండెవది నన్నయభట్టుగారి ఆంధ్ర మహాభారతము, గెంటెయందును కర్ణాటక వాఙ్మయ చాఢ్యులు విష్ణుప్రయుగ గోచరమునునున్నవి. మఱియు నన్నయభట్టుగారికి భారతరచనయందు వారాయణ భట్టు తోడ్పడెను; వారాయణభట్టు కర్ణాటకుడు; కర్ణాటకచక్రవర్తియైన ఆచావమ్మ సోమేశ్వరుని ప్రధాని. కావున నన్నయభట్టుగారి కవిత్యయూగ పాల లోని పంచగారవలె వారాయణభట్టుకవిత్యము లీనమై యున్నది. ఇక కర్ణాటక కవిత్యపు పోకడిలు నన్నయ భట్టుభారతమున గానవచ్చుచున్నవి. ఈ విషయ మెట్లుండినను, ఆంధ్ర వాఙ్మయమునకు నన్నయభట్టు గారి భారతము పునాదివంటిదని నిస్సంశయముగ బలకవచ్చును.

4

క్రి. శ. 12 వ శతాబ్దోద్భవమున చోళ పాశ్చాత్య పాద్రావ్యములు కెండును విచ్చిన్నము గాడొసగినవి. సామంతరాజ్యములు ప్రబలి స్వతంత్రము లాయెను. ఇట్లు పాడమాపిన స్వతంత్రమైన నూతన రాజ్యములలో నాలుగు ముఖ్యమైనవి. తెలంగాణమున కాకతీయులను సీరదేశమున చలవాటి చోళులును నెల్లూరి తెలగు చోళులును రాయలసీమయందు వల్లూరి కాయ్యప్రభువులను నెలకొని దమతమ గూఢపత్యము క్రింది రాష్ట్రములను బెంపొందించుటకొఱిందొరు లులో బోట్లాడగలిగిరి; కాని కాలక్రమమున కాక తీయులు చక్రిన వారి నధికరించి కొంత మించు మించుగ నాంధ్రదేశము సంతతి వాక్రమించుకొనగలిగిరి. మొట్టమొదట కాకతీయుల యధికారము తెలింగాణ మందలి సచ్చినాటియందు మాత్రమే వెలుచుండి నది; కాని స్వభుజ పరాక్రమముచే గాలక్రమమున వారు తెలింగాణమున దమ యేలుబడిక్రిందికి దిచ్చు కొనిరి. కాకతీయులగురు సింహాసనము నధిష్టించు నప్పు టికి పశ్చిమమున గల్వాణకటకమునుండి పూర్వ సము ద్రమువఱకును నెరచిడిగముగ మూల్యవంతమునుండి

త్రిశైల పర్వతమును వ్యాప్తమైయుండు రాష్ట్రము పర్వమున కాకతీయులపాలనలో నుండెను; కాని గణపతి తలయొద్దపంజరమున నాంధ్రదేశమునంద స్వ ప్రాంతముల వారికి గణ్యత కలగకపోయెను. గణ పతి దొడ్డరాజు; వెలవాటి రాజులను నిర్మించి నెల్లూరు పర్వంతము గల తిరాంగిరమున న్నావ్యవసాయ జీవీ కొనెను. చోడతక్కిరాజుతోను మనుమనిర్మితము మైత్రి గాంచుకొని, కంచితవజ్రు పంచయాత్రలు పల్వెను; వల్లూరు కాయ్యప్రభువుల నరిగావుల జేసి యేలెను. ఈ విజయముల మూలమున గణపతి యాంధ్రదేశమున కధికరాజయెను; కాని యతని కేక ధ్రాధిపత్యము జేకూడదాయె, నెల్లూరు చోళు లును వల్లూరు కాయ్యపులను దమతమ రాష్ట్రములపై సంప్రాగ్ధాధికారమును జేలాయించుచుండిరి. దక్షిణ మున పాండ్యులను బశ్చిమమున జేవగిరి యాదవులను కాకతీయుల నొకను ప్రక్కనొని బల్లములవలె బాధించుచుండిరి. గణపతి యంత్యకాలమునను రుద్రాంబ రాజ్యారంభ దీక్షయందు వారి యాలోచన ము హెచ్చినది; ఆంధ్రదేశముపై నెత్తివచ్చి యచ్చాను పారము వర్తింపగలిగిరి; రుద్రాంబ శత్రుల నెట్లో నిర్మించి తన స్వతంత్రాధికారమును నిలబెట్టుకొన్నను, నాంధ్రదేశమునుండి వారిని పడలొట్టజాలకపోయెను. నెల్లూరు కపిప చిహ్నమునంపలయులందు పాండ్యు లును బహ్మోని యనంతపురమునంపలయుల జేవగిరి యాద వులను నెలకొనియుండిరి; కాని ప్రతాపరుద్రుడు రాజ్యాధిపతియై పుష్కర యాదవుల నొకించి పశ్చి మాంధ్ర మంపలయులను బాండ్యులను బాటకంచి దాక దక్షిణాంధ్ర సీమలును నిజరాజ్యమున గల్పుకొనెను; సామంతరాజ్యములన్ని రూపుమాసిపోయెను; ఆంధ్ర దేశమున కంతిటికిని ప్రతాపరుద్రు డేకచ్ఛత్రాధిపతి యాయెను. సాతవాహనుల పుష్కర సమీపవాయి న రాష్ట్రస్థిత మరల పాడమాపెను. ఆంధ్ర ప్రజ లందఱు మరల పోక్తపాలన క్రిందికి వచ్చిరి.

కాకతీయుల కాలము దాంధ్రదేశమున సంధి వించిన చిత్రతాంశములలో బ్రధానమైనది మఠి విజృంభణము, పిరవెనమును రామానుజ ప్రభువును జేసెను ద్భ్రాంతిలను బ్రాశ్చిపి. ప్రభుత్వములములు గెండును బ్రాచీనములైనవి; కాని యప్పటి మఠ సంస్కరణ యువదేశముల మూలమున నూతన మార్గ ముల నవలంబించి. చాళుక్యుల కాలమున ప్రము ప్రబలి నవాదిగతు పోయిన కాజాచ్చినది. అపొవల కాలముఖకపోలికాదైవముయను లభివృద్ధిగొ నంపుసేవమూలమున ప్రజల హృదయములను చూడ

గొనెను. ప్రజ శివుడే పరమదేవమని ప్రతిపాదించినను ప్రాచీనార్థ్య ధర్మమును వరింపజేరి. బసవఁ డెవత రించినపిమ్మట శైవమందు నాతని ప్రబోధము గల్గినది. బ్రాహ్మణ కులసంబాధుఁడయ్య నతఁ డుపసయనాది ప్రదికర్తృలను దృఢంబులుఁజేసికాక వర్ణాశ్రమ ధర్మములను దగడి యిది విధ్యములని యుపదేశించెను; ధీమత్ప్రసాదమునందుటకు ధీక్షిమాగ్ధమై శ్రేష్ఠతను మని బోధించి ప్రాచీన సవినధి క్షుల మహిమను విశేష పఱచి వారిత్రోవయ పరమార్థమును నాధింపఁజేరిన వారి కత్యంతము శరణ్యమని చాటి చెప్పెను. బసవయే లింగధారణ శ్రువులలో నాచరణలోనికి దిచ్చెనని కొందఱి యభిప్రాయము. పీఠవ్రత దీక్షగొన్నవారందఱును లింగమును వాలాయగ ధరించవలయునని బస వన్న శాసించినది బాధ్యమే; కాని లింగధారణ ప్రభుమయన నాచరణలోనికి దిచ్చివా డితఁడేయనుట సరికాదు. ఏలనఁగా దత్తార్థ్యమునండి కాకపోయి నను క్రి. శి. 2-వ శతాబ్దమునండి పాపపరిశ్రమలలో లింగధారణ వాడుకయం దుండెనని యప్పటి శాస నాదులవల్ల డిలియ వచ్చుచున్నది. శైవులందఱును బసవనిపద్ధతి నంగీకరింపలేదు; ఆంధ్రశైవులు ప్రదిక కర్తృలు విడిచుటకును వర్ణాశ్రమములను దృఢంబులు కును సమ్మతంపఁగెరి. వారికి నాయకుఁడు మన్మథాగ్రుస పండితారాధ్యక్షుడు. బసవనివలె నితఁడును ముక్తి ధీయై యేకసాముని నమ్మి జనసామాన్యమున ధీక్షిమాగ్ధులను ప్రోత్సహించినాఁడు; శర్వభిక్షముల పండితుఁడు బసవనకు సరియున్నది; పాండిత్యమున పండితునిది నెచ్చేయకావచ్చును. బసవనియే నిత్యంత గౌరవాదరములు గలవాడైనను, 'ధీక్షిమాది వలపు బ్రాహ్మణ్యముల'లో బొద్దు విగ్రహబాలసేను బసవలింగి యని ప్రతిఘటించి పీఠవ్రతమున జేలుదారి తీసెను. ఇతని సంప్రదాయమువారి గౌరవగ్ధులు. పీఠ బ్రాహ్మణులు; నేటికిని ఆంధ్రదేశమున వీరిని చున్నాడు; ఇట్లు బసవయు పండితారాధ్యక్షులను పీఠవ్రతసముదాపముడైనను నది కర్ణాటాంధ్రదేశము లందు విశేషవ్యాప్తిపొందిడి పాల్గొరికి సోమ యధ్యక్ష ప్రచారమువలన నే. ఇందు క్రి. శి. ౧౮-వ శతాబ్దంలోదశయందు ప్రతాపదురుని రాజ్యకాల మున రలింగామున వర్తనను. పుష్కలకే నారాధ్య బ్రాహ్మణుఁడైనను బసవని యుపదేశములందు వచ్చు కము సాచ్చగా బ్రాహ్మణ్యము విడిచి జంగముఁ డయ్యెను. సోమనాథుడు నానాభిషల నిష్ఠారుఁడైన పండిత ప్రకాండఁడు. సంస్కృత ప్రాకృతాదులందఱ కాక మరెండు కర్ణాటాంధ్రద్రావిడములందుని నిలిసి

వైకారద్వయ మసాధారణమైనది. కవిత్వమునకాత్యమునం దతినిమించినవా డాంధ్రదేశమునం దప్ప డెవఁడును లేడనుట యతిశయోక్తికాదు; తిట్లు కవిత్వమునంతటి పలుకత్వముతో బరిగించిన కవి మఱి యెవ్వరును గావరారు; మఱివాదములు నడపుటయం దతిని దిండె నేనివచ్చేయి. సోమనాథుఁడు పీఠవ్రతముల ప్రచారము వినియోగించి వాని నాంధ్ర కర్ణాటదేశముల బ్రధాన మఱియు గావించెను.

పీఠవ్రతమువలె రామానుజ ప్రద్ధమమున దేశమునం దెల్లయెడలను బ్రాజనది. ఆదియును, భీక్షి ప్రతిపా దకమైన మఱిమే; కాని యందు విష్ణు వధిదేవము. రామానుజమఱి మెవరి ప్రచారమునూలను నెట్లాంధ్ర దేశమున నభివృద్ధిపొందినది నిశ్చయించి చెప్పటకు వీలు కాదు; కాని పీఠవ్రతముతోపాటిదియు గాకతీయుల వాటి యాంధ్రుల యాచరములకు బాత్రిమెయందె నని యప్పటి శాసనములవల్లను వాఙ్మయమువల్లను దెల్ల మగుచున్నది. ప్రద్ధమము నాంధ్రదేశమున విస్తరింప జేసిన యాచార్యులలోబరాతరభిషక్ గణాధ్యక్షుడు ఇతఁడు గోవావరీ తీరమున నివసించుట బలవుతాంధ్ర సామంత రాజులను క్రిష్ణవర్మ యచ్చి శిష్యుల జేసినాఁడు. ఇట్టి గూచార్యులు మఱి నెందఱో ఆంధ్రదేశమున ప్రచారము సత్వయుండవలయును వారి విధిశ్రమ భావపరిశోధకులు విచారింపి ప్రకటింపవలసి యున్నది

అర్చ్యముకం ౭. నీయుగమున వాఙ్మయమెక్కు వగ నభ్యవదియమందినది; మఱియు మనుపటివదలె కవ ము రాజాశ్రయముపై నాధారపడియుండలేదు; జనాదరణకు ఈ యభ్యవదియమునకు బ్రధాన కార ణము. కాకతీయ ప్రభువులు చాటుకన్య స్థాపాలనలఁ బ్రాంధ్రాను బోషణయందు శ్రద్ధాభిమానము జూపిన లుగపడిదు. గణపతి ప్రభుడు తక్కినసోమయాని నాది ఁంచి సత్కరించె. విద్యానాథునికి ప్రతాపదురుని కౌశల్య ముగగ; కాకత్య ముగ్ధుని విద్యవృద్ధింపయును దోషించె. నిక్కువము. కాని గణపతి ప్రభును తక్కిన సోమయాని జిచ్చినన గౌరవమునకు వాఙ్మకారణులని భాషాభివాసము గాదు. తక్కిన మనుమనిదిగడనుండి వచ్చిన శతాంతారి; సరిగాల దూతలను సత్కరించుట రాజనీతి. విద్యానాథ కాకత్య ముగ్ధులు గీర్వాణ భాషాకోవిదులు; వారికి ప్రతాపదురప్రభుపాలు దోస గిన యాశ్రయ మాలని యాంధ్రభాషాభిమానము గాబా లదు. కాకతీయు లిట్ల దాక్షిణ్యదైనను వారి సామం తులును దొరలును దండనాథుకొద్దగ కారవర్తనము ఆంధ్ర కవులను తేరిదీసి యుత్కల్యైష్ఠ కాకత్య రచనకు

కారణగూర్చుకొని. అప్పటి వాగ్మయము తీయమన కనుగుణముగ చెప్పబడినది. మతద్వైతాన్ని వానిని శ్రమింపములుగ విగ్రహింపవచ్చును. ప్రవృత్తికములు బ్రహ్మతను జవానీక మింకను బహుళముగ శ్రుతిస్మృతి పురాణాక్షర వాతావరణమునె యనుసరించుచుండెను. వారికోరిక నప్పయ్యట్లు చాళుక్యయుగమున వ్యాస ప్రోక్ష మహాభారతము నాంధ్రకరింప వారింజించి మాడు పర్యమును ముగియక మునుపే సర్వస్థులూడెను. ఇట్లరకొరయై నిలిచిపోయిన గూండ్ల భారతాన్నాయమును తిక్కన సోమయాజులు తెలిపించెను; అతని శిష్యులు కూరన మార్గంజేయ పురాణము నాంధ్రకరించెను. ప్రవృత్తిక రచయితలు దమ గ్రంథములందు బహుళముగ ద్వైపదనె వాడిరి. పద్యములకంటె ద్వైపద పాకుట కెక్కువ యనుకులముగ నుండుటయే ప్రధానకారణముగానొప్పు. ఎల్లూర్తి సోమనాథుని ప్రధాన రచనలకు పండితారాధ్య చరిత్రయు బ.వపురాజుమును ద్వైపదాత్మకములే! ప్రవృత్తి గ్రంథకర్తలు దమ వృత్తివంతిటిని రామాయణ కథయందలగ్నముగావించిరి. వారి ప్రధాన రచనలన్నియు శ్రీరాముని దివ్యకథను వర్ణించువలెను. కొనవారు రామాయణమును ఉత్తరకాండతో గూడ ద్వైపదకావ్యముగ విరచించిరి; పావీణీనాయని ద్రాక్షానామన భీష్మరాధులు భీష్మరరామాయణమును నాల్గుకాండల పద్యకావ్యమును వ్రాసిరి. ఈ రచనల మూలముల రామాయణ కథ యాంధ్రజవానీకమునకు నుపరిచింప బోయెను.

కాకతీయుల కాలమున గని లభివృద్ధిపొందినది. ఇదియు ముడిట పెప్పిదిగినది వాస్తునిర్మాణము. పాశ్చాత్య చాళుక్య వాస్తువిద్యకు చెలిం గాణమున కాకతీయుల వారసుడై; చాళుక్య కేవాలము నిర్మాణపద్ధతి ననుసరించి పెక్కు సుందరమైన దేవాలయములను గట్టించిరి. పాలంపేట యప్పరి దేవాలయముల సౌందర్యము నుప్రసన్నము. ఇట్టివి మఱి కొన్ని తెలుంగాణమున గలవు. వాని నిర్మాణ కాలమును స్యయాప సౌందర్యమును పరిచితమునందాక కాకతీయ వాస్తునిర్మాణల సెర్పవితము గాజాలదు. వాస్తునిర్మాణయతో పాటు శిల్ప చిత్రలేఖనములు వర్ధిల్లినవి. బండలను గండ్లించి మనోహర ప్రతిమలను శిల్పిలుయందు కాకతీయ శిల్పము పాశ్చాత్య చాళుక్య శిల్పంల సభ్యకరించిరి. కాకతీయులవాటి చిత్రపులు తెలింగాణమున గొన్ని దేవాలయముల గలవని చెప్పవచ్చును. వీని సౌందర్యాధిక్యమును వర్ణించువారును గలరు; కాని వానిగూర్చి మనకు చెలియ

వచ్చు విషయ ముల్లము. కళాభిజ్ఞులు పరిశీలించి వాని యందలి విశేషాంశములను చెలియజనువలయున వానిని గూర్చి నిత్యయుగముగ నేమయు నెప్పుడుకూడ వీలుకాదు.

కాకతీయుల పాలనక్రింద దేశముయొక్క ఆర్థిస్థితి చక్కగ నభివృద్ధిపొందినది. కళాభివృద్ధి వ్యవసాయమునై నాధారపడియున్నదిని గ్రహించి యుపపుల నజ్జించి నూతన గ్రామములను గట్టించి భూమిని సాగుపడి; దచ్చిరి. పైనుపచ్చలకు వలసిన జలమును పుష్కలముగ లభింపగలుగు పెనుతెటాకములను గట్టించి వర్షజలమును సేకరించియుంచుటకు పను సదుపాయములను గల్పించిరి. శేరపనుల లవ్యాదిగ సాగుబలననే జలముల యుపయోగాగ్నమే కాక అన్య దేశముల కెక్కుమఱి సేయుటకు వలసినంత వస్త్రములు తయ్యారయ్యెను వచ్చినవి. వ్యాపారవాణిజ్య మభివృద్ధియైనది. విదేశ వ్యాపారములనును ధనవస్థునియు జనులకు సుఖముగ జీవనాశ్రయ సాగించుట కవకాశము గల్గెను.

5

మహమ్మదీయ దండనాగ్రామములను కాకతీయ పాత్రాజ్య మాకస్మికముగ విచ్చిన్నమైపోయెను. అంధ్రేశ్వరియందు యివనాక్రాంతి మారెను; కాని వారి యధికారము యీనాగ్రామక సమసిపోయినది. కాకతీయ పాత్రాజ్యవలన నునకు వాస్తవకారణము మహమ్మదీయుల బహుళిక్యమును ముట్టిమియు గాన; గొప్పదేశాధిపమును గాదు. ప్రతాపరుద్రుని దూర దృష్టి చాలకపోవుటయు గాత్రాజ్యమునకు మూలకారణము. మహమ్మదీయుల లాంఛనదేశముపై నేమను మారులేని వచ్చిరి; కాని దేశము వారికి స్వాధీనపడలేదు. ఏనుపర్యాయములను పరాజితులై పోయినది యప్పటికాననము లుద్ధోషించుచున్నది; కాకతీయ లోడి దిక్కి నుల్లూరుల కిరిగాపులైండ్లు మహమ్మదీయ చరిత్రకారులు చెప్పదురు. ఇంబది క్రైస్తవత్యములైన్నను కడపటి పండుకాశ్రయందు మహమ్మదీయులలోడి పోలిపోయి రనుట నిర్వివాదాంశము. అట్లాడి వారు పోయినప్పుడు ప్రతాపరుద్రుడు వారు తిరిగి సర్వరముగ రాజాలరని విశ్వసించి కొలలలోని ధాన్యపు గణదములను జెప్పించి ధాన్యము నాకటిచే వీడింపబడుచున్న జనులకు గల్పించిరాజధాని సందర్శనకదల గూడియుండిన దొరలకును, నాయకులకును, సైనికులకును వారివారి నాయకధిర్యములకునూయి వ్యవసాయకార్యములను సాగించుటకును

పని యాజ్ఞాపించెను. తరువాత మూడు నెలలు గడచినవి. ముమ్మలైన యాకాశమునండి పిడుగువడివల్ల మహమ్మదీయులకన్నా ప్రాంత్యుగ నెత్తివచ్చి మోదగుంటిని ఘట్టడించిరి. కోటలోని ప్రజలకు వలసిన యాహార పదార్థములు లేవు. సంక్షోభములకు దిగిన బలము లేదు. అట్లుండేయు నాలునెలలు ప్రతాపవరుడగు లొంగక పోలు చూపెను. కాని కోటలో జనుల భవనము దుర్బలమైనది. వారి దుర్బిణిగాంచి పరితాపముండి ప్రతాపవరుడు కోటను పురకలకు వశపఱచి బందీకొని డాయెను. వారలని ఢిల్లీకి గొనిపోవుచుండగా మార్గమధ్యమన దప పారతిండ్రిస్థితికి వగచి యాల్పకాలం జీవితంజెను. ఆంధ్రదేశ మిట్లు మహమ్మదీయుల పాలఁబడినది.

ఆంధ్రరాజ్య నిర్మాణమును ప్రతాపరుద్రుని కర్మగణమును, కేశవాస్థ్యమును మహమ్మదీయుల మార్గస్థమును నాంగలల పౌరప్రయమును గలతివట్టినవి. మహమ్మదీయుల బాణవోలులు యెట్లు? దేశ జాతి స్వాతంత్ర్యముల బునరుద్ధరించుట యెట్లు? అనుప్రశ్నలకు ప్రతిచూపుండగును సమాధానము చెప్పవలసి వచ్చెను. వారి కింకను దిను మగటిమిదియమై సందేహము గలుగలేదు. దేశమునకుఁ బ్రాప్తమై యధికమును లభింపు నారి పౌరప్రయము నందురింపలేదు. కావున వారందఱును స్వతంత్ర సంస్థానమునకు వగనుకట్టరి. ప్రప్రభుమును స్వతంత్రపతాకము నెరువలసవారు పాకనాటి సుబాగెగ్గు. అద్దం: ప్రభువై ప్రాంతము వేమనాటి వీరి నాయకుడు. మహమ్మదీయు లింకను రెండు పౌరప్రభువులును జీవించుచుండే ప్రాంతము వేమగడ్డి కృష్ణకు దక్షిణమందలి తీరాంధ్రదేశమును జయింపనాగెను; అద్దపడిన పురకలను బహిరార్చి యాంధ్ర స్వతంత్రిభేరిని ప్రాయించెను. ఆ ప్రాంత యాంధ్ర దేశమంతటను ప్రతిస్థనించి ప్రజల దేశ బాధి మతాభిమానములను గెచ్చుకొట్టెనది. ప్రజలను దొరలను యుద్ధమునకు సంసిద్ధులైనది. కాని నాయకుఁ డొకడుండెనుగాని తమ యుద్ధమును జయప్రదము గాజాలదని నాగు గ్రహించిరి. మహమ్మదీయులకుఁ జేసిన ప్రాంతనాయకు డొక్కఁడై తమకు యాధిపత్యము వహింపదగినవాడని నిశ్చయించి యునిది పడుకు నాయకునిగ నెమ్మనీనిరి. ప్రాంతనాయకుని పూర్వచరిత్రమగుచున్న తెలియవచ్చు విషయ మతల్పము. కాని ప్రాంతము వేమగడ్డి, వంగిదేశాధిపతియైన కంగరాజు యెలుక దేశ పాలకుడు చోళ భక్తరాజు మున్నగు ప్రముఖులతో గూడఁ బ్రబుధియేవు రాంధ్రనాయకు లనిని నేకగ్రీవముగ దిను కధపతిగ నెమ్మనీనియును జూడగా నాతిను సామాన్య పురుషుడు గాఁడను భావము గల్గుచున్నది. యాదు నాల్గొండు భావలనై తీరాంధ్రమునుండి మహ

మ్మదీయుల నుచ్చాటనచేయుట జూడ నతిసుక్తి శి సామర్థ్యములగల దేశనాయకు డనియు పరాక్రమ సంపన్నుడనియు దెలుపుచున్నది. స్వతంత్రియువము గెండు రంగముల నడచెను. జాతీయసేవ యం దొక భాగము తీరాంధ్రమునది మహమ్మదీయు బలగముపై బడి వాని ప్రతి రణక్షేత్రమునును దోరి తొప్పఱలాడి దేశమును స్వాధీనపఱచుకొన గడగను. మరొక యొక భాగ మాతవీటి సోమదేవరాజు నాయకత్వము క్రింద పశ్చిమాంధ్రముపై నడిచి కంకిలి ప్రాంతము నెలుచుండి డిల్లీనాయుని ప్రతినిధి నోడించి దేశము నాక్రమించుకొనెను తీరదేశము నందిటిని పారతిండ్రియునుండి విడిచింది ప్రాంతనాయకుడు మాల్యదంతి సానువుపై నుండు లేకపల్లెనుండి రాజ్యముచేయ గడగను. ఇందిటిలో నాంధ్రస్వాతంత్ర్య సంస్థానమును మొదటి ఘట్టము ముగిసినది. రెండువారి స్వస్థికాలము భావలనై మునుగూర్చి ప్రాంతనాయకుడు మృతినంది పట్టున్నది. అలని యనంతర మలని జ్ఞాతీయమును గూర్చి కాపయ నాయకుడు ఆంధ్ర జాతీయ నాయకుడు కధిపతియై స్వతంత్ర సంస్థానమును మరిల గ్రహరింపెను.

కాపయ నాయకుడు మార్వత్సీగల రాజకార్య మర్హము. తెలింగరాజులుగాని మహమ్మదీయులకు సహాయముగ ఢిల్లీ సుల్తానజ సైన్యముల నంపుననియు డిల్లీ సైన్యములతో పంపు పోట్లాట తప్పదనియు నతిసు గ్రహించెను. డిల్లీస్థుల నెదిర్చి యుద్ధముచేయుటకు ఆంధ్రులకు బలము చాలవరి రెచ్చి, లిప పోయును బలపఱచుకొనుట కొక చక్కని పాక్షము గని పెట్టెను. మహమ్మదీయులకు నిర్మాతలనుండిని జాత్య హిందూ రాంధ్రాధిపతి బ్రముకు కర్ణాటాధిపతియైన ముమ్మడి బల్లభుడు. అతనితో సఖ్యము గునుద్దుకొని యతని సహాయము వలసిన మహమ్మదీయులను సంశ్రావముగ దక్షిణదేశమునుండి బాణవోలి హిందూ స్వాతంత్ర్యమును జయప్రదముగ నెలకల్పి వచ్చుననియేంచి బల్లభుని రాజధానియైన చార్లసము ప్రమునకు పోయి యతనిని గలసికొని మహమ్మదీయుల వలన హిందూ జనానీకమునకు రానున్న ముప్పును జలిమిజెప్పి యతడు దాక్షిణాత్య హిందువులకల్ల నాయకుడై బాధి సంరక్షణమునకు బూనుకొన్న గాని హిందూ శ్రమమును సంస్కృతియు దప్పక నరించు నని నచ్చజెప్పి యొప్పించెను. బల్లభు హిందీ దాక్షిణాత్య హిందువులకునాయకుడై మహమ్మదీయులను దెలింగరాజునుండి తిలుగుకొలుటకు తగిన సైన్యమును సహాయ ముంపెను. ఆ సైన్యము నెంబట్టెకొని వచ్చి కాపనాయకుడు తెలింగరాజులలోని మహమ్మదీయుల దేశములను బాణవోలి యాంధ్ర జాతీయ స్వాతంత్ర్యమును బునరుద్ధరించెను. [సశేషము]

ఎలుకా? ఇలా సందేహించుకుంటూ సందేహంతోరకుండా ఆ పడిపోయిన యింటి జాడ చుట్టూ నావతో ప్రదక్షిణంచేసి నావతోనే ఇంటికన్నమీదను అడ్డుగీతలు నిలుపుగీతలు గీసి, గీట్లుదాటే ప్రవాహాన్ని తరిమి తునకు దేన్నీ సాధించలేక ముగ్గురూ కూడా నావలో చితికిలబడిపోయారు.

“మఱి భూషయ్య! కళేబరం కనిపించకపోతే పోయిరి! నీవన్న కంఠధ్వనియైనా వినిపించవద్దూ?” అన్నాడు నిర్వాసి. భూషయ్య “కళేబరం కనబడగలిగితే కంఠధ్వని కూపిరి నేనే పోయగలను” అని నిర్వాసి కొక పెడవవాని చెబుతూ రెండో పెడకు గన అరచేసులు బూరగా డోదాడు “కళ్యాణీ! కళ్యాణీ! నీ వెక్కడైనా ఉంటే వెలుకు! కూయిడ్డోపుటగా! ఆమ చెప్పింది. ఏ “జెబ్రిస్” క్రిందైనా వుంటే పలుకు! నిన్ను పైకి లేవనెత్తడానికి పడ వేసుకు నచ్చాను—ఇంకెక్కడి కళ్యాణి? కళ్యాణీ! కళ్యాణీ!” అంటూ పడవలోనే మూర్ఖిల్లాడు భూషయ్య. నిర్వాసి “భూషయ్య! మనం ఆ గంగా ఛాగిరికి సమానురాలిని కూడా యీ పడవలో కెక్కించుకుని “కుంయి” విన్నపాలం తెలుసుకుని ఉండవలసినది. “ఇదేనా కళ్యాణి పడిన జాగా?” అని అడిగాడు. అప్పటికప్పుడే భూషయ్యకు స్వప్నా తప్పింది. పడవవాడు “ఈ భూషయ్య

పోయినాడు తనకంటే ముందుగానని ఆ కళ్యాణమ్మగారే ఆలా అవతార మెత్తి ముండమోపు మోసిముండవచ్చు. ఈ వరదలో ఎవరు ముండట పోయేరో ఎవరు వెనుక పోయేరో ఎవరు ఎవరికి చప్పి పోయారు? అన్నాడు. అంటూ పడవను వెనుదిరిప్పాడు.

పడవ వెనుదిరగడంలో పడవ పొడుగునా అడుగున ఏదో ధ్వనించినట్టుయింది. ఆ భరణాల్లా అగపించినట్టుయింది ఎర్రగా కుంకుంపట్టె అలుక్కుపోయి, “ఒయ్యాయి! పడవక్రింద తగిలినట్టుగా వుంది కళ్యాణమ్మ కళేబరం!” అన్నాడు నిర్వాసి ఆ పడవ ఆసామీతో. భూషయ్య ఆ మాటతో స్వప్నాదేటి “దొరికిందా? కళేబరం! నా కళ్యాణి కళేబరం!” అన్నాడు.

“కళేబరం దొరికిందంటేనే ఇంత సంతోషించేడు భూషయ్య. కంఠ ధ్వని వింటే ఎంత సంతోషించేవాడో” అన్నాడు నిర్వాసి. “కంఠధ్వని! కంఠధ్వని! దాన్ని ఎన్నిసార్లైనా వినగలను. కళేబరాన్ని చూచేది ఇదే కడసారి! కడసారి! కడసారి!” అని విప్రుపోతూ, తన భార్యయొక్క కళేబరాన్ని పడవవాడూ నిర్వాసి వైకెత్తి పట్టి పడవలో వెనుకూపుంటే, భూషయ్య వలవల ఏడ్చాడు.

స్వాతంత్ర్య చంద్రిక

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

విశదంబైన ప్రకాశభావ మెనంగ విచ్చేసె నేకాదశీ
శశిబింబాంధ్ర నవాంశువుల్ జలధరచ్ఛాయానిరాసక్రియా
కుశలంబుల్ నిశియెల్లనుం బగటిపెల్లల్ గాంగ నాశాధ్వనీ
న శరత్కాశ సుమాధమంజరులు మింట దోరణా ల్లిట్టగ

రాజశయ్యెల్ల దమయందె రాజిలంగ
శారదిక తారకా ప్రజాస్వామికముగ
పెలివచ్చిన జిల్లుపెన్నెలల బ్రాత
కలక తేరెను దెల్లు మాగానిచేలు.

ఎలయక పెన్నెలలందు జెప్పటయెకానీ ! యివ్వీ, పువ్వారు త
న్కుల పూర్వాంధ్రధరాగినియక శిరఃకోటిరవైదూర్య కాం
తులలో పెల్లులు వల్లుచాలనఁపుఁజిందుల్ గాంగ గాలంబు నం
దులలోనుండి వినిగిమించెడు నవేందుస్వచ్ఛకాంతుల్ బలెక .

కడలిన పండుపెన్నెలలు గాంగ నెవంహ మహాపవాసియై
వడలిన ప్రాణసంతతులు వచ్చినఁ దెచ్చినకాంతి గాంగ నం
బుదములు నడ్లువచ్చినవె మున్నిపుడెంతయుఁబాల్చె, నల్ల, నం
డద లరుదేరినంతటన బుదుగు లొదుర జ్ఞాతి శత్రువుల్.

బలిసి చకోరసంతతులు వచ్చిన పెన్నెల సొమ్ముచేసికో
వలయున క్రొత్తపెన్నెలల, వాగులు కట్టలుకట్టి తిర్పు బో
దెలు నవరించి నల్లెనలఁ దెచ్చిన సాధుసుధాంధలో దయో
జ్వలముగ మల్లుమల్లుగఁ బ్రశాంత వియత్నదమెల్లఁ దోచంగ.

విశ్వనాథుని తనూ విభవముగచ్ఛటా
నలులతో పెన్నెల నత్తులాడి
శంకరాచల మహా సానుక్రూర్తి ని
ఘ్నటములక గుజ్జనగూఢ మెనవి

విప్రయోగాన లావ్యత చకోరప్రాణ
 సంజీవకాంక్షు ప్రసారమొలసి
 యింద్రియతర్పణా కృత్తితైత్య సామ్రాజ్య
 పట్టాభిరామమై పరిధవల్లి
 ప్రాధనస్య గోపాలక పాలకంబు
 వెన్నెల ప్రకాశ మియ్యది విస్మరిల్లి
 తేలుఁగు మాగాణముల నాకుతీవెమడుల
 లవలిలతి కామనోజ్జ విలాస మొప్పె.

జయకృష్ణా గోదావరి సాధువారి పరిపాలిత
 జయపినాకీనీ నభంగ జలతరంగ పరితోషిత
 జయ మహేంద్ర తనయాజుల సంకల్పిత దేశాంచల
 జయనర్మ మహానదికృత సన్యసంప దుస్మృత !
 జయ కన్యిత్రయోజ్వలతర సాధుశిల్ప పరిపాలిత
 జయశ్రీ శ్రీకృష్ణరాయ సాన్యత పరితోషిత !
 జయ తంజాపురి మధురా సరస కావ్య సాకుమార్య
 జయ నర్మమహా సుకవీర్యర కాన్యసమున్మీలిత
 జయజయ నాట్యుష్ణశీత శాంతావని భాగరమ్య
 జయ తీవ్రావేళ మహాశాంత భావయుత జనతా !
 జయదివ్య మహాదైవ్య సృచ్చభావ సందీపిత
 జయ నానాద్వీప పూర్వసామ్రాజ్య మహాచరితా !
 జయ జయ జయ వేదకాల సంవేదిత దిక్కురంధ్ర
 జయ జయ జయ నకలాంధ్ర !

యూరొపియనుల ఆంధ్రభాషాచరిత్రసేవ

★
శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మ

తంబావూరు, మధుర రాజ్యాలను తెలుగు నాయకాశ్రయ పరిపాలనాపుంసేవ కాలములో క్రీ. శ. 1592 లో శాసనము పాడిరి దక్షిణ హిందూదేశానికి వచ్చి మధుర రాజ్యానికి రాజధాని ఆయనమధురలో మిషను స్థాపించి దేశములో క్రైస్తవ మతము వ్యాపింపజేయుటకు పూనుకొన్నవాడనంచే యూరోపియనులు దేశభాషలను నేర్చుకొని వాటిలో కృషిచేయకొనినా రిని చెప్పవచ్చును. క్రీ. శ. 1606 లో మధురకు వచ్చిన ఇటాలియను పాపరి గాబ్రియేలి నోవెలి నాయకులలో క్రైస్తవము వ్యాపింపజేయుటలో కొంతవృత్తి లభించినచినాడు. అతడు తాను కోమల బ్రాహ్మణునియె చెప్పి ఆశోరపత్నిని చూచి నవ్వింపడము నించి క్రైస్తవ ధర్మముం కిట్లుండలేని ప్రాహ్మణ్యధారములను నిర్వహించి ధారాగోముగా మార్పిడియు, వ్రాయుటగా బాగా వచ్చెట్లుని సంస్కృతమును, దేశభాషలను బాగా నేర్చుకొని, దేశముల మతవాదమును పుట్టుప్రక్కతైత్రాలు, మతగ్రంథాలు బాగా తెలుసుకొని హిందువులలో హిందువుగా, బ్రాహ్మణులలో బ్రాహ్మణుడుగా నటించి ఉన్నదికములనానికి క్రైస్తవ మిష్టిండుటకు హిందూదేశానికి నా. హిందూదేశ భాషలలో నొందెల్ల ప్రభులు సంపాదించిన మొదటి యూరోపియను ఇతడే. ఇతడు తనకు కొంతగా దొరకినది యూక్లేసియను పుస్తించి, అది కూటపుష్టికావనీ, ఇతర శాసనములు పాడిరివలననే తానున్న ప్రాచీన భారతీయ ఋషిగ్రంథాలలో ప్రజ్ఞపవాదే అని చెప్పి మధురలోగి బ్రాహ్మణ సభవాని నమ్రుం ముందు కర్ణాటకలో ప్రయత్నించినాడు. బ్రాహ్మణులెవ్వరూ అతని యూక్లేసియను నమ్మకపోయినా విచిత్ర మనకు తెలియని సంహిత లంఘనముగా అని సంపాదించినవారు కూడా లేకపోలేదు. క్రైస్తవులే అనుగొన్నారు అతనికి యూక్లేసి సంహిత దొరకుట నొనరి. దానూ, దానకు శత్రువులదాకా బ్రాహ్మణులు కాకపోయిన వానె, దేశీయ లితరవర్తాలవారు అది నిజమైనదనే భావించినవారు. చివరికి సంస్కృత

తమలో బాగా పాండిత్యము సంపాదించిన మద్రాసు సివిలు ఉక్లోగి ఎల్లిస్ అతని యూక్లేసియను వట్టి కూటపుష్టి అనీ, మతవాద్యయవినయకమయిన కూటపుష్టి దానికి పాటివచ్చేది మరొకటి లేదనీ ఋషువు చేసి దానినిరంపించి దుర్బరము తొలగించినాడు. ఈ శాసనములో పాడిరి ఆంగ్లదేశానికి రాకుండానే మధురరాజ్యములో రిమిగ్ దేశములో ఉండే తెలుగు నేర్చుకొని తెలుగులో గ్రంథాలు వ్రాసినాడనీ, నొవెలి తగినాట మధురకు వచ్చిన బెషిపాదిరి (Father Beschi) కూడా మధుర, తంబావూరు రాజ్యాలలో రాజభాషగా ఉంటావచ్చిన తెలుగు భాషను నేర్చుకొని అతడుకూడా తెలుగుభాషకు వ్యాకరణం ఒకటి వ్రాసినాడనీ అతని జీవిత చరిత్ర రచించిన బెషిపాదిరి (Father Besse) చెప్పుచున్నాడు. ఈవిషయాలు నిజమయినా కాకపోయినా తెలుగుకు నేర్చుకొని తెలియను తెలుగులోనికి తిగునూ చేసి దేశీయుల కందివ్యాసని ప్రయత్నించినవారు క్రైస్తవ మతబోధకులు—మిషనరీలు. యూరోపియను మిషనరీలు తెలుగులో చేసిన కృషిఫలముగా వచ్చిన తెలుగు గ్రంథములు — తెలియకు సంబంధించినవి— సువార్తలు.

తెలుగుదేశములో పనిచేసే మిషనరీలకు తెలుగు భాష మాట్లాడెను వ్రాయెను రావడే మరసరమని క్రైస్తవ మతబోధకులయిన యూరోపియనులు తమ మిషనరీలు తెలుగు నేర్చుకొనుటకై ఉపయోగపడవలెనని ముందుగా తెలుగుభాషకు, అంటే గ్రాంథిక భాషకు కాదు, వ్యావహారికభాషకు, వ్యాకరణములు వ్రాస్తూ వచ్చారు. ఈపనిని మొదటి తలెట్టినవారు ఆంగ్లదేశీయులో మొదటి క్రైస్తవ మతవ్యాపనమనకు పూనుకొన్న కర్నాటిక మిషనరులు. జేనూయులు పాడిరిలు ఈమిషనును 1702 లో ఆంగ్లదేశీయులో స్థాపించినారు. తెలుగుభాషలో గాఢపరిశ్రమ చేసిన మొదటి యూరోపియనుస్కూల్ (Schulze). ఇతడు క్రైస్తవ నేషనయిన తెలియను మొదటి

పర్యాయము తెనుగులోని కి అనువదించినాడు. ఇరవే మొదటివారు 1747 లో యూరోపియనులకు ఆంధ్రాక్షరములను గురించి చెప్పినది. ఈ పుస్తకం రెండు తెంజుమిక్ పుస్తకాలను అని పూర్తి చేసెను. ఇరవే మొదటివారు క్రీస్తువర సంబంధమున తెలుగు గ్రంథమును జర్మనీలోని ప్రముఖ దేశమున మార్గిబుగకు చేరిన హాల్స్టేటములో 1747 లో ముద్రించినాడు. 1746, 1747 సంవత్సరములలో తెలుగులో ముద్రితములైన రెండు గ్రంథములు శ్రీరామపురము కళాశాల పుస్తక భాండాగారములో ఉంటూ వచ్చినవి. కలకత్తాదగ్గర ఉండే శ్రీరామ పురమునకు 1746 లో కొంప రాంకృత్రై ప్రథమ తీర్థకులు వచ్చి చేరి 'శ్రీరామపురము మిమిక్' అనే పేర ప్రసిద్ధి పొందారు. వీరు స్థాపించిన కళాశాల పుస్తక భాండాగారములోని వేల గ్రంథాలు. 1746 లో ముద్రితముయిన పుస్తకాలను రచించిన గ్రంథము దీనిలో ప్రఖ్యాతిరహితమున క్రీస్తువరమునకు సంబంధించిన వచనములు, ప్రామాణ్యము ఉన్నవి; 1747 లో ముద్రితముయిన గ్రంథము అరవములో నుంచి తెలుగులోనికి తిగిమ. దీనిలో విజయ క్రైస్తవుడు తన జీవితమును గవీరవలసిన మార్గమును నిర్దేశించే మార్గవిధులు ఉన్నవి. ఈయనవాదము చెప్పింది కూడా పుస్తకాలను. శ్రీరామపురము మిమిక్ నాగు 1804 నుండి పుస్తకపురములో నాగరాక్షరములు పోలిపోని మొదటివారు దానిలో అచ్చు ప్రారంభించినారు; తరువాత తెలుగు, కన్నడము, మహాంధ్రము ముదిలైన దేశభాషలకు కూడా అచ్చులు పోయించినారు. 1806 లో మద్రాసులో తెలుగు ముద్రణము జరగజేయునందు. 1807 లో మద్రాసులో తెలుగు వ్యాకరణము అచ్చయినది. 1810 లో లూకాసునార్దర తెలుగులో అచ్చయినది.

క్రైస్తవ మిషనరీలకు వలెనే కుంఫెరీ ఉద్యోగులయిన సివిలియనులకు కూడా దేశపరిపాలనను చక్కగా నాగించేటందుకు దేశీయల దేశభాష తెలుగుతో వచిము, సేద్యకౌశలము అవశ్యక మయినది. 1766 నాటికి తెలుగుదేశములోని కొన్ని ప్రాంతములలో చాలాభాగము కుంఫెరీవారి కిందకి వచ్చినది. 1800 నుంచి ఇప్పుడు రాయలసీమ అనే ప్రాంతమునకు కూడా కుంఫెరీవారు ఆధికారమైనారు. అందువల్ల ఆంధ్రదేశములో పరిపాలనను నాగించుటకు, ఆంధ్రదేశీయులలో క్షుణ్ణవారి చేయిండుకు సివిలు ఉద్యోగులు తెలుగుభాష తప్పనిసరిగా సేద్యకౌశలము వచ్చినది. తెలుగుభాషను గురించి సివిలు ఉద్యోగులు సేద్యకౌశలము ఇంగ్లీషులో

గ్రంథాలు లేకపోయినవి. ఈ కారణంచేత తెలుగును గురించి ఇంగ్లీషులో గ్రంథాలు వ్రాయించి మొదటి మొదటి అవసరమైన నాటి కుంఫెరీ ప్రభుత్వమునాడు ఇచ్చి కృషికి గొప్ప ప్రోత్సాహమిచ్చినారు; అదేగాక దేశీయులు ఇంగ్లీషుభాష సేద్యకౌశలమును కూడా ఉపకరించే గ్రంథాలు తయారుచేయించుటకును ప్రోత్సాహమిచ్చినారు. ఈవిధముగా కుంఫెరీ ప్రభుత్వమునాడు వ్రాసిన భాషలలోని కృషికి ప్రోత్సాహమిచ్చుట 1803 నుంచి జరగజేయబడినది. ప్రభుత్వమువారిచేత పంపిణీయైన తెలుగు వారికొక కళాశాల బోధకునాడు వ్రాసిన భాషలలో గ్రంథాలు పంపిణీయైనవారిచేత రచించించుటకు, పంపిణీయైనవారిచేత గ్రంథాల కాపీలు కొని అట్టివారిని గ్రంథరచనకు ప్రోత్సహించుటకు, కొన్ని గ్రంథాలను ప్రకటించుటకు ప్రారంభించినారు. ఈవిధమున, ఇప్పుడు ఎల్.వి.సి. క్యాంబెల్ మొదలైనవారు రచించినారు. వీరికు అంగ్లీషున ఎల్.వి.సి. క్యాంబెల్ రచించిన వారు. ఈవిధమున కన్నడ వానికి క్యాంబెల్ రచించిన ఎ.వి.సి. క్యాంబెల్ తెలుగు భాష వచ్చినవారు. ప్రభుత్వమువారికి ముందుగా ఆనాడు పంపిణీయైన గ్రంథాలు తెలుగువ్యాకరణములు, సెంటుమెంటులు, తెలుగు—ఇంగ్లీషు నిఘంటువు పంపిణీయైనవారు ఉపయోగపడుతుంది కావలసివచ్చినారు. సింగిలము చేయుటచేత కుంఫెరీ ప్రభుత్వమునాడు ముఖ్య సంకల్పముగా ప్రాసెస్ ఆంధ్రదేశ అనే తెలుగు నిఘంటువు కాపీలను నేను ప్రారంభించుటకు కొన్నాడు. క్యాంబెల్ తెలుగులో వ్యాకరణము వ్రాయవలెనని తెలుగులో ఉన్న వ్యాకరణాలన్నీ చదివి ఇంగ్లీషులో తెలుగుభాషకు వ్యాకరణము వ్రాసినాడు. ఈ తెలుగు వ్యాకరణ రచనలో ఎల్.వి.సి. క్యాంబెల్ కళాశాలలోని పంపిణీయైన, సెంటుమెంటులు కళాశాలలోని పంపిణీయైన, సెంటుమెంటులు ఉపయోగించి వారాయుడుగా నున్నాడు. పంపిణీ పట్టాభిరామకామ్రై గారు అదికి రోప్పించినారు. ఉపయోగించి సంకల్ప వారాయుడుగా నున్న క్యాంబెల్ తెలుగు సేద్యమును సులువు. పట్టాభి రామకామ్రై గారు ఆ కళాశాలలోని సెంటుమెంటుల ప్రామాణ్యమును ఇచ్చాడు. క్యాంబెల్ తన తెలుగు వ్యాకరణమును గవీరవలసిన దిగ్గజముగా ఆంధ్రదేశమునాడు. (1813)కి అంకితమిచ్చినాడు. క్యాంబెల్ తెలుగు వ్యాకరణము కాపీలను ప్రభుత్వమునాడు కొని వ్యాకరణమును కళాశాల ముద్రాణమునాడు 1816 లో ముద్రించి ప్రకటించినారు. ఈ వ్యాకరణము రచించిన సందర్భములోనే తెనుగులో సెంటుమెంటులను తెలుగు

మీ అతనికి తెలిసి వచ్చినది. అయినప్పటికి తెనుగు సంస్కృతజన్యము కాదనీ, వాక్యరచనాపద్ధతిననుసరించి, ఇంకా ఇతరవిషయముల ననుసరించి మాత్రమే తెనుగుకు ఇతర దాక్షిణ్యభాషలతో ఎక్కువ సంబంధము కలదనీ మొట్టమొదట చెప్పినవాడు క్యాంబెల్ — ఇది కార్టెస్ లోను చాలాకాలము పూర్వమే. 1848 లో ఈ వ్యాకరణము మూలముగా అచ్చు పడినది. క్యాంబెల్ ప్రాచీన గ్రంథగ్రంథములు — ఇంగ్లీషు నిఘంటువు. దీనిని ఎఫ్. డబ్ల్యు. ఎల్లిస్ కు అంకిత మిచ్చినాడు క్యాంబెల్. ఇది ఎల్లిస్ దివ్యయనవ శత్రువునుకాని దీని గంభీరము 1848 లో హిందూ ముద్రాక్షరశాలలో ముద్రించయినది. ప్రభుత్వమునాగు దీని కొనుక్కిని కొని పెంజుబాగ్ లో కళాశాల ముద్రాక్షరశాలలోనే అచ్చుపెట్టినారు. ఈ నిఘంటువును తిరుగు చేయుటలో క్యాంబెల్ కు ఆంధ్రీయిక చాలోప్పినది.

అది యాకోబియనుల భాషామన్యోరణ, నిఘంటు రచనాకాలము. క్రీ.శ. 1800 లకు పూర్వము ఆంధ్ర ఇంగ్లీషువానికి పూర్వము గ్రంథివానికి కూడా తెలుగుదేశముతో ఎక్కువ సంబంధము ఉండుటచే ఆనాటికి తెలుగు గ్రంథి నిఘంటువును కూడా వచ్చినది. ఇటువంటివి గ్రంథ తెలుగు - గ్రంథినిఘంటువులు కూడా నిఘంటు రచనలో క్యాంబెల్ కు తోప్పినవి. మెరైల్, ది దానియో అనేవారు కూడా తెలుగు నిఘంటువుల రచించినట్లు తెలుస్తున్నది. కాని ప్రభుత్వ ప్రాత్యేకము లభింపకపోవుటవల్ల ఇవి ముద్రాక్షరమునకు కన్నీడపడు. డబ్ల్యు. క్రామ కూడా ఒక తెలుగు వ్యాకరణము వ్రాసినాడు కాని దానిని ప్రభుత్వమునాగు తీసుకోలేదు. కాని యితరు రచించినవి శింఖు వోకెంటులర్ (Gentoo Vocabulary) కావ్యమునాటిం ప్రభుత్వమునాగు కొన్నది 1823 నాటి ప్రభుత్వపు రికార్డులవల్ల తెలుస్తున్నది. ఈ కాలములోనే కళాశాలలో గుంటూరు పుష్ప శే. న. మారెస్ తలపెట్టిన తెలుగు - ఇంగ్లీషు నిఘంటువు 1835 లో ప్రకటితమయినది. ఈ నిఘంటువులో మరొక గ్రంథం పెంజు బాగ్ లో కళాశాలలోని ఆంధ్రాధ్యాపకుడు కే. నుగూర్ పోల్త్రా గారు తోప్పినవాడు. మరొక మరొక తెలుగు గ్రంథము (Elementary work on Telugu) రచించినట్లును, దానినికూడా ప్రభుత్వమునాగు కొని ప్రకటించినట్లును తెలుస్తున్నది. శే. న. మారెస్ కు అతని సోదరుడు హెన్రీ మారెస్ కూడా తెలుగుని ఎక్కువ గ్రంథము వ్రాసినట్లు కనబడుతుంది. కెప్టెన్

హిస్టర్ అంబియా రాక్లెల కథలను (Arabian Nights) తెలుగులోనికి అనువాదము చేసినాడు. క్యాంబెల్, మారెస్, డబ్ల్యు. క్రామలు మాత్రమే కాక తెలుగుభాషకు ఇంగ్లీషుభాషలో వ్యాకరణములు వ్రాసినవారు మరెంద్రురైనారు. వీరిలో ఆర్థర్ ఒకడు. గ్రంథవాదు చార్లెస్ ఫిల్డ్ బ్రాడ్. మిలిన్ వారందరు చేసినకప్పి ఒకయ్యారు. సి. పి. క్రాస్ చేసిన కప్పి ఒకయ్యారు. తెనుగుభాషకు అభింస నేప చేసి దానిమధ్యించిన కుంసెస్ ప్రభుత్వపు నిమిష ఉద్యోగు లలో సి. పి. క్రామ అగ్రగణ్యుడు. సుశీల్యుల అకట్టకట్ట కాలన ఆంగ్లం క్రామ చరిత్రలో సుగూర్ తెలుగు వాక్యమునకు అసారసేవ కావించి క్రామను అంతటి పరిస్థరణీయుడే.

చార్లెస్ ఫిల్డ్ క్రామ :

చార్లెస్ ఫిల్డ్ క్రామ సంగ్రహ జీవిత మిది: ఇతడు క్రీ. శ. 1798 లో జన్మించినాడు. 1806 డి. 25 తేదీన క్రామ కుమారుడు ఇతడు మద్రాసు నిగిలు నిర్మించి ఉద్యోగముగా 1817 లో ప్రవేశించి చాలా సంవత్సరములు గలిగినా, బ్యాంకింగ్ మొదలైన గ్రంథములు తెలుగుదేశములోని కవన, మతీసబ్బములు, పుస్తకములు, పనిచేసి భాష, సంస్కృతి, హిందూ సాహిత్యములకు కాక అంతరంగము నిగిలు ఉద్యోగులచేత ఉద్యోగో మామగనూ వచ్చిన తెలుగు భాషాగ్రామ, తెలుగు వాక్యమునాగునకూ గొప్ప వాండీత్యమును సంపాదించినా అతనికి తెలుగుభాషలోను వాక్యములలోనుల ప్రగుహ్యకారముల వల్ల శిశువుకు చేసిన సేవవల్లనే ఇప్పటికీ తెలుగు నాగు అలవిని సంస్కృతిని పుంబారు. 1835 సంవత్సరములో క్రామ ఫారస్ అనువాదకుడుగా (Persian translator) 1846 లో పోషాహచ్చరు జవరల గాను, మద్రాసు ప్రభుత్వానికి తెలుగు అనువాదకుడుగాను నియమించెద్యును. ఈ ప్రభుత్వములమూత్రమేకాక అతడు కొంతకాలము నవ్యాకరణముల కొన్నియు సభ్యుగా గాను, మద్రాసు బ్యాంకింగ్ గవర్నమెంటు డైరెక్టరు గాను, కలెజ్ లా ఫ్రెంచ్ భాండారము (College library) లోని ప్రాధికారులకు 'కూర్తలుగు'గాను పనిచేసినాడు. అతడు ముప్పైరునిమిది సంవత్సరములు ఉద్యోగముచేసి అంతరము 1855 డి. 1 వతర్చి రములో తన ఉద్యోగమునకు రాజీనామా ఇచ్చినాడు.

క్రామ ప్రాచీన గ్రంథములలో ముఖ్యమయినది అతని నిఘంటువులు — తెలుగు - ఇంగ్లీషు నిఘంటువు (1852); ఇంగ్లీషు - తెలుగు నిఘంటువు (1852);

మిశ్ర నిఘంటువు తెలుగుదేశములో వాడుకలో ఉండిన అన్యదేశములలో కూడినది (1854). తెలుగు-ఇంగ్లీషు నిఘంటువును ఇతడు 1824 లో మొదలు పెట్టినాడు. తెలుగులో తాను చేసిన కృషిని గురించి అతడే ఈవిధముగా వ్రాసుకొన్నాడు:

“నేను ఉద్యోగములో ప్రవేశించినయేడే 1817లో తెలుగు అక్షరాలు నేర్చుకొన్నాను. 1822 లో తెలుగులో నులువుగా, ధాన్యముగా సంభాషింప నేర్చినాను. 1824 లో నేను తెలుగు పద్యకావ్యాలు చదివడం ఆరంభించినాను. ఆ సంవత్సరములోనే నేను తెలుగు - ఇంగ్లీషు నిఘంటువు రచియించుట కారంభించి ముగ్య ముగ్య విరాములతో పడంపి పాటు కృషి చేసినాను. 1830 లో నేను తెలుగు - ఇంగ్లీషు నిఘంటువును ఇంగ్లీషు - తెలుగు నిఘంటువు గా మార్చి వ్రాయుట కారంభించి దానిని 1832 వ జూలై 1వ తేదీన పూర్తిచేసినాను. 1838లో దానిని తిరిగి సంస్కరించి కుదిరించి యిప్పడున్న రీతికి తెచ్చినాను; బాహ్యము ఇంగ్లీషు నిఘంటువుకు తెలుగు లిగుమాను 1840 లో పూర్తిచేసినాను. బాహ్యము నిఘంటువు తెలుగు లిగుమాను పునఃపరిశీలన చేసినాను. దానితో గ్రంథముంతా తిరిగి వ్రాయవలసి వచ్చినది. కొత్తగా చిట్టచివరివాడు దానిని సంస్కరింపబడు 1841 లో మొదలు పెట్టి 1842 ఆగష్టువాసమునాటికి ‘ఏ’ అనే అక్షరమువరకు పూర్తిచేసినాను. ఈవిధముగా పనిచేస్తూ వచ్చినకొద్దీ వారు అనుభవముపొచ్చి అంతవరకు మొదలు వ్రాసినవాటితో అంతర్నిత్ర జనించి మరల 1843 లో ‘ఏ’ అనే అక్షరమువరకుంచి ముదిరించుచి మొదలు పెట్టినాను.”

సి. పి. బ్రాను వ్రాసిన గ్రంథములు అనేకములు. వీటిలో అనేకములు తెలుగుదేశ చరిత్రకు మూలమేకాక దక్షిణ హిందూదేశ చరిత్రకు ఉపకరించేవి, సంస్కృతాంధ్ర భాష పరిజ్ఞానమునకు ఉపకరించే చాలా ఉన్నవి. అతడు మరాఠీ హక్కులకు సంబంధించిన మూడు గ్రంథాలను, రాజుల యుద్ధములనేకేతుతో వందే ఆనంతపుర చరిత్రను (1859), ఆనాడు తెలుగుదేశములో వాడుకలో ఉండిన తెలుగు కథలను (1855), మహారాష్ట్రములో నుంచి హైదరాబాద్, టిప్పుసుల్తానుల జీవితచరిత్రల అనువాదములను కూడ రచించి ప్రకటించినాడు. అతని రచనల పట్టిక ఈ దినపత్రిక ఇస్తున్నాను. అతని రచనలలో మిక్కిలి ముఖ్యమయినది 1866 లో అతడు రచించిన స్త్రీయచరిత్ర. ఇది కేవలము తన బంధుమిత్రులు చదువుటకు మాత్రమే రచించినాడు. అతడు ఆకాలములో

మద్రాసులో ప్రకటన అవుతున్నట్లైన ‘లిటరేచర్ అండ్ సైన్సు’ అను పేరుగల పత్రికకు తరచుగా వ్యాసాల వ్రాస్తూ వచ్చాడు. ఈతని గ్రంథాలలో కొన్ని అరము, కన్నడము, హిందూస్తానీ భాషలలోనికి అనుదితము లయినవి. అతడు ఇంగ్లండుకు సైనిక తిరువారి యూనివర్సిటీ కళాశాలలో ఆంగ్లా చార్యపదవియందు నియ్యకడైవాడు. సంస్కృతాంధ్రములమీద అతనికిగల అభిమానాదరములచేత ఎన్నో సంస్కృతి, ఆంధ్ర తాళపత్ర గ్రంథాలను అతడు సేకరించివాడు. ఇన్నా సేకరించిన తాళపత్ర గ్రంథాలు గెండువేలదాకా ఉన్నవి. వీటిలో కొన్నిటిని అతడు పెచ్చిచ్చి సంపాదించినాడు. వితిద్వర్గ సంపాదనలో బ్రాను పండితులకు, పండితులు బ్రానుకు వ్రాసినబాటులు ఎన్నో యిప్పటికి భిన్నముగా ఉన్నవి. “1825 లో ఆంధ్ర భాష మృత ప్రాయముగా నుండను. ముమ్మడి సంవత్సరాలలో నేను దానికి జీవము పోసివా”నని బ్రాను వ్రాసినాడు. అది యిప్పుడు. ఆనా డాయన అమిత శ్రమకు ఓర్చి ఆంగ్లగ్రంథాలను సేకరింపకనే పోతే గాతనికి చాలాభాగ మిహాటికి వాతనమయ్యే యుండేది. బంధు మొదలైన పట్టులలో సమరవారు కోర్కె జక్తిగా ఉండినప్పుడు చాలాసమయ నియముచేసి చాలాగ్రంథాలు సంపాదించినాడు. బాల్య ఆప్యయ్యోగే నుదుమా ర్తినామ్ర, నానుడైన పరబ్రహ్మాస్త్రము, యుద్ధైన పంచమిలనేకులు గ్రంథ సంపాదనములను, సంపాదించిన ఆంధ్ర గ్రంథములను పరిష్కరించుటగాను అతనికి చాలా కోర్కెవినాడు. వారి నాడించి వారి విధిగా సమయము సంగీనాడు.

ఈతనివినాద కవులు చెప్పిన పద్య మిది:

నూర్గుల తక్కు సేయక
పేర్లకైన విలువమరుల విలీనించుచు నే
నూర్గులమృతి తిరుణి
చాగ్లను ఫీలివు బ్రాను సాహెబు కరుణన.

ఆయన పండితులకు, పండితురాలైన వ్రాసిన ఉత్తరాలు పరిశీలించినట్లయితే ఎంత శ్రమపడి ఆయన ఈ గ్రంథాలు సంపాదించినాడో విదితమవుతుంది. గ్రంథవిస్తర ఓర్చితే ఆ బాటలలోని కొద్ది భాగాలు నయనా ఇక్కడ ప్రకటింపలేకున్నాను. అతడు సేకరించిన గ్రంథాలను 1845 లో మద్రాసులోని ‘లిటరేచర్ సొసైటీ’కి ఇచ్చివేసినాడు. ఇవి తిరువారి మద్రాసు ప్రాచ్యరిఖిత్ర పుస్తక భాండాగారములో నిలిచినవి. నేను మద్రాసు ప్రాచ్యరిఖిత్ర పుస్తక

భాండారములో ఉన్న సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథముల నేకములు అతడు సంపాదించినవే. పూర్వ రామకృష్ణయ్యగారు పోలవరం జమీందారు, కొచ్చెర్ల కోట ఎంకటకృష్ణారావు బహదూరువారు, కందుకూరి వీరశిలీగంపంతులుగారు ముద్రలైనవారు తరువారి కాలంలో ప్రకటించిన ఆంధ్ర ప్రబంధాలకీ శ్రామ గ్రంథ సంఘము ఆధారము.

ప్రానుదొర ఆంధ్రదేశములోని పేరు పేరు ప్రాంతాల పేరు పేరు వృక్షలవాహ, ఉన్నతకులాల వారు ఎట్లా మాట్లాడుతారో, అర్జీలు, వ్యాయస్థానాలలో వాఖ్యచేసే పత్రాలు మొదలైన వాగ్ల ఉంటవో పరిశీలించి ఆంధ్ర వ్యావహారిక భాషాతత్వమును కనిపెట్టటకును, ఆంధ్రదేశములోని పేరు పేరు ప్రాంతాలలోని వ్యావహారిక భాష ఎట్లా ఉంటుందో విచారించుటకు ఉద్దిశ్యము, వృద్ధాంతాలు, అర్జీలు, పత్రాలు మొదలైనవి పేరు పేరు ఆంధ్రప్రాంతాలనుంచి తెప్పించినాడు. ఈ సాధనసామగ్రి పదిహేడు సంపుటాలున్నది. ఈ సంపుటాలను పరిశోధించి శ్రామకాలమునాటి ఆంధ్రదేశ ఆర్థికస్థితి, భాష, ఆచార వ్యవహారాలు మొదలైనవి తెలుసుకోవచ్చును.

ప్రాను తెలుగుదేశానికి చేసిన మరొక ఉపకారము - కలనల్ కాల్స్ మొకంటి - సంపాదించిన దేశ, గ్రామ వృద్ధాంతములు క్రిమిదస్త్రములై నశిస్తూ ఉంటేగా వాటిని తిరుగ వ్రాయించి ఉద్ధరించుట. దీనినిగురించి తరువాత వ్రాసెదను.

సి. పి. ప్రాను 1884 వ సంవత్సరములో కాలగర్భమునొందినాడు. ఆంధ్రభాషకు వాగ్మయమునకు మహాప్రకారముకావించిన సి. పి. ప్రాను తెలుగువారికి చిరస్మరణీయుడు, వంద్యుడు. ఈతని రచనలు—మరికొన్ని.

(1) Prosody of the Telugu and Sanskrit languages explained; (2) Vemana's Verses - Moral religious and Satirical; (3) Familiar analysis of Sanskrit prosody; (4) New Telugu version of St. Luke; (5) Grammar of the Telugu language; (6) Cyclic tables of Hindu and Muhammadan chronology of the Telugu and Kannada countries; (7) English Hindusthani phraseology; (8) Ephemeris showing the corresponding dates according to the English, Telugu, Malayalam and Muhammadan calendars 1751—1850; (9) Dialogues in Telugu and English; (10) Vakyavali or

exercises in idioms, English and Telugu; (11) Zilla dictionary in the Roman character; (12) A titular memory; (13) Carnatic chronology, the Hindu and Muhammadan method of reckoning time, explained with symbols and Historic records; ఇంకా ఎన్నో ఉన్నవి—వాగ్మయము మొదలైనవి.

కలనల్ కాల్స్ మొకంటి

తెలుగుదేశమునకు సి. పి. ప్రానువలననే నేప చేసిన మరొక మహానియుడు కాల్స్ మొకంటి. ఇతడు ఇంగ్లాండుకు చెందిన పశ్చిమ ద్వీపాలలో స్టార్క్ వేలో క్రీ. శ. 1764 లో జన్మించినాడు. 1782 లో హిందూదేశమునకు వచ్చి కుంభిణి ప్రభుత్వములోని మద్రాసు ఇంజనీర్లలో చేరినాడు. ఇతడు ప్రాను దొరవలె ప్రశ్నోక్తముగా తెలుగుదేశము నిమిత్తము, తెలుగుభాష నిమిత్తము కృషి చేయలేదనకాని ఇతడు దక్షిణ హిందూదేశ చరిత్రమును, తిక్కనయుల ఆచార వ్యవహార మతాదికములను తెలుగువారులకు చేసి కృషిలో చాలాభాగము తెలుగుదేశమునకు ఉపకారకముయినది. ఈ దేశమునకు వచ్చిన తరువాత మొకంటికి హిందూదేశీయులకుగల కాస్త్ర పరిజ్ఞానమెట్టిదో, వారి వాగ్మయమెట్టిదో, వారి మతవిశ్వాసవిధాంతములు ఆచారములునెట్టివో, కాస్త్ర గ్రంథములెట్టివో తెలుసుకోవలెనని కుతూహలను కలిగినది. అతను స్వయముగా గణితకాస్త్రజ్ఞుడు. ఆ కాస్త్రముంటే అతని కమితాధీనము. అందువల్ల అతడు ఈ దేశ వాసుల విజ్ఞాన వాగ్మయాలను సరించి తెలుసుకోవాలని అతనికి ఆకాంక్ష కలిగింది. కాని ఉద్యోగములో చేరిన పద్యాల సంస్కరకు అరిగి కోరిక తీర్చుకోనుటకు అవకాశము కలుగలేదు. చివరికి 1786లో అతనికి విలూరునివాసియైన కొవలె వేంకట బొరయ్య అనే బ్రాహ్మణునితో గలిగిన పరిచయమువల్ల భారతీయ విజ్ఞాన సౌధములో ప్రవేశించుటకు అవకాశమేర్పడినది. బొరయ్య తన బుద్ధి విశేషము చూపి కృషి చేసినప్పటినుంచి భారతీయ విజ్ఞానమును గ్రహించుటకు అతనికి క్రొత్త దోహదం దొరికినది. అతడు తన సాంత్వికముచెప్పించి వేంకట బొరయ్యను గ్రామము లోకి తిరిగి వాటి వృద్ధాంతమును, అందరి జీవాలను ములవివరములను, వాటివివాదాసనములను, ఆయా గ్రామములలో దొరికిన గ్రంథములను సేకరింపవలసినదని నియోగించెను. సాధన సామగ్రి ఎక్కువగా దొరుకుతూ ఉండుటవల్లను, దొరకన చారిత్రక సామగ్రి చాలా క్రొత్తది తన అభిరుచిని, పెంపొందించే

అంటు వల్లను మరి యిరువురను నియోగించి, వారిచేత పని గైకొనవలసినదని బోర్డయ్యకు ఆదేశించెను. బోర్డయ్య చాలా చిన్నవాడు. అప్పుడ ప్రతిభా వంతుడు. ఈపనిలోనికి దిగినకొద్దీ అతనిలో సహజముగా ఉండిన పరిశోధనా శక్తి ఉద్బవముయినది. అప్పటికింకా దక్షిణ హిందూదేశీ జీవాలయాలలో కానవచ్చే శాసనాలు క్రీస్తుశకము పది పదకొండు శతాబ్దాలకు పూర్వపువి విచదివినవామా లేదు; చిదివి అర్థముచేసుకొన్నవామా లేదు. అందులోను అవి కన్న డిభాషలో ఉండిన శాసనాలుయితే మరి చిన్నవి. పది పదకొండు శతాబ్దాలకు పూర్వపుకన్న డిభాష అతిరువాతి శతాబ్దాల భాషకు భిన్నముయినది. ఇట్టివారి కాలానికి వచ్చినకొద్దీ మునుకు ఆ కన్న డిభాష అర్థమును కాని పూర్వానికి బానుబాను అర్థముకాదు. ప్రాచీనకన్న డిభాషకు హాళి కన్న డిమనీ, ఇటీవలి కన్న డిభాషకు హాళి కన్న డిమనీ చేరు. 1796-1800 ల ప్రాంతాననే బోర్డయ్య క్రీస్తుశకము పదవ శతాబ్దికి పూర్వపు శాసనముల రీపిని సాధించి వాటిని చదివడమేకాకుండా హాళి కన్న డిభాషను సూచనాధించి ఆ ప్రాచీన భాషలోని శాసనాలకుకూడా అర్థము తీయగలిగినాడు. ఈ విషయముగా మొదటి బోర్డయ్య ము అంగ్రేజీకి పరిశోధకులలో నొక ముఖ్యమనిగాను - అంగ్రేజీకాదు, భారతీయచరిత్ర పరిశోధకులలోనే మొదటి వాడనవచ్చును. ఇంకా మున్నది - ప్రాచీన శాసనాన్నము వెల్లడి అవడముతో మొకంటికి మన దేశచరిత్ర కవాలము దానింటి అదే తెగముకొన్నది. బోర్డయ్య, అతని సహచరులు సంపాదించి తెచ్చిన వృత్తాంతమును నూతన బోర్డయ్య తిరిచిచదివిమొకటి ఇంగ్లీషులోని కనువాదము చేయించుకొని మొకంటి 'విషియూటి' అనునాయితో రిబ్బిరు, 'విషియూటికి రివర్సు', 'రాయల్ విషియూటి' సాగయిటి ప్రతిక, మద్రాసు 'లిటరేచరు అండ్ డైరెక్టు' అనే ప్రతికలకు హిందూదేశీ చరిత్రమును గురించి, చరిత్రములు మొదలైనవాటిని గురించి వ్యాసములు ప్రాస్తూతవచ్చినాడు; హిందూ దేశము నకు సంబంధించిన నూతన విజ్ఞాన మాంగళ్య ప్రతికలలో ప్రవహింప దొడగినది. కాని బోర్డయ్య సహాయ సంపద మొకంటికి చిరకాలము దక్కినది కాదు. బోర్డయ్య చాలా లేతవయసులోనే పాతికేండ్లయినా నిండుకమునుచే పరమపదము పొందినాడు; కాని అతని సోదరుడు వెంకట లక్ష్మయ్య తన అన్నగారి అడుగుదాటలలో నడుచి మొకంటి మొవ్వకు పాత్రముయినాడు. టిప్పు సుల్తానుతోడి మైసూరు యుద్ధములో క్రిరంగపట్నము పడిపోయినపిదప 1810 వరకు మొకంటి మైసూరు దేశములోను దాని ఉత్తరపు,

కూర్పు సరిహద్దు ప్రాంతాల పర్యటిస్తూ వచ్చినాడు. తన పండితులను ఈ దేశములలో పర్యటింప నియోగించుటచేత మొకంటి సంపాదించిన వృత్తాంత సంవయములో తెలుగు భాషలకు సంబంధించిన పాఠన సామగ్రి ఎక్కువగా ఉన్నది. 1810 లో అతడు మద్రాసు సర్వేయరు జనరలు ఏదన కొద్దికాలము మంజూరీ ప్రస్తుత్యాదేశమున 1811-1815 లలో బావాకు సర్వే ఆకవిపతి వర్సెనములో మద్రాసుకు వచ్చినాడు. అటు తరువాత కొంతకాల మక్కువ ఉండి ఆ చనుక అతడు కొంతకాలము మైసూరానూ రాజ్యములో పనిచేసి 1816 లో సర్వేయరు జనరల్ ఆఫ్ ఇండియాఅయి యుదుకు కలకత్తా వెళ్ళినాడు. అక్కడ ఉండగానే అతడు మే 1821 లో లోకాంతరగతుడైనాడు. పాపము, విశేషము తన సాంత డిబ్బు వచ్చించి సంపాదించిన చరిత్ర సామగ్రిని బాగా చదివి జీర్ణముచేసుకొని ఎంతో వ్రాయవలసినకొన్నాడు; చివరికి హిందూదేశీ చరిత్రముయినా వ్రాయవలసినది 1818 నుంచి ప్రయత్నిస్తూనే వచ్చాడు. కాని సాగలేదు. బావాకు వెళ్ళినప్పుడు కూడా అతడొకచరిత్ర తెలుసుకోవలసి కొంత మందిని నియోగించి ఇక్కడ వ్రాయించినట్లుగానే తిక్కే వృత్తాంతమును అక్కడ వ్రాయించినాడు - తన సాంత సామగ్రి గుర్తుపెట్టుకొని. అతని విజ్ఞాన విపాస అటువంటిది.

మొకంటి పండితులను పెట్టి సంపాదించిన గ్రామ, గోవువృత్తములూ, చారిత్రకసామగ్రి ముగ్గురుగా కృష్ణానదికి దక్షిణాన ఉండేదేశానికి సంబంధించినది. అతడు సంపాదించిన వాటిలో సంస్కృతము, తెలుగు కన్నడము, అరబ్బు, మలయాళము, టిప్పు, మహారాష్ట్రము, హిందీ, ఫారసీ, అంగ్లీ, హిందూస్తానీ, బావా, బెర్హూ భాషలకు సంబంధించిన వ్రాతప్రతులు 1568 గ్రంథాలు ఉన్నవి. ఇవి కాక చరిత్రకు, కులచారాదులకు సంబంధించినవి, స్థానిక వృత్తాంతములూ 2,070 ఉన్నవి; అతడు సంపాదించిన శాసనప్రతులు 8,076; హిందూ, ఇరువురారైన భవనాల పానులు 79; శిల్పాల చిత్రాలు 29,80; నాణెములు 6,218; 106 విగ్రహాలు; ప్రాచీన శిల్పాల శేషములు 40. ఇంతటి సాగన సామగ్రి సంపాదించుటకు, కొనుటకు విజ్ఞానవిపాస కొద్ది అంతరంతి విస్తారమైన ద్రవ్యమును వచ్చించి ఉండాలి టిప్పియంతో వచ్చును; దానిపు 15,000 ల పానులలో అంతకంటెను ఎక్కువగానే వచ్చించినట్లు తెలుస్తున్నది. గవర్నరుజనరల్ మాగ్నెస్ టిప్పి సోపానింగ్ మొకంటి మరణానంతరము ఈ యమూల్య చారిత్ర

కవ్యతంత్రంపద్యమును ఆరవి భార్యవృద్ధునంకి పది పేల పానులిచ్చి కొనెను; కలకత్తా గవర్నమెంటువారు రి.200 రూపాయల రిచ్చి ఇంకా కొన్నింటిని దీసికొనిరి. మెకంబే వ్రాయించిన వృత్తాంతములకు మెకంబేగారు చాల భాగము గ్రామచరిత్రలా, వంశచరిత్రలూను. గ్రామ చరిత్రలను కృత్యములనినీ చేరు. పీటిలో చాలా భాగము క్రిమికేటక దృష్టమవుచున్నట్లుగా చాన్లస్ ఫిలిప్ గ్రామ పీటికి మరియ మంచి కాగితములమీద ప్రగులు వ్రాయించి పదిలపరిచెను. త్రాసు ప్రతులు వ్రాయించినవానికి ఇప్పుడు స్థానిక చరిత్ర లంటారు. ఇవి గిరి సంపుటలున్నవి. ఇంకా ప్రతులు వ్రాయించబడిన మెకంబే వృత్తాంతములు చాలా ఉన్నవి. పీటిలో చాలాభాగము పురుగులు కొట్టేపేదనందున చాలా పాడయినవి. ఈ మెకంబే సంపాదించిన మొత్తము సంచియములో కొంత ఇంగ్లీషులో ఉన్నది; ఇక కొంత కలకత్తాలో ఉన్నది; వేరొక కొంత మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖితప్రక భాండాగారములో ఉన్నది. మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారములోని మెకంబేగార్డులు దక్షిణదేశమునకు సంబంధించినవే. ఈ గ్రామవృత్తాంతములు 1796, 1800 ల ప్రాంతాన వ్రాయించినవి. అందువల్ల ఇవి మన చరిత్రచరిత్రంతో ఉపయోగపడును. ముఖ్యముగా మన దేశానికి సంబంధించిన విషయనగర చరిత్రకు, అటు తరువాతి కాలపు చరిత్రకు ఈ వృత్తాంతములు ఆమూల్యము లయినవి. మన కేక్కునను

దొరకని చరిత్రవిశేషము లిందు దొరకును. పీటిని ముడిపెట్టి కొంత ప్రయత్ని మిదివరలో జరిగినదికాని అది సాగలేదు. ఈ మెకంబేగారును విశేషము తెలుగులో ఉండుటచేత మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమునకు దీనిని ప్రకటించుటకు శ్రద్ధ లేకబోయినది. ఆంధ్రరాష్ట్రము వచ్చినది గనుక ఈ మెకంబే వృత్తాంతములను ప్రభుత్వమువారి చేతి తగురీతిని ప్రకటించే తేయుటకు చరిత్రాభిమానులు ప్రయత్నిస్తారని ఆశిస్తున్నాను. త్రాసు దొర ఆంధ్రవాఙ్మయానికి చేసిన కృషి కలవల్ కాల్కొ మెకంబే చరిత్రకు కళిబి చేసినాడు. అమరావతీనూప శిల్పచిత్రకళ ప్రాశస్త్యమును లోకానికి మొదటిసారి పల్లడించి నాని మీద అభిమానము కలిగించినవాడు మెకంబే.

ఈ విషయముగా తెలుగుదేశమునకు సంబంధించిన భాషనములు కళ మొదలైనవాటిని గురించి పనిచేసిన యూరోపియనులు రాబర్ట్ ముర్రోల్, బర్నెస్, స్టీలు, హుల్, ఇలియట్టు మొదలైనవా రెందరో ఉన్నారు కాని వారెవరూ ప్రత్యేకముగా తెలుగుదేశమునకు సంబంధించిన విషయములను గురించి చూత్రమే కృషి చేసినవారు కాదు. వారినిగురించి ప్రత్యేకముగా వ్రాయనక్కరలేదు. ఆదేవల తెలుగు పలుకుబడిని బాగుగా గమనించి ఒక నిఘంటువు తయారు చేసినవాడు గెల్లెటి. తెలుగుదేశమునకు సంబంధించిన భాషన, చరిత్రాది విషయములను గురించి కృషి చేసిన నిఘంటువులు మొదలైనవి వ్రాసిన మహనీయుల కంపరికి జోహారులు.

నోముల హాసరేఖ కను
మూయుదు నేటికి బాదువప్ప, నే
నోములు నోచి పాదుకొనె
నో యిట - నే ప్రవనీయ శిల్పమున
గోముగ నోమెనో చిలికి
కొంచు నుదాత్త రసప్రపూరముల్.

కనవును మేసి క్రొవ్వి మది
గర్వమునన జిలు అంక వేయునా
పసరము గిట్టినన మొరడు
వారు తృణంబులు మోసులేర్చు, దు
ర్వ్యసన జీఘత్సకున బొలియు,
రమ్యకళారమ కెన్న జేని తా
రసపడు మంచిరొజాలు ని
రాశకు దాసులు గారు మ్రోందవుల్.

* * * *

మును సులతాను కంఠానిశి
పోయిన దుఃఖ నవాంజనాల తీ
రిన తమసాల పిండుల హ
రించి, ద్వితంత్ర నవోదయ త్రయీ

తను తపనీయ దీధిగులు
చారతి బిందువు నున్నవందు, లే
నును జివురై త్త భగ్గుకళ
మాల్మవికాసము బొంద క్రమ్మరన.

కాలము తప్పవచ్చు తిరు
గంబడిపోయిన సోమనాథ జే
వాలయ భాగ్యరేఖ, నెర
లావిన దింకొకమారు సల్మళో
ద్వేలితమై విశృంభ లగ
తన - మెరయించుచు ఘంటికానినా
దాల, స్వతంత్ర భారతి కు
దాల్త కుతూహల ముప్పతిల్లగన.

ఈ జగ మేలు సామి వని
యించెడు నాలయ గోపురాగ్ర వి
భ్రాజిత హేమకుంభ పరి
రంధిగాలంస వృత్తి తారకా
రాజియనుంగు రాజు నికె
లన్ బయనించు వియత్సహన నీ
రాజన మిచ్చుచున్ శుభ క
రంబుగ నన్నెల కవ్వరాలతోన.

మధురనేలిన తెలుగురాణి

శ్రీ చిల్ల రాధాకృష్ణశర్మ

బారతావనిలో గాఢజ్యోతిష చేసిన నాటినుండియు కొందరు కలరు. స్వయంగా రుద్రరంగులకు నడిచి త్రివేదిలతో సమరము సాగించిన వాచాంబు సంపన్నులును నాటిలో కొందరు లేకపోలేదు. అనాధారమైన రాజనీతిని ప్రవర్తించి, గాఢజ్యోతిష సంకల్పములతో భీష్మరథముగ వెలకొల్పిన రాజనీతి విభారదలను నువ్వురు, ఆయనను రాణి మంగమ్మ వలె వారినో ఎవ్వరును శాశ్వతముగా నుపహరింప లేకపోయినారు. సేనాను దిక్షిణావళి మహారాణి మంగమ్మచేరు వాణ్యురాయచునే యున్నాడు. ఆమె నిర్మించిన కట్టెలు, కట్టెలను నివసములు, త్రివిధించిన ప్రభాకరములు, చేరు గాను, స్త్రీయులు మొదలైనవి మంగమ్మ మహారాణి చేయించినవి. దేశదేశాలవారికిని తెలియజేయుచున్న శాశ్వతకీర్తి ప్రసాదములు, క్లిష్టపరిష్కారములలో ఆమె సింహాసనములకు రించెను. ఆనాటి రాజకీయ వాతావరణము ఆస్ర సంతోషముగ నుండెను. అయినను శైవ్యము పీఠిక, విషమ పరిస్థితుల నెదుర్కొని రెండు రాజ్యమును శత్రువుల బారినుండి సంరక్షించి సంతోషముల నెలకొల్పెను. రాణి మంగమ్మయు ఆవస్థా లేకపోయినవో తంజావూరు నాయక రాజ్యమువలె, ముగిర నాయక రాజ్యముకూడ బద్ధులతోనే పలనమై యుండెడిది. అనగా తెలుగువారి పరి. అనాధికారము ప్ర. 7. 1706 తోనే అంతమై యుండెడిది. అధికారకంఠకును ముప్పది సంవత్సరములవరకు తిమిరానాథుని తెలుగువారు పరిపాలించి 7. 1706 తోనే, అంతమై మహారాణి మంగమ్మగారికి చెందుచున్నది.1

1. Her vigour and diplomacy gave the the Nayak kingdom a longer tenure of life than it would otherwise have had.

Satyanatha Iyer 'The History of the Nayaks of Madurai'

2 తంజావూరి ఆంగ్లరాజుల సంగ్రహము.
మగధ రాజుల తీరుముగలయని పరిశ్రమ.
(ప్రాచ్య లిఖిత ప్రక్షక భాండగారము, మదరాసు.)

రాణి మంగమ్మ చొక్కనాగనాయనివారి పట్టమహిషి. చొక్కనాగనాయనయ్య తంజావూరు పాలకుడు విజయరాఘవరాయలతో సఖ్యసంబంధము నెర్పరచుకొను తలంపుతో అతని కుమార్తెను వివాహము చేసికొన నిశ్చయించెను. తదిష్టమును చొక్కనాగనాయనయ్య ఒక ప్రముఖుని ద్వారా మూలమున రాయలకు తెలియజేసెను. కాని రాయల యుద్ధానికిని గౌరవముగ చూడలేదట! మీరు మిక్కిలి అతిని నవమనించెను! విజయరాఘవరాయలు తన కొమరితను చొక్కనాథునిచ్చి వివాహము చేయ నిగ్రహించుటచే, కపటము ఇరువురికిని యుద్ధము సంభవించెను. ఆ యుద్ధమునకు మరెవరిని కారణములున్నను, ఈ వివాహ విషయము కూడ ప్రబల సాక్షులు పులకాబకటియని విశ్వసించబడుచున్నది. ఈ విషయమును కొన్ని చారిత్రిక లేఖనములు కూడ స్పష్టము చేయుచున్నవి.2

విజయ మహారాజునైన చొక్కనాథుడు విజయ రాఘవరాయలతో యుద్ధమునకు సన్నద్ధుడై, ఆ యుద్ధభూమిలో వదలవాడు ముఖము పంకటకృష్ణ నాయకుని వైనను, పేష్కారు చిన్నలింగమ్మచేరు పంకటకృష్ణ నాయకుని పంకట కృష్ణనాయకుని నాయకత్వముక్రింది మగధ స్త్రీయులు తంజావూరుకు జని తలచుకొని రెండు వూరి దుగమును నుట్టి కించెను ఆవస్థకు పంకటకృష్ణనాయకుడు రాయలను సంపర్శించి చొక్కనాథునితో సఖ్య సంబంధము నెర్పరచుకొనుట ప్రతిపాదించుట నుండుననియు, లేదేని అసఖ్యము నాటిల్లననియు సవినయముగ విన్నవించెను. కాని పూర్వ స్త్రీయులను మనసు నంగుంచుకొన్న రాయలు మగధ స్త్రీ యు మాటలను పుచ్చుకొని తేల్చెను. అందువలన మగధ స్త్రీయులు దుగమును ముట్టించెను. తంజావూరి పక్షమున పంకటకృష్ణనాయకుడు, వీరబాంబ చిన్నరాజులున్నను, శత్రువుల నెదుర్కొనిరి. ఉధియులకు కపట భయంకరమున సంక్రామము జరిగెను. ఇరు పక్షములందును విపరీతముగ నష్టమేర్పడెను. కొందరు

చాలాగాఢాలు తీసుకునివారు. కొందరు దప్పి తల
లేక క్రిందపడి పొగ్గాడునున్న కౌల్లలుగా వచ్చే
రక్తస్పృహలు అని భ్రమచేరి పానం చేసేవారు.¹
కుదుకు తంజావూరు దుర్గము దళవాయి వేంకటకృష్ణప్ప
నాయకుని హస్తగతమయ్యెను. అప్పటికిని మధుర
దళవాయి అయ్యత విజయరాఘవరాయలను సమీపించి
పింజిపియమును ప్రసాదించెను. అప్పుడు రాయలు
దైవభాగ్యమును నుండెను. అతని కుమారుడు మన్నాగు
వాసుకూడ తండ్రి దగ్గరనే యుండెను. తంజావూరు
ముట్టడింపబడినప్పటికిని రాయలు మాత్రము తన
కుమారుని దొక్కనాగుని కిచ్చి వివాహముచేయ
నిరాకరించెను. ఈ సూత్రపుచే భగవద్భాగ్యమును మన్ను
రాయలను మధుర కైవ్యాగ్ధ్యజ్ఞుడు తన కరవాలను
నకు బలియొసగెను. పిమ్మట మన్నాగురాను కూడ
హత్యగామింపబడెను. ఇటుల తండ్రి కొడుకు లిగువు
రును చంపబడిరి. ఈ విషయ వివరములను తంజా
వూరు యంత్రేపుగాంగలను తెలిసెను. అంత రాచ
కన్నీడలంపడు ప్రాంత్యాగ మొనర్చిరి.

ఇటుల తిక్కరఃపురమువారిలో యుద్ధము సుగ
మి పిమ్మట చొక్కనాగనాయకుడగు చంద్రగిరి
దూపకల్కు చెందిన దళవాయి కుపాకుల లింగు
నాయని కుమార్తె మంగమ్మను వివాహము చేసికొనెను.
ఈ విషయము మధురరాజున శిరుమలరాయని చరిత్ర
గ్రంథం దీవిగలగ జేయైన బడినది. “చంద్రగిరి
కుపాకుల లింగునాయని వారి కుమార్తె మంగమ్మ
గుమ మహా గూఢచారివైన దళవాయి మేతెనై పుండె
వర్తనానం విచిత్రము” చొక్కనాగనాయనివారి
కుపాకుల లింగునాయని వారికి తన మునుపుల

1 మధుర రాజైన తిరుమలరాయని చరిత్ర.

(చెన్నపురి ప్రా. లి. పు. భౌండాగారము)

2. 7 సం॥లు రాజ్యము చేసెనని ‘మధురైతిల
వరలాడు’ (తిమ్మియ) నుకవు చెప్పెడి

3 సం॥లు రాజ్యము చేసెనని మధుర రాజైన
తిరుమలరాయని చరిత్రయందున్నది.

3 వికటకవి గోపాలరాయలు మంగమ్మపై
కొక ప్రత్యేక గ్రంథము రచియించెను. ఆ గ్రంథము
‘మధురమంగళాపుంజ్ఞబీరీలావలసము’ పయపాదము
ల గ్రంథమునందలిది.

(ప్రా. లి. పు. భౌం మద్రాసు.

4 ఈ విషయము ‘మధురైతిల వరలాడు’లో
గలదు. వివరములకు నా ‘మధురరాగర చరిత్ర’ను
జూడండి.

(అగస్త్య, 1952 భారతి)

సంపించి.....మంగమ్మను వివాహం చేసుకొని”
వారు. ఈ వివాహము తంజావూరు యుద్ధానంతరము
జరిగిననుట స్పష్టము కావునను, తంజావూరుయుద్ధము
1674 సంవత్సరమున జరిగినందువలనను, చొక్కనాగ
నాయకుడగు మంగమ్మను 1674 75 సంవత్సర ప్రాంత
మున వివాహము చేసికొని యుండవచ్చును. కాని

యీ నిర్ణయము సంశయ స్పృహయగు నున్నది. చొక్కనాగ
నాగనాయని మరణానంతరము అతని కుమారుడు
(కూడవ) ముగ్గు పీఠస్థ నాయకుడగు సింహాసనము
నకు వచ్చెను. ఇతడు సింహాసనీ సలకరించునాటికి
కుమారునితో పయస్సనాడు. రాజ సంవత్సరములు
మాత్రమే ముగ్గు పీఠస్థనాయకుల రాజ్యము చేసినట్లు
తెలియుచున్నది. 2 కనుక సదుపాదుగు సంవత్సరములు
మాత్రమే యితడు జీవించి యుండెనని చెప్పవలసి
యున్నది. అయితే ముగ్గు పీఠస్థనాయకు మరణించు
నాటికి, అతని పట్టమహిషిగలు ముప్పిగి గర్భము
నందుంచియుండెను. ఆనాడు సదుపాదుగు సంవత్సరముల
వయస్సు వచ్చునాటికి మూడవ ముగ్గు పీఠస్థ నాయ
కుడగు పిర్రిపానము సలకరింప నగ్గుపయ్యెనని నుకవ
వలయును. ఇదియే నిజమైనదో, 1674-75 సం॥

(ప్రాంతమున వివాహము జరిగిన మంగమ్మ గారికి
1675 - 76—ప్రాంతమున పుట్టిదయ్యెనని
జేల్లనవలసి యున్నది. అటు ముప్పిరపీఠస్థనాయకు
మంగమ్మకు జన్మించినవారు కాదేమో అని కొందరు
తలచుచున్నారు. 1687-00 మధుర వేయబడిన
గురిక రాజులైన ముప్పిరపీఠస్థనాయకు నాయకు
పీఠస్థనాయకుడై గా జేర్కొనబడినది. కాని ముగ్గు
పీఠస్థనాయకుడగు మంగమ్మకు కుమారుడే యని
యీ క్రింది యాధారమువలన సువిదిత మున్నున్నది. 3

“చొక్కనాగ మహిషి యొక జన్మిన

(వకటంబుగ నలువలె దన కొడుకు

రంగకృష్ణ ముగ్గు పీఠాధ్యక్షుడైన.....”

విడి యొకప్పుడు, మూడవ ముగ్గు పీఠస్థనాయకుని
కుమారుడు బిజయరంగ చొక్కనాగనాయకుడగు
పసిష్టిగా పున్నులనువల్ల అయిన అట్టైన మంగమ్మ
పిష్టిను పెట్టి కుమారుడై వెళ్ళుకొని⁴ సంవత్సర
క్రమమున మంగమ్మ రాజ్యము చేసిననుట స్పష్టము.

రాజకీయములైన మంగమ్మగారికిగల యాధి
నిగువనము, వస్తుతిః చాల తెలివితేటలుగల మువ
లము, తన తెలివితేటలతో గడించిన రాజకీయ విజృం
భము జోడించి రాజ్యము చేసినది కావున, మంగమ్మ
పరిపాలన దృష్ట్యా చిరయోగ్యుని గడించినది. చొక్క

నాశనాదుని మరణానంతరము మంగమ్మ సహగమన మాచరింపవలయునని ఈ రాజకీయము రక్షియ ప్రజల హేతువని నునవదనము. కాని రాజకీయంబయలందు భద్రపు మరణానంతరము భార్య సహగమన మాచరిం చుట ఆనాడు పరిపాటిక నుండెను. ఈ ఆచారము ముంపులించి రాజ్యమేలివచ్చు మంగమ్మగారు మహా సాహసురాలనియు, సంస్కరణాభిలాషిత్వము కలది నియు చెప్పెనుట అత్యుచితము. కావేరను జూచి, గర్భవతిగానున్న తన కోడలు మువ్వయ్య పతి మరణించి పంపి నేచిని నెక్కుటకు యత్నించినది. కాని మంగమ్మగారు మేలు వారించెను. అయినను పురుష సంతులము కలిగిన పిమ్మట, ముదమ్మ శత్రుహత్య చేసికొని ప్రాణములు వీడెను. ఆనంతర మా శిశువునకు మూగనెలగు నాగానే, అతినిని (విజయరంగ ముగ దిక్కనాగులకు) నింపి న హాస సంపదపింపజేసి మంగమ్మయలది పేరున రాజ్యవ్యవహారములు న్యయముగా పర్యవేక్షింప జూచెను. పరిపాలన దృష్ట్యా ఆమె విశేష విఖ్యాతి నార్జించినను కలుషితాలయని విఖ్యాతితో సహగమనముగ నున్న చుట్టలని నూచి గడించెను.

మంగమ్మగారి భర్తకారమునకు వచ్చునాటికే భారతదేశములో మొగల్ దిక్రవర్తలు ప్రబలుచు న్నొండొకటి. పక్షిదానమునకు వారి యధీనములో నుండెను. ప్రామాణిక పరిపాలకులగు, హాగలు గల్గియు రాజులు నటచిక్కవరయ్య లంతటివాడే మొగల్ దిక్రవర్తులకు సామంతుడై గాజాగిరికారము చేయుచుండెను. తింజావూరు పాలకులగు సామంతులకు గానే వ్యవహారముచుండెను. అందువలన గత్యంతరములేక మహారాజు మంగమ్మయ్య మొగల్ సార్వభౌముల యాధిపత్యమున శిరనావహించెను. 1697 సం॥న మొగల్ సేనాని సుల్తాన్ దిల్లీలో పశ్చిమ కేతెంచినపుడు మంగమ్మ యతినిక బహమానములు విశేషముగా నొసగి అతిని యాదరాధనములకు గాఢభారతాధ్యక్షుడు. తుదకు మొగల్ దైవ్య సహాయముతో కోల్పోయిన రాజ్య భాగములను గూడ మంగమ్మ సంపాదించెను. ఈవిధముగా ఆమె రాజ్య విస్తీర్ణము సుదేశించి పాటుబడునట్లు సమయమున ప్రైమాధు చిక్కదేవరాయలవారి యాజ్ఞాసారము దశవాయి కుమారయ్య (1690-94 సం॥ ప్రాంతమున) తిరుచిరాపల్లెని నుట్టడించుటకు యత్నించెను. కాని మహారాష్ట్రయొక్క ప్రైమాధును ముట్టడించుటచే దశవాయి కుమారయ్య స్వదేశమునకు పురిలిపోవని వచ్చెను.

తిరుమలశ్రీనివాసాయ కౌలమునుండియు తిరువాంకూరు పరిపాలకులు పాండ్య (మధుర) నుండి బాధ్యతలయొన విజయ విధేయరలు ప్రకటించుచు సక్రమముగ కప్పము చెల్లించుచుండిరి. ముద్ద పిరప్ప నాయనికాలమునగూడ వారు విధేయులై యుండిరి. కాని మంగమ్మగారి కాలముగో తిరువాంకూరు నేలు రవివర్మ కప్పము చెల్లించ నారాకరించెను. కావున మంగమ్మ దశవాయి సరసప్పయ్యను రవివర్మను శిక్షించుటకు తిరువాంకూరుకు పంపెను. సరసప్పయ్య చాల గొప్పవాడు. దశవాయి రామప్పయ్యవలె నితడును మహాస్వామిభక్తుడు. దశవాయి సరసప్పయ్య నాయకత్వముక్రింద మధుర ప్రైవ్యములు 1697 సం॥న తిరువాంకూరు ముఖ్యపట్టణమున కోర్కెగ్రామము నుట్టడించెను. రవివర్మ సరసప్పయ్యను ప్రతిఘటించెను. కాని బాధ్యములేదుయ్యెను. ఈ విజయముతో తిరువాంకూరు మంగమ్మగారి హక్కుగిడుచున్నది.

తిరువాంకూరు యుద్ధము ముగిసిన మాఘ సంవత్సరములకు, అనగా, 1700 లో తింజావూరు పాలకుడు దశవల్ల మధురకు చెందిన కొన్ని పట్టణములను ముట్టడించెను. ఈవిషయమును తెలిసికొన్న సెంటు నే దశవాయి రామప్పయ్య సన్మెయ్యముగ నెట్టి తింజావూరు ప్రైవ్యములను ప్రతిఘటించెను. మంగమ్మ మొగలుల సహాయమునగూడ పొందినను, ఈ యుద్ధములో తింజావూరు వీరివలె చాలమంది మృత్యువునాల పడిరి. తింజావూరు ప్రైవ్యము కాలమాన నదిని దాటు నపుడు, దశవాయి సరసప్పయ్య యా ప్రస్తవమును సహించి విజయముసాధించెను. కడపట తింజావూరు పాలకుడు సరసప్పయ్యతో సంధి చేసికొనెను. మధుర వారికి విజయము లభించినను అచిరకాలముననే యొక విచిత్ర సంఘటన మూలమున మధుర, తింజావూరు పాలకులు మృతులయిరి. ప్రైవ్యము చిక్కదేవరాయలు విశేషవిఖ్యాతి నార్జించిన యుద్ధవిధేకాక మృతి కుతశిగల పరిపాలకులగును. కావేరీనదీ జలమును తింజేశమునకు తెచ్చుకొన నభిలషించి అతిగా కాపెట్టెనొక ఆనకట్ట నిర్మించెను. ఇది మధుర తింజావూరు పాలకుల కౌగ్రహము కలిగించెను. అంతిమ వారధిపురుషుల కలసి చిక్కదేవరాయలను ప్రతిఘటించవలసింది. అంతలో వర్షములు విరివిగ కురియుటచే జలమలువచ్చి ఆనకట్టను భగ్గంపమున రేపెను. కావున మధుర తింజావూరు పాలకులు యుద్ధమును విరమించిరి.

ఈవిధముగ ఆ నేక పర్యాయములు శత్రువులవారి నుండి మధురను మంగమ్మ సంరక్షింపగలిగెను. 1698 సంవత్సరమున తిరుమల సేతుపతి తిరువదిరాజుకు

దును, యరవడేశాపతియుడైన కిశన్వనే సేతుపతి మగు రను ముట్టడించెను. కాని దళివాలు వరసప్పయ్య ప్రస ర్పించిన ధైర్యోత్సాహములకు ఫలితముగ యరవ పిరులకు జయము లభింపలేదు. మరల 1702 లో మంగమ్మకును, కిశన్వనే సేతుపతికిని యుద్ధము సంభ వించెను. తంజావూరు పరిపాలకుడు ఈ యుద్ధమున మధురవారి పక్షము వహించెను. మధురను పలు మారులు యుద్ధములనుండి సంరక్షించిన దళివాలు సర సప్పయ్య గొప్పయ్యయన మధుర పైనికులు యరవ పిరుల సెరుల్కొనిరి. కాని యరవపిరులు సామాన్యులు కారు. మహా బాహుబల సంపన్నులు. దురదృష్టవశాత్తూ యుద్ధము ముగియకముననే దళివాలు సరసప్పయ్య పిరస్వయము నలంకరించి చెను. అంతిమవిజయము సేతు పతికి లభ్యమయ్యెను. ఈ విజయము ఫలితముగ కిశన్వనే సేతుపతి పాంచ్చిముంపలముతో గల సంబంధ బాంధ వ్యములను తెగతెంపులు చేసికొని, యరవడేశము రామనాథపురము స్వర్ణంబ్ర రాజ్యముని ప్రకటించెను. నాటినుండియు తిరుమల సేతుపతి యధికారము దక్షిణాపథమునందు బాగవగ వ్యాప్తము కాజ్ఞాప్యెను. రామనాథపురమునకు దుక్కప్రక్కల నున్న పట్టణము లను కైవసము గావించుకొని సేతుపతి తన రాజ్య విస్తీర్ణమునకు పాటుబడెను. పిమ్మట 1709 సంవత్సర ములో కిశన్వనే సేతుపతి తంజావూరు ప్రస్థములతో బొంబే విజయము పొందెను.

మంగమ్మగారి కపజయము కలిగినది ఒక్క సేతు పతితో గావించిన యుద్ధమునందే. దళివాలు వర సప్పయ్య సహకార సామగ్ధులను సముపార్జించిన మంగమ్మ అపజయ మనమూట వెరుగదు. ఒకటిగా మొగలు చక్రవర్తులను, మరెయ్యక ప్రభు మొనూరు పాలకుడు చిక్కడవరాజులను, ఇంకొక ప్రక్క తంజావూరు ప్రభువును, మరెయ్యకొక ప్రక్క యరవ డేశాధిపతి తిరుమల సేతుపతి నిరుపరాజులకు కిశన్వనే సేతుపతియు, చేరొక ప్రభు తిరువాంకురు ప్రభువు రవివర్మయు—మంగమ్మ కాలములో మధురను కబళించవలయునని తలచిరి. కాని మంగమ్మ ప్రదిర్పించిన ధైర్యోత్సాహములను, సమయానుకూలముగ సంధించిన విధానము, సహజముగ నామెకుగల నెలివి తేటలను, రాజకీయానురక్తియు శిశ్రువుల గూటల వికట్టినవి. లేకున్నచో రాణి వివాహాక్షీకాలములో గాక, రాణి మంగమ్మ కాలమందే మధుర నాయక రాజ్యము పరిపత్తికి వచ్చియుండెడిది. అందువలననే రాజకీయముగా రాణి మంగమ్మకు శాశ్వత యశస్సు లభించినది; ఆమె చరిత్ర విమలభిరల ప్రభుతారవలె ప్రతి భాసించుచున్నది.

రాజకీయముగా మంగమ్మగారు సముపార్జించిన చిరయశస్సు ఒక యెత్తు, ఆమె చేసిన దానధర్మముల వంశము, ప్రదర్శించిన మతి సహనమువలనను గడించిన శాశ్వతకీర్తి ఒకయెత్తు. ఆమె పొందిన రాజకీయ విజయములు కాలగర్భములో కలసిపోయినను, ఆమె కావించిన దానధర్మములు నేటికిని క్షీణ పతాకాలై రెవరెవలాడును నెరుగదునే యున్నవి. ఈ హేతు వును పురస్కరించుకొనియే భారతావనిలో రాజ్యము చేసిన నారీమణులలో మంగమ్మ సాటిలేనిదిని నుడువ వలసి వచ్చినది. మధుర నాయక రాజు లంచరివలెనై, మంగమ్మకూడ మతి సహిషులను ప్రదర్శించిన విశాల హృదయ. భవాలయములకు దానధర్మములు పిరిపిగా చేసినట్లే, ఆమె మామమప్పయ్య, క్రైస్తవ దేవాలయ ములకును దానధర్మములు చేసినది.

మంగమ్మ మతి సహిషులను పురస్కరించుకొని క్రైస్తవ మతి ప్రచారకులు మతి ప్రచారమును బాహుబలముగ చేసికొనిచుండిరి. మహమ్మదీయులు కూడ మంగమ్మగారి యాదిరాజ్యసామలకు పాత్రుడై యుండిరి. 1692, 1701—సంవత్సరములలో ఆమె కొన్ని ముస్లిములకు దానధర్మములు సేసినట్లు మన కామె నేయుంచిన శాసనములవల విచిత్రముచున్నది. ఇంకల మంగమ్మ మతి సహనమును ప్రదర్శించుచు రాజ్యము చేయుచున్న కాలములో రామనాథ పుర మున నొక విచిత్ర సంఘటన జరిగెను. కిశన్వనే సేతు పతి దిక్కిరి ముస్లిములలో నొకడు క్రైస్తవమతి గు ప్నేరకంచెనట! అంతే కిశన్వనే సేతుపతికి పున్నట సింహాసనమునకు రావలసినవాడు. కనుక అతని మతి స్వీకారము ప్రజకు మిక్కిలి అశభ్యముగ తోచెను. క్రైస్తవ మతివాదకులవలన మున్నగు సుగట్టి యిర్లు ములు సంభించునోయని లెచి యిరువల క్రైస్తవ మతి ప్రచారకుల నిర్బంధంపడెడిది. రామనాథ పురముననున్న చిట్టినికూడ స్వయము చేసెనట! ఓని బట్టి చూచినచో, మంగమ్మ ప్రకర్షించుచు వచ్చిన మతి సహనము విరువమానమని తెలియుచున్నది.

ఇక మంగమ్మగారు భవాలయములకు గావించిన దానధర్మములును ప్రతీక సాగ్ధాని లయింప జేసిన సప్త సంవత్సరములు సాక్షి కలులు. మధుర వివాహాక్షీకాలమునకే శిశురాలయమునకును, గాన్త్రు మాలె ముననున్న కాళహస్తి శిశుర దేవాలయమునకును నామ ములు చేసినట్లు విచిత్ర ముచున్నది. సోగవండు మను స్థలమున మంగమ్మ యొక పుత్రి కలెను కట్టించి దానికి భూదానముగూడ చేసి, ఆమె నే నెలలారు, తిలపట్టి మున్నగు స్థలములందును సక్రమమును, ధర్మ

చావడులును, నిర్మించెను. పెక్కు ప్రదేశములందు చెరువులును బావులును త్రవ్వించినది. నేడు మంగమ్మగారు కట్టించిన భవనములలో గొన్ని ప్రఖ్యాత కార్యస్థానములుగా మన్నచి. మధుర గ్రేట్ థీయేను సహివముననున్న ప్రముఖ మంగమ్మగారి సేదన వ్యవహారమునకున్నది. ఇటుల తిమిళ నాడులో మంగమ్మగారి నామము మాని ప్రాచీనమునకును ఎంతయు సంబంధపడిన విషయము ఈమె దాన నిరతిని సుస్థువు మునరించుచున్నది చికిరము లగు కొన్ని కథలు నేనును ప్రచారములో నున్నవి.

“ఒకనాడు చికిరము సేనానుచు మంగమ్మ పాంపానగ ఎడమచేతితో వక్రమైనచోటకు వెళ్లిపోయెను. చెనెడ తప్పకుండా గొంగుచిన పిమ్మట, ఆమె ప్రాయశ్చిత్తము చేపట్టిన పంజీతులను ప్రశ్నింపగా వారామెను విశేషముగా దాన సర్వములు చేయువనియు, అదియు ప్రాయశ్చిత్తమునియు నుశివరట. నాటినుండియు మంగమ్మగారు దానసర్వములుచేయ దొడగనట!” ఇది విశ్వాస్యము కాదు. ఎల యైన మధుర నాయక రాజు లెల్లరు దానసేవరు. ఒకటి దాన నిరతి వారికి ఎన్నతో పెట్టిన విద్య. ఆగుహన్వి బృంద గంపిరుడ (డెడ్లది రెండు పాళములను జయించినవాడు) విరాటనుచు త్రి విశ్వనాథ నాయనయ్య మొదలుకొని మధుర నేటిని కడపటి మహారాజు మీనాక్ష వలసకుగల నాయక రాజులందఱును దాన కర్మలుగా ప్రవృత్తికల్గిరి. కావున పంజీతులు చెప్పిన నాటినుండియు మంగమ్మగారు దానసర్వములుచేయ మొదలిడెనట. హాస్యాస్పదముగ నుండును. మహి యొక మధుర గాథనుగూడ సువాహరించుచున్నాను.

“రాజ్యమున విశేష విఖ్యాతి గడించిన మైసూరు చిక్లడేవరారి ప్రతినిధియు తన సహాచారములో కొంత భవనముల పదిలపఱచిన పిమ్మట నేయతను మహియొక పనిని చూచెనట. అతడెట్టి దానసేవకు. మరణానంతరము ఆతడు పరకలోకము నకు పోయెను. పిమ్మట కొన్నాళ్లకు యమభూమి లోక నిని తీసికొనివచ్చుటకుమానుగా మహియొకనిని పారపాతన సరకలోకమునకు తీసికొని వచ్చిరట. ఆతడు మైసూరు పోరకు. అతడు చెనెడ పారపాతనము నుండించిన యమభూమి పోరకుని మైసూరునకు పంప నిర్ణయించిరట. ఆమెకు చిక్లడేవరాయ పోరకునితో తాను సరకమున పనిబాధలు పడుచుంటిననియు, అచిరకాలములో నే మధుర నేలను మంగమ్మగారు మరణించుననియు, ఆమె దాననిరతిని పరలోక

వాసులు వేసోళ్ళ సాగడుచున్నారనియు, కావున నామెకు ఘనమైన స్వాగతము లభించుననియు నుడిపెనట. పిమ్మట నాపాతకు మైసూరునకువచ్చి యాన ద్విస్త్రైంతమును చిక్లడేవరాయలకు మారుచి కి తెలియజేసెను. నాటినుండియు పరిశు దానసేవలై దానసర్వము లందఱాగ్రాముగా చేసి చిక్లడేవరారికి స్వస్థ్కప్రాప్తియగునట్లు చేసెనట!”

ఈ కథ యంతటి శత్యావధ్యము లాసరస్వాతీక యెఱుక. ఈ కథ కేవలము కల్పితగాత్రమున నుండు విషయము. కాని మంగమ్మగారి దానసేవమును మైసూరు చిక్లడేవరారిగారి భోజనమును వ్యక్తముచేయు నస్తోత్రముతో ప్రజల కథనుకట్టియుండుదురు. కాట్లు చేతులులేని కట్టుకథయేమైనను, ఇది గూఢాచారి తెలుగుల విశాల హృదయమును, దాని నిరతి కట్టులకు కట్టుబడుగా తెలియజేయుచున్న మధురగాథ. కాని గలకల్గ విషయము మాత్రము సుస్పష్టము. మైసూరు చిక్లడేవరారి మరణానంతరమే, అనగా 1706 లో మంగమ్మ మరణించెను.

ఈ దానగుణములను నే మంగమ్మ చిరయోగినియు పొల్పించినది. ఇంకను మంగమ్మగారి విశిష్ట గుణము లోగో యుక్తముగా కెక్కినవిధిగనది ఆమె సంఘ సంస్కరణకర్తరినను. మూగ విశ్వాసములకును, బ్రాహ్మచార్యులకును పట్టుగమ్మగానున్న ఆకాలములో సంఘమును, సాంఘికచారములను ప్రతిఘటించెనన్నచో మంగమ్మ మహాసాహసరాలనియు, బ్రాహ్మచార్యులకును విశ్వాసములేని మహిమయనియు మరణవలసియున్నది. పతి బాంసును ఎంట నే చిరి నెక్కుట యా నాడు బహుళ ప్రచారము నందుకొనియున్న గూఢాచారములలో నొకటి. దీనిని యుక్తముగ రాజకుటుంబముల వారందరించుచుండెరి. తంజావూరు విజయరాఘవరాయల మరణానంతరము, తంజావూరి అంతి పురంగన లెల్లరు చితితెచ్చుకొని, అందులోపటి మరణించిరి. మధుర నేలను మును తిరుమలశారి నాయనయ్య (1623-59) మరణానంతరము, అంతిపురముననున్న అతని ఇమ్నాదుమంది భార్యలును సహాగమన మొనరించిరట! ఆటలునే యటవ పశాదపతియగు కిక్లడేవరారి సేతుపతి (తిరుమల సేతుపతి) మరణానంతరము అతని పలువదియేడుగు భార్యలును సహాగమన మొనరించిరట. దీనిని పురస్కరించుకొని మాడిగా చొక్కెనాగని మరణమునకు పిమ్మట మంగమ్మ సహాగమనమొనరింపకుండ, తరువాతి కాలమున రాజ్యమును చేసినదన్నచో ఆమె ఎట్టి సాహసరాలలో మన మోహించుకొనవలసినదే. మీరు మిక్కిలి

కోడిల ముద్దమ్మ (మాడవ ముద్దు వీరప్ప నాయకు) సహాగమున మాచిరింప సన్నద్ధులైకొని మంగమ్మ యామెను వారిం చెను. పిమ్మట పురుషసంతానము కలిగినట్లేదే ముద్దమ్మ ఆత్మహత్య చేసికొని ఏక పత్నీవ్రతుడును, 1 మహా ధర్మపరుడునైన తిలగ్ధిరను కలుసుకొనినను, ఇటుల మంగమ్మ సహాగముననుకు తాను తిలగ్ధిరను వదులుటయొక్కాక తివాచార మును రూపు మాపుటకును యత్నించెనని నుడువ దగును, 2

మంగమ్మ సంఘసంస్కారాభిలాషిత్వమును పై విషయములు చెప్పక చెప్పదున్నవిగదా! ఈ చారిత్రిక విషయములేకాక జన సామాన్యము పరి తియి చెప్పకొను కథ యొకటి మంగమ్మ సంస్కార ప్రియత్వమునకు మెలుగులు దిద్దుచున్నది.

“మధురావగరిలో పట్టనూలుకరణులను చేతేలిపారిశ్రామికులున్నారు. వారు సదాచార సంపన్నులు. వారి యాచార వ్యవహారములు చాల

1 శ్రీ నేలటూరి వేంకట రమణయ్యగారు నుడివిట్లుగా వాడు: “బహుశక్తి గ్రహణము, వేశ్యాంగనా గమనమును నిగిలవారి లక్షణములు - ” ఇతర రాజుల విషయము చెప్పి నవసరమే లేదు. అట్టియొక ఒక్క ముద్దు వీరప్పనాయకు మాత్రము ఈ ఆవహానమునకు దూరముగ నున్నాడు. ఇతని ఏకపత్నీత్వమును నొక చారిత్రిక లేఖనము స్పష్టము చెయ్యచున్నది. “ధర్మపరుడుగాను మహా జూరుగా ను ఏక పత్నీవ్రతుడుగాను వుండుకొని యీ తొమ్మిది సంవత్సరములు బహుధాన్యము మొదలు వ్యయ సంఘి వర్ణరాజ్యం చేసి ఆపైని రాజులరంగ కృష్ణముగ్గు వీరప్పనాయనివారు ప్రభుత్వాన్ని పొందినారు ... పట్టపురాణి ఆయన ముద్దమ్మగారు గర్భముగా నుండిరి....

2. సహాగమునను రూపుమాపవలయునని నిజ ముగా మంగమ్మ ప్రయత్నించెనని స్పష్టముచేయు సాధారణులు లేవు కొని గర్భవతిగానున్న ముద్దమ్మ చితి నెట్లెవరో వంశాంతురములేకుండి పోవుచేమా యను భీతిచే మంగమ్మ గామెను వారించివది. అయినను నీ యాచారమును రూపు మాపవలయునని మంగమ్మ తలచియుండియు, తుదకు సంఘమునకు ధయపడి యూరకున్నదేమా!

3. మధురమంగా పుంశ్చలీ లీలా విలాసము చివరి సంకలనము కవికృతిమని శ్రీ నేలటూరు వేంకట రమణయ్యగారు పేర్కొన్నారు.

వజ్రబ్రాహ్మణుల యాచార వ్యవహారములను బోధి యుండును. బ్రాహ్మణులవలె, వారును ఉపాకర్మ మాచరించుచుండిరి. ఆ విషయము నెఱిగిన మధురా వగరాధికారి వారిని శిక్షించసలెనను. పిమ్మట పట్ట నూలు కరణులు వగరాధికారి వదిలెను మంగమ్మగారికి విన్నపము మూలమున “తెలియజేసిరి. ఆవ్యసం పట్ట నూలు కరణులు పాకర్కాధికారియ కలిగియున్నాలో లేదో యను విషయమును తెలిసికొను నాశ్రయముతో మంగమ్మ యొక పండితి పరిషత్తు సేర్పాటు చేసెను. పండితి పరిషత్తు పట్టనూలుకరణుల పక్షమే పలి కెను. తో: నే మంగమ్మగారికి పత్రమును పండితి పరిషత్తు నిర్ణయమును వ్రాయించి యా ప్రత్రమును పట్టనూలుకరణుల కొనగనట.” ఈ విషయముల న్నియు మంగమ్మ సంఘసంస్కారాభిలాషను తెలుపుచున్నవనుట అత్యుక్తికారదు.

ఇంతిదనుక మహారాణి మంగమ్మగారి రాజకీయ జీవితమును, సంఘ సంస్కరణోద్ద్యమ కృషిని గమనించితిమి. ఆమె వ్యక్తిగత జీవితమును పట్టిలిందితి మేని మంగమ్మకలషితాలయని నుడువవలసి యుండును. ఈమె జీవితము స్త్రీ హితకీర్తకరంకము నాపాదించుచున్నదిగా నున్నది. స్త్రీ నూత్రిగా తోచెదరు. నీతి నియములను, శిష్ట విధియములను వినివాడిన కామరూపిణి!

వికటకవి గోపాలరాయచిను నొక కవి 1650-1700 ప్రాంతముల తంజావూరు, మధుర, ఆనె గొంది మున్నగు రాజ్యములందు జరుగుచున్న ఘోర ములను, అసభ్య ప్రవర్తనములను, నీతి విచూర కృత్యములను విశ్రియముగ వర్ణించుచు నొక గ్రంథము వ్రాసెను. “మధుర మంగా పుంశ్చలీ లీలా విలాస” మని యీ గ్రంథనామము. 3 ఈ గ్రంథమును వ్రాసి నంత కాలము గోపాలరాయకు తిరుదివనా పాప పరి హారము చేయు మంగళము జపించుచుండెనట! ఈయొక్క వాక్యమే చాలను ఈ గ్రంథముందలి తుల్యభూతి నూహించుటకు. ... పవకృతి పందివ చిన సంగవయను కవి యొక్క దామను బూతులు ద్విమ మధురమంగా పుంశ్చలీ విలాసమును, మంగమ్మ వింపకమును గెండు గ్రంథములను రచించెను. (జూలై భారతి, 1955 ఫుట 31.) కానియీ గ్రంథము వికట కవి గోపాలరాయచి చే వ్రాయబడినదని గ్రంథము నందే యుండుటచే, దీని కర్తవినంగన కామిని నుడువవలసి యున్నది.

శ్రీ నేలటూరి వేంకట రమణయ్యగారు నుడివిట్లుగా మంగమ్మగారు మధురావగారి గ్రంథరచనకు కారణభూతురాలైనది. ఆమెకు భావభూతమున్నట్లు

నబడదు. కావున శిల్పచాత్యులను, వటువిట గాయ
లను పోషించియుండిన మంగమ్మ కవుల కాశ్రయ
మునగి వారిని కావ్యరచనకు ప్రోత్సహించి యుండె
డిను. అయినను జీవితములో కష్టమునేరకపు సౌఖ్య
మునే యొలుగవట్టియు, నాటి రాజాస్థానములందు
జరుగుచున్న హేరములనుజూచి భగ్గు హృదయుడునైన
గొపాలరావుయొక్క పుణ్యమా యని దుశ్చేరిత యగు
మంగమ్మకూడ ఏదో యొక విప్లవముగ ఆంధ్ర వాద్యయ
ములో సముచితస్థానము సంపాదించుకొని గలిగినది.

“రూప యావన కల్పానమేత” యైన మంగమ్మ
కుపాకులవారి చిన్నది. కుపాకులవారు తోళిపా
వార్యుల సంప్రదాయమువారు. మంగమ్మ తల్లియు
కలుషిత శీలమున తేలియుచున్నది. 1 “మీతల్లి తిరువ
టూరు లంజలకల్లా మేటిగా ఉన్నది దాగిలిముచ్చో
నీవు దానికి పుట్టింది జగమరుగో.” ఈ విషయము
లట్లుంచి, మంగమ్మ వ్యక్తిగత జీవితమును పరిశీలిం
తము. ఈమెకు టోడెకొండ చాలమందిరుండిరి.
వారిలో ముఖ్యులు నరసయ్య (విశ్వవాని నరస పుత్రయ్య
యగు శేషా) రంగయ్య, అచ్చయ్య (మంగమ్మ
మంత్రి) నూనాక్షయ్య. మధురమంగా పుంశ్చరీ లీలా
విలాసములో షేక్స్పియర్ నవీన విషయము లన్నిటిని
నిచ్చి మదాహరించుట ప్రమంజములగు నుండినది.

“త్రి రంగశ్వర చింతిత దాయక !
సారంగ వరద శేషమనిధాయక !

.....
.....

తెలియక నిష్కరు త్రిరంగపురమున
ఁలనెడి వింతలు వివరించెదనొక
మంజరి కృతిగా

.....

చొక్కానాథ మహీసండు దాఁజచ్చిన
ప్రకటంబుగ నలుపలఁ దన కొడుకగు
రంగ కృష్ణమండు వీరాఖ్యుఁ డీర్గ
.....

అంతఃపురమున నగుట చేయక
చెంతటివారికి నంతా తెలియక

1. మంగమ్మ వ్యక్తిగత జీవితమునకు సంబంధిం
చిన కొన్ని విషయములు నాకుఁ దెలియఁజేసిన త్రి
విమలాక్షర టోడెండరామయ్యగారికిఁ గృతజ్ఞుఁడను.

1. చూడుడు : R. Satyanatha Iyer The
History of the Nayaka of Madura.”

నరసని, రంగని, నయమగు తిమ్మని
నిరసపురాయస పాహులు తెగల
ఁలకని, యలగోవిందుని, నిమిరపు
లింకవచ్చయను బిసకామాకుని
రాఘవరావును రహి వెంకాజని
.....

మంగమ్మ శీలమును గురించి యంతరంగం నభి
కముగా వ్రాయ నవసరములేదు. ఈ మధుర మంగా
పుంశ్చరీ లీలా విలాస గ్రంథము మధుర నేలిన మంగ
మ్మకు సంబంధించినదికాక, మధురయందలి మంగ
యను నొక వేశ్యకు సంబంధించినది అను నొక సత్య
యము గలదు. ఇదియే కనుక సత్యమైనచో మహారాణి
మంగమ్మ సర్వ విషయముల సాటి లేని రాణియని
నుడువదగును. కొని మంగమ్మ మరణవృత్తాంతము
కూడ గొంతకఠినము నామె కలుషిత శీలమునే బలపరచు
చున్నది.

మంగమ్మగారి మనుమకు విజయరంగ చొక్కా
నాథ నాయనయ్య పెద్దవాడైన పిమ్మట రాజ్య వ్యవ
హారములను స్వయముగా వర్తకమేషింపనాగెను.
అచ్చయ్య యను మంత్రికి మంగమ్మ కలపునే ప్రముగా
నున్న విషయమును గ్రహించిన విజయరంగ చొక్కా
నాథు డామెనునామె నివసించుమందిరమునందే నిర్బం
ధించి బాధించెనట ! కుడుకా మహారాణికి పట్ట
ధాన్యముకూడ కరవయ్యెనట. అన్నములేక కృశించి
పోయి, మధుర నేలిన మహారాణి మంగమ్మ కిష్టపట
లైదికము చెందెను. ఈ వృత్తాంతము మంగమ్మ కలు
షిత శీలమున వ్యక్తమైనట్లుచున్నది గదా ! కనుక
మధురమంగా పుంశ్చరీ లీలావిలాసమున నుదాహ
రింపబడిన విషయములలో కొంత విజృంభనను సత్య
ముండు నేమోయని నుడువదగును.

మంగమ్మగారి వ్యక్తిగత జీవితమునుబట్టి, విరాల
హృదయముతో నామె రాజకీయముగ నాధించిన
విషయములను, సంఘ సంక్షేమదృష్టితో నొనరించిన
మహత్కర్మములను (సత్రములు, చాతరములు,
మందిరములు మున్నగువానిని నిర్మించియు, తెలుపు
లను బావులను త్రివిధించియు నామె సంఘమునకు
నిరస్త్రులయ్యెను నేత యొనర్చెను) ప్రదర్శించిన
మరి సహనము - పరిశీలించితిమీని మంగమ్మ సాటి
లేని రాణి యని నుడువదగును. ఏది యెప్పుడును
నేటికిని జనరిత సభ్యైకముగ స్మరించుచున్న మధుర
నేలిన మహారాణి మంగమ్మ నిజముగా భజ్యురాలి!

గోదావరి

శ్రీ బొడ్డు బాపిరాజు

తల్లీ! గోదావరి! నీ
పిల్లలవై నెన్నిపగలు ప్రేరేదినవో?
ఇల్లా వాకిలి వెల్లువ
కొల్లలుగా సుడిసి నవ్వుకొని పొంగితివే!

అల్లుల్ మానవులెంత? వారల భవిష్యంబెంత? మున్నీటిచెన్
వేల్పుం బట్టపురాణి వీవలిగిరానేకాక, ఈశుూర్లు, ఈ
పొల్లుల్ పిచ్చుకశూర్లుగా కరిగిపోవో! ఈ మహానర్థ సం
కల్పం బేటికిగలై నేటికి? జగత్కళ్యాణ సంచారిణీ!

చల్లని తల్లీ! నీ చెరగుచాలున నిచ్చట పాడిపంట వ
ర్జిల్లిన శ్రీ విహారములు, తిరములియ్యవి; కేదవృష్టుమల్
చల్లీ, భవజ్వల ప్రళయలీలకు రంగములై ఎటుల్ కుమా
రిల్లుచు నున్నవో, అవధరింపుము స్వీయ క్రుధా కధానికల్!

అమృత స్తన్యములిద్ది, కమ్మని స్రవాహ శ్రావ్యగీతా నినా
దములన్ జోలలుపాడి, మంద పవనోద్యత్ క్రీడ జోకొట్టి, కూ
రిమిమై పెంచిన ష్టేత్రపుత్రికల వీరిన్ అన్నపూర్ణావతా
రములన్ రాక్షసవృత్తి నీ వరదపాల్ నల్పన్ మనస్సొప్పేనే?

పసిపాపల్, ముదివగ్గులున్, పశువులున్, పక్షుల్ జలోద్రేక సా
ధ్యమలై, కూడును గూడులేక విపులాభ్రచ్ఛాయ బాహ్యార్ద్ర మృ
ద్వస్వధాంకమ్మున నిల్వినారదె విపాదవ్యగ్రహానా కృతుల్
అసువుల్ నిల్విన సాక్షులౌచు భవదత్యాచారముల్ వాకొనన్.

కూలినకొంప కట్టుకొనగూడు నొకింతట; జీవనమ్ములే
కూలిన యా కుటుంబములు కోలుకొనన్ బ్రదుకెల్ల చాలువో?
తేలవు పంటచే లిసుకదిబ్బలు త్రవ్వక; పోని, త్రవ్వినం
దేలిన దుఃఖదుర్దశలు తీరెనె, ఊళ్లవి వట్టి బీడ్లుగా!

వరుణ విరోధభావము లవగ్రహముల్ కలిగింప, కుంది వం
దురు టయినంతలో నిలుపుదోపిడి దోచిన వీయపార దు
ర్భరములు నీ యనుగ్రహము లంబిక! ఎన్నడో రామపాద సా
గరమున నానకట్ట గలుగన్ మరిసాగున నీ ప్రతాపముల్?

ఏ గ్రహకూటముల్ మొనసి ఇంత ఘటిల్లెనో! రాష్ట్రభోగ న
మృగములైన ఈ శుభదినాను భవమ్ముల గుండెలాగు నీ
యుగ తరంగతాండవ మొహా! ఎదురయ్యెను... సాధుదేవతా
నుగ్రహముల్ శశించెనె అనుంగు తెనుంగుల వార్ధిసుందరీ!

స్వాదుపయస్వి నీ! మధురసంస్కృతి శోచును భావవీధి, వి
ద్యాదయితండు నన్నయయు - తక్కువ భారత - ముజ్వల
ద్రసామోదముతోడ. మా తెలుగు భాముల కేడుగడైన పెద్ద ము
డ్రైదువ వీవు; పాడియె దురాగ్రహముల్? అశుభావతారికల్!

దుడుకుం గిన్నెరసానియో, శబరియో తోడై నినుండ్రోయగా
నడుగుల్ సాగక, ఎంతజాలివడి యందందాగి యుప్పొంగినన్
కడకిట్లీ న్వజశోగమార్గములు ద్రొక్కన్ తప్పదోగాక, నిన్
గడు శాంతాకృతినన్ ఎరుగరటె అంకసాను లిన్నాళ్ళుగా!

శీవనమూర్తి వీవు శోలిజేసిన మేల్కవి కోటి గాలికిం
బోవగ, నిల్విపోవునిక ముద్రగ నీ ఒకకీడు తల్లి, గో
దావరి! నీ కృపా మధురధారలలో విపబిందువల్లు. — నం
భావననేయ ఆంధ్రుల తపఃఫలరూపము లీవు, కృష్ణయున్.

నీ యడుగు పసిడి యందెలు

మ్రోయగ నర్ధమును విలిచె మునుపానీమల్!

నీ యసివారుల నిపు డ

న్యాయముగా నలిగి నరకమైనవి జననీ!

సిత్తణ్ణ వాసల్ భిత్తి చిత్రాలు

అప్పరః కన్య

శ్రీ వేలూరి రాధాకృష్ణ

భారతదేశంలో చిత్రలేఖనం అనేక విధాలుగా సాగిన చేయబడింది. చిత్రాలు కాగితాల మీదనే కాకుండా, కాగితం అనేది స్వయాపంలోనికి రాని అవాదికాలంలో, గోడలమీద, కొండనుకల్లోనూ భావనందర్పనకోసం విరివిగా రచించబడినవి. ఈ గోడలమీద చిత్రించే రచననే భిత్తి చిత్రరచన (Fresco Painting) అంటారు. ముఖ్యంగా ప్రాచీన యుగంలో మన భారత కళాప్రదగ్ధుల శిల్పవిద్యారానే కాకుండా, భిత్తిచిత్రాల వ్యాపారాదు ప్రపంచం నలుమూలలా పాకింది. పూర్వకాలంలో భిత్తిచిత్రాలు, సారస్వతస్వారస్యం కోసం రచించబడేవని వినికిడి. అందువల్లనే కాబోలు రాజశేఖర పండితుడు ఆయాచిత్రకారుల్ని కవులుగానూ, పండితులుగానూ కొనియాడినాడట. ఆవిధమైన చిత్రరచనకు ఆయన 'చిత్రలేఖకృతి' అని పేరు పెట్టాడట. రాజశేఖరుని సాహిత్యమీమాంసలో, ఈ 'చిత్రలేఖకృతిని' గుర్తి ఎంతో వ్రాయబడింది.

'మృదరాక్షసము' అనే సంస్కృత నాటక గ్రంథంలో ఆకవి భిత్తి చిత్రరచననుగూర్చి కొంత అపోహపడి 'పైయేయం మమ చిత్రకర్మరచనా భిత్తినివా వర్తతే' అని వ్రాశాడట! ఆ అపోహ ఎందుకు

కలగవలసివచ్చిందో, అప్పటి పరిస్థితులకు గురిచేయవచ్చును.

అసలు భిత్తి చిత్రాల చరిత్రనుగూర్చి మనం తెలుసుకోవలెనంటే, అజంతా, బాగ్, రామగర్ గుహలలో రచించిన చిత్రాలే ప్రాథమికంగా తీసికోవాలి. ఇంతకన్న ప్రాచీనమైనవి ఉండవచ్చును. వాటి ప్రాముఖ్యత అంతి సల్లకికాంసువల్ల, ముఖ్యంగా ప్రైమరీహరించిన గుహలలోని భిత్తి చిత్రాలవిషయమే మొదటగా ఎత్తవలసి వచ్చింది. మొదటిదైన అజంతా భిత్తి చిత్రాలకోర్క, విన్నాగం మనకందరక్ష ఎక్కువగా తెలిసినదే. మిగతా రెండింటివియు ప్రైమరీ విమర్శనలో తరువాత ప్రస్తావించవచ్చును. ఈ మూడూకాక షక్తిదాది వలయించిన భిత్తి చిత్రాలు చాలా ప్రళంసాపాత్రిమైనవి అజంతా చిత్రాలతో సరికూచరిగినవిను. అవియే సిక్తా వాసల్ భిత్తి చిత్రాలు. ఇంకా పరిశోధన చేసి కనుగొంటే ఇలాటి అద్భుత కళా పూర్వస్థాయిల పూర్వ షక్తిదాపధాన ముగ కలిగ రాజ్యాలులో ఎన్నైనా కనుగొనవచ్చునని నా ఆశ.

ఈవిధమైన భిత్తి చిత్రరచనకు భావబోధగా నిచ్చింది క్రీస్తుకొనికి కొన్ని శతాబ్దాల పూర్వం భారతదేశంలో ప్రచారమవుతున్న జైన, బౌద్ధ చైత

వచ్చితిరింది. బ్రహ్మమతంలో నెమ్మదిగా విశ్వ మయింది. అలాగే శైవమత ప్రచారం తమిళ నురు విద్యుదైన 'మాన్నిక వాసగర్' చేత విశేషంగా చేయ బడింది. ఈ విశేష ప్రచారంవల్ల శైవమతం పతనం కావనివచ్చింది. ఆసమయంలోనే వటరాజు ప్రాచు ర్భావం జరిగింది. ఆశివదేవుడు మహాశిల్పయాత్రలో వెలసి ప్రపంచానికి జ్ఞానోదయం కల్పించియుంటాడా కలగజూడు! ఈ త్రిరభారతంలో వైష్ణవ ప్రచారం ఎంత విశేషంగా జరిగిందో, అంతివిశేషంగానూ, దక్షిణాన శైవమత ప్రచారం జరిగింది. ఈ శైవమతం ప్రజల హృదయాన్ని కరిగించేసింది. ఆహ్వాన సుందర మూలం గానమాధుర్యంలో దక్షిణదేశమంతా పరవశి యైంది. ఈ పరవశంలోని పరిణామమే దక్షిణాది కంచుపరిమల, కడనూపంలో గమనించవచ్చును. ఈకళాప్రతిభ ఈ మతాన్ని ప్రభం, మహేంద్రవర్య పోషణ, పాలన, లోనే కలిగింది. మహేంద్రవర్య తరువాతి పాలకుడైన వరసింహవర్యకూడా కనిసి మతాన్ని కూడా ఎంతో పోషిస్తూవచ్చాడు. ఈ వర సింహవర్య పాలనాసమయంలోనే అత్యద్భుత శిల్ప లో విలసిల్లుతున్న ఇప్పటి 'మహాబలిపురం' అప్పక 'మహామల్లిపురం'గా నిర్మాణం అయింది. వరసింహ వర్యకు మహామల్లి (నాప్పయోధుడు) అనే పేరుదం ఉంది.

సిక్రెట్ట వాసకో నువోలయం సంపూర్ణంగా భిత్తి చిత్రాలతో ఒకానొకప్పుడు అలంకరింపబడినా ఇప్పుడు ఆ మహాఅలయపు వైభాగానవ్యత్రం వర్ణ చిత్రాలు చెక్కుచెదరకండా యున్నవి—అనగా వైశిష్ట్యనా పై బురుజులమీదా రాతి స్తంభాల పై భాగాన పైకప్పున రచించిన చిత్రం ఎంతో ప్రత్యేకం కలది! అది పద్మమయ సోహరం. ఆ పద్మాల మధ్య మత్స్యలికా, హంసలు, మహిషాలు, ఎను నులా మున్నరు పద్మపూలులైన గంగధ్వజాలు చిత్రింప బడ్డారు. ఆమున్నరి గంగధ్వజలలో ఇద్దరి శరీరవర్ణం ఎరుపుగా చిత్రించబడింది. మూడవ గంగధ్వజనిది పసుపు రంగుగా చిత్రించబడింది. వారి అభినయం వారివర్ణం, వారి ముఖాలలో ముద్రితమైన అనందము కళాకాదుల సౌకర్యాన్ని వేయినట్లే చాటుతున్నవి.

అధ్వనారీశ్వర.

ముక్తిముహూర్త ఆశ్వద్ధసోవరం వర్ణ సంకలనంలోనూ యోచితముగా, భావప్రదిర్పనలోనూ, ఎంతో ఈ రేమమైనదిగా కోనియాడిబడినది. ముఖద్వారాన ఉన్న పెద్ద రాతి స్తంభాల బురుజులమీద చిత్రించిన 'పెదగొన్న పద్మాల' ఎంతో సుందరమైనవి. స్తంభాలమట్టా అప్పరస్థితిలో అలంకరించారు. కుడిస్థూపమన్న స్తంభంమీద చిత్రాలు పూర్తిగా జీర్ణమైనవిగాని అద్భుతవశాన ఎవ్వరైనా ప్రభం వింది చిత్రాలుమాత్రం చెక్కుచెదరలేదు. దాని మీద చిత్రించిన 'దేవదాసి' చిత్రం అతిమనోహరంగా వుంది. బహుశః మతాచార్యులవారికళలో 'దేవ దాసి'కి స్థానం ఇవ్వటానికి బహుకుష్టపడ్డారు!

శైవమత సిద్ధాంతాన్నే కళాకారులు చిత్రించ విలసిల్లుతున్న 'అధ్వనారీశ్వర' చిత్రాన్ని చిత్రించే వారు కొదవి కా అభిప్రాయం. ఈ మహాదేవుని చిత్రం అజంతాబాగ్ చిత్రాలతో పోల్చవచ్చును.

అచిత్రంలోని భావ సంపూర్ణత వర్ణనలవలననే శేషాన్ని, శేషాగతిలోని శిక్ష అట్టిది. మహాదేవుడు జటామకుటాన్ని ధరించినవాడు. గండు చెవులకు గండు వేర్వేరుకుండలాలు అలంకరింపబడినవి. ఆకన్ను లోని భావం, అతినిశూన్యంగా మహాదేవుని సహజ దివ్యత్వాన్ని తెల్పుతున్నవి. ముగింకోచిత్రం గంధ దుడు, పద్మవాణియై ప్రేమించి పద్మినికోవరంగా విడిచిపెట్టిన చూపబడింది. గంధదులనూ, అప్ప రసలనూ చిత్రించబడిన ఆ కథాకావ్యాలకు అజంతా కథాకావ్యాలే సాటి! సృష్టికం కానిదేనో ఆకళాగ తిలో ప్రస్ఫుటంగా హాస్యం అవుతుంది. అప్పరసల జీవితమే ఒక నాట్యజీవితంగా అభిమతమిది. ఆ సలలితమైన శరీరాలూ, ఆ అద్భుతవిధాల సేత్రాలూ సంధిమూలార్థమైన ఆనందాలూ, నిశూన్యమైన దివ్య

శేషాన్ని పరచింతనకు పురిగొట్టి విధానాన్ని తెలియబెట్టినవి: అందువల్లనే ఆ సమయంలోని బిల్లులే 'వటరాజా'ని సృష్టించగలగా రనిపిస్తున్నది. 'దివ్యవట'కు అదర్శమే 'వటరాజా'!

చిత్రసరినిబట్టి అది ప్రేమతావలంబనకు పురి గొట్టేవి కావడేది ఇందుమూలంగా తేలుతున్నది. చిత్ర జరిగిన ప్రకారం ప్రేమత సమయంలో చిత్ర నిర్మాణం జరిగినా ప్రేమతానికి దగ్గరగా ఉన్నట్లు చిత్రకారుల వాక్కునుబట్టి తేలుతున్నది.

మరియు సేవాన్ని చిత్రకారులకు ఒదిచి వేసింది చిత్రంలోనే మనం కొనిపించుకొన్నవారము. భిక్షు చిత్రశ్రేణిలో అన్యతమైన వాటిలో ఒక వానిగా సిద్ధి వాణ్ణి గుహ్యంగానే తీర్చబట్టా నాకేమాత్రం సందేహంలేదు...

హిందుస్తాన్ కో - ఆపరేటివ్ ఇన్ స్ట్రుమెంట్స్ సా సైటీ లిమిటెడ్.

(హైదరాబాద్ - కలకత్తా)

విజయవాడ బ్రాంచి

1907 లో స్థాపించబడి, యేటా కొత్త విజయవంతముగా అభివృద్ధి చెందుచున్నా, యీ సాసైటీ యిప్పుడు భారతీయ ఇన్ స్ట్రుమెంట్స్ వ్యాపారములో ప్రముఖ స్థానము సంపాదించుచున్నది. దీనివలన వివరించిన అంశాలు సాసైటీయొక్క ప్రాబల్యము, పలుకుబడిని తెలుపగలవు.

1952 లో అమలులోనున్న జీవిత భీమా వ్యాపారం రు. **86,71,85,040**

1952 అంతములోనున్న జీవిత భీమా నిధి రు. **19,72,50,871**

ఆంగ్ల భాషలలో సాసైటీ ప్రతినిధులుగా పనిచేయుగోరు పలుకుబడిగల, ముగ్ధవగలవారు దీనివలన సంపాదించుచున్న సంప్రదించుకోవలసినది.

బి.కె.రాయ్, బి.ఎ., బ్రాంచి మేనేజర్,

పోస్టాఫీసు నెం. 12, బకింగ్ హం టేబు పోస్టు, విజయవాడ.

శుభాకాంక్ష

శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు

సీ. సృష్టికీ బ్రతిసృష్టి చేసిన చండశా
సనుడు గాఢజుడ డాంధ్రజాతివాడు
గౌతమీనది నిచ్చి యోమంబుఁ బోఁబుచ్చి
చనిన గౌతముఁ డాంధ్రజాతివాడు
బహుసూత్రకర్త ఆనందంబుఁ బుష్పేంద్ర
చంద్రుండు మన యాంధ్రజాతివాడు
వివిధ వేదవ్యాస విదుడు విద్యారణ్య
సంయమి మన యాంధ్రజాతివాడు

గీ. అద్భుతావహ విజ్ఞాను లనుమాన
శక్తియుతులైనవా డాంధ్రజాతివారు
వారి స్మరియించి యుత్సాహవంతుడ నయి
స్వీయరాష్ట్రము నేలుకొమ్మాయి ! ఆంధ్ర !

శా. దానత్యాగవిశ్రతా గుణమహోదారంబు నీజాతి, వి
జ్ఞాని శ్రేష్టులు మానిరాట్టలు మహా శౌర్యసింధుల కృపా
నూతుల నీ దగుపూర్వకై, మహిలో నొప్పురు నాంధ్రా ! యనూ
చానంబైన భవన్మహత్వము, స్వరాష్ట్రంబు నేలుకొమ్మాయి.

మ. నిను నీజాతిని నీదునఁస్కృతిని నీనిష్ఠిద్రచైతన్యమున్
వినుతప్రక్రియ నిల్చి నీకును జగద్విఖ్యాతిఁ జేకూర్చి మే
లొనరంజేసిన యాంధ్రభారతికి భక్త్యుత్సాహ సంపత్తితో
ఘనరత్నఫగితప్రపీతమునయిన్ గావింపు పూజాదులన్.

మ. తమ సర్వస్వము రాష్ట్రసిద్ధికయి స్వార్థత్యాగరై భారవో
నీ మృతింగన్న మహానుభావులకు, వాసిన మాతృసేవన్ మహా
త్వములై చేసిన పూర్వనాయకులకున్, తత్ప్రియైనట్టి యీ
సుముహూర్తంబున నాంధ్రలీయుడు నమస్సుల భక్తి శ్రద్ధాంజలుల్.

మ. వెల యుంగాపుత! మంధరాష్ట్రము జగద్విఖ్యాతమై నూత్నశో
భల నీనం గని సత్యధర్మ బహుసంపద్యృద్ధియున్ గల్గి, ని
చ్చలు నా దర్శకమై సుఖావహమునై సర్వాంగ సంపూర్ణమై
యలరుంగాక ! చిరంబుసన్ ఘనవిశాలాంధ్రము నిక్రముగన్.

నాన ఎప్పుటికీరాదు. తను ఎన్నిటికీ నానుచున్నాడు ఇక. రాంరాం...

కాని అనుకున్నదానికి విరుద్ధంగా జరిగింది. అది జరిగిన మూడోనాడు దీపాలు పెట్టే వేళకు 'నాన' తిరిగొచ్చాడు. మునిమాపు చీకటివేళే తచ్చాడుకనక ఆటేమంది? ఆసభిచార్తి తెలిలేదు. పొలాగ్లో పని చేస్తున్న కొందరు ఆ నాళ్ళది సేతారావమ్మగారి నాగాయకాదూ; అంటుందిన్నాడుకాని సమాధాన ఇవ్వకుండా, ననుదిరిగి మాటకండానే పొచ్చేవాడు.

నమ్మంగా 'నాను'చుచున్న సేతారావమ్మ ఒక్కడుగా కార్లు చేతులూ ఆపలేదు. అతినితో ఎప్పుడూ జీవితంలో మార్పిడిగొనకు అని నిశ్చయించుకుంది. ఎవ్వాటికీ మానకు అనుకుంది కాని 'నాను' పనంతటతానే పొచ్చాడు. రాక రాక వాలుకు సంతోషం. ఇప్పుడుతను పుకరించకపోతే ఎవరిఇంటికో నడతాడు. ఎవరైనా గౌరవంగా ఆహ్వానిస్తారు...మర్యాద చేస్తారు. జీరినారించిరి అతిసరి గౌరవంవుంది. దూరంగా వున్నప్పుడు చాడీలు చెప్పుకున్నా ఎవరపటి 'ఏంమావ గాళి, ఏం బాబాయి' అంటే ప్రతివాడికి ఒళ్లు గలపొప్పిచీచి గర్వం కలిగి మర్యాదపెట్టాడు.

ఆ అవకాశం ఇతరులకు కలుగనిస్తే లెనీ, లెన కొడుకునీ అడిపాడుమంటారు. ఇవ్విరికీ పార్తులేదు కామయ్య అనుకుంటారు. లోతులచేతి ఆమాట అని పించుకోవటం ఏమిటి. ఎన్న నాస్పర్శలువుంటే అవి తగ్గి కొడుకులమధ్య తాముతాముపరిష్కరించుకోవాలిగాని రద్దయి క్రిస్తే...తమ గౌరవానికి హాని అవుతుంది కుటుంబగౌరవానికి కీడు...

అలాచవలసిన ఒక్కసారి ఆమె మెదడులో తిరిగాయి. ఏమి తోచిచిస్తితిలోకి వచ్చిపూడా...

"ఈబండికి వచ్చాచాయేం" అనకిగింది.

"అవునమ్మా" అన్నాడు నాను.

వెంటనే కార్లు కనుక్కును నీళ్లు తెచ్చింది.

నాను స్నానం చేసి భోజనం చేశాడు. అతి కంఠాంతరము ఒక్క విషయంకూడా మార్పిడిలేదు. అతినూ ముఖం గానే ఉన్నాడు.

ప్రాక్రమ్య ఒక్కసారి పడగట్టింపే తెల్లనారేసరికి వచ్చింది. "ఏవమ్మా సీతమ్మగోదినా...మామ తెలిస్తే మేమేమన్నా కొరుక్క తింటామనుకున్నావా మీ అబ్బాయిని. పొచ్చాట్టగా. గంటలూత్రం చెప్పగూడదు" అంటూ...ఆ మానిరి గారు సేతారావమ్మ చొట్ట ముగిసోయింది.

దాదయం లేస్తానే అన్నాడు నాను. "మవుతున్నాడా ప్రతిగాంకొన్నా" అని.

"నీ నెంకుమరి" అన్నది సేతారావమ్మ...

"ఆక్కన్నం చిమచ్చిపారు... పెడత్రుంరం స్తేషమ అస్థింబుగా చెంలి. ఇదివరకన్నంతి స్వేచ్ఛవుంటు. అయినా పెద్దఉద్యోగం, కొన్ని తోషామూలు" అన్నాడు నాను...

"ఇదవరకే...అంటు కాదుట" అన్నది సేతారావమ్మ.

"ఇది ప్రియ్యోగో పెట్టెట్టె ఉంటుంది. పాడు ఉద్యోగం" అన్నాడు. అది సేతారావమ్మకు సంతోషం అయింది. 'నాను' ఇక ముందు నవకటిలాగ అవకలివకపము చెయ్యబానికి కీలుంటుందా?

ఎందుకో గాని ప్రాక్రమ్యకు పట్టరాని సంతోషం కలిగింది.

ఆంధ్రులచరిత్ర

శ్రీ రావెళ్ల హనుమంతరావు

తెలుగుదేశము - దీప్తికెంపగ
 తెలుగు నెలరులు - దిశలు నిండుగ
 తెలుగు తల్లిని - కొలువ దీక్షతో
 రెలరావోయ్ - రెమ్మదా!"

భాషాప్రయుక్తరాష్ట్ర విభజన నిర్ధారణ ప్రకారం పరిపూర్ణమైన వికాసాంగం ఏర్పడకపోయినప్పటికీ, అట్లోబరు ఒకటవ తేదీతో ప్రత్యేకాంగ రాష్ట్రం ఏర్పడింది. "సృష్టికంఠే, మేల్ల మేల వ్వున్న" ఇప్పటికీ దీనినే సంతోషంతో స్వీకరించుచున్నాం. ఎల్లదై సంవత్సరాలుగా ఆంధ్రప్రజలు చెను ఆంధ్రోదవలు-సాగించిన పోరాటాలు-ఒవరించిన ఆత్మబోధాలు. వీనిన్నింటికీ ప్రత్యక్షఫలితంగా కనుపించుచున్న ప్రత్యేకాంగ గాఢాన్ని నానాదిన మరుగుకొన్నాం. అట్లోబరు ఒకటవ తేదీన ప్రత్యేకాంగరాష్ట్రం యేర్పడంతో ఆంధ్రజాతి కోకకమున ఆనానానగ్యమైన విశిష్టత యేర్పడింది. ఆంధ్రప్రజలంతా స్త్రీలు - పురుషులు-పిన్నులు-వెయ్యి బాలగోపాలండుత్సాహంగా ఉద్ఘాటించి, చేతుకగా-కొలుపాలంగా పంపగబడుపు కొన్ని అట్లోబరు ఒకటవ తేదీ. ఈ సభ సమయమున ప్రాచీనకాలంనాటి ఆంధ్ర దరిత్రను గుర్తు వచ్చుకోవటం ఎంతేని ఆపునరం

ఆంధ్రుల దరిత్ర చాలా ప్రాచీనకాలంనాటిది. పురాతనకాలంనుండియు ఆంధ్రుల దరిత్ర కోకరకమైన ప్రత్యేక విశిష్టతవుంది. ప్రత్యేక భాష-ప్రత్యేకములైన హంభుకారములు-అనేకరకములైన ఆంధ్రప్రజాభాష-కల్యాణ-నిత్య సకలకీలు ఎన్నో విషయాలలో ఆంధ్రప్రజలొకటమైన ప్రత్యేకతను గలిగియున్నారు. "ఎదేశమేగినా! ఎందుకొలిచినా!" ప్రత్యేకంగా మన పంచెకల కనుపించుతూనే ఉంటుంది. అలాగే బొట్టుబిడయలలోనూ స్త్రీలు గరించే నగలవిడయలలోనుమనకోక ప్రత్యేకత ఉంది.

ఆంధ్రుల దరిత్ర యీనాటిదిగాదు. "ఆంధ్ర" అనుపదం ఆది ప్రాచీనగ్రంథాలలో వైరంవుంది.

శ్రీ. శ. పూర్వం సం|| 1000 కుముంజీ వ్రాయబడిన రామాయణ-భారత గ్రంథాలలో ఆంధ్రుల ప్రసంగం ఉంది. మహాభారత యుద్ధంలో ఆంధ్రులు కొరవ పటం వహించినట్లుగా చరిత్రాధారంవుంది. అర్జునుని మనుమడైన జేమవయునితో ఆంధ్రులు పోరాటం సలిపినట్లుగానూ ఉంది. రామాయణంలో కిష్కింధాకాండంలోనూ ఆంధ్రుల ప్రసంగం ఉంది. అందుచేత ఆంధ్రులదరిత్ర యీ మధ్య కాలంనాటిదిగాదు. అది పురాణకాలం నాటిది.

రామాయణ-భారత గ్రంథాలకంటే ఆదిప్రాచీన గ్రంథమని చెప్పబడే విరఠయ బ్రాహ్మణమునందునూ ఉన్న "ఆంధ్ర" శబ్ద ప్రయోగం అతిస్పష్టంగా కనుపించుతోంది. మై కమపంచుతూన్న చారిత్రకాధారములనుబట్టి నేటికీ ఘనము 4000 సంవత్సరాల క్రితమే ఆంధ్రులు ఒక ప్రత్యేక తెగగా హిందూ దేశంలో నివసించుచున్నారని మనం గూఢగా చెప్పకోవచ్చును. ఆంధ్రశబ్దం పుట్టుకనుగించి, ఆంధ్ర ప్రజల పుట్టుపూర్వోత్తరాలను గురించి పురాణగ్రంథాలలోనూ, వైద్య బారిక కళలోనూ ఒక్కొక్కచానిలో ఒక్కొక్కరకంగా చెప్పబడివుంది.

విశ్వామిత్రయుషి సంతానంలో తండ్రినిధిక్కరించిన కొడుకులు దక్షిణదేశానికి తిరిగివచ్చారని, వారు ఆంధ్రులకు పూర్వీకులని ఒక కథ చెప్పబడింది. బరిచక్రవర్తి అంగ-వంగ-కలింగ-సువ్యభుంధ్ర- ఆంధ్రులనే ఆరుగురు పుత్రులు కలగగా వారంతా ఆయా తెగలకు మూలకారకులైనారని మరొక కథ చెప్పబడింది.

ఈ కట్టుకళ్లలోవున్న కల్పనలు, అమాయా భావంతో నూడిన ద్వేషాలు-అతిశయోక్తులను అలా వదిలేస్తే మనకోకవిషయం స్పష్టంగా బోధపడుతుంది. ఆంధ్రులు ఎన్నోవేల సంవత్సరాలక్రితమే వింధ్య పర్వతాలనునాటి దక్షిణాపథంలోనికీ ప్రవేశించారు. ప్రత్యేకమైభాష-ప్రత్యేకములైన అలవాట్లు ఆం

గ్రంథులన్నాయి. దక్షిణదేశంలోకి వచ్చినతరువాత యీ ప్రత్యేక స్వభావాలు-అలవాట్లు మరింత అధికంగా పెంపొందాయి. బలపడ్డాయి.

నేటికి సుమారు 4000 సంవత్సరాలకుపూర్వమే ఆంధ్రులు ఒక ప్రత్యేక తెగగావున్నారనే చారిత్రకాధారములన్నవన్నవృత్తు ఆకాలంనాటి ఆంధ్రుల పరిస్థితి ఏమటనే ప్రశ్న వస్తుంది. ఈకాలానికి సంబంధించిన వివరాలు తెలుసుకు నేందుకు పరిశోధనాటి ఆధారాలేవీ లేవు. ఈకాలంనాటి ఆంధ్రుల చరిత్రనే గానూ, మతచరిత్రనుకూడా మనం తెలుసుకోలేము. ఇది వేదకాలం. ఋగ్వేదం-యజుర్వేదం-సామ వేదం - అభ్యర్చనవేదం. ఈ వేదకాలాన్ని నురించి వ్రాయబడిన గ్రంథాలనుకూడా, వేదాంగము అధ్యయన-అవధ్యలు అనే భేషములే గాని జాతి-మత భేషములు చూపబడలేవు. వేదయుగానంతరం ఋగ్వేదయుగం యేర్పడిన రెండువారీ కొన్నికొన్ని రాజ్యాలున్నట్లు-రాజులున్నట్లు-వారృమన్య యుద్ధాలుపెరిగినట్లు మనకు చరిత్రలు కనుపించుతాయి. ఇది క్రీస్తు శకానికి పూర్వం 1400 సంవత్సరాలనాటి కాలం చరిత్ర. ఈసమయంలోనే రాజ్యాలు యుద్ధాలు భారతయుద్ధాలు జరిగాయి. ఈకాలంనాటి చరిత్రలోనూడా యుద్ధచరిత్ర కనిపించినంత స్పష్టంగా మనకు ఇతరచరిత్రలు కనుపించవు. ఈయుద్ధంలోనూడా ఆంధ్రులు ఉన్నట్లు చరిత్ర చెబుతోంది. ఆయానా! ఉన్న యవనా! గారి కేసము! ఎంతెంత బలగాలనో విభిన్నంగా పోయినానో! నున్న నీవ రాలేవీ లేవు.

తరువాత మూత్రయుగం వచ్చింది. ఇది క్రీ. శ. పూర్వం 1000-500 సంవత్సరముల నాటిది. ఈ మూత్రయుగంలోనూడా జాతులకు సంబంధించిన ప్రత్యేకవివరాలంతగా లేవు. బ్రాహ్మణక్షత్రియ-వైశ్యశూద్రులనే కులాలవారు మాత్రమే వున్నట్లు ఈ కులాలనూడా వారి వారు చెయుపనులొనై యేర్పడినట్లు ఉంది. ఈ మూత్రయుగం నాటికి బ్రాహ్మణులు సమాజంపై సంపూర్ణాధికారం వహించారు. కప్ప సూత్రములు-వ్యాకరణ సూత్రములు-మద్భర్తనములు మున్నగు సూత్రములు పుష్టింపబడుట చేత దీన్ని మూత్రయుగమన్నారు. గృహ్య సూత్రం చేయు సూత్రములున్నాయి. గృహ్య సూత్రంలో ప్రతిగృహస్థు అనిరించవలసిన-అనుచరించవలసిన నిబంధనలతోనూడినసూత్రములున్నాయి. వేదములలోనున్న భాష అతి ప్రాచీనంగాను, అతి

బిల్లిగాను వుండవలసిన శిక్ష-వ్యాకరణము-సంపన్న-శాస్త్రీయము - నిరుక్తం-కల్పసూత్రమునే మనంగనులనిగూడిన నూర్పులు వ్యాప్తిలోకి వచ్చాయి.

కపిలుకు రచించిన సాంఖ్యము-పరిణతి రచించిన-యోగము-గౌతముకు రచించిన వ్యాఖ్యార్యము-కణాదుకు రచించిన ప్రశ్నోత్తరము-జైమిని రచించిన బృహ్మసూత్రము-బాదరాయణుకు రచించిన ఉత్తర మీమాంస-పీఠ్యునిటికి వివిధరకాలుగా వ్యాఖ్యానాలు చేస్తూ బ్రాహ్మణుల సమాజంపై తమ అధికారం కుప్పిరమయ్యేట్లు బంధోపక్తులుచేసుకొన్నారు. క్షత్రియులు-వైశ్యులు - శూద్రులంతా తమ వేదవ్యవహార నిబంధితుండేందుకు కావలసిన సామగ్రిని బ్రాహ్మణులు తమరుచేసుకొన్నారు.

తరువాతి శాస్త్రయుగం వచ్చింది. ఈయుగంలో బ్రాహ్మణులు - బ్రాహ్మణీకీతములు మగ్గి విద్యలు పెమ్మపెరిగాయి. వేదములు - మంత్రములు ఉచ్చరించుటకే గాదు, వినుటకునూడా శూద్రుల కన్నరిలేదనిస్తే, వేద-మంత్రములు విన్నటుంటి శూద్రులచెప్పునో పీఠము కలిగించి పోయాలనిస్తే బ్రాహ్మణులూ సానించారు. దీనికి వ్యతిరేకంగా వాడుక ప్రచారం సాగింది. ఆ ప్రచారంలో భాగమిది. "వేదములవలన గాని - యజ్ఞములవలన గాని ప్రయోజనంలేదు. ప్రయోజనం వున్నా! తీసున్నా! వానిని బొందుటకు ఆంధ్రుల మానమైన అక్షరే ఆయివున్నారు." ఈయుగంనాటి ఆంధ్రుల చరిత్రగాని, ముగిరహతుల చరిత్రగాని మనకు స్పష్టంగా కనుపించదు. ఈ కాలంనాటి చరిత్ర వ్రాయబడివుంటుంది ఆశిషవదానికి పగిల ఆగ్రాగాలు నూడా లేవు. ఎప్పుడోవా ఘాగర్నాస్త్రాక్షుల పరిశోధనలవలన ఇలాంటి చరిత్రలకు సంబంధించిన రహస్యలు బయటపడుతాయేమో చెప్పలేముచా!

ఒకఒకనాలుకొ చెప్పాలంటే! మార్క డండ నుత్తుని కాలంతరకు ఆంధ్రులచరిత్ర తెలుసుకొనేందుకు సరియైన ఆధారాలేవీ లేవనే చెప్పాలి. మొగ ప్రసిద్ధు ప్రాసిన వ్రాతలనుబట్టి-చంద్ర నుత్తునికాలంనాటికే ఆంధ్రులు ఒక స్వతంత్ర రాజ్యాన్ని యేర్పరచుకొని ఉన్నట్లుగా మనకు బోధపడుతుంది.

క్రీ. శ. పూర్వం 327లో గ్రీసుదేశపురాజైన అలెగ్జాండరు సింహపదిచాటి ఇండియాపైకి దండయాత్రకు వచ్చాడు. "లిక్షిల" రాజ్యమేలుతూన్న "అంది" యాయనకు పాయంచేయవలసిన ఆప్రాంత

మంతా అతిశీలగ్నా అతికాలంలోనే యాయనకు స్వాస్థ్యమైపోయింది. తరువాత “జీలనదిని”దాటగా “పురుషోత్తముడు” ఈ మన బంధుగ్రామ ప్రతిభు టించాడు. ఈయనలో పురుషోత్తముడు పరాజను నైనప్పటికీ ఇన్వర్సి సమావేశాలకు ప్రతిపక్షి వే రాజీ పడింది. ఇన్వర్సి తిరిగిపోవాలనే ఆందోళన- సంబలం నైకున్నా అధికం కావడంవలన ఇంకిగాలో ఆయిదారు సంవత్సరాలన్నరకువారి అత్రగ్గాంధరు తిరిగి స్వదేశానికి వెళ్ళిపోయాడు.

అత్రగ్గాంధరు చనిపోయినతరువాత యాయన కొలువులో వైద్యాధ్యక్షులలో ఒకడుగానున్న “కెల్యాణ్” మారుభృగంపై అధికారంవేసుకుని ఇంకిగాపై దండయాత్రచేశాడు. ఈమయంలో “చంద్రపుత్రుడు” పాటలీపుత్రుల నగగాన్ని రాజధానిగా తీసుకొని మగపరాన్ని పరిపాలించుకొన్నాడు. చంద్రపుత్రుడు - కెల్యాణ్ కుమారుడు జరిగిచి గుంపులలో చంద్రపుత్రుడు విజయనాథుని సాధించినవలన కెల్యాణ్ కుమారుడు చంద్రపుత్రుడు చంద్రపుత్రులకు వివాహం చేశాడు. అంతేగాక తాను జయించిన ప్రదేశాలను గూడా చంద్రపుత్రుల కిచ్చేశాడు.

ఈమయంలోనే “మెగస్తనీస్” అనే చరిత్రకారుడు కొంతకాలం పాటలీపుత్రులలో వున్నాడు. అప్పుడు “మెగస్తనీస్” మనదేశానికి సంబంధించిన చరిత్రను కొంతవరకు వ్రాశాడు. హిందూదేశ శత్రువులు దాన్ని మనకు చక్కనీయకుండాగా తీశారు. అతడుకాక అరేబియా మనకు వెళ్ళివుంటే! మనచరిత్ర మనకు బాగా తెలిసివుండేది. “మెగస్తనీస్” వ్రాసిన చరిత్రలలోదొరికినదాన్ని బట్టి చంద్రపుత్రులకాలంలో ఆంగ్లము ప్రశ్నోకరాజ్య మేర్పరచుకొని ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది. 30 కేటలతోను, 1000 గజముల దగ్గరేను, 2000 అర్జముల దగ్గరేను, 100000 కాల్యలంతోను అతిభార్య తేలికగా ఆంగ్లము రాజ్య పున్నట్లుగూడా తెలుస్తుంది.

చంద్రపుత్రుల ఆనంతరం కొన్నేండ్లకు మౌర్య సామ్రాజ్యంకి అధివాగుగా అశోకుడు వచ్చాడు. ఆంగ్లములకు, అశోకునకు తరచుగా యుద్ధాలు జరిగినట్లు చరిత్రాధారాలున్నాయి. అశోకుడు కొంతకాలం యుద్ధాలు తీసినతరువాత శాంతిమాగ్ని ఆయాగ్నికా, బౌద్ధధర్మ సిద్ధాంతముల ప్రచారంకేస్తూ ప్రజల్ని న్యాయంగాను ధర్మంగానూ పరిపాలించి పూనుకొన్నాడు. ఈ

అశోకుని ధర్మచక్రమే ఈనాడు భారతప్రభుత్వపు చిహ్నంగా ఉంది.

అనురావతీ పట్టణాన శాస్త్రులు

విశ్వవిద్యాలయములు స్థాపించువాడు”

అశోకుడు శాస్త్రసంక్షేమము ఆంగ్లములకు వినిపించినట్లుగా ఉంది. అంతేగాకుండా కృష్ణానది తీరమువంతున్న “అనురావతీ” నగరంనకు విశ్వ విద్యాలయాన్ని స్థాపించిదానిద్వారా శాస్త్రధర్మాన్ని ప్రచారం చేసినట్లుగూడావుంది. ఆనాడు తిమ్మిల. చలంద మున్ను ప్రదేశాలలో విశ్వవిద్యాలయాలు ఏర్పడగా నున్నాము, అదేవిధంగా దక్షిణప్రాంతంలో అనురావతీనగరమునకు విశ్వవిద్యాలయం ఉన్నట్లు గ్రహించుకోవచ్చును. కృష్ణానదితీరమునకు సుమారు అనురావతీప్రాంతం ఎంతోఅందంగానూ, అవాసయోగ్యంగానూ, వివిధభృషించెందుకు అనునైన ప్రదేశం గానూ ఉన్నందున ఇచ్చట శాస్త్రము విద్యాలయాన్ని స్థాపించారని భావించవచ్చును.

అశోకునిఆనంతరం మౌర్యసామ్రాజ్యంక్షీణించిపోయింది. చివరకు మౌర్యసామ్రాజ్యపు రాజును ఆరివి వైద్యాధ్యక్షుడైన “పుష్యమిత్రుడు”డే క్రీస్తు పూర్వం 181లో చివరి మగసామ్రాజ్యుని స్వాస్థ్యం క్షీణకొన్నాడు. ఈ కుట్రలో బ్రాహ్మణులకు చాలా దుర్గతి బంధించింది. పుష్యమిత్రుడు ఈమయంలో బ్రాహ్మణ్యంనకు “అశ్వమేధయాగం”చేశాడంటే! ఈవిషయంలో బ్రాహ్మణులకుట్రవున్నదిని శీలగ్నానే నిర్ణయించవచ్చును. పుష్యమిత్రుని వంశంలో కృష్ణమిత్రుడైన “కేవలహితీ”ని అతినిమంత్రి “వసుదేవుడు” గ్రా. పూర్వం 63 లో చివరి రాజ్య నాక్రమించుకొన్నాడు. వీరిలో చివరివానిని క్రీ. పూర్వం 27 లో ఆంగ్లము జయించారు. మగధ రాజ్యాన్ని స్వాస్థ్యం చేసుకొన్నాడు.

ఆంగ్లరాన్ని మొట్టమొదట పరిపాలించిన వారు శాలివాహనులు. మగధరాజులపై యుద్ధాలు చేసింది, తుదకు వారిని ఓడించింది. శాలివాహన రాజుడే. క్రీ. శ. పూర్వం 220 నుండి క్రీ. శ. 225 వరకు దాదాపు 450 సంవత్సరాలపాటు వీరు ఆంగ్లరాజ్యాన్ని పరిపాలించారు. “శాలివాహన శకం” అనే పేరుతో ప్రశ్నోకంగా ఆంగ్లములకొక శకం ప్రారంభమైందిగూడా ఇప్పటినుండే.

“శకపురుషుడే” - శాలివాహన
శౌర్యసాహసులు - చాళుక్యుల
కాకతీయుల - కడప తలయల
కృష్ణరాయల - శైత్రయాత్రల
అరిగ్గయ్యకులై - నిపుణులై
అనుమానాన - మెదగజరుల
గణిమంగిన - తెలుగునరుల
ఘనవిహార - తమ్ముడా!”

ఆకాలంలో ఈ శాలివాహన రాజులకు మహా
రాష్ట్రం దేశంగాని “పురాన్” (ప్రతిష్ఠాపత్రం)
రాజధానిగా ఉండేది. క్రీ.పూ. 220 నుండి క్రీ.పూ.

28 వరకు శాలివాహనరాజులు ఉండే ప్రమాదరాష్ట్రం
లోని “రక్కకులు”తోను, కన్నడదేశంలోని “అట్టి
గులు”తోను, నువరాతులూని “కకపక్షువులు”తోను,
నిరంతరం యుద్ధాలు జరుపుకొంటుండేవారు. అనేక
సార్లు ప్రతిష్ఠాపత్రరాష్ట్రాన్ని కోల్పోవడం తిరిగి సంపా
దించుకోవడం జరిగింది.

ఈ శాలివాహన వంశస్థులలో వరుసగా 30 మంది
రాజులు రాజ్యాన్ని పరిపాలించారు. వీరి వంశాన్ని
ప్రారంభించిన “సోమగు” “సీముగుడు” కొన్ని
కొన్ని చరిత్రలు వీరినే ప్రస్తుతించియు, వీరినకు
వీరియు తెలియజేస్తూన్నాయి. సీముగాని లిగువారి
ఇతివృత్తము “కృష్ణకు” రాజ్యాధికారంలోనికి
వచ్చినతరువాత దక్షిణంగా అరేబియాను ప్రవేశించు
ఆంగ్రెజ్ దేశం విస్తరించింది. ఈ సమయంలో మగ,
రాజులై 500-కణ్డవంశజులకు, ఆంగ్లరాజులకు
తిరుగుగా గుండ్రాలు ఒగుటూండేవి. క్రీ. పూ.
170 ప్రాంతమున మగ, దక్షిణ దక్షిణపుష్కరిణుని
కుమారుడు అగ్నిమిత్రునికన్నీ, ఆంగ్ల శాలివాహనుల
సామంత వాంఛలకుడైన యుగ్గమనికన్నీ గొప్ప
యుద్ధం జరిగింది. ఈయుద్ధంలో ఆంగ్లము జయం
చాచు. ఈయుద్ధ ప్రస్తావన మహాకవి కాళిదాసు
గారి “మాళివికాగ్ని మిత్రము” నందున్నది.

శాలివాహన రాజులలో 14 వ వాడైన
“హేమగు” దక్షిణపథమునా జయించాడు. సెంహా
దేశంవిదాదు వింగెల్లీ ఆరాజును ఓడించినం,
రాజకుమారుడైన లీలావతికి తీసుకవచ్చి ప్రాచీ
రామంలోనున్న పుమేశ్వరాలయంలో పరిణయ
సమరవడం. జరిగినట్లుగా “లీలావతి కావ్యం”
తెలియజేస్తోంది. కవులకు ఆదరణకవిత్వానికి
బాధగా ఈకాలంలోనే ప్రారంభమైంది. ఇతివ

అస్థానం నిరంతరం మహాకవుల పండితగోష్ఠితో నిండి
వుండేది. “శాలివాహనగాధా సప్తశతి” అంభ
రచన ఇతనికాలంలోనే జరిగింది.

శాలివాహన రాజవంశస్థులలో ఇరవయ్యో
వారైన “గౌరవిరాపుత్ర శాతకర్ణి” గొప్పకీర్తిని సంపా
దించుకొన్నాడు. శాసితానగరంనందున్న ఒకా
నొక శాసనంలో ఇతనిప్రభావ మభివర్ణితమైవుంది.
మహారాష్ట్రము-ఉత్తర కొంకణము-చేరాగు-గుగ
రాతీ-కడియనాడి-మాల్యా మున్నగు ప్రదేశాలను ఈ
రాజు పరిపాలించినట్లుగా శాసనంలోనే ఉంది.

ఈరాజు తన కుమారుడైన “పులమూని”నియువ
రాజుగాజేసి, యువరాజునకు ప్రతిష్ఠాపత్రరాజధాని
మిచ్చి తాను భాగ్యకటకాన్ని రాజధానిగాజేసుకొని
దక్షిణాపథమునంతా పరిపాలించాడు. కృష్ణానదీ
తీరముననున్న అమరావతి కినితమూరలోనున్న
రణకోట (ధాన్యకటకం) నుండి గోదావరి వరకు
50 సామ్రాజ్యం విస్తరించింది. ఇది క్రీ. శ. 78లో
జరిగింది. ఇది శాలివాహన7వ ప్రారంభం. అందు
చేరినే యాసంవత్సరం మనవంశం కాల ముగిసేప్రతి
మీద శాలివాహన 7వం 1874 అనివుంది.

గౌరవిరాపుత్రాచరిత్ర కృష్ణ-గోదావరి ప్రాంత
తలలో గాల్యాన్ని నెలకొల్పినతరువాత ఆంగ్ల
ప్రభు ఇటుప్రాంతాలకు ఆధికారాన్నియుగా వచ్చే
తాను. మహారాష్ట్ర ప్రాంతం కొండప్రాంతం.
కొండల వృత్తునీమిది ఆధారపడి మొదలయి
మాత్రమే పండుతాయి. ఒకాంఖ్య వృద్ధి అవు
తూన్న కొద్దీతిండికొరబరబా;లుసూడా ఆధికమవుతూం
డేవి. అందుచేరి చాలామంది నదీతీరాలకు వచ్చే
తారు. గౌరవిరాపుత్ర శాతకర్ణితిరువాత పడినంద
శాలివాహనరాజుల రణకోటను రాజధానిగా జేసు
కొని నాగునందర్పిరాలకుడైనా ఆంగ్రెజ్ దేశాన్ని పరి
పాలించాడు.

శాలివాహనరాజుల పరిపాలనలో ఆంగ్రెజ్ దేశం
బాగా అభివృద్ధిచేసింది. ఆంగ్లములో మిగిలిన
దేశాల్లోను, పశ్చిమ గోమను సామ్రాజ్యంలోను
ఆంగ్లము వృద్ధిపాపారాలు సాగించారు. ఆ
కాలపు గోమను నాణ్యములు ఆంగ్రెజ్ దేశంలో అనేక
కొట్ల దొంగతాయి. “నానావిద్య నాకానీక విప్రులా
శ్రయంజై” రవులుగలిగి పడవలలో, నావలలో
సముద్రగర్భమున నందినరుల తిరిగి పడియుండి
ప్రయాణం సాగించి జానా-ముఖత్రా-బోర్నియో-

మున్నగు వివిధ దేశములలో తమవస్తువాన్ని గని విక
యించి స్వర్ణవాహనములచే ఆంగ్లమత పాదపద్మము
లకు పూజలుకేరగా ఆంగ్లము. కృష్ణానది తీరమున
విశ్వవిద్యాలయవాన్ని స్థాపించి ఈ దేశములోనివారికి
గాక ఇతర దేశములకును ధా విద్యాభోగనల నేర్పింప
డంతో ఆంగ్లభాషి ఆకాలంలోనే సంస్కృతి-విజ్ఞా
నాలకు రూపుతీర్చుట దిద్దినది. మోటుఫిలి-ముఖ
లింగం మున్నగు శేవులమందిరములుచేసిన మనఃపిండల
నుద్రావలముదాచి మన గుప్తమండలము, విజ్ఞానాన్ని
ఇతర దేశాలకు పీఠముకూర్చుండేది.

పుటనుండి అనంతరం (ప్ర. శ. 168 నా) "యజ్ఞక్రీతాశక్తి" రాష్ట్రాధికారం వహించాడు. ఇతనికి రాజధాని ప్రతిష్ఠాపమే. చీవా చరిత్రకారులు ఇతనిని "యజ్ఞాచ్యు" అని పిలిచారు. వారితనిని హిందూదేశపు చక్రవర్తిగానే వర్ణించి చెప్పున్నారు. దీనిని బట్టి ఆంధ్రంలో చీవా-జవామ బహ్య మున్నగు దేశాలలో ఆంగ్లవలకు విశేషంగా వర్తకంబంధాలుండేవనియు, ఇటువంటి వ్యాపార సంబంధాలు ఒక్క ఆంగ్లదేశంలో మాత్రమే ఉండుట వల్లనే వారికింగా "యజ్ఞాచ్యు"ని హిందూదేశ చక్రవర్తిగా వర్ణించియున్నారనిగూడా మనం బ్రాహ్మంపచక్కును.

గోతమార్పు ప్రతాపకర్తరించుగా ఆంధ్రప్రదేశ్
కృష్ణా-గోదావరి ప్రాంతాలకు వచ్చేసరికి ఈ ప్రాం
తంలో నాగుల సేవరిచారు నివసించుచున్నాడు.
వీరిభావ తెనుగు, తెనుగుభాష ద్రావిడభాష
కుటుంబంలోనివివరి భాషా శాస్త్రజ్ఞులచే అత్యధిక
సంఖ్యలోను నిర్ణయించారు. స్థానికులుగా ఆంధ్రప్ర
దేశ్ నాగులు (క్రీస్తుగావచ్చిన ఆంధ్రప్రదేశ్ తాలూకా సేవీ
ఆంధ్రప్రదేశ్ గా మాహించినారు. నాగుల తెను
గు-ఆంధ్రప్రదేశ్ నాగుభాష గంధూకలను ఆంధ్ర
ప్రదేశ్ గా మారివది. కృష్ణా-గోదావరి మధ్య ప్రాంతం
వచ్చిందిగా ఆంధ్ర దేశం అనేవారు నాగుకలానికి
వచ్చింది.

క్రి.శ. మూఁపకతంబు ప్రారంభంబు శే సంగ్ర
తాతవాహన సామ్రాజ్యం విచ్చిన్నమయింది. ఇంత
వకు ౨౩: సామంతులుగానున్న పల్లవులు-సాలం
కాయనులు - బృహత్పలాయనులు - విష్ణుకుండినులు
యొక్క సువార సేకమంది తిరుగుపాటులుచేసి, వారి-
మును సలబి ఆంధ్రరాజవాహన సామ్రాజ్యాన్ని
విచ్చిన్నం చేశారు. తాతవాహనమరణవారత అర్ధ

కొరంలాకి వచ్చినవారు అంతకుముందుకొలంలాకి
హారికి పామంతులుగా నున్న వారలే.

మళ్ళీ తిరిగి చీలిలో చీలికి యుద్ధాలు జరుగుతూం
 డేవి. ప్రక్కనున్న చోగులతో, కలింగులతో,
 మహారాష్ట్రులతో యుద్ధాలు జరుగుతూం డేవి.
 ఈకాలంలోవిప్లవం డిసులే అధికంగా యల్పిన్న
 పాండుతూం డేవారు.

వీరిలో చివరివాడైన విష్ణుకర్ణుడు శ్రీ. శ. 680లో స్త్రీలను దాడులు చేసే వాళ్ళకు వ్యతిరేకంగా పనిచేశాడు. ఈ కారణాలతో 14వ వాడైన రాళ్ళకర్ణ ఘోషుడు శ్రీ. శ. 888 లో అధికారంలోకి వచ్చి 30 సంవత్సరాలు దీర్ఘకాలంగా రాజ్యం చేశాడు. పరిపాలనలో, రాజ్యంలో శ్రీ. శ. 918 లో ఇతనిని స్థానంలో విజయవిక్రమ్ కళింగము వేలుయ్యి రాజులనుగూడా ఓడించాడు.

ఈ సమయముచే ఆంధ్రదేశంలో “నాగాగు
మకు” అనిలి ఆంధ్రుల కీర్తిచంద్రికలను చేశి
చోటలకు వ్యాపించిపోయింది. ఇందు అతిపెన్న వయ
స్సులోనే వేవే వేదాంబ పారంగతులై, గ్రంథాలపై
భాషమయినను స్వీకరించి గంభీర బోధనత్వం చే
శి కీర్తి పొందాడు. ఈవీంధ్రులకు - మనీంధ్రులకు-
తీర్చివే ధైర్యములంతటే తీరకుండా వ్యాపించి రసవా
దలు చిరిత్యులకును ఇతరు శోభాపూర్వమగుచున్నాడు.
ఆనాటి ప్రపంచంలో రసవాదాన్ని సృష్టించింది
ఈమనే. ఇది ఆంధ్రులకు గర్వకారణంగాదా,
నాగాగునకు సంబంధించిన గ్రంథముల సేకంగా
టిచేసి-జపాను భాషాలో ముద్రించి మన చరిత్రకా
రులు వ్రాసినాడు. ఇట్లాంటివి 20 గ్రంథాలుం
టాయి. ఇతను బహువిధ తిరునామ బహువిధ అంత
గోప్యవాడు. ఇతను స్థాపించిన సంసారాను మహా
విద్యాపరిషత్తు దేశభోలకు సర్వకాలము నవజ్వలినది.
నంబూరిని బీజాపూర్ మాన్యకు 15 మైళ్ళకు దూరమందు
యీ మహావీర్యుని పేరుతో నాగాగునకొంపి నిలిచి
నేటికిని చరిత్రకారులు మానసములందును. శాస్త్రునే
ప్రతి వ్యాధిముందును అశేషభూత పరంపరలను
ప్రతిమిమనుచుది.

‘చాళుక్యురాలుల పరిపాలనా సమయంలోనే ప్రశస్తికంగా ఆంధ్రులిపి యేర్పడింది. చాళుక్యులు ప్రథమంలో ద్రవమతాచలంబల్లో తిరునాథ ప్రవ్రుత దిక్కువీసించారు. వీరిలో వీరభద్రునిపుడునే రాజు పండ్లెండు పంచత్తరములలో “గంగకుటరాష్ట్ర”

రాజుల సేవారిని 108 సార్లు జయించి 108 శివాలయములను నిర్మించెనని శాసనములు తెలుపుచున్నవి. దీన్ని బట్టి ఈ కాలంలో మతసంబంధమైన యుద్ధాలు విశేషంగా జరిగినట్లు తేలిగగా అర్థమౌతోంది. రాజ్యాధికారభారం వహించిన రాజులు ప్రజల సౌఖ్యము కొరకు కృషి చేయకుండా మతయుద్ధాలతో కాలాన్ని గడుపుతుండేవారు. ఆ కాలంలో వీరు జేసిన ఘనకార్యం శిల్పసంపద సభివృద్ధి జేయుట మాత్రమే. శిల్పసంపదను పోషించడం అవసరమే. అయినప్పటికీ దీనితో పాటు మిగతావిగూడా అభివృద్ధి జెందితే సేగదా! ప్రజలు సుఖపడేది.

10 వ శతాబ్దంలో రాజరాజనరేంద్రుని ఆస్థాన కవింబ్రుడైన “సన్నయ” మహాభారతమును ఆంధ్రీకరించడం ప్రారంభించాడు. ఈ గ్రంథరాజంలోనే ఆంధ్రసారస్వతం మహాన్నతరూపం ధాల్చినదనడి జగమెరిగిన సత్యము. సన్నయ ఈ రైతుబాతి కథకుడు. కథాగమనమునకు వక్రతీగాని, సంకుచితత్వముగాని, అతివిప్రులిగానిరానీక నూటిగా ప్రసన్నముగా కథను నవవగల దిట్టడు. సన్నయ తరువారీనే ఆంధ్రభాష అధికంగా ప్రచారంలోకి వచ్చింది.

చాళుక్యరాజుల పతనం 18 వ శతాబ్దం ప్రారంభంలోనే జరిగింది. వీరి పరివాసంతరం తిరిగి వీరి నామంతమాంపితులే అనేక ప్రాంతాల కధినేతలయ్యారు. వీరిలో కాకతీయులు ముఖ్యులు.

కాకతీయుల పరిపాలనలో ఆంధ్రదేశం ఎందు అనేకమార్లులాచ్చాయి. లింగాయత-వీర నైవసుతీములు విప్రులైతాయి. జైన - శార్వములు సురించి ప్రచారం పొగాజరిగింది. సాహిత్యం ప్రజల అందుబాటులోకి వచ్చింది. శిల్పకళ పోషింపబడింది. సంగీతకళాకా యావంవచ్చింది. కాకతీయ సామ్రాజ్యం నలుంధరిలా పలరకాలుగా విస్తరించింది. క్రీ. శ. 1228 లో రాజ్యాధికారం వహించిన “గణపతి దేవులు” అన్నివిధాలా సమర్థులు. వీరికి పులిసంతానం లేనందున “రుద్రమంబ”కు పట్టాభిషేకం గట్టారు. 1291లో “మాతొక్కటాలో” అను విజయించు మోటుపల్లిరేవులో ఓడదిగి కొంత కాలం ఆంధ్రదేశంలోపుండి దాన్ని అనేకవిధాలుగా వర్ధించాడు. ఇక్కడ దొరికే వజ్రాలనుగురించి, సన్నని పట్టునూలును సురించి అతిదుచ్చేసిన వర్ణన అనేకమందికి నోరూరజేసింది.

ఈ కాకతీయరాజులు 14 వ శతాబ్దం వరకు తమ పరిపాలనను దిగ్విజయంగా సాగించుకొన్నారే. వీరిలో కట్టకడపటిమాడు ప్రతాపరుద్రుడు. ఇతను రుద్రమదేవికి మనుమడు. ఇతను దక్షిణహిందూనేశమున అనేకమంది రాజులను ఓయించాడు. ఈ రాజుల యుద్ధాలే, ఈమతపరాకాలే, ఆంధ్రుల యశస్సును వాళివంజేయాయి. ఆంధ్రులలో అనైక్యత నేర్పరచి పతనాన్ని గనించాయి.

“పసిడి పాతర మనది
పరుల నో రూరింది
మనలో మనకే బెట్టి
నెక్కి చేయటాడు”

సన్యసిష్టాకీ కళ్యాణనిలయమై, సౌఖ్యవంతమై, వాణిజ్య వ్యాపారాలకు విశేషం పోషించినదై విరాజిల్లుతూన్న ఆంధ్రదేశంపై ఢిల్లీ పాదుషాల కన్ను పడింది. కన్ను పడినమే తిప్పగా దంపియాత్ర ప్రారంభమైంది. ప్రతాపరుద్రుడు సురక్షితములగు రంగులు దుర్గ పాకారాంతర్యాగములనుంకి మహమ్మదీయుల దంపియాత్రలను ధైర్యంగా ప్రతిఘటించాడు. చివరకు క్రీ. శ. 1288 లో మహమ్మదీయులకు బందీయై ఢిల్లీకి తీసుకొని పోవకుండా పార తింత్రాల్గిని బాగులను సహించిబాలక బలవంతంగా ఆర్యచారిత్రీ తీసుకొన్నాడు. ఈ సంఘటన ఆంధ్ర రాజుల అనైక్యతను ఎలుగల్లి చాటింది. వేరెట్టి చూపింది. ఈ అవకాశాన్ని వినియోగించుకొని మహమ్మదీయులు ఆంధ్రదేశంవంతటిచీ అక్రమించుకోబారారు. రెడ్డిరాజులు వారి ఆటలను సాగనీయలేదు.

మహమ్మదీయుల దంపియాత్ర కేవలం రాజకీయ దంపియాత్ర మాత్రమేగాదు. ఇది హిందూమతంపై ననగా, హిందూసంస్కృతిపైను, విశేషించి హిందూగర్భంపైనుబరిచిన దంపియాత్రగా సూహించింది. ఆంధ్ర రాజులుదాన్ని అనుభవంలో గ్రహించారు. హిందూగర్భ మడుగుంటివోకుండా సంరక్షించుటకు, హిందూ ప్రభువు పునరుజ్జీవింపజేయుటకు, ఆంధ్రమోగులు హిందూగర్భ రక్షకులనిపించుకొనుటకు తనసమయం వచ్చింది. ఈ సమయంలో ప్రాచీన వాడుకును—కాపయ నాయకుడు—హరిహరుడు—వేసూరెడ్డి—సంగమం మొదలగు అనేకమంది ఆంధ్రమోగులు విప్రులనిపించుములుగట్టి కన్యలదూరారు. కట్టలక రాజైన “హయసమల్లులును” గూడా ఆంధ్రరాజుల కండ్లగా నిలబడ్డారు.

ఇది ఢిల్లీ పాదుషాల కౌశ్యర్యాన్ని గల్గించింది. వారిలో భయోత్పాతాన్ని రేకెత్తించింది. అయినా వారు తమ పట్టాదలను విడువలేదు. సస్యశాస్త్రమలమని-రతనాలసేమయని - లక్ష్మికి సంతానం నిలయమని పేరు ప్రఖ్యాతులగుల ఆంధ్రదేశాన్ని ఆక్రమించుకోవాలనే భావం వాళ్ళలో గాఢంగాపాతుకుపోయింది. యుద్ధాల ద్వారా సాధించలేని జయలక్ష్మిని చీలదీసి పాలించ మనే కుతంత్రించిద్వారా సాధించుదామని పన్నుగడిలు పన్నారు. అందు కనుగుణంగా హరిహరరాయలు - బుక్కరాయల్ని ఉపయోగించుకోజాతారు. ఈ యిరువురు సోదరులు మొదట్లో మహమ్మదీయుల కనుకూలంగా ప్రవర్తించారు. తరువాత తెప్పరిగారు. మహమ్మదీయుల కెదురుతిరిగారు. తమ కర్తవ్యాన్ని నెరవేర్చుకున్నారు. అందుకే మహమ్మదీయ చరిత్ర రికార్డులు వీరిని కృతఃకులనీ, ద్రోహులని నిందించారు.

శత్రుపక్షానికి కేందిన చరిత్రకారులు ద్వేష భావంతో వివిధంగా ప్రాసిద్ధుడైన వీరుగూత్రం తమ కర్తవ్యాన్ని నెరవేర్చుకొన్నారు. విజయనగర రామరాజ్యాన్ని స్థాపించారు. ఇది ఆంధ్రదేశాలో పేరితంగా మూడు శతాబ్దాలకు పైగా వర్ధిల్లింది. క్రీ. శ. 1421-1448 లో బ్రాహ్మణ వంశీయుల రాజ్యమేలు తొన్న సమయంలో "విశ్వలక్ష్మి" అనే ఇబ్రహీమీయులకు చెందిన విజయనగరాన్ని ఎంతో ఘనంగా వర్ణించాడు. ఆబుల్ రుజ్ జాల్ అనే పారిశ్రామిక రాయబారి వివిధంగా అన్నాడు. "ఈ సామ్రాజ్యం షహీదా జీతమందు ఎక్కువమేర వ్యాపించివుంది. సముద్ర తీరమందు మున్నూరు ఓడరేవులున్నాయి. నిరుడేద ప్రజలు కైతం నిత్యాధిధిరగా సూషితులై వుంటారు."

వీరికి ఆంధ్రదేశపు రాజులలో అంతర్ముఖాలు అధికమయ్యాయి. హరిహరరాయలు వంశంలో కవి పటి నానినీ, సాగువ సరిపించుకాయలు 1486 లో రాజ్యమునుండి తొలగించి సాగువవంశాన్ని అధికారంలోకి తెచ్చాడు. 1505 లో వీరిని కుళువ వంశంవారు ఓడించగా నరసనాయకుడు రాజయ్యాడు. క్రీ. శ. 1509 నుండి 1580 వరకు రాజ్యమేలిన శ్రీకృష్ణదేవరాయలు కుళువ వంశానికి ప్రఖ్యాతిచెచ్చిన మహాపురుషుడు. కృష్ణదేవరాయలు రంగరంగ విశేష. రాజసంతోష విరుడు. గొప్పపండితుడు. సుపసిద్ధ ప్రబంధమును "అమరాత్త మాల్యద"ను రచించిన మహాకవి. ఆలూగోపాలం ఆంధ్రప్రజలంతా

కృష్ణదేవరాయల చరిత్ర విశేషాలను ఏదో ఒకవిధంగా విశేషించారు.

ఈకాలంలో రాయమూడురుమును ఇస్కండిల్ ఆదిల్ షా ముహమ్మద గా 1520 లో కృష్ణదేవరాయలు వాళ్ళను ఓడించి ఆంధ్రుల కేగు ప్రశస్తిలను కాపాడాడు. ఈకాలంలో ఆంధ్రనాయకులు చోళ, పాండ్య రాజుల నోడించి తంజావూరు - మధురలలో తమ పరిపాలన నేర్పరచుకొన్నారు. ఇలాంటివారంతా విజయనగర రాజులకు సామంతులుగా నుండేవారు.

సదాశివరాయలు అధికారంలోకి వచ్చిన తరువాత 1565 తల్లికోటయుద్ధంలో మహమ్మదీయులు విజయం పొందడంతో విజయనగర సామ్రాజ్యం అంతరించింది. విజయనగరసామ్రాజ్యం పతనంకావడంతో ఆంధ్రుల జైన్మత్యముయొక్క ఆధిపత్యం ఆరిపోయింది. ఆంధ్రప్రజల కీర్తిచంద్రికలు దివ్యమును హరితకర్పూరం నలుగువరే అత్యాధిక్య శీమ కొన్నాయి. విజయనగర రాజులకాలంలో ఆంధ్ర ప్రజల కీర్తి - స్వేచ్ఛలు సూర్య - చంద్రులవలె ఘనంగా ప్రకాశించినవే. కేజీవంతంగా భాసించినవి. 1565 తల్లికోట యుద్ధముందు అపజయం పొందడంతో ఆంధ్రప్రజల కీర్తి - స్వేచ్ఛలను రాజుల - కేతువులు క్రమేచ్ఛాయి. ఇప్పటికీ చక్రవర్తులు నామ మాత్రమయ్యారు. మహమ్మదీయులపైడి అధికమైంది. ప్రజలబాగుల వర్ధించి నలవిగాకుండా నెరిగాయి. ఆంధ్రుల విజృంభం కూలబడిపోయింది.

మొగల్ పాదుషాలు - గోల్కొండసనాబులు - బొరంగజేజీ - చౌదరాబాద్ ప్రభువులు, అనేక పేరులతో అనేకమంది శత్రువులు ఆంధ్రదేశాన్ని ముక్కలు ముక్కలుగా చీల్చి గుటకాయనావ్వగావించారు. ఈవిధంగా ఆక్రమించుకోబడి ప్రాంతాలలో చిన్ని చిన్ని సామంతులాలను నియమించి వాళ్ళద్వారా ప్రజలనుండి పన్నులు రాబట్టుకో ప్రారంభించారు.

మహమ్మదీయులు - తరువాత ప్రెంసివారు - ఆలూవార ఇంగ్లీషువారు. వరుసగా ఆంధ్రజిల్లాలను ద్రుంశారు. 1689 లో ఇంగ్లీషువారు చెన్నపల్లెణం నందు తమకోటను కట్టుకొన్నారు. అనాడు చంద్ర గిరిరాజులు ఇంగ్లీషువారి కిలాంటి అవకాశాన్ని గలుగజేశారు. 1748 లో ఆర్కాటు సనాబుకు - నైజాం సనాబుకు వారసత్వం తగాదావచ్చింది. నైజాం

కనుకలంగా ప్రెంథిగారు - ఆర్కాటు నవాబుల కనుకలంగా ఇంగ్లీషుగారుఉండి యుద్ధాలను నడిపారు. ఈ సమయంలో ప్రెంథిగారు హైదరాబాద్ లో ఉత్తర సర్కారులపై పెత్తినాన్ని పొందారు.

ప్రెంథిగారు తమతరపున శిక్షలు వసూలు చేసేందుకు "బుస్సీ" గొరిమ పంపించి బాబ్బిలియద్దం జరగజేసి, ఈచరిత్ర ఆంగ్ల ప్రజలెరిగివున్న చరిత్రయే. 1764లో యూరప్తంపంపండు ఆంగ్లేయుల ప్రభావం పెరిగింది. దానివారాలు ఇక్కడనుండే కనిపించాయి. ఫలితం 1800 సంవత్సరం వచ్చేసరికి ఉత్తరసర్కారులు ఆంగ్లేయుల స్వాధీనంలోకి వచ్చాయి.

ఇటీవలయంలో మైసూరు యుద్ధమందు ఆంగ్లేయులకు గెలిచి విజయంవలన ఆధిపత్యమునుండి బహారి - అనంతపురం - కర్నూలులను ఆంగ్లేయులు స్వాధీనం చేసుకున్నారు.

1565 తిల్లికోట యుద్ధం తరువాత గుంటూరు - నెల్లూరు జిల్లాలు కొంతకాలం గోల్కొండ నవాబుల స్వాధీనంలో ఉన్నాయి తరువాత హైదరాబాద్ నవాబులకు వస్తున్న ప్రెంచివారికి - చివరకు 1770 నాటికి ఆంగ్లేయుల స్వాధీనంలోకి వచ్చేతాయి.

క్రీ.శ. 1775 లో కర్నూలు జిల్లాను హైదర్ స్వాధీనం చేసుకోవడానికి హైదర్ నుండి యాత్రాను 1779 లో నైజాం సమీపించాడు. 1801 లో ఇది ఆంగ్లేయుల స్వాధీనంలోకి వచ్చింది.

కరవ-కర్నూలు బహారి. అనంతపురం చరిత్రల వలెనే చిహ్నాలు చరిత్రగూడా నడిచింది. ముఘల్ ఇది మైసూరు రాజ్యమేలుతూన్న "హైదర్ షా" చేరుకున్నది. ఇతని కుమారుడు "టిప్పుసుల్తాన్" అధికారంలో ఉండగా నైజాం ప్రభువు దీన్ని ఆక్రమించుకొన్నాడు. నానినండి ఆర్కాటు నవాబులు లాభపడ్డారు. తరువాత ఆంగ్లేయుల చేతులోకి వచ్చింది. మొదటిసారి 1801 నాటికి ఆంగ్లేజీ సమంతా ఆంగ్లేయుల చేతులోకి వచ్చింది. 1639 లో ఇంగ్లీషు వాళ్లు ఏ ఉత్తేశ్యంతో నెన్నపట్టంపై అధికారాన్ని పొందాలో, ఆ ఉత్తేశ్యం 1801 నాటికి నెలవేరింది.

హైదరాబాద్ లో దాదాపు కోటిమంది ఆంగ్లలున్నారు. దీనినే తెలంగాణం అంటారు. ఇందులో ఎనిమిది జిల్లాలున్నాయి. మొదట. మదబాబ్ నగర్ - చలగండ్ - నైజామాబాద్ - ఓరంగర్ - అదిలాబాద్ - కరీంనగర్ - ఆరెఫ్ బద్గాలు ఇవి తెలంగాణ జిల్లాలు. ఇలాగే మైసూరు సంస్థానంలో - బద్రి సంస్థానంలో

ఓరిస్సాలో ఆంగ్లలు ముక్కుముక్కులై పోయారు. తెలుగుదేశం ముక్కులు ముక్కులైంది!

అధికభాగం తెలుగుప్రజలు ఆంగ్లేయుల పరిపాలనకు లోబడివుండవలసిన వీళ్లను ముద్రాను రాష్ట్రంలో కలిపేశారు. నైజాంనవాబు - ఆంగ్లేయులు ఇరుగూకలసి కుట్రపన్ని యా పనిచేశారు. ఆంగ్లలంతా ఒకేవోలువుంటే, ప్రమాదమని ఆలోచించే వాళ్లపనిచేశారు.

1801 లో ఇంగ్లీషువాళ్లు తెలుగురాజ్యాన్ని సంపూర్ణంగా ఆక్రమించుకొనేనాటికి మొదటి హిందూదేశమే వాళ్లస్వాధీనమైపోయింది. ఎక్కడో నామగూత్రంగా సంస్థానాలున్నాయి. వీటినూడా ఇంగ్లీషువాళ్లకు లోబడే వున్నారు. ఇంకొక్కటిగా ప్రెంచివారి పరిపాలనక్రింద - గోనావారి పరిపాలన క్రిందవుంది. ఇప్పటినుండియు ఇంగ్లీషువాళ్లు నిర్మాణ కార్యక్రమాన్ని మరుగూ సాగించడం ప్రారంభించారు.

దేశంలో ప్రేమ మతిప్రచారాన్ని వివిధగా చేసుకోవడం ప్రారంభించారు ఇందుకుగాను దేశంలో కొందరిని నియమించారు. ఇంగ్లీషు చిరువుల పేర్లందుకు పాతకాలలు, రోగు - కాలవలు - ఆనకట్టలు వగైరా సమలు ప్రారంభించారు. ఈవిధంగా ప్రజలలో మారిన ఆశక్తిని రేకెత్తించి తిమిర బొగ్గిని తాళితిగగా నిలుపుకోవాలని ఆశించారు.

ఆంగ్లేజీలలో 1852 సంవత్సరమునందు గోవా వీ ఆనకట్ట ప్రారంభించబడింది. 1857 లో కృష్ణా నదికి విజయవాడపై ఆనకట్ట కట్టబడింది. 1860 లో పెన్నానదికి నెల్లూరుపై ఆనకట్ట కట్టబడింది. ఈ ఆనకట్టలు ఇందుకు తగిన కార్యాలను పూర్తిచేసింది ప్రభుత్వం. ఈ సమలు చేయడంతో ప్రభుత్వం మారవచ్చింది కనుపరచింది. ఈ ప్రాంతాల్ని సస్యశ్యామలం చేయడంవారూ కొంతవరకు కరువు కాటకాలు పారద్రోలవచ్చును. ప్రజల్లో సామూహిక సంపాదించవచ్చును. శిక్షణాపంలో భవాన్ని సంఘాకోవచ్చును.

ఇలాగే ప్రైవేటుయం నూదాను. 1888-11-1 న మద్రాసునుండి నెల్లూరువరకు గైలువడిచింది. 1893-7-15 న విశాఖపట్టణంవరకు వచ్చింది. ఇటీవలయంలో కాకినాడకుగూడా గైలువైస పడింది. 1889-10-31 న గుంటూరుకు గైవడిచింది. 1908-2-4 న బందరుకు గైలుపడింది. ఎలాగే పెద్దది-చిన్నది అనేక గైలు తియ్యచేయబడ్డాయి...

మొత్తం ఆంధ్రదేశంలో 2000 మైళ్ల పొడవున గైలుమాగ్గాలు వేయబడ్డాయి. 1255 మైళ్ల పొడవున కౌలువలు త్రవ్వబడ్డాయి. 1885 మైళ్ల పొడవున్న బ్రంకురోడ్లున్నాయి. చిన్నచిన్న రోడ్లనుగూడా కలిపితే 15000 మైళ్ల పొడవుగల రోడ్లున్నాయి. 548 మైళ్ల పొడవున ఓడమాగాలున్నాయి. ఓడలు - పడవలు - కారులు - లారీలు - ట్రెళ్లు - వాగన్లు యితే చచ్చగా తిరుగుతూన్నాయి.

వీలన్నిటివారూ లాభార్జీ పొందాలని, ప్రజలనుండి మెప్పులు పొందాలని, మనదేశంలోనున్న నీటిసంపత్తి - ముడిపదార్థాలను - బంగారపు గనులను ఏమిటానికీ పరిలించుకపోవాలని ఇంగ్లీషువాళ్లు ప్రయత్నించో ప్రజలను చేశారు. ఇన్నీ కేమాన్ను పుటికీ భారతీయులు గొంతకొలంవరకు కట్ట తేరవ రేకపోతున్నారు రిలువార యధార్థం తెలుసుకున్నారు. ఇంగ్లీషువాళ్లు తడిచుకుంటే భారతీయుల గొంతులు తెగగొస్తూన్నారని గ్రహించారు. అనేక సంఘటనల ఫలితంగా 1857 లో ప్రథమ భారతస్వాతంత్ర్య సంగ్రామం జరిగింది. ప్రజాశక్తుల సంఘటితపర్యం తలపడవించవలసి, రాజ్యాలను విద్యుత్తు రికార్డుపడవం కలప యాదాదులలో ఆంగ్లేయులు వికేతలుగావడంతో 1858 నాటికి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వానికి ఇండియాలో సుస్థిరత్వం యేర్పడింది. అనేకచట్టాలు అమల్లోకి వేవని జరిగింది.

ఇంతమాత్రంతో భారతస్వాతంత్ర్య భానుడు కేంద్రించుకు సంపూర్ణంగా మనపోయాడని అనుకోరాదు. భారతస్వాతంత్ర్య భానుడు తిరిగి దీప్తి మూసగా నిలుగొండే అవకాశంవుంది. గనుకనే 1885 లో ప్రథమ కాంగ్రెసు మహాసభ జరిగింది. ఇరవయ్యో శతాబ్దం ప్రారంభించుకుంటే స్వాతంత్ర్యం గావాలనే ఆందోళన, ప్రశ్నకాంక్ష రాష్ట్రం కావాలనే అలజడి బాగా పెరిగిపోయాయి. 1905 లో బ్రిటిషు సామ్రాజ్యవాదులు వంగదేశాన్ని విభజించినప్పుడు బ్రహ్మాండమైన ఆందోళన జరిగింది. ఇలాంటి సంఘటనలు ఆంధ్రులను మేల్కొల్పాయి. ఆంగ్లేజీతో అగణితుణ్ణియున్న శక్తులను పునరుద్ధరింపజేశాయి. ఇందుకుఫలితంగా 1918 లో బాపట్ల యందు ప్రథమ ఆంగ్లే మహాసభ జరిగింది. భారత స్వాతంత్ర్య పోరాటం - ఆంగ్లరాష్ట్ర విభజన గావాలనే ఆందోళన యీరెండూ ఆంధ్రప్రజల్ని

ముందుకు నడిపాయి. ఈకాలంలో జరిగిన అనేక సంఘటనలు అందరూ ఎరిగినవే. 1947 ఆగస్టు 15 వ తేదీతో ఇండియా స్వాతంత్ర్యాన్ని పొందింది. తరువాత ఆంగ్లం దురదృష్టవశాత్తు ప్రశ్నకాంక్ష రాష్ట్రంకావడం, పూర్వకాలంలో భారతస్వాతంత్ర్య ఆందోళన - ఆంగ్లరాష్ట్ర విభజనాందోళన రెండూ వివిధంగా పెనవేసుకొనిపోయామో! స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన తరువాత ఆవిరెందూ అంతగా వీలీపోయాయి. అందుచేత ఆంధ్రప్రజలు స్వతంత్ర ప్రభుత్వంపై తీవ్రంగా పోరాటాలు చేయవలసివచ్చింది పాటి శ్రీరాములు మరణించిన, అనేకపోరాటాలు జరిగినంత 1953 ఆక్టోబరు 1 వ తేదీతో ఆంగ్లంలకు ప్రశ్నకాంక్షరాష్ట్రం వచ్చేసింది.

ఇక ఆంధ్రదేశం అభివృద్ధిలోకిరావాలి. నూతనోద్దేశంతో అభివృద్ధిగాగావ పయనించాలి. అంటే! ఇతరప్రాంతాలను స్వాధీనపరచుకోవాలనిగాను. ఆంధ్రదేశంలో సమాజంగానున్న సంపదలన్నింటినీ ఉపయోగించుకోంటూ ఆంధ్రదేశం అభివృద్ధిలోకి రాగలదు. ఆంధ్రదేశంలో నాలుగోబ యుగంలకు పైగా భూమివుంది. గలగలా పనులుజరిపే కృషి - గోదావరి - చెన్న - తుంగభద్రా నగులున్నాయి. ఒకటే తెలియని పరవశంతో నుట్టు తిగుతూ ప్రవహించే నదులకు అనేకచోట్ల అనకట్టలుకట్టి తెలుగు పొలాలకు నీళ్లు మరలింపజేసుకోవడంవారూ తెలుగు దేశంలో బంగారుపంటలపండించుకోవచ్చును. ఆరూ ఋతుధర్మములనుసరించి సవ్యాసకూలం గానూ, ప్రజామకూలం గానూ ప్రవర్తించే నీతోష్ఠనీతులున్నాయి. వానాకాలం - ఎండాకాలం - శాకాకాలం. విడిచిగా ఆంధ్రదేశంలో మితిమీరి వుండేను గ్రేటర్ పురం మొదలు - చెన్నపట్టణంవరకు 600 మైళ్ల పొడవుగల సముద్రతీరంవుంది. తెలుగుదేశం మధ్యన గ్రేటర్ లైన్ - బ్రంకురోడ్లు - కౌలువలు కొలలినన్ని వున్నాయి.

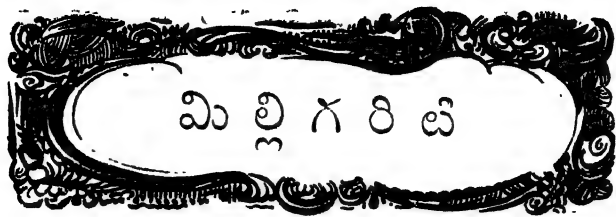
బంజరలు - పల్లెలు - యోదారులుగాకుండా ఫలంతరిములైన భూమిగలది తెలుగుదేశం. ఆహార పంటలు - వ్యాపారపంటలు - పప్పుదినసులపంటలు - పళ్లెపంటలు - సుగంధద్రవ్యముల పంటలు మున్నగు పంటలనేకంగా ఆంధ్రదేశంలో ఇప్పటికీ పండు తూన్నాయి. ఇకముందు ఇంకా పండియ్యికోవచ్చును. తెలుగుభూముల్లో కొలలినన్ని ఖనిజవదారాలున్నాయి. అవకాశాలు గలగతేసుకొంటే, లక్షల

కొలది కిలోవాట్ల విద్యుచ్ఛక్తి నుత్పత్తికేయగల శక్తులున్నాయి. ఇదంతా ప్రకృతి ఆంధ్రప్రజల కొనసాగి పైటికడ అపారసంపద. దీన్ని గ్రహించబట్టే ఆవాడు గౌరవాప్తుత్రిశాతకర్తి మహారాష్ట్ర ప్రాంతసుమంకి ఆంగ్రజేశానికి వచ్చాడేమిగాదా!

విస్తారంగానున్న ఖనిజసంపదలు - న్యూపార పంటలు - ఆహారపంటలు - విద్యుచ్ఛక్తి సాయంతో ఆంగ్రజేశాన్ని గొప్ప పారిశ్రామిక దేశంగా తయారు చేసుకోవచ్చును. ఘనంత మైనదేశంగా, పాడి-పంటలు సమృద్ధిగా సలపేలాగా తెలుగుదేశం దీప్తి కెందగలదు. ఇదింతా నూతనంగా అధికారంలోకి రావోతూన్న పెద్దలు తీసుకోనే దర్యలమీద ఆధారపడివుంది. ఆహార పదార్థాల సధికంగా పండించుకోవడం - నూతన పరిశ్రమలు పెట్టుకోవడం ఇవి జరిగినప్పుడు మనకు

మహాప్రాంతం కావాలనే మాటెందుకొస్తుంది. ఆ మాటకోచ్చివవుతు ఉన్నదాన్ని బాగుచేసుకోలేనపుడు లేనిదాని ప్రాకులాడడం చేసికీ వివిధంగాజూసివా ఇతరప్రాంతాల ఆక్రమించకోరిక వుండదు. తెలుగుదేశం ప్రత్యేకదేశంగా వుండాలనే భావంనూదా లేదు. అభిలభితావనిలో అదోకరాష్ట్రంగానే వుంటుంది. ఈనాడు ప్రత్యేకరాష్ట్రాన్ని పొందుతూన్న మనకు సోదరులైనవారు తెలంగాణలో, మైసూరులో, బస్తరుసంస్థానంలో, ఒరిస్సాలో అనేక చోట్ల నివసించుతూన్నారు. ఈ ప్రాంతాలన్నింటినీ కలిపి వికలాంగ్రం చేయాలి. ఇది జరిగితేచాలు. మన అన్నదమ్ములు, అక్క-చెల్లెళ్లు అందరూ అన్యోనంగా కలసి మెలసి బ్రతకవచ్చును. ఇదే ఆంధ్రుల కోరిక.

శ్రీ పుత్రేపు సత్యనారాయణ

అని నా చిన్న తనపు రోజులు, నాకు మాయించి
ఎవరన్నా ఇష్టంగానే వుండేదిగాని, మా బామ్మ
మీద మట్టుకు చాలా కోపంగా వుండేది. మా బామ్మ
మాత్రం నన్ను అభిమానంగానే చూస్తుండేది. అతి
ప్రేమతో నన్ను దగ్గరకు తీసుకుని ముద్దులాడు
కుండేది. అయినప్పటికీ నాకు మా బామ్మ అంటే
కీర్తిపడేది. ముఖ్యంగా మా బామ్మకి నాకు భోజనం
చేసేటప్పుడు నెయ్యి వజ్రం దగ్గర చేచీవస్తుండేది. ఇది
ఒకరోజు కాదు, రెండురోజులు కాదు, ప్రతిరోజు
మాకు పూటలూ యీ విషయంలో మా బామ్మతో
తరుపు తప్పేదికాదు. మాయించి మా తాతమ్మదై
తలనాటినుండి వంశపాతం పర్యంతం నన్ను
పుండేది ఆ స్థితి విధిగరితే. ఒకటి. ఆ గరితేతో
ఎన్నిసార్లు నెయ్యి వజ్రం చూసి, నేనుకు నేనాటికి విసు
గైతే, ఎంతసేపు నెయ్యిచాచి వుంచుకుని పిన్నచెంది,
‘చాలు’ అనవలసిందేకాని, నిజానికి నెయ్యిమాత్రం
తడి అయ్యేదికాదు. మాయించిపాటికి మా బామ్మ
అంటే, భయం. అలాంటి ఒక మాట ఆ గరితేతో నేయి
వజ్రం చెడికట్లా చూస్తారంత, చాలు, చాలు, అని
అలాగే నెయ్యి చెడికట్లా గుడ్డవలసిందే.
మా బామ్మ దగ్గర అలాంటి కాయదాసు అంత అల
వాటుపడే వున్నాడు. కనుక నాకికే బాధలేక
పోయేది. కాని నాదగ్గరమాత్రం ఆ రోజుల్లో
మా బామ్మ ఆటలు ఎంతమాత్రం సాగేవికావు. ఒకరి
కోకరము ఎక్కువ పెట్టు చేస్తుండేవాళ్ళు మేకాని, అటు
ఎప్పుటికీ క్కుటయేది కాదు. నేను మరో పెంకిడివ్వు
కాయనీ మా బామ్మ అంటూవుండేది. ఇలాంటి పెంకి
డులు యిదివరకు మనంకలగలేదు ఎరగమరా అంటు
ండేది. అదివిని నేను చాలా గొప్పవాణ్ణిగానే భావించు
కుని ఎంతో సంతోషించేవాడిని.

కంచంలో అన్నం పెట్టగానే మా బామ్మ తచ్చి
అందరితోపాటు ఒకగరితేను నెయ్యి చేసి నామొఘం
చేపు చూసేది. చాలు అనమని అది ఉద్దేశం. నేను

మాత్రం కణాయించి, ‘నెయ్యి ఏమీ పడలేదు బామ్మ!
మరి రెండు గరిట్లు నెయ్యి’ అని నిత్యం మాటలుగా
అనేవాడిని గరితేతో మరి రెండుమాట్లు చేసేనా ఏమీ
పడనిమాట నిజం. అయినా, మా బామ్మ నెయ్యిదాని
క్లిష్టపడేది కాదు. నాకు కోతంవచ్చేది. నాపంతుం
నెగ్గాలని నా పట్టుదల. ఇంటిల్లిపాటి తన అడుపా
జులో మడులుకుంటూవుంటే, యీ కుర్రకుంక నన్ను
ఎదిరించడమా, యిప్పుడేవీను యంతి విగ్రహితు
వుంటే పెద్దవాడయివాక వీడినిపట్ట పగ్గాలుంటాయా?
మొక్కప్పుడు వంగనిది మా నయి వంగుకుండా
అందుచేత ఇప్పుడినుంటి వీడిని లాంగడినుకురావాలి?
అని మా బామ్మ పట్టుదల. నేను అలిగి, అన్నం తిన
కుండా, చాచినచెయి చాచినట్లేవుంటి, మరి రెండు
గరిట్లు నెయ్యి చేస్తేనేగాని తిన నని భిక్షింయకు
కుట్టునేనానీ. కొంతసేపయేక మా బామ్మ విధిలేక
నేతిగిన్నె తెచ్చి గరిట్ల గిన్నెలో పెట్టి వట్టిగరిట్లే
ఒకమాట అన్నంయిచ్చి తిప్పేది. నేను కంచంలోని
అన్నం అంతా కలుపుకుని నెయ్యి నెయ్యిమన్నా
మా బామ్మ ఒక గరిట్లనెయ్యి చేసేది. ఆ అన్నం మే
నాలుగు మాట్లు కొంచెం కొంచెం కలుపుకుంటే
నాలుగుసార్లు నెయ్యి చేసేది. కు సంగతి నేను కని
పెట్టి ఒక్కొక్కపిచ్చవంతు, ఒక్కొక్కమాట నెయ్యి
నెయ్యి మనేవాడిని. నా గడుసుతించి కనిపెట్టి
మా బామ్మ అడిగినప్పుడల్లా ఒక్కొక్కమాట వట్టి
గరిట్ల ఒకమాట తిప్పుకుండేది. రాత్రిపూట దీపపు
కీనీపను, విల్లిగరిట్ల బోర్లించే నా కంచం ఏమీ
తిప్పేది. నేను నెయ్యి కట్టలో కనిపెట్టేవాడిని. ఏం
బామ్మ గరిట్ల బోర్లించి చేస్తే నెయ్యి ఏమైనా పడు
తుంది? అని అడిగితే, చంటునే అదిదే ‘చీకట్లో’ కన
పడలేదురా బాబూ, పోనీ మరీ నేనుకో అంటూ
మరీ వట్టిగరిట్ల ఒకమాట వింద్రబాధితుడు యుట్టి
కర్ర తిప్పేటట్లు తిప్పేది. ఒకరోజు కోపం పట్టబాక
మా బామ్మ చేతిలోనున్న నేతిగిన్నెను లాక్కుని,

విషయానుక్రమణిక

నవంబరు 1953

మణిదీపిక—పి. గణపతిశాస్త్రి గారు	...	883
కావ్యాలంకారాలు—ముట్నూరి సంగమేశ్వరగారు	...	885
నారదావతరణము—కొమండూరు కృష్ణమాచార్యులుగారు	...	891
కృతికోద్యానాలు—ఆర్. ఎల్. ఎన్. శాస్త్రి, యం. వి.		
రమణరావుగారు	...	393
శరదవనరము—గట్టి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రిగారు	...	396
మన విమర్శకులకు మనవిమాటలు—చిరుమాదిళ్ల శివరామకృష్ణ		
ప్రసాద్ గారు	...	395
ఆంధ్రుల చరిత్ర ఘట్టములు—నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు	...	408
సముద్రాపదేశము—బొమ్మకంటి శ్రీనివాసాచార్యులుగారు	...	414
నిష్క్రమణం—పంతుల శ్రీరామశాస్త్రిగారు	...	415
భాగ్యంలో బృహస్పతి—రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులుగారు		425
లబ్ధి—నాయని కృష్ణకుమారిగారు	...	434
కిటికీ—రాచకొండ విశ్వనాథశాస్త్రిగారు	...	435
ఆధునికాంధ్రకవిత్వంమీద ఆంగ్లసాహిత్యప్రభావము—కొత్తపల్లి		
వీరభద్రరావుగారు	...	448
మల్లీపెల్లి—ఆకుండి నారాయణమూర్తిగారు	...	453
సత్వత్ర పరిణామము—వసంతరావు వేంకటరావుగారు	...	470
గ్రంథ విమర్శనము—	...	475

ప్రివర్ణచిత్రము : రేఖానికుంజము—రణవీర నెక్సినాగారు.

“దేని వాడేచూడండి...

...లక్స్ టాయిలెట్ సబ్బుతో మీరు ఇంక

మనోహరముగా నుండవచ్చును”

అని
ఎస్. మేనకా చెప్పుచున్నది

“సౌందర్యమునకు అద్భుతమైన వహయము ఇదిగో. మీగడవంటి లక్స్ టాయిలెట్ సబ్బు సురగను చర్మముమీద బాగా రుద్ది తరువాత కడిగివేయండి. వియము తప్పకుండ వాడినచో లక్స్ టాయిలెట్ సబ్బు మీ చర్మమునకు ఒక క్రొత్త ఆందమును ఇచ్చును” అని ఎస్. మేనకా చెప్పుచున్నది.

లక్స్ టాయిలెట్
సబ్బు

పిసిమా తారలకు

సౌందర్యమునిచ్చు సబ్బు

LTS. 389-K52 TL

కృతకోద్యానాలు

శ్రీ ఆర్. ఎన్. ఎన్, శాస్త్రి

శ్రీ యస్. వి. రమణరావు

భూమి అనేకవిధములైన శాతిక, రసాయనిక పదార్థములతో కూడిఉన్నదని మనందరకు తెలిసిన విషయము. అట్టి సహజమైన శాతిక, రసాయనిక పదార్థములతో కూడిన భూమి, దానిపై నివసించు లక్షలాది జీవరాసులకు అనేక విధముల జీవనోపాధి అయ్యి వున్నది. అట్టి జీవరాసులలో ప్రత్యేకించి వృక్షములకు అది ఎంతో అధారభూతిమై ఉన్నది. కాని ప్రకృతిలో అన్ని నేలలు ఈ వృక్షములు పెరుగుటకు అనువైనవిగా ఉండవు. ఎందువలననగా, వృక్షములు పెరుగుటకు సహజముగా కొవలసిన కొన్ని ముఖ్యలక్షణములు (ఈనాటి భూములందు ఈవిండుటలవలనకాని, మరొకన్ని భూములు అనువైన పంటలనుగాని, తోటలనుగాని పెంచుటకు నిష్పాదనంతరముగా మండుటచే, అవి నిరుపయోగకరములైవున్నవి. ప్రస్తుత జీవప్రస్థితులలో అధికావశ్యమైనవియొక్క అవశ్యకత లోకవిదితిమే. అందుచేత ఈ నిష్పాదనంతరమైన, నిరుపయోగకరమైన ప్రదేశములలో కూడా అవశ్య పదార్థములను పెంచు విధానములు మనకు మిక్కిలి ఉపయోగకరములై ఉన్నవి. ఈ పద్ధతులను మనము మనదేశములో విరివిగా అమలు జరిపినచో మనకు, మానదేశమునకు ఎంతో శ్రేయస్కరముగా నుండగలదు.

మొక్కలయొక్క పెరుగుదలకు భాస్వరియ, పొటాషియము, ఎలెట్రజిన్, మెగ్నీషియము, కాల్షియము, మరియు గంధకము సుఖ్యముగా అవసరమగు మూలపదార్థములు. వీటిని అంగ్రపరిభాషలో *Essential elements* అని అందురు. ఇవికాక బోరన్ (*Boron*), మాంగనీసు, ఇనుము, తామ్రము, లోకరము మొదలయినవికూడా చెట్లయొక్క సరియగు పెరుగుదలకు సాత్వీభాగములలో నుండవలెను. వీటిని అంగ్రమున *Trace elements* అని అందురు. ఈ *Trace elements* లోపించినచో చెట్లయొక్క అభివృద్ధి లోపించును. అనగా వాటికి తెగులు వ్రుణును. వ్యవసాయపరిశోధన ప్రాముఖ్యమును, వృక్షపరిశోధనాశాస్త్రములలోను, మొక్కలయొక్క పరిశోధనలలో

నిమగ్నమైన నిపుణులు ఇప్పుడు మొక్కలను నేలమీదకొక, ద్రవరూపములో ఈ పై నుడచారించబడిన మూలపదార్థములు, ఏ వృక్షమున శ్రేయే మూలపదార్థములు ఎంత అవసరమో పరిశోధనలు జరిపి, ఈ మొక్కలను పెంచు పద్ధతులను కనుగొని ఉన్నారు. దీనినే నేలరేని వృక్షవోహదము (*Hydroponics*) అని అందురు. ఈవిధముయిన కృత్రిమ పద్ధతులలో పెద్దపెద్ద విలువయిన తోటలయొక్క పెంపకము ఆమెరికా, జపాను దేశములలో అమలుజరుపుచున్నది. అయితే ఈవిధముగా చెట్లను పెంచుటలో శాస్త్రపరిజ్ఞానములో నిపుణుల కొంత అవసరము ఉన్నది. ఈవిధముగ వృక్షములను పెంచుటలో మూడు రకములైన శాస్త్రీయపద్ధతులు కలవు. 1. నీటి పెంపకము (*Water Culture*), 2. ఇసుక పెంపకము (*Sand culture*), 3. కంకర లేక నులకరాయి పెంపకము (*Gravel Culture*).

నీటి పెంపకము

ఈ పద్ధతిని కంకర గాని నులకరాయి కాని లేని ప్రదేశములలో సాధారణముగ అమలు జరుపుదురు. ఎందుకనగా, సాధారణముగా ఈ పద్ధతిపై బంగారాదుంప, వోస బాతికొనెందిన కాయకూరలను విరివిగా పెంచవచ్చును. ఈ కాయకూరలు సాధారణముగా నులకరాయి కల నేలమీద బాగా పెరుగును. అందుచేత ఈ కాయకూరలను కంకర నేలలు (*Gravel*) లోపించిన ప్రదేశములలో పెంచుటకు ఈ పద్ధతి మిక్కిలి అనువైనది. ఈ పద్ధతిమీద ఈ తోటలను ఆమెరికా దేశములు విరివిగా పెంచుచున్నారు. ఈ పద్ధతిపై చెట్లను పెంచుట, ఇతిర రెండు పద్ధతులకన్న కొంచెము కష్టపరము. కాని అనుభవముమీద ఈ పద్ధతిని చక్కగా అవలంబించవచ్చును. ఈ పద్ధతిపై చెట్లను పెంచుట ప్రప్రథమమున ఆమెరికాదేశము లోని కాలిఫోర్నియా వ్యవసాయ ప్రయోగస్థానము వారు అమలుజరిపిరి.

ఒక చెడబు మూతల గాఢ లేక పింగాణి పాత్రను తీసికొని దానిలో మొక్కల కవసరమును పై నువహించిన మూలపదార్థములను సరియగు పాళ్ళలో కలిపి ద్రవరూపములో నుంచవలెను. (ఇది మనము పెంచు మొక్కలపై ఆధారపడి ఉండును.) ఆ పాత్రకు రంగ్రహము చేయుటచే దీరదా నుంచవలెను. అట్లు చేసినపిమ్మట నారుమొక్కలను తీసికొని వాటిని రంగ్రహమునండా మొక్కయొక్క వేరు భాగము సీసాలలోని ద్రవమునకు రెండు లేక మూడు అంగుళముల దూరములో ఉండునట్లు సీసాలలో అమర్చవలెను. ఇట్లు అమర్చుటలో వేళ్ళి వ్యాపకీయ (Respiration) జరుపుటకు వీలుగా ఉండునట్లు, కొంత గాలిలోను ప్రవేశించునట్లు అమర్చవలెను. గాలిని లోపలకు పంపుటవ్యాధాకాని, గాలిని ఉత్పత్తిచేయు యంత్రములవ్యాధాకాని పంప వచ్చును. ఈ పద్ధతిలో ఒక బాగ్ర త్రవమట్టుకు అవలం బించవలెను. అది విమనగా, వేళ్ళు ఎక్కువగా వెలు కురుతిగులు ప్రదేశములలో నుండిరాదు. అట్లుంచినచో సీసాలనున్న ద్రవములో వానికరమగు నూనెతీవులు వృద్ధిపొంది మొక్కచేళ్ళ భాగమునకు చేరి కలగ జేయును. ఈ విధముగా గెండుమూడు పర్యాయ ములు ప్రయత్నించిన మంచి అనుభవము సంపాదించ వచ్చును. అట్లు అనుభవము పొందినపిమ్మట దీనిని, మనకు సులభమైన పద్ధతుల నవలంబించవచ్చును. ఈ పద్ధతిపై కొయ్యగూరలను పెంచి వ్యాపారముచేయు సంస్థలు కూడ ఇప్పుడు ఆమెరికాదేశములో కొన్ని కలవు. అట్టి సంస్థలు ఈ పద్ధతి నవలంబించుటకై పెద్ద పెద్ద సిమెంటు తొట్టెలు కట్టి వాటిలో తీగతో అల్లిన జల్లెడపై తిడిసిన రంపపు పొట్టుగాని, ఊక గాని వేసి ఆ తొట్టెలపై అమర్చెదరు. తొట్టెలోపల బొవక ద్రవమును పోసెదరు. పిమ్మట నారుమొక్కలను ఈ జల్లెడలోనున్న పొట్టుపై నాడెదరు. తొట్టెలోనున్న ద్రవపదార్థమునకు ఈ జల్లెడకు ముగ్గు దూరము రెండు మూడు అంగుళములకన్న ఎక్కువ ఉండరాదు అట్లుమర్చినపిమ్మట చిల్లునండా వేళ్ళ లోనికి చొచ్చుకొనిపోయి ద్రవపదార్థమున చేరి ఆహార్యంతముగ పెరుగును. మొదట చెప్పిన పద్ధతికి ఈ వ్యాపారపద్ధతికి అనుకరణలో ఏమియు చెప్పదగు నంత భేదములేదు.

ఇనుక పెంపకము

ఈ పద్ధతి ఇతర రెండు పద్ధతులకన్న చాల సులభమైనది, మరియు తిక్కుత ధనముతోనే అమలు

జరుపవచ్చును. జలబొవక పద్ధతిలోవలెనే, ఇందులో కూడ గాఢ, కొయ్య లేక లోహపాత్రలను ఉపయోగించవచ్చును. ఆ పాత్రలో హాని నాశకరమైన, బోలుగా నున్న ఇనుక నింపవలెను. ఎందు వల్లననగా వ్యేచ్ఛగా గాలి ప్రవేశించి బయటకు పోవుటకు వీలుగా నుండవలెను. దానిపై మొక్కలను నాటి మగ్గముగ్గ విరామములనిచ్చి మొక్క పెరుగుదలకు అనువగు ద్రవమును చేర్చవలెను. ఈ విరామకాలము, ముఖ్యముగా ఇనుకలోనున్న పలు సులయొక్క పరిమితినిబట్టి, పెంచబడు మొక్కలను బట్టి, ద్రవముయొక్క బలమునుబట్టి (Concentration) ఆధారపడి ఉండును. అదిననుగానున్న ద్రవమును తీసి ఓయంటుకుగాను పాత్ర అడుగుభాగమున రంగ్రహము చేయుటకూడ కలదు. ఇట్లు విడిదీసిన ద్రవమును మరిల ఉపయోగించవచ్చును. ఇందులోనే మరియొక సులభపద్ధతి కలదు. అది ఏమిటగా ద్రవముతో నున్న పాత్రను ఎత్తిగు ప్రదేశములోనుంచి, మొక్కలుగల పాత్రను ఎత్తు తిక్కువగల ప్రదేశములో నుంచుదురు. ఈ రెండు పాత్రలను వంచిన గాఢ గొట్టములతో కలిపెదరు. ఈ పద్ధతివలన ఎప్పుడు, ఎంత ద్రవము అవసరము, అంత క్రందిన మొక్కలు కలిగియున్న పాత్రకు తేలికగా అందజేయవచ్చును. ఈ పద్ధతి ప్రతివారు తేలికగా అనుసరించుటకు అను నైనది. దీనిని మన ఇంప్లంతు, తొటలలోను తేలికగా అమలుజరుపవచ్చును.

ఈ పద్ధతికూడ ఆమెరికా, జపాను దేశములలో విరివిగా అమలు జరుపబడుచున్నది. ఇది వ్యాపార సంస్థలకు జలబొవక పద్ధతికన్న ఎక్కువ ఉపయోగకరము. ఎందువలననగా, ఇది ఆ పద్ధతికన్న చివకగాను, తేలికగాను అనుసరించవచ్చును. వ్యాపార వృద్ధిపై ఇది చాల లాభపాటిగా కూడ ఉండునని అట్టి ప్రాణము. ఈ పద్ధతిపై, మంచి అందిమైన పూల మొక్కలను, చిన్న చిన్న పండ్లచెట్లను, కొయ్యగూరలను ఎంతో విరివిగా అక్కర్లంతముగా పెంచవచ్చును.

కంకర లేక గులకరాయి పెంపకము

ఈ పద్ధతికూడ ఇతర రెండు పద్ధతులలోకల నూత్రముపైనే ఆధారపడి ఉన్నది. కొని దీనిని వికాసమైన స్థలములలో పెద్ద పెద్ద తొట్టెలను పెంచుటకుగాను విరివిగా అనుసరించెదరు. ఈ పద్ధతిలో గులకరాయి (Gravel) ని మొక్కలు పెంచుటకు ఆధారముగా ఉపయోగించెదరు. గులకరాయి పెద్ద

మడిగా తయారుచేసి ఉంచెదరు. దీనిలో రెండు విధములైన లాభములు కలవు. 1. గులకరాయి అగుటచే గాలిలోనికిపోయి బయటకు వచ్చుటకు మిక్కిలి వీలుగానుండును. 2. అదనముగానున్న పోషకద్రవమును తేలికగా బయటకుతీసివేయవచ్చును. అట్లు తీసివేసినదానిని, తిరిగి ఉపయోగించవచ్చును. అందుచే ఇది వ్యాపారరీత్యాగూఢ మిక్కిలి లాభపాటిగా నుండగలదు. అట్లుమళ్ళీను తయారుచేసిన దిమ్మల అనువగు పంటలనుగాని, పండ్లతోటలనుగాని, వేసి ఎంతో విజయవంతముగా పెంచవచ్చును. ఇది అనుభవమువూడ మిక్కిలి తేలికగాను లాభపాటిగాను కూడ ఉండును. ఈపద్ధతిపై నడచారించబడిన గండు పద్మకులకన్న తేలికగునదియు, మిక్కిలి లాభపాటిదియు అనికూడ కాస్త్రజ్ఞుల అభిప్రాయము.

కంకర పెంపకము

ఇది సాధారణముగా పెద్దబయలు ప్రదేశములలో అనుసరించెదరు. దీనిని ఇండ్లలోను, చిన్న చిన్న తోటలలోను ప్రారంభించుటకు ఇతర రెండు పద్ధతులకంటె అనువైనది కాదు. ప్రపథములలో కొంచెము వ్యయము ఎక్కువగానున్నను, రాను రాను ఇది ఎక్కువ లాభపాటి పద్ధతిగా నుండగలదు. ఎలవని దీనికి తిరిగి తిరిగి మిగత పద్ధతులలోకంటె అంతఎక్కువ ససమున వచ్చించవలసిన అవసరము లేదు. అనుభవము రొందిన పిమ్మట, ఈ పద్ధతి మనకు అనువగు మార్గములలోనికి వార్చుకొని విజయవంతముగా మొక్కలను పెంచవచ్చును. ఇది ప్రస్తుతియు అమెరికా దేశములో ఇతర రెండు పద్ధతులకన్న ఎక్కువ వాడుకలో కలదు.

ఈ మూడు పద్ధతుల ననుసరించి తోటలను పెంచుటలో మిక్కిలి జాగ్రత్తగా నుండవలసిన విషయము ఒకటి కలదు. అది ఏమనగా, మూలపదార్థము

లతో కూడిన పోషక ద్రవమును సరియైన పాళ్ళలో మిశ్రమముచేసి ఉపయోగించవలెను. ఆ మిశ్రమము, మనము పెంచవలచిన మొక్కలనుబట్టి, ఆయా పదార్థములయొక్క భాగములు మారదు ఉండును. అందుచేత ఈ మిశ్రమ ద్రవమును తయారుచేయుటలో సాధ్యమైనంత జాగ్రత్త కలిగిఉండుట శ్రేయస్కరము. ఈ వివరములను తగు కాస్త్ర గ్రంథములను పరిశీలించి తెలిసికొనవచ్చును. అట్లు తయారుచేసిన మిశ్రమము మొక్కలు తేలికగా గ్రహించుటకు వీలుగా నుండవలెను. అందుచేత వాటిని మనకు సులభముగా వారకు లవగా రూపములో—ఉదాహరణకు, పొటానియమ్ పత్రికము, పోడియమ్ పత్రికము, అప్సెనియా గంధకరము మొదలగువానితో మొక్కలకు తేలికగా అందజేయవచ్చును.

అమెరికా, జపాను దేశములలో అవసరమగు తోటలు పెరుగుటకు వీలుగాలేని ప్రదేశములలో ఈ పై మూడు పద్ధతులలో ఆయా ప్రదేశములను వి పద్ధతి మిక్కిలి అనువైనదో, దానిని అవలంబించి, ఆ దేశ స్థులు వారియొక్క అవసరములను సులభముగా ఎదుర్కొన గలుగుచున్నారు. ఇదే విధముగా మన దేశములో కూడ విస్తారవంతమైన, లేక నిరుపయోగకరమైన ప్రదేశములలో నివసించువారు ప్రభుత్వ కాస్త్రజ్ఞుల సహాయముతోగాని, తదితర కాస్త్రజ్ఞుల సహాయముతోగాని, ఈ పద్ధతులను కార్యరూపములో పెట్టినయెడల ఎంతో శ్రేయస్కరముగా నుండగలదు. అట్టి ప్రదేశములలోనే కాక, మనము సాధారణముగ మన ఇండ్లలోకూడ ఈ పద్ధతులపై ఆకర్షణీయమగు పూలమొక్కలనుగాని, నిర్భీజవిరిమున నుపయోగకరమగు కాయకూరలను గాని, పెంచవచ్చును. మన ఇండ్లలోని పెరటిభాగములు, ప్రాంగణములు, లేక వరండాలవంటి అనువైన ప్రదేశములలో ఈ మొక్కలను జలపోషణము లేక ఇసుకపోషణ పద్ధతులపై విజయవంతముగ పెంచవచ్చును.

నెలుగుల మింటిమానికపు వీధుల నన్నిటి మూసివేసి, పిల్లల జితతోడ బతుల గులాయనిలాయములం బానర్సీ, గుర్తుల గనరాక దిక్కులను, దుర్దినముల్ ఘటించి, మించు నాజలధరకాల ముల్లసిల జాలె, మఱొక్కతెఱం గనంగగాన్.

లంబురుహ ప్రమిత్రు డరుదార జగంబున నైశతామనంబంబరమందు నంబుడమయాంధతమంబును, డమ్ములందు నైద్రంబగు చీకటిక, నిజకరంబులతో నడగించివైచె; దేజంబున నొప్పనుచ్చిత్రులకాత్రపు లెయ్యెడ నొంద రావారిన?

తాలిమి, నెల్ల దేహులకు దా నమకూర్పు, బలాబలంబులం గాలమె; నిక్కమంచు బలుకం దొరకొన్నటు లొప్పుచుక, శరత్కాలమునందు హంసలరుతంబులు, వీనులవిందు పెట్టి, సుశ్రీలలితంబు లయ్యె, బరుషీకృత ర్హ్వికలన్వరంబుగాన్.

రాజమరాళబృద మృదురమృ మనోహరమంజుకూజిత శ్రీజిత కంఠ రావమయి, చెందిన యీసున జేసిపోలు, దానాజి, వెనం దనూరుహములన్నియు రాల్చుకొనక శిఖండభృద్రాజు; నహింపరానిదిగదా పరపక్షపరాభవం పొగిన?

ప్రతియొక కానలో బహుళ రాగజపాధర రమ్యమైన నంశత వనరాజరాజవదనాముఖభాగమునందు నుండ రేక్షిత మృదుఃప్రభమంబు లొలికించుచు నల్లిన నుల్లసిల్లె నప్రతిమగుణంబులై వికచబాణ దళావళు లెంతయేనియున్.

పలువని పైదేరేకులటు పచ్చనిరేకుల విచ్చి నవ్వుచుక, వలచురజంబులో మునుగ బాటిన యెట్టిని కేసరంబులంబలుమరు చువ్వుచుం, బ్రయవిమానిత మానవతీ మనంబులం దలకొను కిస్కకున్ నిరసనం బననం బవృథార్థతం గొనెన్.

బాలసరోజమిత్ర మృదుబాహులతా పరిబంధమై సరోలోల తరంగహోలికలలో డమిదేలెడి పూవుడమ్మి, యుద్వేల మదమ్ముతో నరుణదీప్తులు సిమ్ము ప్రియాన్యబింబముంబోలుట జేసి, యెవ్వనిని ముంచదు తద్గత కాతుకంబునన్?

ఎలమిని, శాలిగోపిక, తదీరితకోమల గీతనివ్వనం
బులు విని వీనులం, గనులు మూయక, ముంగల బచ్చివైదెస
చ్చులు దినమాని, మైమఱచి, చక్కగ నిర్వియయన్న లేళ్ళగుం
పుల నడలించి తాడఱుమబూనదు, పండిన యాశ్వినింబునన్.

ఒకయెడ జెల్ల మబ్బుతెర, లుల్ల సితాసీలతాసితమ్ములై;
యొకయెడ దెల్ల మబ్బుతెర లొప్ప, మహేంద్రగ జేంద్రచర్మ కం
చుకకలితంబులైనటులు, శోభిలు శారదది క్కటంబులం
బ్రకటముగా గమంగొన, విభాసిలనో జనలోచనాబ్జములో?

గాలికి రేగివచ్చు నవకాంచనకంజ పరాగమున్ శర
త్కాల నరోరుహాన్య, నవుతాలకునెల్ల నరోజులోచనా
జాలముపైని గొతుకపకమ్మున జల్లదలంపు గొన్నటల్,
వాలున జల్లె చా బరిమళమ్ములు సిమ్ముచు దిబ్బుఖమ్ములన్.

ప్రమద మెలర్చగా, హరితపత్రములున్, నవపల్ల పంబులున్,
దమి గొనకూర్చి, దై వరగణంబులు యంపిన మాలనోలె, వోయ్
మయున మనోహరంబులు క్రమాజనమాననముం గరంచె న
బ్రములుగ కెంపుమోము, లలపచ్చపులుంగులజాలు, ముంగలన్.

క్రాలి మనోజ్ఞ కాశనికరంబులతో గనుపండువో శర
త్కాలమునం దఖండ ఘన కామసుఖోదయపూర్ణసిద్ధి, కీ
కాలము నాశతో నిలిచి, కాంచిన నెయ్యనిగూడి నాటి, కు
ల్లల మహాసుఖాంబునిధిలో నొక కామినితేలె దిట్టమై.

మృదురనమాన సారన నమృద్ధ శరత్సమయోత్సవంబునన్
ముదితల గుబ్బమిట్టచనుముద్దల జిందిన స్వేదబిందువుల్,
పొదలుచు గ్రొత్త మత్రియపు బూనలదండలువోలె గూర్చ, వే
యదనున సారతోత్సవ సుఖానుభవమ్మునకున్ నిరోధమున్.

విని కలహంస కామినుల విస్తృత కాకుదురమ్ము వీనులన్,
మనసిజ నన్ని భుండయిన మాలిమి నెయ్యనిపైని బ్రేముడిన్
మునిగిన యేమెలంత, మునుమున్నుగ వానినిగూడి, యేమి
హన రనరీల జేల? దనయం బలయింపదు వాని బ్రోడమై!

కావ్యవిమర్శ :

మనవిమర్శకులకు మనవిమాటలు

శ్రీ చిరుమామిళ్ళ శివరామకృష్ణప్రసాద్

ఈ ముగ్ధకాలమునందు, కొన్ని కన్యకులకు నుడిచి, అంగుల యుక్తను సచ్చితమాస ప్రతిక యగు భారతిని, క్రమముగా జూదుటకు వాకు వీలుకలుగలేదు. ఇంతవల గడిచిన మే నెల భారతిని జూచితిని.

మే నెల సంచితయందు, 'జాషువా కవి' అను వ్యాసము, 'సౌందరనంద సమీక్ష' ఏ వ్యాకర్తించినవి. మఱల జూనునెల భారతీయందు, సౌందరనందమును గూర్చి జరిగిన వాదోపవాదములను చదివిన యున్నాను.

శ్రీ జాషువా కవియొక్క పీఠదాసి మొదలగు కావ్యములను, దాదాపు పదునైదు సంవత్సరములకు పూర్వము, భారతీయందు నేను పరామర్శించిన యున్నాను. సౌందరనంద కావ్యమును 'అంగ్రహము' యను సారస్వతి మాసపత్రికయందు, పది సంవత్సరములకు పూర్వము విమర్శించి యున్నాను. ఇందుములమున, ఈ వ్యాసమును వ్రాయుటకు ప్రస్తుతము ప్రేరేపింపబడితిని. నా యీ వ్యాస మసందర్భ ప్రసక్తి కాదని మనవిచేయుటకే ఈ యుపోద్ఘాతము: తెలుగు నాట నొకప్పుడు, విమర్శములు వెలయించు వారిలో కొందరు, విషయబరికిలమును విరమించి, వ్యక్తిదూషణమునకు గడంగుట కలవాటుపడియుండిరి ఒక గ్రంథమును పూర్వము విమర్శించి దలచినపుడు, కథా విస్తృత, శిల్పసంపద, రసపోషణము, పాత్రపోషణము, కవితా శిల్పము, మొదలగు విషయములను పరిశీలించి, దూర్ఢమును భావలో, సభిప్రాయమును వెల్లడించుట పాడి. గ్రంథకర్తయొక్క యుద్దోగ గౌరవముల తోషణ, సన్మానములతోషణ, మనకు పనిలేదు, మనము విమర్శించునది గ్రంథమును; గ్రంథకర్తగా మన మారని పరామర్శింతుము, సాధారణ వ్యక్తిగా, మన కాలనితో పనిలేదు. మొత్తముమీది, కొలది విస్తరములనుండి, విమర్శక వ్యాసములయందు దీ వ్యక్తి దూషణము సన్నగిరి, విమర్శనము విషయబరికిలకర

ణమునందే ముగ్గుమై యుండుట జూచుచున్నాము. మఱల నేలనో, ఈ దూషణము తలయొడుచున్నది. ఇది సర్వరము పరిహరింపబడుట యుచితము.

ఈ వ్యాసమునందు వ్యక్తుల సేకృత నుదహరించి, వారలనుగూర్చి నే నొకంతి ప్రస్తావించక తప్పినది కాదు. నేను పరామర్శింపబలసివచ్చిన వ్యాసము లట్టిదిగాన, నే నీరీతి కలము సతుపబలసివచ్చినది. ఇందులకు, పాత్రకులను, మేయించు నేడుచున్నాను.

శ్రీ పాట్లపల్లి సీతారామారావుగారి రచనములను నే నిదివరలో నెచ్చట చదివినందుండలేదు. తొలి సారి, 'జాషువా కవి' అను వ్యాసమును జూచితిని. తరువాతి, వారి 'సౌందరనంద విమర్శనము—నిఁనోక లోకము,' అను వ్యాసమును చదివెడిని.

ఒక కవి రచించిన కావ్యమును శ్రద్ధితో పఠించినచో, ఆ కావ్యమునందు దా కవియొక్క మనస్తత్వము లేదా మూర్తివత్త్వము, మనకు గోచరించును. శ్రీరాముని కథ నెందరో వ్రాసిరి, వ్రాయుచున్నారు, కాని తమ ప్రకృతికి సన్నిహితముగా నుండు ఘట్టమును తర్జింపబలసివచ్చినపుడు ఒకొక్క రొకొక్క ప్రోత్సహము నే త్రొక్కి, తమ వ్యక్తిత్వమును ప్రకటించి యున్నారు. కావ్యము నందు కవి జ్ఞాతియుండవలయును. పవిత్రకావ్యము నందే కాదు, తదనందనమునందును, కర్తయొక్క నిజస్వరూపము మనకు గన్పించును.

శ్రీ సీతారామారావుగారు, తమ రచనములయందు, ప్రోత్సహమునకు నానందినానికెగూడ, సంపూర్ణ దర్శన మొసంగిరి. వారి మనస్తత్వమును, గ్రహించుటకే వ్యాసద్వయ మెంతో యావక రించినది. వారి వాక్యములయందు చీకమన్నది; వారి రచనము లుద్దేశపూరితములు.

సుప్రసిద్ధులు, తెలుగుభాషయొక్క కులుకుండనను నెంతోగి, రసము చిప్పిలు పట్టములను రచి

యించి, పెట్టే రాంధ్రాక్షిరాష్ట్రులకు స్వభావ వ్యాపకమును కల్పించి శ్రీ బాధువా కవినిగూర్చి, శ్రీ రావుగా రొక విశ్రుల విమర్శక వ్యాసమును నెల యించియున్నాడు. ఈ వ్యాసమునందు కొన్ని విష యముల సిద్ధాంతకీరింపబడినవి. సిద్ధాంతకీరింపబడిన విషయంపదోహమునకు కలయు నుదాహరణములు చూపింపబడలేదు. అందులకే సంపూర్ణ విషయ విమ ర్శకమున కీ వ్యాసము దోహదము గావించక, కొన్ని వివాదముల నుద్భవించు తేనెదది.

ఒక కవియొక్క ప్రతిభావ్యుత్పత్తులను విశద పరచుటకు, తిక్కన కవులను హేళన మొనరింప వల సినపని యేమిట? ఇతర కవుల రచనలనుండి కొన్ని భాగముల నుద్ధరించి దాని, వానిని ఈ కవి రచనలతో పోల్చి, విషయపరామర్శ మొనరించుట యుక్తము. అంతేగాని, 'ఈనాడు పెద్ద పెద్ద సభా వాలు చేయుచుకొనేవారిలో, మహాకవుల మను కు నే వారిలో, యూనివర్సిటీ ప్రొఫెసరులని పిలువ బడే వారిలో, ఓతాధిపతులైనవారిలో నీ దోషములు కుప్పరిగొప్పుగా నున్నవి.' (పుట. 453) అని, కొంద రిని హేళనముచేచు శ్రీ బాధువా కవియొక్క ప్రతి భుమిగూర్చి ముచ్చటించుటలో సాధించిన దేమి? ఈ పెద్ద ప్రొఫెసరులపేరి నాకగ్రులుయందు 'ఓతాధి పతులైనవారిలో' అని యనుటలోని యర్థమేమి? ఒక వ్రాత, సాందరసంకరావృతమును గూర్చిని వివరిత పిలుగు, మేనొక వ్రాత 'యూనివర్సిటీ ప్రొఫెసర్'ను సూచించి యాప్రస్తుత ప్రసంగము, కొంతనాసవ నావంటివానికేగూడ, శ్రీ సీతారామరావుగారి వ్యాస యమును, కరితామలక మునరించినవి!

'నేను అభ్యుదయ కవులనిపించుకొనువారింద రావృతము నెరిగివీ కాదుపునుపులు. వారిలో పలు వురికి వర్తకమును తెలియదు. అభ్యుదయతత్వం, నేమ ములో నున్నదీ కాని కవిత్వముగూ కాదు. పోనీ కల్ప జ్ఞానం లేకపోయినా ప్రతిభి ఉన్నదా అంటే అది లేదు.' (పుట. 449) అను శ్రీ రావుగారి వాక్య ములు, భేదమును గూర్చున్నవి. మరెలావుయొక్క చక్కదనమును వర్ణించుటకు, సూచనీయములను తెలిపి, నరికి, విషయవలయునా? శ్రీ రావుగారు తమ యభిప్రాయములను ఎలవరించుటకు వ్రార్చి విక సైన కొరిం యుట దేశమును తిగ్గించుకొనవలయునని, వివేకభావమున నేడుచున్నాను. ఆమూల్యగ్రముగ పరిశీలించక యొక విషయమునుగూర్చి త్వరపడి తీరాల నాడుట సాహసము. అభ్యుదయ కవుల రచనలను సవిమర్శకముగ పరియించి, యుదాహరణములతో

శ్రీ రావుగా రొక వ్యాసమును ప్రకటించి, తమ వై వాక్యములను బలపరచుకొందురని యాశించునం అభిప్రాయభేదము లుండవచ్చును, అభిరుచులయం దంతరము లుండవచ్చును. కాని, వర్తకము మెలుంగునివారు కవులవరుసలో చేరినారని పలుకుట వేలవముగా నున్నది. శ్రీ బాధువా కవిగారి పద్య మును, రావుగారియొడ మదహరించిరి. ఆ పద్యము నందలి ప్రతికేబ్రము, సూక్తముగా నుండి, అభిప్రాయ భేదముగల విషయమునుగూర్చి మాటాడవలసి వచ్చి పవ్య డెట్లు తొల్యముగ భావమును విశదపరచవల యునో తెలియజేయుచున్నది. శ్రీ సీతారామరావుగా రా పద్యమును తిరిగి పరియించుట గాక!

'నే నీ వ్యాసములో సాహిత్యంలో బాధువా స్థానాన్ని నిరూపించడం లేదు. ప్రస్తుత కవులని పిలువబడే వారిలో బాధువా స్థానాన్ని నిరూపిస్తున్నాను' అని శ్రీ రావుగా రొకచో నెలవచ్చి యున్నారు. ఇదియొక వింతవాక్యము. కవులను, వారి రచనలను, గూర్చి వ్రాయుట, సాహిత్యమును గూర్చి వ్రాయుట కా? 'కవులని పిలువబడే వారిలో,' అనగా, వారు కవులు కాకున్నను, కవులనే వేదంతో, లోకమును వంచించుచు, కాలమును బుచ్చువారిలో, బాధువా కవిగారి స్థానమును నిరూ పించుట కీ వ్యాసమును ప్రకటించి యున్నారట! అసలైన, సిగలైన, కవులలో, శ్రీ బాధువా కవి స్థాన మును, శ్రీ రావుగా రేల నిరూపింపదలచలేదు? ఎవ రేని యట్టివారున్నచో, ఓ నేటిరర పురుషులను, బాధువా కవిగారికిని గల సంబంధమేమి? వారితో పీరిని పోల్చి చూపుటలోని యర్థమేమి? తుదకు మాటలమాలముననే విషయములు వియత్కమున విచారించినవిగాని, ఒక్క స్థలమునందైన, ఒక్క పద్యమునైన, పోల్చి చూపకండల కొచ్చినయము. ఇది రసవాదము నెఱిగినవారి విమర్శనా విధమేమి!

మన మెంత ఖేదించుతున్నామన, ఒక వర్తకమునకు చెందిన వర్తకల కేంద్రసామర్థ్యములను గూర్చి, వివి థింపు మాటల వివరి వేయకుండుట యుక్తము. ఇది సహృదయుడు చేయవలసినవిషయము: శ్రీ సీతారామ రావుగారు, 'ఇంతవర కీ దేశములో వచ్చిన విమర్శ లన్నియు వట్టి గాలికబుగ్గు. కవియొక్క ప్రతిభను కూచేవికావు. ఇలాంటి విమర్శలవల్ల దేశంలో దుష్ట మైన సాహిత్యము పెరిగినది.' (పుట. 561) అని నెల వచ్చినారు. ఎంత సాహసమైన మాట! నేడము వేంకటరాయ కాశ్రి, నేటూరి ప్రభాకరకాశ్రి, రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ, కట్టమంచి రామలింగా

గడ్డి, కాశిగట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి మొదలైనవారు తెలుగునాట, వినుమిగిలిన విమర్శకులు. వీరివలన దుష్టమైన సాహిత్యము పెరిగినదనియేనా, శ్రీ రావుగారి యభిప్రాయము? కాకున్న, 'ఇంతవర కీ ప్రేమలో వచ్చిన విమర్శలన్నియు, అనుటలో నర్థమేమి? గాలి కబ్బునతో' గాకుండి, గట్టికబ్బునతో సెలవివ్వవలయును.

శ్రీ సీతారామరావుగారు సమగ్రముగ నలంకారశాస్త్రము నెఱిగిన పండితులే కావచ్చును; కాని నేటి సాంఘిక, రాజకీయ, మత, సారస్వతి పరిస్థితుల ను రింపక 'అలంకార శాస్త్రము చదివి దాని దృష్ట్యా విమర్శించకలె, నేనొక గర్వింతురము లేను' అని వాదించడము సమంజసముగా లేదు. అలంకార శాస్త్రమును నిరాదరింపమని యెఠడును కోరరు. కాలము వనునరించి, నేను చనువుకొనిన వారి యభిరుచిని ను రించి, అన్యభాషా ప్రాప్తులమును గమనించి, ఎంతవరకు విలువను కలిగియుండునో అంతవరకే మన శాస్త్రమును వాడుకలోనికి లెమ్మటయు కను. 'విమర్శించడానికి కావలసిన కొన్ని శాస్త్రమైన పరమపత్యంను,' అలంకార శాస్త్రము తెలియజేయునది, శ్రీ రావుగారునున్నారు; అటుకావేని వాదించుము గాని, సాతావరము మూరినచో, ఆదర్శములు, ఆశయములు, అభిరుచులు, సంఘమునందు వారివో, ఆమార్పు వనునరించి సారస్వతియు, సారస్వతియునకు, జవము జీవము గల్గించు శాస్త్రములు మారకలేవ్వదు. అట్టి, మార్పున కవి యగువాలముగానిచో, విస్మృతివారానిలో విలీనమగును.

మన శాస్త్రమునందు, రెండెగులబండియే వర్తింపబడినదని, గెలుబుండి నెక్కుట మానినామా? ఇంకెక్కువ పద్ధతి, ఆయాత్యయమున చెప్పబడియుండులేదని, కోగము వచ్చినచో, దాని నుపయోగింపలేక మానుచున్నామా? నిరీమా లెందుకు, మనకు విభిన్నగతములున్నవిగదా? మన వేదము, మన సామెత, మన యాచార వ్యవహారములు, మన రాజకీయపరిస్థితి, మారినవి, కాని సారస్వతియు మారకూడదా? తనకు కోరికయున గలిగిన యనుభూతి సాధారముగా నుండుకొని, మానవుడు పెక్కువిధములగు శాస్త్రములను సృష్టించుకొనినాడు. ఇప్పుడా యనుభూతియందు మార్పులు వచ్చివి, అందులకే శాస్త్రము లొకింత మారి, క్రొత్తవిషయముల నెలవెరువొనవలసి వచ్చినది:

శ్రీ రావుగారు, తమ వ్యాసములయందు; 'లక్ష విధాలగా', 'అందం వచ్చింది', 'అక్షన్నీ ఉదహరిస్తే', 'అర్థవ్యక్తి కలుగుతూంది', 'స్వతంత్ర వ్యాఖ్యాతాలో', మొదలగు శబ్దములతో వ్యాసరచన జరిపియున్నారు. ఇవి మనకుగల పూర్వ వ్యాకరణసమృద్ధిమైన ప్రయోగములేనా? ఈ వ్యాసవహారికభాషను పీఠ ప్రాయముటకు కారణము? అలంకార శాస్త్రమునందు మార్పు వచ్చుటకు విలులేకున్న, వ్యాకరణశాస్త్రమునం దెటు ప్పిల్వెనా? ఒక శాస్త్ర మెందులకు మారినదో, నేనొకటియు నందులకే మారును !

విమర్శకులు, దుష్టసాహిత్యమును పెంచియున్నారు. వర్ణక్రమును తెలియనివారు కవులయినారని, కోపించిన రావుగారు, 'పోయింది, నూరింది, వంటి ప్రయోగములను తిను రచనమునందు జొప్పించి, ఇంకను, బ్రాహ్మశాస్త్ర నిరూపణమున కిరులను, పూలనాడుకు కోచినవారును.

భాషయే కాదు, భాషా సంప్రదాయములు, మారినవి, మారనున్నవి. మార్పులేని విషయము జన్మసమయ, జీవదాష్ట్య యల్లు కొనెరుగు.

శ్రీ బాహువా కవి, నేటికి, శ్రీ రావుగారి యనుగ్రహమున పుట్టినప్పుడు కాకపోవుటలో నాశ్చర్యము లేదు. పిరగెనో, స్వప్నకళ, ముంతావ మహాలు, గట్టిలము, ఖండాకాష్ఠ సంపుటములు, మొదలువవి, శ్రీ బాహువా కవియొక్క సుప్రసిద్ధ రచనములు. సవిమతి కొన్ని పద్ధతులను, సన్నివేశములను, శ్రీ రావుగారు దుష్టరించి చూపి, తిను యభిప్రాయమును బలపరచియుండిన బాగుండెడిది. 'అక్షన్నీ ఉదహరిస్తే వ్యాసం పెరుగుతుంది, నూలంగా బాహువాకవిత్వం, ఇది-ఇది అని చూపించుమేనా ఉద్దేశ్యం, అన్ని ఉదాహరణలు మాపడం న్యాయంకాదు' (పుట. 452) అని నెలవిచ్చినారు. కవిని, పుస్తకాన్ని దుష్టరించి చూపి చెప్పదు, పుస్తకాన్ని, ఎచ్చట లోపించినదో చూపుట కొక్క యాదాహరణమైన వివరంపక, వివరము వ్యాఖ్యానా? ఉదాహరణలను సమగ్రముగ జూపి, తాము, శ్రీ బాహువా కవినిగూర్చి వివరించిన నిషయములను, సంఘమున కొనవలసిన బాధ్యత, శ్రీ రావుగారిపై నున్నదని మనవి.

శ్రీ బాహువాగారి పుస్తకాన్ని తమ కొంచెలవయస్కులుగూ, శ్రీ సీతారామరావుగారు, తమ వ్యాసమును స్వతంత్ర వ్యాఖ్యాతా దోషభూయస్ మున రించినవారు, మీదుమిక్కిలి, 'ఇక గణపతిశాస్త్రిగారు

అయన యేమి ప్రాస్తావన, అయనకే తెలియదు. అన్నీ స్వభవన ద్యాపూతలే అని యొకచో హేళన మొనరించినాడు. ఇట్టి వ్రాతలు, శ్రీరావుగారివంటి పండిత ప్రకాండలకు, విమర్శ చక్రవర్తులకు తగవు. నావంటి యల్లు దమ్మి పాఠపాటల నొనరించినను, పండితలోకము మన్నించును ; కూలంకషముగ సంస్కృతి హక్కుయమును పలియించి, నాగరకులై, సారస్వతి రంగమున, సింహగర్జనములతో విహరింప దొరకొనిన శ్రీరావుగారు, ఇట్టి దోషములను గావించుటాశ్చర్యము!

‘అనునది కవులలో నింత విస్ఫుష్టముగా భావమును వ్యక్తికరించే పామర్యమున్నది కవుల కనుపించకున్నాడు’ అని జాభువాగారి కవిత్యమును గూర్చి యొక యభిప్రాయమును నులవరించి, మరల 458 పుటలో ‘జాభువా కవిత్యం ఎంత లేటికా ఉండని చెప్పినా ఆలోచించకుండా మూత్రము స్ఫూర్తికొనినాడు’ అని పెలరిచ్చినాడు ఈ గంభీరవాక్యము, కవిగారి రచనా ప్రభుత్వము మృదీకరించినదియే గావచ్చును కాని, తొలి వాక్యములోని, ‘ఇంత విస్ఫుష్టముగా’ అను పలుకులయందలి యర్థము నిది ఖగడించినది.

‘అసలు కవిత్యము కేటిగా ఉండాలి అనే నాదానికే అర్థము లేదు’ అని రావుగారు 458 పుటలో తానినినారు, కాని వెంటనే, ‘ఒకప్పుడు కేటిగానే వ్రాయాలి’ (458 పుట) అని పెలరిచ్చినాడు. మఱల, ‘గద్దర్ వచన ఎప్పుడూ కేటిగానేవుండాలి, కవిత్యం ప్రజలందరికీ అర్థం కావాలి అనే నాంకితరహస్యం తెలియదు’ అని చప్పరించివేసినాడు. ‘అసలు కవిత్యముయొక్క ప్రయోజనము విషయాన్ని బోధించినందు గాదు, మనస్సునకు అర్థక సుఖానందమును కలగజేయడం’ అని శ్రీరావుగారి ప్రవచనము. ఈ పై వాక్యములనుబట్టి, విషయ మర్థముగావచ్చినను, అనిందను పాఠకునకు కలుగవలయుననియు, అట్టిదియే సరియన కవిత్యమనియు, తెలిసికొనివారము. — విషయము, అర్థము గావచ్చుచో చిత్రియమందు వికార మెట్లు జనించును?

‘ఉచితముచిత వివేకము పుల్లన్ను తీవ్రపాడు. సందర్భముద్వికి, వ్యక్తిత్వమునకు పుల్లన్ను తీవ్రములు. వస్తుపరిచయచే పుల్లన్ను తీవ్రం చేయును’. అని పెట్టెలు నిర్వచించినాడు. శ్రీరావుగారు ‘ఈ కవికి భావనాశక్తితోపాటు పరిశీలనాశక్తి కూడా నున్నది. పది మాటలందుకు, కొద్దికవికి కావలసిన

సర్వలక్షణములు లున్నవి’ అని, వెంటనే ‘పుల్లన్ను తీవ్రం’ అనినాడు. పరిశీలనాశక్తియే పుల్లన్ను తీవ్రములముకాగా, అట్టి పరిశీలనాశక్తి యీ కవికి గలదని తామే పెలరిచ్చి, వెంటనే శ్రీరావుగారు ఈ కవికి, ‘పుల్లన్ను తీవ్రం’ అని యనుటలో వర్తమేమా!

పుట 458 లో ‘ఈ కవికి కవితా తత్వము తెలియదు, కవిత్యం వ్రాయడము వేరు, దానిపదితి తెలియడం వేరు, ఆ అభిప్రాయాలు చెల్లడైనప్పుడల్లా కవి క్షణికం చేయు నవలంబించును’ అని శ్రీరావుగారు రచించారు; కాని 459 పుటలో ‘అట్లా చెప్పడానికి కావలసినంత కవితాశక్తి యుండాలి, ఈ కవిలో నది పుష్కలంగా నుంది’ అని రావుగారు రచించారు. పై వాక్యమునందు ‘పద్ధతి’ అనే పదమును నిర్వచించి, కవి క్షణిక, కవితా శక్తికి, గల యంతరమేమో, రావుగారు, వివరించనంతవరకు, దీనిని స్వభవన వ్యాపూత దోషముగానే పరిగణించవలసి యుండును.

‘కవి ఎప్పుడూ రసముగానుంచే ప్రపంచాన్ని చూడాలని’ అలంకారికపరిమాణమున శ్రీరావుగారు విశదపరచినాడు. ప్రపంచ మన్నివిధముల నీరసించియున్నను, కవి, లోకమును రసమునుండియే జూచి, తాను నలయుచు కావ్యమునందు, నీరసజగతిని, రసయ్యుప్రపంచముగా వర్ణింపవలసి యుండునా? యధాతథముగ చూసాటిలోక నానాటి కావ్యమునందు ప్రతిబింబంపలయునుగాని, వేరులిగియుగా నున్నచో, కావ్యలక్ష్యము, కవియొక్క ప్రయోజనము, లోకమున కుండును. కాటకముల మూలమున లోకము షోభించునుగాక, యుష్మదులవలన ప్రపంచము దిశించుకొనిపోవునుగాక, జాన్మ్యుల మూలమున జాతి నశియించునుగాక, కవి రసము నుండియే, అందును ‘శృంగార రసము పరమాశ్చర్య హేతువు రసము’ గావున, దానినుండియే లోకమును జూచి చివరము జనుపవలయును కాదోయి!

‘ఈనాటి కవులు రాజకీయాలలోనుంచి కవిత్వాన్ని చూస్తున్నారు’ అని శ్రీరావుగారు రసమున్నాడు. 459 లవ పుటలో ‘ఈ కవి కవిత్యంలో ఎక్కువభాగము లాగిన చరిత్రసృజకంగా ఉంటుంది. ఈయనకు ప్రతిష్ఠించేవారి కిదియొక కారణం’ అని పెలరిచ్చినాడు. ‘వేటి రాజకీయములే, ముందునాటి చరిత్రము. ఒక పుటయందు, చరిత్ర నాధారమనుకొని కావ్యములు నలయించిన కవిని నుతియించి, మఱల, మరొక పుటయందు కవిచే, చరిత్రను తమ రచనమునకు వస్తువుగా నిర్ణయించుకొను కవుల వరు

నలో పడిపోయినాడని, నిరుత్సాహమును వెల్లడించుటలో నర్థము కానరాకున్నది.

శ్రీ బాఘవా కవియొక్క రచనా కాలమును శ్రీ రావుగారు పేర్కొనియున్న విశేషమిదియని బాగుండుచేడిది. కవినిగూర్చి శ్రీ సీతారామరావుగారు చప్పటచ్చట యొకటి నుడికసహితములగు వాక్యములను పొందుబరచి యున్నారు; తుదకు, 18వ మూలము మాత్రమే నేర్పించి కవులవరుసలో శ్రీ బాఘవా కవికి స్థానమున్నదని యనుట, (పుట. 455) అందు చేతనే, ఈకవి, ఆచార్యులకు గురియైనాడని పలుకుట, సహజము. సంస్కృత వాగ్మయమును సంపూర్ణముగ పరిచయమొనరించుకొని, అలంకార కావ్యమును కూలంకషముగ నవలంబించి, యాంధ్ర సారస్వత రంగమున విస్తృతవిహార మొనరించిన శ్రీ రావుగారి కట్టి సాహసము తగునుగాని, యుదుల కలుగరి పోవును! ఇదియొక తీరు విమర్శనము కాబోలు! ఇది రసమయమా? లేక 'తామస' మాయమా? అట్లులే గాకున్న, 'నాది బుకొయింపు అంటాడేమి?...నా కీయన సుబాధాన మెంతవర కిచ్చాడో దానికి మాత్రమే జవాబు చెప్పుతాను' అని, ఏకవచన ప్రయోగమునకు పీఠల గమంగవలసి వచ్చెను?

సాంద్రనందికావ్యము రసవహిన మైనదని శ్రీ రావుగారు నిరసించినాడు, నిరసించుటే గాదు,

తమకు ప్రత్యుత్తర మొసంగిన శ్రీ గణపతికావ్యకారిని తూలనాడినాడు; 'సంస్కృత భాషాచైతన్యం తెలియనివా రనాగరికులు, కావ్యకారి సత్యాన్ని తెలుసుకోవాలి', అని సెలవిచ్చి, తమ 'నాగరికత' ముగ్ధించుకొని, కావ్యకారి 'యనాగరికతను' వెల్లడియొనరించినా మనుకొనినాడు. 'తమకు దూరదారి లేదు పైగా మెడకొక డోలట' అని 'సురభి'గారిని, కావ్యకారిని, అవధి యెఱుగని కఱకు పలుకులతో కసరి వేయుట సరికాదు, ఇది 'నాగరికుల'కు చిహ్నము కానేరదు. సాంద్రనంది కావ్య మేనాడో తెలుగువారి మన్ననల నందినది; అందలి పద్యముల వెంపికో కంఠస్థ మొనరించుకొన్నారు. తెలుగు నాట నా కావ్యమును కొక గౌరవస్థానమున్నది. కొందరను, న్యాయతీబరుప పలువడిన విమర్శనములు విస్తృతికర్తృములు.

విమర్శనమనెందు మాటవినుదు ముగ్ధము మంచిదికాదు. తక్కిన కవులను, పండితులను, విమర్శకులను, 18వ శతాబ్దము లెఱింగినవారిని హేళన మొనరించుట పాడికాదు. ఇట్టి దూకుడువాక్యములు విషయ గౌరవమును వ మ్మొనరించును. విమర్శక వాద్యయమును 'మరాఠు' బసర్వ సభాము లిరియించిన శ్రీ రావుగారు, తమ యపార విజ్ఞానసమమును, తెలుగు వారికి సరళము, సవ్యము, సరసము, అగు మార్గముల నందించిభాషాసేవ గావించుదుగాక !

ఆంధ్రుల చరిత్ర ఘట్టములు

శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య

(గత సంచిక తరువాయి)

6

జాతీయ స్వాతంత్ర్యము పునఃప్రతిష్ఠితమయ్యేనోరేదో, దేశము దింకకలవాములు చాటమరించినవి. ఇందుకు వాస్తవ కారణములు రెండుని పోయి చూస్తున్నది. (1) కాశీనాయకుని యధికారకాలపత్యము ప్రళయకారణము. కాపయనాయకు డాంధ్రనాయక సంఘమున కధిపతియే కాని తత్సూర్యమాంధ్రదేశమును బాలించిన కాకతీయవంశజులవలె రాజుగాడు. 'ఆంధ్ర దేశాధీశ్వరి' 'సూంధ్ర మురతాన' యను బిరుదులను వహించుట జాతీయ నీతికి గాకతీయుల వలె నాంధ్రదేశమున కంపిటికిని రాజాగావలయునను నుద్దేశముండినట్లు తెల్లమరుచున్నది. తన కోర్కెను సెలవేర్చుకొనుటకొక కఠిందు దిననాయకత్వ మంగీకరించి తనతో దురకలపై యుద్ధము నడపిన ప్రభువులను దిన యధికారము క్రిందికి దెచ్చుటకు బ్రయత్నము సల్పినట్లున్నది. సన్న గాంధ్యునికీ లాంగిను బలవంతులు విముఖులైరి. (2) ఆంధ్రనాయకుల స్వతంత్రతాక్షేప రంపకకారణము. వాటికిని నేటికిని యాంధ్రుల లత్యంత స్వాతంత్ర్యప్రియులు. ఒకరి యాధిక్యము నంగీకరింపదు. ఈ విపరీత స్వతంత్రత్వేచ్ఛయే వారి దాస్యమునకు బ్రధానకారణము. అంతిమమున బ్రథముడైనను దమలో నొక్కఁడై యుండిన కాపయనాయకుఁడు దమకంపై సభికుడై రాజపదమును బొందుట వారికి కంటకప్రాయ మయ్యెను. అదింక కొంపిటి రెడ్డును రావకొంప నాయకులను వీరియందు ముఖ్యులు; కాపయనాయకునితో ప్రతిఘటించి యరిని యధికారమును సరకు నేయక కయ్యమునకు గాలెడవన వారంభించిరి. విక సుత్యమువలన దమకు స్వాతంత్ర్యము జేకూరెననియు, నైతుత్యమువలన నాస్వాతంత్ర్యము భంగము గాగల దనియు విస్మరించిరి. ఇందుమాలమున నాంధ్రదేశము యొక్క రాజకీయకర్మము చెడి మాడురాజ్యములై చీలి నది. అంతిమలో నృప్తినందక పై రాజ్యాధిపతు

లొండొరులతో బోరాడ వారంభించుటచేత మరల మహమ్మదీయుల యాగమునను నేకపాఠతంత్ర్యము నకును నవకాశము గల్గినది.

ఇది తెలింగుల తీరాంధ్రముల రాజకీయ సిద్ధి. పశ్చిమ దక్షిణాంధ్రముల చరిత్ర వేరుమార్గమున నడుచినది. మునునూరు ప్రోలయనాయకుని కాలమునం దాంధ్రజాతీయ నాయక సైన్యముకట్టి యారెపిటి సోమదేవరా నాధిపత్యముక్రింది పశ్చిమాంధ్రమునకు బోయి తురకలను బాటకొలి కంపిలి ప్రాంతము నాక్రమించు కొనెనని చెప్పియుంటినికదా. ఢిల్లీ సుల్తాను మరల కంపిలి రాజ్యమును స్వాధీనపఱచు కొన నెంచి యందువంశజులును యంగమరాజు నందమలును నైన హరిహర బుక్కభూపాలకుర గొంత సైన్యముచ్చి యా దేశమును గైవసము గావించుకొని తన పక్షమున దొరతనమును జీయవలయునని యాజ్ఞాపించి పంపెను. యంగమ రాజుప్రత్యుత్తరంబులు. ప్రభువుమున వాకోరు గంటి ప్రతాపరుద్రుని కొలువున నుండిరి. ఓరుగల్లు తురకలకు చాగరిమై ప్రతాపరుద్రుఁడు చెఱి వోయిన పిమ్మట వారు కంపిలి కేరెంచి కంపిలి రాయల కొలువు బ్రవేశించిరి. కంపిలి వతనకాలమున వారు మహమ్మదీయుల చెజకొగ్గి. ఢిల్లీ సుల్తాను బాత్తార్తమునై వారికి మహమ్మదీయ సుతదీక్ష నొగ్గి తన కొలువున జేర్చుకొనెను. కంపిలి ప్రభు స్వభావమును గుర్తెగిన వారు గావున దిన యధికారము నెవల సెలకొలుపుటకు వార సమర్థులని లెచి సుల్తాను వారి నా ప్రాంతమునకు పాలకులనుగ నియమించి పంపెను. కాని సుల్తాను కొరికె యీజేరలేదు. హరిహర బుక్క లిరువురును కంపిలిరాజ్యమును బ్రవేశించిన పిమ్మట విద్యారణ్య యతీశ్వరులను సంబర్హించి వారి యా దేశము చొప్పున మహమ్మదీయులనును ద్వజించి, మరల హిందూమతమును స్వీకరించి, యాసెగొందియందు స్వతంత్రులై రాజ్యమునెయ గడిగిరి. క్రీ. శ. ౧౩౩౬ వ సంవత్సరమున దుంగభద్రదాసదీక్షితుని విరూపాక్ష

స్వామియాలముచేత హేమకూటముపై విజయనగరమును నూతన నగరమును నిర్మించి దానిని తమకు రాజధానిగా చేసికొనిరి. ఆప్రతిమండీయ వారి రాజ్యము విజయనగర రాజ్యమును పేర బరగెను. క్రమక్రమముగ నది యభివృద్ధియై కృష్ణా నేరబంధ రామేశ్వరముల మధ్యను పూర్వ పశ్చిమసముద్రముల నడుమను నుండు దక్షిణ భారతమంతటను వ్యాపించి మూడు వందలయేలలకాలము వర్ధిల్లెను.

ఆంధ్ర దేశాధి పత్యమునకై విజయ నగరముతో ప్రతిఘటించి హోరవాహారిగ బోరిన రాజ్యములు మఱి రెండురాజ్యములు గలవు. ఇందోకటి బహమనీ రాజ్యము. క్రీ. శి. ౧౨౪౬-వ సంవత్సరమున డిల్లీ సామ్రాజ్యంతరగతమైన మహారాష్ట్ర దేశమున నొక గొప్పయలరి చేగను. ఆ ప్రాంతములను బాలింపుచుండిన యమీరలందఱు కకమై డిల్లీపూర్వముపై దిరుగ బడి యతని యధికారమును గూలద్రోసి యల్లావుద్దీన్ హాన్ గాగూ యను నతని దమపై సుల్తానునిగ నెన్నుకొనిరి. ఇట్లేర్పడిన నూతన రాజ్యమునకు బహమనీ రాజ్యమునకు పేరు. మొట్టమొదట నుండియు బహమనీ రాజ్యమునకు విజయనగరముతో సరసము గల్గెను. దీనికి ముఖ్యకారణము భూకంఠ. బహమనీ సుల్తానుల యేలబడి (కొందిరాష్ట్ర) మిథ్యల్యము. దానిని చెంపం దించుటకు బహమనీసుల్తానులు దక్షిణమున విజయనగర రామాలతోడను దూర్పుని దెలింగా ప్రభువులతోడను జలచుగ బోట్లాడినవలసి వచ్చెను.

రెండవది కళింగ గజపతి రాజ్యము ఆప్రటి దక్కనురాజ్యములలో నొకటి కను ప్రాచీనమైనది. కళింగ గజపతులు పూర్వకాలగవంజిలు. ప్రథమమున ఓరి రాజధాని యిప్పటి బిశాఖపట్టణమునలయు లోని కళింగనగరము. కాలక్రమముగ వారి రాజ్యము రైరమున గొప్పదేశమువలకు విస్తరించుటచేత పాలనాసౌకర్యార్థము రాజ్యమధ్యమందు మహానదీ తటమునందు కలకమునకు రాజధానిని మార్చుకొనిరి. తీరాంధ్రమును దమ యేలబడికిందికి ఇప్పుడొక వలయునని కళింగ గజపతుల కోరిక. దీనికోక ప్రబల కారణము గలదు. పూర్వచాళుక్య రాజ్యస్థాపన యైనప్పటినుండియు దక్షిణ మధ్యకళింగములు గెండును అనగా—గోదావరినుండి సింహాద్రివర్యంతము గల రాష్ట్రము—బూర్జుచాళుక్యులు మున్నగు నాంధ్రదేశ పాలకుల యేలబడికింద నుండినవి. వానిని మరల స్వాధీన పఱచుకొని కళింగభూమినంతటిని చేర్చి యొక రాజ్యము నేయవలయునని వారి కదిక. ఈ కారణమున గజపతులకు తీరాంధ్ర ప్రభువులతో దలచుగ ఘర్షణ

గలుగుచుండెను. తీరాంధ్రము నాక్రమించుకొనుట కోరిక గజపతులును వారిని చెఱువ నడుచుటకోరిక తీరాంధ్ర భూపాలురును దెననల్గుడు వారు.

ఈ యుగమున గలుగింపదగిన రాజకీయవిశేషములు పెక్కు సంభవించెను. అన్నింటి ముఖ్యమైనది యంతరాజ్య యుద్ధము. ఇది సుదీర్ఘకాలము నడచెను. ముఖ్య రణాంగణములు రెండు. తీరాంధ్ర మొక్కటి. యుద్ధ మాధ్యమున తీరాంధ్ర రాజకుటుంబముల కలహముల మూలమున బ్రభవించినను నచిరకాలమున నే సకల దక్కను రాజసంగ్రామముగ బరిణామ మందినది. కొంఠిపేట రాజమహేంద్రవర రెడ్డును చెలుగు చోడులును పూర్వసింహాపత్యమునకై బోట్లాడుచుండగా వారికి బాసలయై విజయనగర రాయలును బహమనీ సుల్తానులును తీరదేశమును బ్రవేశించి హోరవాహారిగ బోరగవారికి ఈయుద్ధములమున దేశమునం దిరాజకము ప్రబలగా దేశము నాక్రమించుకొనుట కదియై చక్కనిసమయముని గజపతియు నెత్తినచ్చెను. ఈ యంతయును కవి నార్యభాముడు శ్రీనాథుడు 'మూడు రాజులకును మోహంబుపుట్టించు గురులైన యుర్రితాడు కొంఠిపేట' అను సీసపాదమున నూచించినాడు. కొంఠిపేట దినగా కందుకూరు మొదలు సింహాచలముదాక వ్యాపించియుండిన రెడ్డి రాజ్యము. చోళభీమరాజు మరణాంతరము కొంఠిపేట రెడ్డి రామలిని పుత్రుడును నమ్మ దేవచోడదేవుని దేశము నుండి నెఱవలపించి వేంగిరాజ్యము నాక్రమించుకొనిరి. అతడు రాజకొంఠి నలమల వ్రాచియుంచెను; వారు రెడ్డిరామలికు సహజ పుత్రులు. రెడ్డి నోడించి వారి రాజ్యమును గొని నిచ్చగలవారు; కాని తత్పూర్వము రెడ్డిచే బంగళయను నందియుండుటవలన స్వయముగ నరసికిదోడు చినుటకు వారికి ధైర్యము చాలదాయె. కావున వారు దమ కథపలియెన బహమనీ సుల్తాను సహాయము నుక్మేషించిరి; ఆ సమయమునద కొంఠిపేట ప్రభువైన పెదకోమటి మోహరెడ్డి రాయబారులను సుల్తానుకడకు సహాయమువేసి నంపెను. కుమరగిరి రెడ్డి మరణకాలమున పితృవైతమునామైన రాజ్యమును రెండు భాగములుగ విభజించి రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగాగల పూర్వరాజ్యమును దని బాపయెన కాలయ వేముని కిచ్చి తిక్కిన భాగమును జూలియెన పెదకోమటివేముని కొనగను. ఈ విభజనకు పెదకోమటివేము దొప్పకొనలేదు; కాలయవేము నెదిర్చి యతని భాగమును ద్రొవొనునంతటి కై కై యుపనికలేడు. ఎలనగా కాలయవేముడు విజయనగర దేవరాయల నర్పించి యతని సహాయమును బడెనెను. విజయనగర

రాయలను దీక్షించి తన రాజ్యమును దమ్ము సంగడింప కిక్కిరిగలవాడు బహమనీసుల్తా నొక్కడే ; కావున పెదకోమటి వేమన సుల్తాను సముఖమునకు రాయబార ముండును. పూర్వసమ్మది తీరమువఱకుగల యాంధ్ర దేశమును సమ స్థమును దన యొనబడికిందికి దమ్ము కొనవలయునను దిలంపుగలవా డగుటచేత బహమనీ సుల్తాను అమ్మ దేవ హోటనకును పెదకోమటి వేమన గడ్డికిని సహాయమునీయ నొప్పిపై సైన్యమును గదల్చుకొని తీరాంధ్రమునకు వచ్చి చేరెను. తత్సార్వమే విజయనగర సైన్యము లదటికి వచ్చియుండుటచేత నిరవస్థములవారికిని యుద్ధము ప్రారంభమాయెను.

ఈ యుద్ధమున బ్రహ్మమును విజయము సూక్ష్మమునకే చేశాడెను. విజయనగర సైన్యములు రెండు మూడు స్థలములందు పరాజయము నందెను. కాటాయ వేమను నిహతుడాయెను ; అతని కుటుంబ మున్న దే పునికి పాదాక్రంత నాయెను. కాని విజయనగరము నుండి ప్రబలమైన సైన్యము వచ్చి బహమనీ సైన్యము నోడించి ననుకకు దిలుపుకొట్టెను. కాటాయ వేమని పక్షము విజయమునందెను. గోదావరి యుద్ధము తలములను విజయనగరరాయల పలుకుటచే పోయెను.

విజయనగరమువారి పాశ్చ గజపతికి కంటక మానెను ; గోదావరీతీరమున వారి యునికి దన రాజ్యమునకు యేమకరము గానని సమయ మనుభవమైనంతటి బాగు వారిని నడపవచ్చుటకు నీర్వాహించుకొనెను. క్రీ. శ. 1428 వ సం॥న కాటాయ వేమని భువనగురు మృతుడు కాగా వతని పుత్రులకు యనితలి వేంగిదేశము నకు రాణి యాయెను ; ఆమె పేరు నామె భర్త వీరభద్రరాజుగార్జును బావ యల్లయ వేమగర్జును బ్రజాపాలన చేయగఁగిరి. ఈ స్థితి రాజకుటుంబమువారికి కొందరికి వచ్చుదాయ ; తిన్నాల్లమున దేశమున గొంత యసంతృప్తి తలచుపడిది. క్రీ. శ. 1424 సం॥న కొంపటి ప్రభువు రాచవేమ డొక హంతకుని కిక్కిరి బలియాయెను. అదియే యనుభవమునయెంచుచి గజపతి దాడి నపరి రాజమహేంద్రవర కొంప వీరు రాజ్యములను జయించి నిజ రాష్ట్రమున గలుపుకొనెను. ఇదియే విజయనగర కళింగ ద్వంద్వ యుద్ధమున కంతరార్థము.

మూడువర్యాయములు గజపతులు తీరాంధ్రమును సింహాచలమునుండి నెల్లూరు వఱకును జయించి స్వాధీనము చేసికొనిరి. మూడు వర్యాయములును విజయనగర ప్రభువులు వారిని నడపవచ్చుచిరి. మొదట నాలన భానుదేవుడు క్రీ. శ. 1424 ప్రాంతమునం దెత్తించి

1428 వఱకును నైదేండ్లకాలము తీరాంధ్రము నేలెను. ఇమ్ముడి దేవరాయ లతని సింహాచి దాటువఱకును చటునుగొట్టి రాజమహేంద్రవరమున రెడ్డిరాజ్యమును పునఃప్రతిష్ఠ గావించెను. మఱుక్రి. శ. 1454 సం॥న కపిలేశ్వర గజపతి యెగువచ్చి తిరుచిపావల్లి పర్యంతముగల తీర దేశమును జయించి యురయగిరి వఱకు విస్తరించుమంతు తెనుగురాష్ట్రము దన సామ్రాజ్యమున గల్పకొని 1470 దాక మహావైభవముతో హరించెను. అతని యంత్యదశయందు సాగున నర సింగరాయ లభ్యుదయముండి యొడ్డ బలములను కృష్ణదాట బాణకొలి ఉపయగిరి కొంపటికి రాజ్యములను స్వాధీనము చేసికొనెను. తరువాత క్రీ. శ. 1479 సం॥న బహమనీసుల్తా నెత్తించి కొంపటికిని నర సింగరాయల కపింపడి జయించెను. కాని చిరకాల గూరి దా రాజ్యము నేలెత్తెను. క్రీ. శ. 1484 సం॥న పురుషోత్తమ గజపతి సైతముగొట్టి బహమనీసుల్తాను నోడించి కొంపటికిని తెలింగరాజునును స్వాధీనపఱచుకొనెను. తరువాత ముచయగిరి ముట్టించి సాగున నరసింగరాయలను పరాజితునిచేసి యా దుర్గమును దాని క్రింది రాష్ట్రమును సైవసము గావించుకొనెను. అది ముచయ క్రీ. శ. 1518 వఱకు గజపతుల యధికారము తీరాంధ్రదేశమునకు విస్తరింప గల నానది. అంతట కృష్ణ దేవరాయల దిగ్విజయ యాత్ర బయలుదేరి ప్రతాపరుద్ర గజపతిని ప్రత్యర్థమునందును నిగించి యాంధ్రదేశమునం దితని యధికారముక్రింద నుండిన ప్రతి దుర్గమును పట్టణమును సాధించి కలకయుదాక దిండు ఎంపుకొనిపోయి గూఢాచారమును దురులెట్టెను. 1518 వ సం॥న దేవగిరిని యెంచు బడిక ప్రకారము కృష్ణరాయలు కృష్ణకవ్వలి రాజ్యము నంతటిని మరల గజపతి కిచ్చివేసి దానికి షిక్షాగమం దుండు కొంపటికి ఉపయగిరి రాజ్యములను దాను స్వాధీనము చేసికొనెను. ఇటు తీరాంధ్రమున బాలభాగము మరల లభించినను గజపతి మరల తేజగొనలేదు. అతని శిశి పరాక్రమములు సన్నిగిలెను. అతని మరణానంతరము గజపతుల రాజ్యము సంతుల్యమై యల్పకాలముననే గోలకొండకు రురపాలనైనది.

రెండవది కృష్ణా తుంగభద్రల మధ్యనుండు యంతర్యుద్ధి. ఈ యంతర్యుద్ధి యాధ్యమున విజయనగర రాయల యేలుబడిక్రింద నుండెను. దీనిని స్వాధీనపఱచుకొనవలయునని బహమనీ సుల్తానులు అగ్రావుద్దీను హుక్ గంగరా కాలమునుండియు బ్రయత్నిము సేయ నారంభించిరి. తత్సార్థమున నుభయ రాజ్యములకు సైరము తెలిగి యుద్ధము సర్వసామాన్య

స్థితి యాయెను. బహుమనీ సుగ్రామలు
తెలింగము నాక్రమించుకొనిన పిమ్మల నది
మఱియు విశేషముగ బ్రజ్వలించెడి. కాని సంపూర్ణ
విజయ మెవ్వరికిని గలుగదాయె. ఒకవృత్తు వీరును
మఱొకవృత్తు నాడును జయమునందును వచ్చిరి.
క్రీ. శ. ౧౬ వ శతాబ్దారంభమున బహుమనీ రాజ్యము
విచ్చిన్నమై యొక స్వతంత్రరాజ్యముగ జీతము.
ఇందు ముఖ్యమైన వహుమనీనగర విజాపుర గోల
కొండ రాజ్యములు. ఇరు రాజ్యముల ప్రభువులను
మొత్తముగ దక్కను పంచపాదుకావలసి చరిత్ర
కారులు పేర్కొందురు. బహుమనీరాజ్యము భిన్నమై
పోయినను విజయనగర రాయలకు తురకలతో పోరా
టము తప్పినది కాదు. బహుమనీ సుగ్రామలతో నారి
ష్టమును దేశాధిపత్యము వహించిన పంచపాదు
కావలయు విజయనగర సామ్రాజ్యంతోగల
రాష్ట్రమును గురింప నగుచున్న లగుటలను యధా
పూర్వము యుద్ధమే సామాన్య రాజకీయ లక్షణ
మానెను. ఈ గ్రంథము రామరామ ముదిరి క్రీ. శ.
౧౫౬౪ వ సం॥ రెవ్వనీ తింగడి రణ క్షేత్రమున బ్రబ్ధ
రీతి యుద్ధము విజయనగర సామ్రాజ్య పరిచయమున
పేరుగూర్చుమనది. చాళుఖ్యుల తిరిగిన విజయనగర
సామ్రాజ్యమును విమర్శింపలేదు. ఉత్తరమున కుంగభద్ర
కవ్వరి రాష్ట్రమును గురిక సామ్రాజ్యమునకు
తక్కిన సామ్రాజ్య భాగములన్నియు రాయల యెలు
బడికొండపై యుండినవి కాని రాయల యధికారము
నిర్వహించుగ సానుటకు కొన్ని యంతరంగాను లేచి
నవి. అమరావతిను లక్కకి వార లక్కప
స్వతంత్రు లగుటకు ప్రయత్నములు పల్క నారం
భించిరి. కాని యుగతీతి తిగులురాజు దన యావ
చ్చునీ వినియోగించి భీరకర్ణుల సామ్రాజ్యమును
యనరుద్ధరించెను. ప్రజలందఱు చెడి తింజాపుర మనగర
నాయకులకు సామంతరాజు పదవులవిచ్చి వారాక
మించుకొనియుండు రాష్ట్రములను వారికే ప్రసా
దించి వారిని లొంగదీసెను. తురకల యుద్ధము
లేక స్వచ్ఛలీనై సామ్రాజ్య పునర్నిర్మాణ శాస్త్ర్య
మును నిర్విఘ్నముగ నాగించుటకొరకు రాజధాని
విజయనగరమునుండి పెనుగొండు మాన్యము. తిరువారి
రాయ సామ్రాజ్య మెనబడియేర్పడి కాలమువృద్ధిపడి;
కాని క్రీ. శ. ౧౫౮౪ వ సం॥ నిమ్మిడి పంకజవతి
రాయలవారి మరణానంతరము దాని బలము రామరామ
పన్నెనిది నాగినది. దక్కను పంచపాదుకావలయు
నగరములైన విజాపుర గోలకొండ సుగ్రామ లోక
ప్రక్కను విశ్వానరాయునియైన చెంబెరిజాపుర మనగర
నాయకు లోక ప్రక్కను బాంధవగడిగిరి. చిట్టచివర

కందరకమైక్రీ. శ. ౧౬౪౪ వ సం॥ రాయసామ్రా
జ్యమును గూల్చివేసిరి. అంతట పశ్చిమాంధ్రమును
విజాపురము వారును తీరాంధ్రమును గోలకొండవారును
స్వాధీన పఱచుకొనిరి. అంతట వాంధ్రదేశ స్వాతంత్ర్యము
త్రొక్కు సంపూర్ణముగ నశయమైనది.

ఆంధ్రదేశ విజ్ఞుల సామ్రాజ్యముల క్రింద
విభక్తమై యుండినను దాని సంస్కృతి భిన్న
భిన్నము గాక జాతీయైక్యభావమునకు దారాజ్యమై
యుండెను. సారస్వతి స్థితిని బరిశీలించిన నీ యంశము
చక్కగ వివరించు కౌగలరు. భావ నజననించి
యప్పటి సారస్వతియును సంస్కృతాంధ్ర సార
స్వతియులని గెండువిధముల విభజింపవచ్చును. యావ
ద్వారత దేశమునకును సామాన్యమైన సంస్కృత సార
స్వతివిషయమై యిచ్చుల ప్రత్యేక చరిత్ర యవసరము
లేను; కాని యొక్కచుట్ట చెప్పవలసి యున్నది.
కేవల సాహిత్యమునకంటె నీ యుగమున ప్రది
శాస్త్రసామ్రాజ్యములు హెచ్చుగ వర్ధిల్లినవి. అన్నిటి
కంటె సంగీత వాల్మీకిశాస్త్రము లభిక్తముగ నభివృద్ధి
పడినవి. విజయనగర విద్యాంశులు గృహాశాసన
వలనునాయకు లొకరినిబాని రొకరు సంగీత వాల్మీ
శాస్త్రములందు త్రిమగ్రంథములను విరించిరి.
విద్యారణ్యుల రీ ప్రదిశాస్త్రవిషయమునకు మూలకొం
కుఁడు. పదకోమలీ మేనున్న, కాటన్లు మేనున్న
సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుఁడు, సాళువ గోపలిప్పన, లక్ష్మీ
నారాయణ, యమగిరి దేవరాయలు, రామగూ
మాస్యఁడు మున్నగు లలిలికావిహారము నీయగమున
గాంధర్వ విద్యావల్లికి బుట్టెమ్మలైన.

ఆంధ్రవాన్మయ మీయగమున దామరతంపరగ
నభివృద్ధి పండినది. ఇందుకు ముఖ్యకారణము రాజా
శ్రీయును. ఆంధ్రరాజ్యములను పాలించిన ప్రభువులు
వాద్యయమున బ్రోదిపెయ్యట దిను ముఖ్యగర్వ
ములలో నొక్కటియని భావించి కవులను విద్యాం
సులను దిను యాస్థానములకు రిప్పించి వారి గ్రాన
వాసములకు దిని యేర్పాటులను నావించి సత్కరించి
గ్రంథరచన చేయి బ్రోత్సహించువారు. విత్తతరణ
మున నప్పటి ప్రధానాంధ్రరాజ్యముల రాజధానలైన
విజయనగర కొంపేడు రాచకొంప పటణములు కవి
పండిత బృందముల కొలువయ్యలై విద్యాభీకములై విరా
జిల్లినవి. కొంపేటిరాజ్య ముంఠరించినననుక రాజు
మహేంద్రవరపురము స్వల్పకాలమున విద్యావంతుల
కిరీట కవులకు కిరణ్యమై యుండెను. మఱియె నాం
ధ్రుల ప్రాబల్యములన దక్షిణమున ద్రావిడదేశమున
చెంది తింజాపుర మనగర పురుషోత్తమును, బల్లియమున

కర్ణాటక నుండి మైసూరు పురమును ఆంగ్లసరస్వతికి నెలదిను లాయెను. ఇట్లు దక్షిణదేశమునం దెల్లయెడలను సంభావింపబడుటవలన నాంగ్లభారతి తెంపండి నాగర కతకు భూమిప్రాంతమై నిలసివడి. అప్పటి విద్యా వంతులొంగ్రప్రపంచమున కొనసగిన మరొకైకర్యము విస్మరింపరానిది. తా మెచ్చటివాడైనను నెవ్వరి యాదర ప్రోత్సాహములయలయున సరస్వత్యుపాసనకు దీక్ష గొన్నను తమ భాషాసేవ సమస్తాంగ్ర ప్రపంచ మునకు తెందివనియు దమరచన లొంగ్రజనాసీకను సామర్థియు విశ్వసించిరి; వారిది వ్యర్థవిశ్వాసము డని జనాదరము నిరూపించినది. కవిసార్యశాసనం దను శ్రీనాథునియొక్కయు గాంధర్వ విద్యా చక్ర వర్తియగు శ్రీతీర్థయొక్కయు జీవచరిత్ర లిందుకు తార్కాణ. కవులకును, పండితులకును, నాంగ్ర ప్రపంచమునం దెల్లయెడలను నాదరసత్కారము గల్గుచున్నను విద్యానిగరము వారికి వారితాళిప్రాయ మైనది; అది సకల విద్యులకును నిలయును. వాగ్దేవి కాలపట్టు; నారసరత్న సామ్రాజ్యమునకు రాజధాని; విద్యా నివాసములకు ధర్మాసనము. కావున కవులకు పండితులకు శిష్యులకు శాస్త్రజ్ఞులకు వీరికి వారి కవి నేల సకలవిద్యా విశారదులకును బుణ్య దీర్ఘప్రాయమై యాత్మాసానమై విద్యానిగరము విరాజిల్లినది. నాయలసద్గ విద్యాభివృద్ధికి ప్రతిభి కొరవు తాము; అదట మెప్పించినవాడే వంద్యుడు. కావున తమవశపులు దక్షిణాధీపిని మత్స్యలకాలమున దీవారటంకాల దీర్ఘవాడితిమనియు, గర్వాపేసని మెప్పించి యతనివలన బిరుదనామము బడసితిమనియు సగర్వముగ జెప్పకొనిరి. విద్యానిగర చైర్మనము కృష్ణ రాయలకాలమున విన్నవించినది. అతడు సాహితీ సమరాంగణ సార్యశాసకుడు, కవితా ప్రావీణ్య ఫలీకుడు; ఆంగ్లభాషాదు; ఆంగ్లసారస్వతి ప్రపంచమున కష్ట దిగ్గజములను స్పృశించి సంరక్షించిన మహా నీయుడు.

రక్షిణిరంగడి యధానంతరము ఆంగ్లభారతి దాక్షిణాత్యాంగ్ర నాయక రాజుల యాహ్వానము నంగీరించి దన పీఠమును ద్రావిడభూమికి మార్చుకొని తింజాపుర మధుర పురుకొట ప్రభువులచే సంవేదియై వర్తిల్లినది. అదట నామ నుపాసించి యామ యనుగ్రహములకు పాత్రులైన భక్తులలో దింజాపుర రఘునాథ నాయకుడును నతని పుత్రుడు విజయరాఘవ నాయకుడును ప్రగణల్యులు. వీరితో సమాన ప్రళంసకు పాత్రులు మధుర విజయరంగ నొక్కనాథ నాయకుడును బురుకొట విజయరఘు

నాథ నాయకుడును భోసలకొండయు. వీరి యాదరారిత్యము వలన ద్రావిడదేశమున దాను ప్రవాసముండు విషయము నాంగ్రనాథి విస్మరించినది.

ఈ యుగచరిత్రమున తేల్చినదగిన విశేషాంశములు మఱికొన్ని గలవు. ప్రప్రథమమున నెప్పదగినది యాంగ్రజారి విస్తరణ. ఇది క్రొత్తికాదు. పల్లవరాజుల కాలమునను చోళచక్రవర్తుల పాలన యందును ఆంగ్రులు ద్రావిడదేశమునకును ద్రావిడు లొంగ్రదేశమునకును వలసలుబోయి స్థిరనివాసములు నేర్పబడుకొనెడివారు. అట్లాంగ్రదేశమునకు వలసలు వచ్చినవారే యిప్పుటి ద్రావిడ బ్రాహ్మణులు. వీరు గాక తెలుగు చోళులు అరవ నెలములు కరణపిళ్ళలు తేలిపిల్లు మున్నగు బ్రాహ్మణేశ్వర వలములవారును గలరు. ఇప్పుడెరవదేశము గావవచ్చు నుపనివచ్చునకుటుంబము లనేకము ప్రాచీనకాలమునం దాంగ్రదేశమునుండి వలస లేగినవారి సంతతికి జెంపినవే. కాని విజయనగర రాయలవరలె నాంగ్రజారిని దక్షిణ దేశమునందంత విపులముగ విస్తరింపజేసిన ప్రభువులు మఱియొక్కరును లేరు. బ్రాహ్మణులు శ్రీతీర్థులు కొమ్ముల రెడ్లు నలములు తెలగలు ఒకరననెల సర్వ జాతులవారును ఆంగ్రదేశమునం దన్ని తావుల నుండియు బోయి కర్ణాటకుండిర చోళ పాండ్య కేరళ పింజాళ భూములందు నుదురుకొనిరి. తమిళ దేశమునం దెల్లయెడలను నేటికిని గావవచ్చు తెనుగువారందఱును వీరి సంతతివారే. ఇట్లు కలిగిన ద్రావిడాంగ్ర కర్ణాటక ప్రవాసమృగీనమువలన, వారి సంస్కృతులు తమ ప్రత్యేకత్యము గలబోయి కలయబడి యొక దాక్షిణాత్య సంస్కృతియై పరిణామమందెను. విజయనగర సామ్రాజ్యమువలన దక్షిణ భారతి ప్రజలకు జేకూడిన మేలిదియె. రాయ సామ్రాజ్య మెన్నడో సమసిబోయినది తరువాత దక్షిణాపథమున నిలసిన రాజ్యములన్నియు గాలగర్భమున లయమైపోయినవి; కాని సంస్కృతి యొక్కటి మాత్రము ఏమిటి యనుబంపుమై నేటికిని దాక్షిణాత్య ప్రజలనెల్ల జేరదయ్యుచున్నది.

మఱియొక విశేషాంశముగూడ గమనింపదగి యున్నది. ఇది యెకోపాఖండమునుండి పాశ్చాత్య వర్తకుల రాక! వీరు మొట్టమొదట వచ్చినది వ్యాపా గార్థమైనను గ్రమ్మకముకు దమ వర్తకస్థానముల చుట్టును భూములను సంపాదించి వాని శాసించించి రాజ్యములుగ జేసి చిట్టచివరకు నిఖిలభారత దేశమును దమ యాధిపత్యము క్రిందికి జయ్యకొనిరి. పాశ్చాత్య వర్తకులలో మొదట వచ్చినవారు పోర్చుగీసువారు. వీరు కొచ్చి కోటికొడు మున్నగు పగ్గిను సముద్రతీర

కరపట్టణముల నెలకొని, క్రీ. శ. ౧౬వ శతాబ్ద ప్రారంభమున విజాపుర సుల్తాను తాగ్జులును భారవోరి గోపపట్టణమును స్వాధీనము చేసికొనిరి. ఆ కాలమున విజయనగర సామ్రాజ్యము పశ్చిమ సముద్ర తీరమునఁజుగి వ్యాపించి యున్నందున పోర్చుగీసు వారు రాయలవారితో సఖ్యము చేసికొని రాయ సామ్రాజ్యమున వ్యాపారము జరుపుకొనుట కనుమతి వహించిరి. హిందువులవలె పోర్చుగీసువారికిని మహమ్మదీయులు పరమశ్రేతులు. మఱియు వ్యాపారముల పను వారి వైరుమధ్యమునఁబడెను. ఘోరీల పూర్వ పశ్చిమదేశముల మధ్య నడచెడి యోడతేరమంతయు వరిబ్బల మన్నగు మహమ్మదీయ వస్తువులతోను నడుచుచుండినది. వారు దక్షిణ హిందూస్థానమునకు దెచ్చు సరకులలో ముఖ్యమైనవి సుల్తములు. ఆపట్టి యుద్ధములలో జయపజయము లభ్యదశీములపై నాధార పడియుండుటవలన హిందూస్థాన ప్రభువులందఱును సంత సలయైన నిచ్చి సుల్తముల గానెడివారు. సనాతన కళ్యాణాపారము ముఖ్యసాధన ముటవలన పోర్చుగీసులు మహమ్మదీయ వస్తువులతో బోరాడి వారిని దలంబుగట్టి సుల్తపు తేరమునే కాక సముద్రవ్యాపారము నంతటిని యిమ సామ్రాజ్యమునకొనిరి. మఱియు మహమ్మదీయులపై దమకు గల ద్వేషకారణమున దామమ్మ కుమారుడు దెచ్చు సుల్తముల నన్నిటిని ప్రభువులందఱును ప్రభువులకు విక్రయింపక రాయలవారికి యమ్మునట్లొనఁబడిక నెసికొనిరి. ఇదియే పోర్చుగీసుల యొక రాయలవారికి గలిగిన యభిమానమునకు ముఖ్య కారణము. తరువాత ౧౭వ శతాబ్ద ప్రారంభమున నాంగ్లేయులు నొలంబాలు పరాసులు మన్నున పాశ్చాత్యులవచ్చి పూర్వ పశ్చిమ సముద్రతీరము లందందు వర్తకస్థానములను నెలకొల్పి వ్యాపారము చేయఁగఁగిరి. ఇట్లు వచ్చిన పాశ్చాత్య వర్తకులలో నాంగ్లేయులును పరాసులును ముఖ్యులు. అఖ్యవర్తక సంఘములవలె గాక వారు దక్షిణదేశమునందు ప్రబలియుండిన అరాజకస్థితుల నాధారపఱచుకొని రాజ్య నిర్మాణమునకు బూనుకొనిరి. ప్రథమవారి పరాసువారికి వ్యాపన మెక్కుడై సామ్రాజ్యపరిణామ వారికి లభించుటక పడెను; కాని చిరకాల విజయనాంగ్లేయులకి సంప్రాప్తమగుటచేత వారి దక్షిణాపథమునకే కాక యావద్భారతమునకును నధిపతులైరి.

7

విజయనగర సామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమైన పిదప దక్షిణ హిందూదేశదరిత్రమున మహమ్మదీయులును ప్రారంభమైనది. విజాపుర గోలుకొండ సుల్తానులును

చెంజి మధురానాథులును నేకమై రాయసామ్రాజ్యమును గూలఁజేసిరియు, పశ్చిమాంగ్రమును విజాపురమువారును తీరాంగ్రమును గోలకొండవారును స్వాధీనపఱచుకొనిరియు జెప్పియున్నాడను. విజాపురము వారి భాగమునకు వచ్చిన యాంగ్రదేశభాగములమే. కోలారు బల్హారిమండలములును గర్నూలవంతిపుర రాయమాగు మండలములలో గొన్ని పీఠములును వారి యేలుబడికింద జేరినవి. నెల్లూరు కడప చిటూరు చెంగల్వట్టు జిల్లాలును కర్నూలు అనంతపుర జిల్లాలో దూర్వాపీఠములును గోలకొండరాజ్యమున గలనెను. గోలకొండ సుల్తానులు దక్కన్యాయము దెలింగగూ గూగములను కప్పు మొదలు చిలక సముద్ర పర్యంతము వ్యాప్తమైన తీరాంగ్ర కలింగములను జయించి స్వాధీనము చేసికొనియుండిరి; కావున వారి యేలుబడి యాంగ్రదేశ మందితలను పర్యవసరించుచు నెల్లూరు లాంగ్రదేశమంతటికి నధిపతులైరి. వారి పాలనము క్రింది నాంగ్రదేశము నకు రాజకీయకమత్త్యము కుదిరి యేకరాజ్యమై యొక్క పరిపాలనకు లోబడియుండెను.

గోలకొండ సుల్తానుల పాలన ప్రతంసాపాత్రమైనది. వారికి జాతిగర్వము లేదు. హిందూస్థానమునందలితర సలములను పాలించుచుండిన తుర్కరాజులవలె దామన్యజాలివారముని విజ్ఞాపిగి తమ యధికారముక్రింది హిందువులతో గలయక ప్రత్యేకముగ వర్తించెను. మతముచే మహమ్మదీయులైనను తమను దను ప్రజలవలె నాంగ్రులమనియే వారి భావము. కాని మఱి విషయములందు తప్ప తక్కిన రాజకీయాధిక విద్యావిషయములందు హిందువులను మహమ్మదీయులను సమదృష్టిని జూచి యాచరించుటవలన మతభేదములేక ప్రజల కందఱకును వారియొడ నభిమానము గల్గెను. మఱివిషయమందైనను వీరికి తుర్కరాజుల కంటె పెక్కువఁ సహనమును జూపిరి. క్రీ. పూర్వములపై దండు నడవలెపుడు వీరిచిటి హిందుదేవాలయములను నిర్మూలము గావించినది విజయ; కాని తమ యేలుబడిలోని హిందూదేవాలయముల తోలికతోక పూజాపురస్కారములనడు పెట్టక నాగనిచ్చిరి. పెక్కుతావుల నూతనదేవాలయములుగూడ నిర్మింపబడుచు వచ్చినవి. మఱియు వీరి గోలకొండ సుల్తానులు హిందూ ప్రభువులవలె నాంగ్ర గీర్వాణభాషాబోధన తమ విధియనీ తలచి కవులను గాయకులను బండితులను జేరదీసి గ్రంథరచనకు ప్రోత్సహించిరి. మల్క్ భిరాముడు కవులపాలికి కల్పవృక్షము, మహమ్మదు కుల్లి రసజ్ఞుడు; దక్కనీయుండే కాక తమనందను సరస్వ

మైన కవిత్వ శైలిచేత ప్రభువత్వమును; అట్లుగా పురుషులకాన వేదశాస్త్రపారగులకు విద్యాదానము నేయ దగు వనకు లేర్పడినను. తానీహ కాలమున సంస్కృత భాష మహామృదీయుల కందరపాత్ర మానెను. అతని గురువు అక్కడకానూ శృంగార మంజరి యను గ్రంథమును సంస్కృతమున రచించి ప్రసిద్ధికెక్కెను.

క్రీ. శ. ౧౩-వ శతాబ్దమున మొగలాయి చక్రవర్తి యౌరంగజేబు దక్కను మహమ్మదీయ రాజ్యములను గూలద్రోసి వాని యెలుబడియందును రాష్ట్రమును దీర్చి సామ్రాజ్యమున జేర్చుకొనెను; కాని జేత మరనికి స్వాధీనపడదాయె. ఏలనఁగా నౌరంగజేబు హిందూమతక్షేపి. కావున నతఁడు సింహాసనమునెక్కినదిమదిల హిందువులను పలువిధ ముల హింసించఁ గడగెను. ఈకాలమున నే హిందూ ధర్మము సంరక్షించుటకొఱకు శివాజీ యుత్తరించి మహారాష్ట్రమున జాతీయప్రభుత్వముగల్గించి స్వరాజ్యమును నిర్మించి మహమ్మదీయులను, ముస్లింపులజేట్టి దివంగతుఁడాయెను. అతని మరణానంతర మౌరంగ జేబు మహారాష్ట్రముపై దిండు నపరి శివాజీపుత్రుని తల్లిదండ్రుల పట్టి హింసించి చంపెను; కాని మహారాష్ట్ర లనికి లొంగలేరి. శివాజీ జలుగజేసిన జాతీయ దీప బ్యాంబు ప్రతిమహారాష్ట్రహృదయమునను బ్రజ్వలించు చుండుటవలన మొగలాయిలతో వాగు దిగుగని డెర్రు ముతో బోగలగిరి. వారి యుద్ధాచారముచే నుద్వితరై విజాపుర గోలకొండ రాజ్యములలోని హిందూ జమీందారులును నాయకులును సాహసీపరులును మొగలాయి చక్రవర్తికి వశపరులుగాక ఘోరముగ బోర దొడగిరి. దక్కనుదేశమునం దరాజకస్థితి ప్రబలెను. దొంగలు తెక్కరికాండ్రును యశ్వచ్ఛిగఁ గందింపఁగడగిరి. మొగలాయి సామ్రాజ్యముందలి స్థితిగతు లిట్లుండగా వర్తించు యౌరంగజేబు కాలార్థము నందెను.

బౌరంగజేబు మరణానంతరము మొగలాయి సామ్రాజ్యమునిచ్చిన్న మేహయోను, దేశపాలకులెక్కడి వారక్కడి కేంద్రప్రభుత్వమునుధిక్కరించి స్వతంత్రులైరి. దక్షిణాంధ్రముందలి సుబాలసన్నిధిని యసఫ్ జానిజామలో ముల్గాక్రమించుకొని నిజస్వతంత్రమును ప్రకటించి హైదరాబాద్పట్టణము ముఖ్యస్థానముగ రాజ్యమునేయ వారంభించెను. శిక్షాసంస్కరణములు గల రాజకౌర్యమర్జ్జవాదులవలన యసఫ్ జాతన యధికారమును దిక్కనుదేశము నాలుగు, ఐదుగుల జైలియచుకొనెను. తన యధికారమును స్థిరముగ నెలకొల్పుటకొఱకు దన యనుచరులకు గొం

తకు ఆంధ్రద్రావిడ దేశములను రాజ్యములనిచ్చి పాలకులనుగ నియమించెను. వీరిలో ముఖ్యులు ఆర్కాటు కడప కర్నూలు నెల్లూరు నవాబులు. అసఫ్ జా సమస్తదైవము దేశమున వర్తిలచుండిన యరాజకమును నగని కాంతిని చేహార్వబలదాయెను. మహారాష్ట్ర లనికి ప్రక్కలోని బల్లెములై బాధింప గడగుటవలన దుండగిండిను మట్టుపెట్టి కాంతిని పోషించి ప్రజలను సంరక్షించుట కరినికి వ్యవధి లేక పోయెను. అతని యనంతరము రాజహటుంబమున రాజ్యాధిపత్యమునకై కలహములు సంభవించుటవలన దేశస్థితి మలీగము నధిగతిపాలై ప్రజల మనగపెయి దుర్భరమయెను. హైదరాబాదు కర్ణాటక రాజకుటుంబములలోని యంతఃకలహములను సందర్శింపజమకొని పుదుచ్చేరి యధిపాసముగ వ్యాపారము నేయుచుండిన పరాసువ రికసంఘమువారు దేశీయ రాజకీయములలో బోరవ కలుగజేసికొని, యార్కాటు హైదరాబాదు ప్రభువులను దిమ్మ చేరి జంత్రిపు బొమ్మలవలె నాడించుచు దమ్మ యిచ్చుచున్నట్లు రాజకౌర్యములను నడుపసాగిరి. పరాసువారి యధ్యక్షదయము నొనర్పటమునుండి వ రికము నేయుచుండిన యాంగ్లేయ తొమ్మిది ఇండియా వ రికసంఘమువారికి హృదయకంఠమాయెను; కావున వాగును పరాసుల వద్దతి నవలంబించి వారి ప్రతివ్యూల కర్మలను సహాయముల నొసగిరి. ఈ కారణమున నధ్యయవ రిక సంఘములవారికిని ద్రావిడదేశమున పోరు పొసగెను. ఈ యుద్ధమునం దాంగ్లేయ వ రికసంఘమువారు విజయు లగుటవలన నార్కాటు ప్రభువువారికి వశపరి యాయెను. అతని యెలుబడితోని గావ్యమున కంతి టికిని నాటి యధిపతులైరి. ఇదియే దక్షిణాంధ్రమునం దాంగ్లేయ యాస్థిండ్లిగూ కంపెనీవారి రాజ్యమున కంకురార్పణ. తిరునాటి కొంతకాలమున కాంగ్లేయ కంపెనీవారు హైదరాబాదు నైజాముతో నొడింబడిక చేసికొని పరాసువారికి వీడికొని లిప్పించి వారి స్థానమున దామ నెలకొనిరి. ఈ యొడంబడికకు ముఖ్య కారణము నిజాముని దౌర్బల్యమే. మహారాష్ట్ర లొక ప్రక్కను మైసూరుపాలకుడైన హైదరాబాద్ యొక ప్రక్కను నతని రాజ్యముమీదటి సాగ్యమైనతావుల నాక్రమించి తక్కిన స్థలముల గల్లెగట్టి పట్టణములను గ్రామములను దువలజేటి దేశమును పాడునీయుచుండిరి. వారి దివల శోర్యబాలక అప్పటికే ధిరత ఖండమం డెల్లయెడలను బ్రబలియుంకిన ఈస్టిండియా కంపెనీ వారిని శరణువేడి సందర్శిచేసికొనెను. ఈ సందర్శి పరచుట ప్రకార మాంగ్లేయు లతని రాజ్యమును సంరక్షించుట కొడంబడి తత్కార్య నిర్వహణార్థము దను

సైన్యమున గొంతభాగమును ప్రాదరాబాదు పట్టణమునగావుంచిరి. ఈ సైన్యము ధరించబడిన భార ఘరికిని విజాపూ మాయవలసి యుండెను; కాని యతని ఖజానాయుడు ధనము లేకపోవుటచేత దానిని బ్రతిగ మన్నెరునుండి చిలకనముగ వర్తంతముగల తీరాంధ్ర దేశమును వారి కిచ్చివేసెను. ఇదియే గణు వార తీర సర్కారు లనబడుచు వచ్చినది. పిమ్మట దక్షిణదేశమున మైసూరు నవాబులు ప్రబలి దమ రాజ్యమును పలువంకల విస్తరింప గల్గిరి. ఈ కారణమున వారి కిస్టిండియా కంపెనీవారిలో వైరుముగలెను. ప్రాదరు కాలమున నుద్దయపక్షములవారును తులదూగిరి; టిప్పుసుల్తాను సింహాసనము నధిష్టించిన పిమ్మట వైరు మట్టివృద్ధియాయెను. అతని నిర్మాణము గానించిన గాని దక్షిణదేశముపై దిమయాధిపత్యమునుసేరి మై నిలవ జాలవని యాస్టిండియా కంపెనీవారు మహారాష్ట్రులను నైజామును గూడతప్పుకొని దండెత్తి పోయి శ్రీరంగపట్టణమునకు ముట్టడివేసి యతని సంహరించిరి. తిరువార మెనగును బూర్వరాజు వంశమున కొక్కరికి గొంతిరాజ్యముచ్చి పట్టాభిషేకము గానించిరి. తక్కిన రాష్ట్రమును మూడుభాగములు జేసి తా మొకటి యుంచుకొని మహారాష్ట్రులకును నైజామునకును జెరియొక భాగము నిచ్చిరి. నైజామువంశమున వచ్చినరాష్ట్రము పశ్చిమాంధ్రము; కాని యతడీ రాజ్యమును చిరకాల మునధినించలేను. ఈస్టిండియా కంపెనీవారికి ఋణపడి తిప్పుకొనలేక అవ్వకు చెల్లగ దానిని వారి కిచ్చివేసెను. ఈ కారణమున పశ్చిమాంధ్రమునకు దత్తిమంపలము వచ్చినది. ఇందు చిత్తూరు కష్ట కన్నూలలంతపుర బల్లారి జిల్లాలు చేరియున్నవి. ఇదివల పశ్చిమాంధ్రులకు దత్తిమంపలమున సేగు గుచించకపోవుటచేత తిమ జిల్లాలకు రాయలసీమయని నూరినముగ నామకరణము జేసిరి.

వెల్లూరుజిల్లాయందు బాలభాగము వెంకటగిరి యందునుగిరి మండిసంస్థానములక్రింద నుండెను. అట్లే యుత్తర ఆర్కాడను గుత్తరభాగమున కాళహస్తి కార్త్యతీనగిరి సంస్థానముల పాలనయందుండెను. మొగలాయిప్రభుత్వమునను నటుపిమ్మటను వీరిందరార్కాటునవాబునకు గవ్వము కట్టుచు వచ్చిరి. ఆర్కాటు రాజ్యమును ఈస్టిండియాకంపెనీవారు వ్యాధిపలచుకొనిన పిమ్మట కంపెనీవారిలో నొడింబడికలను జేసికొని డిప్యూ గట్టులలోపఱుకొనిరి. క్రీ. శ. ౧౮౦౦ ప్రాంతమున వెల్లూరును దత్తరభాగములను కంపెనీవారి పాలనలోనికి వచ్చెను. ఇటు

తెలింగరాజును మధ్యదేశములోని కొన్ని ప్రదేశములను దప్ప తక్కిన యాంధ్రదేశము సమస్తమును నాంగ్లేయులకు హస్తగతమయెను.

8

ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వము దాదాపు నుటయేబది యేండ్లకు మించిన కాల మనిచ్చిన్నముగ సాగినది. తిత్సూర్య మెప్పుడును దేశముంతి చక్కగఁ బరిపాలింపబడి యుండులేదని నిర్ణయించుముగ- బలుకవచ్చును. ప్రదేశమైనను నశేషమునును దృక్పథమున నిర్విప్రజల కష్టసుఖముల నరసి వ్యాధిపథము దప్పక సర్విజాతుల యెవఁడు సుఖభవమును గల్గి ప్రజాపాలన మొనర్చిరి. వారి పాలనయందు లోపము లేకపోలేదు. కాని వారి పాలనవిధానమును విమర్శి వారిబుద్ధితో బరిశీలించి చూచిన దోషములకల పెనుగులెన్నియో మునుఁగులు హెచ్చని నెప్పక తప్పదు. ఆంగ్లేయ పరిపాలనమును వివరించుట కిది సమయముకాదు. భారతీయులకు వారు చేసిన యుపకారములు ముగవరానివి. అందు ముఖ్యమైన వాని గొన్నింటిని జేరియు తేల్కొనక తప్పదు. మొట్టమొదట శివసేనాసేన దేశికాంతి. ఈస్టిండియా కంపెనీవారి యాధికారము నుసేరి మైసూరునుబడు ముంగు ధిరతిఖంపము కొంత తెలుగిడు. మన చరిత్రమునందు రాజుల నిరంతర యుద్ధములతో సరియైనది ఈ యుద్ధమాలమున దలమగ బ్రజలు పీడితలై యలమటించుచు గుంభిజే రాజ్యము నెలకొన్నప్పటి నుండియు నందును విక్టోరియా మహారాణి సర్వభౌతిగ్భూమికిని చక్రవర్తినిగ పట్టాభిషేక యొనర్పటి నుండియు - యుద్ధముగిదాయినది. బ్రిటిషు పాత్రాజ్యమునం దందుడు యుద్ధములు గలుగుదుండినవి. భారతీయ ధిమ లా యుద్ధములందు పాల్గొనుచుండెరి. కాని యాసేతు కితోచల ముగ్ధభూమియందు కొంత నిశ్చలమై వర్తిల్లనది. జనులు నిశ్చలంగా దిమ వ్యాపారములను నెప్పుకొని సుఖముగ జీవయాత్ర సేయుట కితకాళము గల్గినది. రెండవది బాతియోగముగ్ధునిర్మాణము. ఇది యాంగ్లేయులు బుద్ధిపూర్వకముగ జేసిన కార్యముగాదు. ఏకపాత్రాజ్య పాలితులై యొక్క తెలుగు చట్టములకు బద్ధులై భారతీయులు దాము వనిందు సుఖంప మేబదియేండ్లు దేశములగ విధజింపబడియుంటను విస్మయించి యాది యేకజనపదముని విశ్వనింపదొడగిరి. ఏకజనపద వా ప్రభుత్వలండులు కొక్కజాతికి జెందినవారను భావము నీనిమాలమున నుద్భవించినది. హిందూ మహమ్మదీయ పార్శ్వ కై ప్రభులందొక్కజాతివారే యని సగర్వముగ జెప్పుకొని వారంభించిరి. ఇది యాంగ్లేయ పాలకులకు నద్భుతము.

భారతీయు లంద రేకమైన దనుట పీడికోలిత్యరమ భయము వారిని పీడింపగలగెను; కావునవారు భారతీ యైకమత్యమును భంగపఱచుటకొఱకు పెక్కు మార్గముల వలంబించిరి. ఆర్యుల ద్రావిడ భేదమును బ్రకటించిరి. అందువలన విశేషపాఠ్యము కలుగలేదు. తరువాత హిందూ మహమ్మదీయ బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణ భేద ములను లేవదీసిరి. ఈ యెత్తుగడల మూలమున అఖండ భారతము పాకిస్తాన హిందూస్తానములను రెండు స్వతంత్ర జనపదములుగ జీలిపోయినది. ఆర్యుల ద్రావిడ ప్రభుత్వము దారిలోని యగ్నికణమువలె కాలుచున్నది. కాని యీ కుతంత్రముల మూలమున గొంతి ముప్పువాటిల్లినను జీవయైకమత్యము భారతీయుల హృదయముల దృఢముగ బాదుకొన్నది.

ఇంతకంటె ముఖ్యమైనది గూంగ్లవిద్యాప్రదానము. ఈస్టిండియా కంపెనీవారి రాజ్యస్థాపనకు పూర్వమును తదనంతరము కొంతకాలము వఱకును పారిశ్రామికభాషయై యుండినది. పారిశ్రామికభాషకాదు; ఆంగ్లేయుల భాషయే గాదు. పోర్చుగీసు భాషయు గాదు. మహమ్మదీయ రాజులు బ్రహ్మచేటినిభాష. కంపెనీవారి రాజ్యము నిర్మించుకొనిరియే రాజకీయ వ్యవహారములను పోర్చుగీసు యందు నవేపుట యుక్తముకాదనియు దాని స్థానమున వ్యవహారమున నుండు మఱి యేభాషనైన స్వీకరించుట మేలనియు పోచినది. వ్యవహారమున నుండు భాషలో నేది తగినది? రాజభాషయగు వాంగ్లమా? లేక ధర్మభాషయగు నొక్కటియో? యను విషయమై కొంత దిద్దు నవలసింది చిట్టచివరికొంగ్లమే రాజకీయ భాషయనియు నందే భారతీయ యువకులకునిద్యుగజన వలయుననియు దీర్ఘసమాధానము. అది మొదలొంగ్ల భాషను నేర్పుటకు పాఠశాలలను గళాశాలలను విశ్వ విద్యాలయములను నిర్మింపఁబడెను. ఆశీర్వాదముల పర్యంతము భారతీయులవలనలెద వాంగ్లభాష నధిగమించుటచేత కొలకమునునది విద్యార్థులకులెలయెడలను సామాన్యభాషయాయెను. పలుభాషలు భాషించు భారతీయులు సులభముగ నొండొరులతో సంభాషించి తమ యభిప్రాయములను దిలపొనకొని నవకాశము గల్గెను. ఆంగ్లభాష భారతీయుల కైకమత్యమునుబూర్చుకొనవచ్చునాయెను. ఆంగ్లిక ప్రపంచ ప్రధాన భాషయని నొకటి. లోకమున వాంగ్లభాషావనితారదులు కొందరినియు లేని దేశములేదు. దాని వాఙ్మయ మింతింత విస్తారమైనది. సర్వవిధ విజ్ఞానాంశములను వివరించు గ్రంథము లన్ని మఱి యే భాషయందును గానరావు. ఆంగ్లేయ విద్యాభ్యాసమువలన భారతీ

యులకు పాశ్చాత్య విజ్ఞానమంతయును గరతలానులక మారెను. ఆంగ్ల విద్యాభ్యాసమువలన దేశమున గొప్ప ప్రబోధము గల్గినది. పాశ్చాత్య విజ్ఞానమునందన్ని శాఖలకంటె హెచ్చుగ వాంగ్లవిద్యానిస్తాతులైన భారతీయుల హృదయము నాకరించినది రాజనీతి. పాశ్చాత్యరాజనీతి గ్రంథమువలన స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యములు జాతీయ జీవనముయొక్క పరమావస్థలనియు ప్రజాస్వయంపరిపాలనయే శ్రేష్ఠతమమైన పాలనయనియు గ్రహించిరి ఆంగ్లేయ పరిపాలనవలన దేశమునకును బ్రజలకును నెంతగ మేలు జేకుననియు భారతీయుల కంగు తావు లేకపోవుటవలన నది యంగీకార్యము గాదనియు నెట్లైన దము దేశపరిపాలనమున దాము భాగస్వాములుగావలయుననియు నిశ్చయించిరి. ఇదియే భారతీయుల స్వతంత్ర్యోద్యమమున కారంభము. ఈ యుద్యమము నెఱవేర్చుటకొఱకు విద్యాధికులలో బెక్కుండేకమై ఇండియాకొనేషన్ల కాంగ్రెసు భారతీయ మహాసభను సమకూర్చిరి.

మొట్టమొదట జాతీయమహాసభ నాయకులకు భారతదేశ స్వతంత్రము నెలకొల్పుటయందు నను నుద్దేశములేదు. దేశపరిపాలనమును తావును సంపాదించు కొనుటయే వారి సంకల్పము. కావున వారు చక్రవర్తినిని, బ్రిటిషుపార్లమెంటును దివము శాసనసభలలోనికి బ్రవేశము గల్గింపవలయుననియు నున్నతో ద్యోగముల నిష్పింపవలయుననియు వేడుకొనువారు. ఆంగ్లేయులు దేశకాలపరిషేపుల కనుగుణ్యముగ ప్రవర్తించు సంస్కారము గలవారు. కావున బ్రిటిషుసభ వారి కారకలను గొంతవఱకు నెఱవేర్చుట యుక్తమని యెంచి పాలనవిధానమున గొన్ని మార్పులను బ్రవేశపెట్టిరి. కాని యీ మార్పులవలన భారతీయులకు సంత్రిప్తికలుగలేదు; కావున వారు సభ్యులుగాను ప్రవేశపెట్టిన సంపార్లమెంటులను కృత్రిజులను దెల్పుచు నింకను దేశపాలనమునందు భారతీయుల కధిక ప్రాముఖ్యము గలుగజేయవలయునని వేడుకొనెడు వారు. పలుమారు వీర సభకులయను నడిగినదానికంటె జాల తక్కువగ వారు వరము బ్రసాదించుటయు సామాన్యమాయెను. పండితులకే కితాబు మిట్లు గవచ్చి పోయినది.

ఇరువదియవ శతాబ్దముందు దేశసామ్రాజ్యముగదు తీవ్రముగ నవకవనాగినది. జాతీయోద్యమందు మిఠవాది యతివాది కడు లేర్పడినది. పూర్వమార్గము ననుసరించి సర్కారు చేసిన మేలునకు కృత్రిజులను దెల్పుచు, వలసిన సంపార్లమెంటులు బ్రవేశపెట్టునని వేడుకొని మొట్టమొదట వారు మిఠవాదులైరి. దేశస్వాతంత్ర్య

స్థాపనయే పరమావధిగ జేసికొని సర్కారు చర్యలను దీక్షముగ ఖండింపును జేసేపాలనమును జేయులకై యొప్పజేప్పవలసిన దని ప్రచారము సాగించువారల వాదులునా బలగిరి. మితివాదులకు నాయకుల బలిమి యొక్క గోపాలకృష్ణ గోశ్వేగాక సరి శేక్ నవాజ్ దరు సప్తా, నీంతామణి, డి. మరేంద్రనాథ్ పెన్షియన్ వాసకాస్త్రి వారు మున్నగువారు సుప్రసిద్ధ మితివాది నాయకులు. అతివాదులకు ప్రజలపై పక్షము. లోక మాన్య బాలగంగాధరలిలకు, లాలా లజపతిరాయ్, బాబుబిక్ చంద్రపాల మొదలగువారు సుప్రసిద్ధాతి వాది నాయకులు. మితివాదులెన్నడును చట్టములకు విరుద్ధముగ బ్రతుకింప నొల్లరు. జాలుము హింస వారికి పనికిరావు. అతివాదులు సమయ మనుకూలమైన కాస నోల్లంఘనమునకు వెనుదీయరు. వీరియం దొక కాఖ వారు తుపాకులు బాంబులు మొదలగు నాక్రమాయుధములను బ్రయోగించి తమ రాజకీయ ప్రతిపక్షులను, ముఖ్యముగ డెల్లవారిని, సంహరించు యందుమూలమున గార్యనిధి నందగోరిరి. ఈ తెగకు జెందినవారు సర్వ త్రంగాన వచ్చుచున్న నవారి కేంద్రపాపము బంగారా జేకనుని చెప్పవలయును. కాసనోల్లంఘన నొల్లక మరగ కర్మలయొడ విముఖుల చేసిన మేలును మరువక తమకు గృతిజాలై యుండుటవలన మితివాదులు సర్కారున కౌత్యులైరి. మితివాదులకును సరివాదులకును ఘర్షణ ప్రారంభ మయెను. జేకీయ మహాసభయందు తమ తమ యాధి క్త్యమును నెలకొల్పట కిరు తెగలవారుని ప్రయత్నములు జేయఁజగిరి. తుదికి 1907 వ సం॥ నూరకు నగరమున నెడచిన మహాసభయందు బాహులమైన బోట్లాట జరిగెను. తరువాతి గోపాలకృష్ణ గోశ్వేగారి నాయకత్వముక్రింద మితివాదు లతివాదులను నలిపెట్టి కాంగ్రెసు నాక్రమించుకొనిరి. 1907 మొదలు 1916 వఱకును దొమ్మిది సంవత్సరముల కాలము కాంగ్రెసు మితివాదుల వశమున నుండెను.

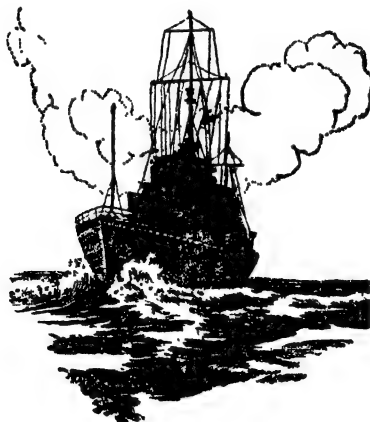
ప్రథమప్రపంచసంగ్రామముతో జాతీయముహా సభ చరితమునం దొక నూతన ఘట్టము ప్రారంభ మైనది. ఈ యుగమున జేకీయ నాయకత్వ మితివాదుల చేతులనుండి క్రమక్రమముగ దుసికిరి బోసాగినది. నూతన నాయకులు రంగస్థలమును బ్రవేశించిరి. లోక మాన్య లిలకుగారి పలుకుబడి హెచ్చి యెరిని ప్రాధాన్య మతియించెను. అని తెసంబులమృగారు భార తీయ పక్ష మనలించి చి రాజకీయ విషయములందు బ్రవేశము గల్గించుకొని సర్కారువారిని ప్రతిఘటించినది. ఈమె యనాధారణ ప్రజ్ఞలముగల వారి

మణి. 1916 వ సం॥నం దతివాదులకు మితివాదులకు రాజీ పఱచి కాంగ్రెసునందు జాతీయవాదులనందఱిని వికము గావించినది. ఇండియన్ హోమ్ రూల్ లీగను నూతన సంస్థను స్థాపించి తీవ్రముగ ప్రచారము సాగింప నారంభించినది. ఎంత తీవ్రప్రచారము సల్పినను అనివినంబుమృగారు మితివాది వర్తమునకు జెందినదే. వారివల నీమొకు చట్టనిరకరణము బనికి రాదు. అంగ్లేయ సంబంధ విస్తృత మామెకు నచ్చదు. కావున జాతీయవాదుల కీమెతోడి పాక్తు కుదురలేదు. మఱియు జేకీయ మహాసభయం దతివాదుల బలము హెచ్చెను. సుప్రసిద్ధ మితివాది నాయకు లింకను రాజ కీయరంగమున నుద్దాహించుచున్న ను నలివాదు లుచ్చాంగి వారిని వెలుపలకు నెట్టివేసిరి. వీరి యుల్ల ణమునకు ముఖ్యకారణము మహాత్య గాంధీగారి యుగ మనము. మహాత్య గాంధీగారు భారతీయుల హక్కును నిలఁజేయుటకొఱకు దక్షిణ ఆఫ్రికా యందు తెల్లవారితో బోరి గల్పిన యోధుఁడు. భారతీయరాజ కీయరంగమున బ్రవేశించిన పిమ్మట స్వలకాలముసర్ధార వారి యుద్ధికార్యముల యెదురుముఖుఁడై యున్నాను; వారి క్యూంకృత్యములకు రోషి విముఖుఁడై స్వదం త్రోవ్యమునకు నాయకుఁ డాయెను. మహాత్య గాంధీగారి నాయకత్వము క్రింద నలివాదులు ప్రబ లిరి. ఆయన యాజీకము హాప్తన యహింసావతిము నవలంబించిరి; మద్యపాన నివారణకు పాటుపడిరి. హిందూమహమ్మదీయ సమ్మేళనమలమున నె జేకీయ యొక్క దాస్యవిము క్తి కలగునని నమ్మిరి. నిమ్మ జాత్యుద్ధరణకు గంకణము గట్టికొనిరి. ప్రజాసేవయే దేశ సేవ యని గ్రహించిరి. మహాత్య గాంధీగారి యాధి పత్యముక్రింద అతివాదులు సత్యాగ్రహదక్షిణ బుచ్చ కొని కాసనోల్లంఘనము గావించిరి. గెండువర్షాయము లిసత్యాగ్రహహోద్యమము సంపూర్ణముగ కొనసాగలేదు. కాని జాతీయవాదులు విజయమందిరనుటకు సంకల్పము లేదు. కాససభల దొమ్మి కలందు వారికి సర్వత్ర జయము చేకూరెను. ఢిల్లీకేంద్రమంత్రి పరిషత్తు నందు వారిది విూధియె. లిక్కిన మండలములందును మంత్రివర్గములన్నియు జాతీయవాదులచే నేర్పరువఁ బడినవి. ఇంట్రిబిని ద్వితీయ ప్రపంచసంగ్రామము సంప్రాప్తమయెను. జాతీయవాదు లి యుద్ధమున సర్కారునకు దోడ్పడిలేదు. యుద్ధమున మిలిమింపి లిక జయము గలిగినను ప్రపంచాభిప్రాయమునకు లోనై యాంగ్లేయులు భారతీయులకు స్వాతంత్ర్య మొసగి స్వదేశమునకు మరిరిపోయిరి.

భారతీయ స్వాతంత్ర్య సంగ్రామమునం దాంధ్రుల కృషి యద్వితీయమైనది. ఆంధ్రజనా నీకము గాంధీగారి యుపదేశములను జక్కఁగ గ్రహించి యాచరించెను. శాసనోల్లంఘనము, మగ్గ్య పాన విసర్జన ఆస్పృశ్యతా నివారణ, కరసిరాకరణము, విదేశీవస్తు నిరసనము, ఖడ్గరు నేత, ఖడ్గరు ధారణ మున్నగు సహాయ నిరాకరణోపాంగముల ప్రస్తావనము నేయునపుం దాంధ్రులను మొదట ప్రశంసించవలసి యున్నది.

భారతదేశమునకు స్వాతంత్ర్య ముప్పినవ ఆంధ్రులకు :ంపూర్వము గ పారతింత్ర్య విముక్తి కలుగలేదు. దీనికి ప్రధానకారణము చరిత్రాత్యక్తము కావించియుండు పరిస్థితికి తెలుగుదేశముంతయు నొక్కసారిగ స్వాధీనపడలేదు. కావున ఎప్పుడెప్పుడు తమకు హస్త గతమైన తెనుగుదేశములను వారు ముద్రాను ప్రాంతమున గల్పి పాలించుచువచ్చిరి. కాలక్రమమున దలించగాని మొక్కటితిప్ప తక్కిన యాంధ్ర దేశముంతయు ముద్రానుప్రాంతమున జేరిపోయెను. ఇశ్రేయ్యదిన సంకీర్ణరాజ్యమున దుంగు కన్నది మరేయూర రాష్ట్రము

ములు జేరియున్నను దమిగుల సంఖ్య హెచ్చగుటవల్ల పాలనవిషయములందువారికిపలుకుబడియధికమయెను. ఈకారణమువలన వాంధ్రులకు గొంత యిబ్బంది కలుగుచు వచ్చినది. దీనిని దొలగించుటకోరిక యాంధ్రోద్యమము ప్రారంభమయెను. కాని కేంద్ర ప్రభుత్వమువా రాంధ్రుల వేడుకలను మన్నించి ప్రత్యేకముగ వాంధ్రరాష్ట్రమును నిర్మింపగైరి. కాంగ్రెసువారు భాషాప్రయుక్త రాష్ట్రవిర్మాణపద్ధతి నంగీకరించి యాంధ్రదేశమును తమిళనాడుననుండి వేర్పఱచి దానికి ప్రత్యేకసభ నేర్పాటు గావించిరి. కాని స్వతంత్రస్థాపనయైన పిమ్మటగూడ ధిర్బీజాతీయ కేంద్రప్రభుత్వమువా రాంధ్రరాష్ట్ర విర్మాణమునకు బూనుకొనక జాగునేయుచు వచ్చిరి. తుదికు మహానీయుఁడు హట్టి శ్రీరాము లాత్యర్థము జేసిన పిమ్మట కేంద్రప్రభుత్వమువాని తృప్తులై యాంధ్ర రాష్ట్రవిర్మాణము గావించిరి. అక్టోబరు మొదటి నుండి యాంధ్రదేశము ప్రత్యేకరాష్ట్రము, ఆ నాటి నుండి యాంధ్రులు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమును బొందగలిగిరి.

స ము ద్రా ప దే శ ము

★

శ్రీ బొమ్మకంటి శ్రీనివాసాచార్యులు

[భల్లట శ్లోకాంధీకరణము]

స్నానపానాచమన మాత్ర సారములుగ
నందితి వ్రాదాము; నిను నేరించి తేను
అతి జనున్య కాశ్యాపయి కాంబువును
దాల్చ-నీ కింత లేదేల త్రవ? పయోధి!

ఆత్మ వార్యపేయతయె తృప్తితాళినుండి
రతునికని పసిబిడ్డలకును దెలియు

అబ్బి! దంష్ట్రాభయక మకరాంకి తోగ్ర
భంగముల నేల భీతి గొల్పుంగ నింక?

నిజ మాహాత్మ్యము నూర కీ

పొగడుకోనేలా? మహాగర్జల్

బ్రజ కర్ణద్వయ బద్ధతానటు

తొనర్పంగా నిదేలా? పయో

ధి! జటాధారి యొకండు-కుంభ

జడు-ముగ దృష్టార్తి చేసాదినగ

నిజ నీరమ్ముల నీవు తత్కరపుటి

న్నిండింప లేవైతివో!

త్వల్లోకత్రయ సర్వవారి నిలయ

త్వమ్ముకే, త్వదస్సంచయ

ప్రొల్లాసమ్మును తేలె; తేలెనిదె అం

భోధీ! భవత్పిత్వముల్

వెల్లార్చి బహుభంగ భీషణతనూ

నేలాద్రి నేడంగ, నిగ

చల్లార్చంగనులేవ - దావ?జ లే

శమ్మేనియ్య తమ్ముడ!

మది నుద్యేగము నందివే నవహితా

త్మక సుంత ఆలింపన్

పెనవేగ బల్కెద నంబురాళి!

బదులీవే లెస్సయోదించి; నీ

హృదయమ్ముండలి యశార్యముంగడది

ఎన్నింతల్ నినుగాల్పు-గ్రీ

స్మరినాలగ దృష్టితాళి దృక్కులు, నిరా

శా పూర్ణ నిశ్వాసముల్?

మకరాలయా! అపమానింపజోకు

మకట! రత్నముల బిట్టలల ఘాతముల

మును పురుషోత్తమండును చేయిసాది

నినునేడ - కాస్త్రభమ్మును కోరికాడె?

ఆధునికాంధ్ర కవిత్వంమీద

ఆంగ్లసాహిత్య ప్రభావము

శ్రీ కొత్తపల్లి వీరభద్రరావు

తన ఇరుగుపొరుగు సాహిత్యముల, సంస్కృతుల సంపన్నములైన, 'మహిగొప్పకొన్న' సాహిత్యము నేని ప్రపంచములో లేదనుట సత్యమారము కాదు. అతి ప్రాచీనములైన సంస్కృతియు, గ్రీకు, లాటిను భాషల విషయములోనే ఈ వాక్యము సార్థకము అంటే మిగిలిన భాషలసంగతి వేరే చెప్పవక్కర్లేలేదు. ఈ సంపన్నమునాది మంచిక వచ్చినా, చెల్లీ వచ్చినా, దీనికి నిరీతాత్మకమైన విలువ నూత్రము తప్పక ఉన్నది. అంతేకాదు. ఆ సంబంధము వలన, ఉభయత్ర వచ్చేవాక్యముల ఛాయలు ములు గనుక, సాహిత్యవేత్తల కవి గ్రహింపఁగినవి. విడుదులకు వీలులేనవి. అవి లేననుకొను అంపద్వికాని, అవి పరిగణనకు రవనుకొను ఉపేయభావము కాని సాహిత్య జన్మానువులకు పనికొరదు. ఈ విధమైన దృష్టి అలభ్యమకొన్ననాడే సాహిత్య ప్రపంచము యొక్క సమగ్రగూఢము గోచరించును. అలా కాక, వాస్తవికతను పరిగ్రహించునంత కవిత్వము వ్రాసిన వ్రాయవచ్చునెమో కాని, విమర్శనాత్రిము వ్రాయలేదు. వ్రాసినచో, అది సాహిత్యములోని క్రొత్తదనాన్ని నిర్వచించలేక, సంపూర్ణమైన విమర్శకాలేదు.

ఇక, ఈ సంబంధము అవమానకరమైనదనిగాని, అన్యధామైనదనిగాని, అనుకొనుట పొరపాటు. ఈ సంబంధమువలన వచ్చిన 'క్రొత్తదనాలు', 'పవిత్రమైన మన సాహిత్య తేలికములోని కలుపు మొక్కలు'; కనుక వీటిని పరిహరించవలెను", అను వారు కొందరున్నారు. కాని, ఇవి కలుపు మొక్కలలో లేక మన సాహిత్య తేలికమునకు బలము ఇచ్చే 'ఎరువు మొక్కల' నిర్ణయించే అధికారము, కాలమునకు సహృదయలోకమునకు వదిలివేసిన మంచినది వారికి మన మనవి.

ప్రపంచములో ఏ బాతిగాని, ఏ దేశముగాని, ఏ సాహిత్యముగాని, ఇతిర బాతుల, దేశముల, సాహిత్యముల 'నివేలు' సోకకుండా ఉన్నదని నమ్ముట కష్టము. ఏదో ఒకే బాతియొక్క సుదీర్ఘము నూత్రమే దేశములగు ప్రపంచించుచున్న బోకాతీత వానవబాతి లేనటులనే, స్వదేశముద్ర మాత్రమే ఉండే, ఇతిర సాహిత్య సంపర్కములేని సాహిత్యమును లేదనవచ్చును. తన కాళ్ళమీద నూత్రమే నిలిచిన సాహిత్యము లేదనవచ్చును. ఆకాళ్ళకు బలమునిచ్చే శక్తులెన్నో మైమండి వచ్చినచో ఈసంగతిని గ్రహించి, వాటిని సుగ్రహించివ్వడే, స్థూలదృష్టికి గోచరించని సంబంధము లేన్నో అగతదేశ, సాహిత్య వికాసము అభ్యవంతియనుట ప్రాచీన సాహిత్యముల విషయముననే ఇది సత్యముకొప్పుడు, వాటికింకై అన్నివిధముల 'మదింపబడిన నేటి ప్రపంచములోని' సాహిత్యములవిషయమున, ఇది పరమసత్యమునుబో విప్రతిపత్తి ఉండరాదు.

ఈ దృష్టితో ప్రాచీనాంధ్ర సాహిత్యమును కొంచెము పరిశీలించవలెను. మనదేశములో సంస్కృత ప్రాకృతసాహిత్యముల ప్రభావము సోకని సాహిత్యమే లేదనుట సత్యమారము కాదు. కొన్నికొన్ని సాహిత్యములుంబయిలో వీటికి పెద్దదము. కొన్ని కొన్నింటికి ఇవి బంధువులు ఇవి లేనిటుంబయిలే లేవు. ఈ సత్యము మన సాహిత్యవిషయమునందును కనపడును. భాషావిషయములో వేరే చెప్పవక్కర్లేలేదు. మన ప్రభావకరములు, దీనిని సుగ్రహించివారు గనుక నే, తెలుగు వ్యాకరణములో అక్షర సమామూయమునాగూర్చి వ్రాయునప్పుడు, 'సంస్కృతమునకు వ్యయము ఏమిద', అనియు 'ప్రాకృతమునకు వ్యయము ఏమిద' అనియువ్రాసి, రీతిగూర్చి తెలుగు వర్ణములూబ ఎత్తివారు. (అద్యాయాః పంచాశద్విధాః

(ప్రకృతేస్తుతేదకో నాన్యుః) సంస్కృత పరిభాషను విరివిగావాడి మనవ్యాకరణము రచించినారు. ఈ పదతి అపకర్షహేతువని వారనుకొనలేదు. ఇంక సాహిత్య విషయము. మన సాహిత్యము నూటికి తొంబదిపాళ్ల సంస్కృత సాహిత్యమును అనుసరించి పోయినట్లే. వాడిది అపకర్షహేతువని ఎవరును అనుకొనలేదు ఈ అనుసరించిన వారిలో ఎందరో మహానుభావులున్నారు. వారిందరు మహాకవులు.

సంస్కృతి ప్రాకృతములతో సమానమైన—లేక కొంచెము అధికముగా కొన్నిచోట్ల కొంచెముతక్కువగా కొన్నిచోటములందు—ప్రభావమును తెలుగు భాష సాహిత్యములవిగా మూపినది తక్కిన దాక్షిణాత్య భాషలు. ఈ భాషలకు గల అత్యంత సన్నిహిత్యమే ఇందులకు కారణము. తెలుగు, కన్నడము బాగుగ తెలిసినవారికి నన్నియ భారత భాగమునకును, కన్నడి భారతమునకును ఎన్నో పోలికలు కన్పట్టినవి. ఇవి, సంస్కృతిములమునబట్టి వచ్చినవిగాక, ప్రత్యేక మయినవి. ప్రత్యేకపులమగుచి వేరే చెప్పవచ్చునట్లులేదు గదా! ఆంగ్ల దేశములో ఉన్నది మతప్రభుత్వ మధికముగనున్న దినములలో తిమిర ప్రభావము మన భాష సాహిత్యములపై సోకినవిషయము విజ్ఞుల కందరకు విడతమైనట్లే గదా! పిటిలో పిటికి, ఇంద్రాసాహితీ రీతులలో ఎన్నో పోలికలు. ఎన్నో సంబంధములు. నాయకరాజుల కాలమునాగు మహారాష్ట్ర భాష సంస్కృతుల ప్రభావమును ఇట్టిదే ఈ పదయులు లన్నియు మన మెంగినవే.

ఈ భాషలనుక, మన భాష సాహిత్యములపై—య్యుగముగ భాషపై—విశేష ప్రభావము చూపినవి ముస్లిముల భాషలు. అవి ఫార్సీ, అరబ్బీ, ఉర్దూ భాషలు. ఈ భాషలు ఎన్నోవందల పదములను మన భాషకు ఇచ్చినవి. ఈ పదములకు బహుళగ వాగుటకు, కొన్నింటికి తెలుగుపదములు లేకుంటే పోవు సంగతి, ఆ పదజాలముయొక్క ప్రభావము మన భాషకు సోకినది. మహాకవులు, ఆ పదములను విద్యుల విడిగవాడి, వాటికి తెలుగు భాషలో శాస్త్రీయస్థితి కల్పించిరి.

కాలగతి ననుసరించి పాశ్చాత్యుల సంపర్కము, దానివలన వారి భాష సాహిత్యముల ప్రభావముకూడ మనవిషయ పడినది. ఇందరియు దిక్షాత్రిముగ నూచిరిము. మన వ్యాసమునకు, ఈ గతి చరిత్ర యొక్క విపులీకరణ మింకంటే అనావశ్యకము. ఇక పరిశీలనపలసినది ఆంగ్ల సాహిత్యమును, దానికిని మన కవిత్యమునకు గల సంబంధమును.

యూరపులోని సాహిత్యములలో పరస్పర సంబంధములేని సాహిత్యమే లేదు. “ఏ సాహిత్యమును పరిశీలనపలనెన్నను, ఇతర సాహిత్యములను, వాటిలో వాటికి గల సంబంధములను పురస్కరించుకొని చూచినగాని, యూరపునందు కుదరదు” అని ‘టక్సర్’ (T. G. Tucker) పండితుడు పలికెను. “తులనాత్మకముగ సాహిత్య పరిశీలనము వివిధభాతులను సన్నిహితములుగ చేసి, స్వజనాత్మక భావవికాసమునకు తోడ్పడును” అని ‘పోస్ నెట్’ (H. M. Posnett) పండితుడు వచించెను. ఆంగ్ల సాహిత్యము నందును, ఇతర సాహిత్యముల ప్రభావము అంతరముగ కాన్పించును. అంత మాత్రముచేత దాని విశిష్టత కేమాత్రము భంగములేదు. మన సాహిత్యవిషయమునను ఇంతే.

నవ్యాంగ్ర కవిత్యమువినాది విశేష ప్రభావము చూపిన, ఆంగ్ల సాహిత్యము ఇతర సాహిత్యముల సంబంధములేకుంటే చెప్పగ నేరేదు. ఎన్నో భావరీతి ములు, రచనారీతులు, కల్పనావిధి శైలులు పైనండి ఆ సాహిత్య శ్రేణిమునకువచ్చి నాగుకొని, మొలకలెత్తి ప్రధివించినవి. ఆంగ్ల మహాకవులలో అశేలపై అన్య సాహిత్య ప్రభావము అడుగడుగున కనబడును. గానరు మహాకవిపై ప్రాంసు, ఇటలీదేశముల సాహిత్య ప్రభావము, షేక్స్పియరుపై గ్రీసు, ఇటలీ మొదలుగాగల అనేక దేశములలోని సాహిత్య ప్రభావము, విల్సన్పై గ్రీకు, లాటిను, ఇటాలియను భాషలలోని ఉద్బంధముల ప్రభావము, అతి స్వంతంతుడని చెబువారిని షేక్స్పియరు హోమరు, యూరి పిడిస్, ప్లేటో, వర్గిల్, డాంటే, గాథ మొదలగు వారి ప్రభావము—ఆంగ్ల సాహిత్యమును సవిమర్శముగ చదివినవారికి కనబడును. ఈ ప్రభావము జ్యోతి వంటిది. తాను పలుగును. తన పలుగును ఇతరముల కిచ్చును. ఆనూ దేశములపై, ఆంగ్ల కవుల ప్రభావము ఉండుటయే ఈ సత్యమును చూపుచున్నది. షేక్స్పియరు, లేకను, లాకీ, థెరను మొదలగువారి ప్రభావము యూరపు అంతయు విస్తరించుటయే దీనికి తార్కాణము. ఇంతే కాదు. ప్రాచ్య భాష పతనము పాశ్చాత్యులదేశములలో అధికముయిన తరువాత, మన సంస్కృతిలోని సాహిత్య వేదాంతముల ప్రభావము ఆయా దేశములలోని విజ్ఞానులపై పడినది. ఇంగ్లండులో షేక్స్పియరు మొదలగు కవులవినాది, జర్మనీలో గాథ వంటి కవులవినాది, హాఫ్స్ హోవర్ వంటి తాత్వికులవినాది ప్రాచ్య సాహిత్య వేదాంతముల ప్రభావము కలదని విజ్ఞులందరు అంగీకరించి

నాకు. సంస్కృతకవిత్వప్రభావము సోకిన ఒక అంగ కవినింటి ఒక ఉదాహరణను చూపి ముందుకు వెడలెదను. ఎబర్క్రాంబీ (*Lancelles Abercrombie*) అను విమర్శకుడు క్రిష్ణు కవినినా కాలిదాసు ప్రభావము పడి ఉండునయ్యని, క్రిష్ణు కవియొక్క 'ఎన్దిమియన్' (*Endymion*) కావ్యమునుండి కొన్ని పద్య పాదములు ఉదాహరించెను. ఎబర్క్రాంబీ ఈ విషయముగా వ్రాసెను. "There is a fine example in the beautiful Indian drama *Sakuntala*: the Chariot of the God Indra driving through heaven passes over a cloud, and at once the wetted rims of the wheels begin to spin moisture off in sparkling showers. Ofcourse! That is just what would happen. Keats has the very same thing in *Endymion* - but he may have looked into Sir William Jones's version of *Kalidasa*."

A silver car, air-borne, whose silent wheels, fresh wet from clouds of morn, spun off a drizzling dew."

(Abercrombie's 'The Theory of Poetry')

ఈ భావానికి మూలమైన శ్లోకము అభిజ్ఞాన కామలతమున ఏక అంకములో వచ్చును.

"అయ మర వివరభిక్తికై కైర్ని మృతభిక్తిః
కూగిలి రచిరభాసాం తేజసా చామరితైః
గతి మపరి ఘనాశాం వారి గజ్జాదరణాం
భీషణయతి రథ స్తే కేరన్తిన్న మేమి"

ఒక అశ్వశ్రీ నాంగ విమర్శకుడు, ఇంగ్లీష ప్రఖ్యాత అంగ కవినిగూర్చి వ్రాసిన వ్రాతలకు ప్రాముఖ్య మధికముగ ఈ ఉదాహరణ ఇచ్చినాడు. ఇలాంటివి ఇంక ఎన్నో చూడవచ్చును. ప్రపంచము లోని సాహిత్యములు పరస్పర ప్రభావము లనియు, ఆ విధమైన సంబంధము అవశ్యక సాక్షువు కాదనియు నిరూపించుట కింత దీర్ఘముగ వ్రాయవలసివచ్చెను.

సాహిత్యముల పరస్పర ప్రభావముగా అను విషయము స్థానికపరిచిన తరువాత, అంగ సాహిత్యమును అంగ్ర రచితముల అందుబాటులోనికి తెచ్చిన ఇంగ్లీషు చదువులను గూర్చి కొంచెము ముచ్చటించవలెను. మెకాలే దొంగియొక్క 'మినిట్ ఆఫ్ దినిట్' (7-8-1885) ఇంగ్లీషు చదువులను మన జీవితములో స్థిరపరిచితి. లార్డ్ బెంటిన్ యొక్క

లిబర్షియము (7-8-1885) సంక్షిప్త నివృత్తి చేసెను. ("His Lordship in Council is of opinion that the great object of the British Government ought to be the promotion of European literature and science among the natives of India, and that all the funds appropriated for the purposes of education would be best employed on English education alone") అవాటి పాఠకుల మనస్సులలో ముఖ్యముగా కంకణము, చాని పరిస్థితులు మొలచుచుండెడివి. ఆ ప్రాంతమున చేయవలసిన మార్పులన్నీ మిగిలిన ప్రాంతములకు కాలక్రమముగ వచ్చినవి. తన 'మినిట్'లో మెకాలే మనకు బాధ కలిగించినవి ఎన్నో అని అని, చివరకు "అంగ్ర విద్యా భ్యాము కలన భారతీయుల దృష్టి విశాలముగను" అని వ్రాసినాడు. తన మాట ఒప్పకొనక పోయిన తన హామీ రాజీనామా కూడ ఇచ్చెదనని తెలిపించినాడు. ఈ విషయము ఇంగ్లీషు చదువుల, నిర్వంధముగ వచ్చినవే. ఈ చదువులు వ్యాప్తములగుటకు విడుదలలు కొంత—ఈ దృష్టియందు వారి స్వార్థ మెంతయో కలదు—చాయము చేసిరి. ఇంగ్లండు మొదలగు దేశములకు అప్పుడే పోయినవచ్చిన మన దేశములు కొందరు, ఇంగ్లీషు చదువులకోసము అలాగిడిరి. వీరిలో రాజారామమోహనరావులు ముఖ్యుడు.

1833 లో ఈయన అప్పటి గవర్నరు జనరలు నకు ఒక విజ్ఞప్తి చేసెను. అందెట్లున్నది. "తేజను పుట్టుటకు పూర్వమున్న సాహిత్య శాస్త్రముల స్థితిని, అతని తరువాతి వాటి స్థితిని లోర్ని చూడవలసివని మిమ్ములను వియత్నార్థముగ ప్రార్థించుచున్నాము. ఇంగ్లీషు ప్రజలను, మిగుల అజ్ఞానములోనే ఉంచుతలసని ఎంచి ఉన్నచో, తేజను తీర్చిదిద్దినది మా వాత కాలులలో ప్రవేశింపజేసినవారు కాదు..... ఈ విషయగతే, మా దేశమును అజ్ఞాన తిమిరమున ఉంచవలె ననుపది, విడిచి వాసనపరియొక్క భావ మైనచో, సంప్రదాయనిద్రమొక సంస్కృతివిద్వేష అంగులకు అన్ని విషయల తగినది." ఈ వాక్యములను చదువునపుడు మనము రామమోహనరావులకు స్వదేశీ కాళిదాసును తేజనుకోరాదు. అంగ విద్వంశులనా, శాస్త్రాధిజ్ఞానమునకును, మన దేశమునకు వచ్చు అనేక లాభములే, అతని నట్లు వ్రాయించినది. తేజన చంద్రగీడు, "రాజకీయముగను, వైజ్ఞానికముగను, ఇంగ్లండు మా ప్రభువు. మేము అంగమానస పుత్రులము. మేము సాహిత్యభావ ప్రవాహమున మునిగి లేల

చున్నాము" అని వ్రాసెను. ఈ విషయము పాలకులు, పాలకులకుఁ జేసి ఆంగ్లవిద్యుత్ అలముడించిరి. తరువాత 1864 లో ప్రభుత్వము పంపిన, విద్యావిషయకమైన 'డిప్యూటీ' ని, భారతదేశములో ఆంగ్లవిద్యకు 'మేజార్' కౌర్రా' అని వ్యవహరింప జొచ్చిరి. ముఖ్యముగ మూడు విశ్వవిద్యాలయములు - మద్రాసు, కలకత్తా, బొంబాయి - స్థాపింపబడెను. ఇవి ఆంగ్లభాష సాహిత్యములను, పాశ్చాత్య సంస్కృతిని ప్రజలలో వ్యాప్తి చేయుట మొదలైనవి. మెట్రిక్యులేషను; బి. ఏ. ఏస్. ఎస్. ఏ; లలో కృతార్థులైనవారి సంఖ్య అధికముకాబోయెను. ఈ ఆంగ్లవిద్య నేర్పినవారికి ఉద్యోగములు వచ్చుటకాచి, ప్రజల విద్యుత్ ఎగబడిరి. బ్రానువోర మొదలగు భాషాభివృద్ధులు పాఠశాలలను నిర్మించియు, శతభాషలలోని గ్రంథములను సంస్కరించి ప్రచురించియు, విద్యార్థులైన బాలిని మేలుకొలిపిరి. కొత్తనీటికి చేప లెగబడినట్లు, ఈ కొత్త పద్ధతికి జనులు ఉత్సాహము చూపిరి. వర్తమాన సర్దుములకు, ఈ విద్యకు సంబంధములేదు గనుక అందఱు దీనిని ప్రోత్సహించిరి. ఆంగ్లదేశములో కూడ క్రమక్రమముగ ఎన్నో పాఠశాలలు, కళాశాలలు ఏర్పడి ఈ విద్యాభివృద్ధికి దోహదము చేసినవి.

ఆంగ్లంబుల పెద్ద పట్టణము ఏదియు లేకపోవుట అనునది, అదినుండియు ప్రోత్సాహివృద్ధికి భంగకరముగా నే ఉన్నది పాశ్చాత్య సంపర్కము అటు వంగదేశానికి - ముఖ్యముగా కలకత్తాకు - ఇటు మద్రాసు నకు బాగా కలిగినది. ఈ పశుమఉన్న మనదేశము యావద్ద 'కప్పరాటు' క్రింద పడిపోయింది. మన రాష్ట్రములోని విద్యావ్యాప్తి నెనుకటకులకు ఇదియే ముఖ్యరంగము. మనదేశములో స్థావరముల నేర్పరులొన్న పాశ్చాత్యులకుఁ జేసి మెల్లిమెల్లిగ అట్లో, ఇట్లో, తిప్పకొని, మద్రాసునుగాని, కలకత్తానుగాని తమ ముఖ్యకేంద్రముగ చేసికొనిరి.

ఈ విషయగ పాశ్చాత్య సంపర్కముయొక్క ఫలితములు మనకు కొంత అలస్యముగ కలిగినను, ఆ గారి మనకును సోకెనది. ఈ గారి, మనదేశములో - రాజకీయ, నైతిక, సాంఘిక, సాహిత్య, సాంస్కృతిక పద్ధతులలో - ఎన్నో మార్పులను తెచ్చినది. సాహిత్యరంగములో వచ్చిన మార్పులను మాచిందుటకు ముందు, 'మద్రాసు' మన సాహిత్య విషయమున తెచ్చిన మార్పులను కొంచెము గమనించవలెను.

ఇదివరకెప్పుడు తేసంతగా, సాహిత్యమున పశ్చాదయులయొద్దకు తెచ్చి, దానిని ప్రజలలో

వ్యాప్తిచేసినది, కొంతవరకు దానికి స్థిరరూపము నిచ్చినది 'మద్రాసు'. పాశ్చాత్య సంపర్కమువలన మనకు కలిగిన మేళనలో ఇది ప్రముఖము. ఇది వచ్చుటలోనే 'గురుముఖత' విద్య నేర్చుట చాలవరకు తగినది ఈ సంప్రదాయమునకు ప్రాముఖ్యమును సన్నగిల్పినది. బ్రానువోర మొదలగు వారెందఱో మద్రాసుభివృద్ధికి సోపానమిరి. 'మద్రాసుయొక్క ఉపయోగమునకు' మేల్కొనుటలు తెలుసువారిని తేను చేసినది' అని బ్రానువోర వ్రాసెను.

మనసాహిత్యమువీధి ఆంగ్లసాహిత్యప్రభావము ఏయేర్పులలోపడినో సాహిత్యముగ పరిచించిన తరువాత, సాహిత్యములో ఏకదేశమున పద్మకావ్యాదులపై ఆ ప్రభావమును గుర్తింపవలెను. ఒక సాహిత్యమువీధి ఇంకొక సాహిత్యముయొక్క ప్రభావము ముఖ్యముగ మూడువిధములుగ రావచ్చును. ఈ మూడు విధములను గెండుభాగములుగ విభజింపవచ్చును. మొదటి విభాగము - ప్రతిభా సంబంధము గలది. గెండువిభాగము - పక్షాత్త సంబంధము గలది. మరల దీనిని గెండువిధముల విభజింపవచ్చును. ఒక సాహిత్యముయొక్క ప్రభావము, ఇదిసాహిత్యమువీధి, ఇంకొక సాహిత్యమునకు సోకుట, ఉదాహరణగ, వంగ సాహిత్యవ్యాప్తియనగాని, కన్నడ సాహిత్యవ్యాప్తియనగాని ఆంగ్లసాహిత్యప్రభావము మన సాహిత్యముపై పడుట. ఇది మొదటి విధము. ఒక సాహిత్య పరిమయవలసగాని, దాని సంపర్కమువలనగాని మూలభావములు ప్రజల, హృదయమునకు, మనస్సునకు ఉన్న సంప్రదాయ శృంఖలములు తెగుటవ్యాప్తియన ప్రభావము పడుట గెండువ విధము ఈవిధమున, మనలపై తన ప్రభావముచూపిన సాహిత్యముతో ఎట్టి సంబంధమును లేకయే, కాలగతిమెట్టి నూతన మార్గానుసరణము జరుగును. ఈ మూడువిధములుగను, వ్యాప్తిగ సాహిత్యం వికాసముపొందినట్లు కాన్పించును. ఒక్కొక్కప్పుడు ఈ మూడువిధములను ఒకేరచయితలో, వివిధకాలములలోగాని, ఒకేరచయితలో వివిధప్రదేశములలోగాని కన్పట్టును. ఈ మూడుప్రభావములలో ఏదియు సోకని వ్యాప్తిగ రచయిత లేదును సత్యమారముగాని, సాహసముగాని కావేరదు.

ఈ ప్రభావము మనసాహిత్యము వీధినేకాక, తక్కిన భారతీయ సాహిత్యము లన్నింటివిదను ఆంగ్లసాహిత్యము చూపినది. మొదలమొదలు ఈ భ్రాతాచార్యులు సోకిన దేశీయసాహిత్యము వంగసాహిత్యము. ఈ ప్రభావమునుగూర్చి ఒక వంగవిమర్శకుడు ఇటు

వాసెను. “ఆంగ్ల సాహిత్యసంపర్కము వంగ సాహిత్యమునకు, నూతనీకీర్తిప్రయత్నము, చైవిగ్యమును, నశ్యతను, ప్రసాదించెను. ఇందులను వంగసాహిత్యము బహుధా విస్తరించి, వాగరక ప్రపంచమున కేమట మన ప్రత్యేకమును వంగ ప్రజలకు నమృతము చేసెను. మానవత్వద్వైపి అధికముయ్యెను. నేటి వంగ రచయిత మగ్నకౌలప్ర అజ్ఞాన తిమిరమున తిగుగ నక్కరలేదు. ఆతడు ప్రపంచపౌరుష.....కవిత్వము నూతన జన్మమును పొందెను. క్రొత్త క్రొత్త రచనా రీతులకు ఆంగ్లకవిత్వము మార్గము చూపెను.....” ఈనాళ్ళములన్నియు మన తెలుగు సాహిత్యవిషయమున సర్వములను అతిశయోక్తిగాదు. ఈసంపర్కమున, ఆంగ్లసాహిత్యపరిమళముల మనలను కేవలము బానిసలుగ చేయక, మనలోని స్వాతంత్ర్యభావములు విజృంభించుటకును, తోడ్పడెననుటకు మరువదినది కాదు.

ఈ విషయముల నన్నింటిని ఆకళింపునకు తెచ్చుకొని, ఆంధ్ర సాహిత్యమునాద, ఆంధ్ర సంస్కృతినినాద, ఆంధ్ర ప్రజలనాద ఆంగ్ల సాహిత్యమునకుగల ప్రభావమును పరిశీలించవలెనుగాని, తదితర విషయములతో సంబంధము లేనటుల, సాహిత్య పరిశీలననుకు పూనుకొనగాదు. కనుక నేనై విషయము లన్నియును వ్రాయవలసివచ్చెను.

1854 వ సంవత్సరము భారతదేశ విద్యా చరిత్రలో ప్రముఖమైనది. ఈ సంవత్సరములో ప్రభుత్వమునారు పంపిన ‘డిస్పాచ్’ మునదేవునితో ఆంగ్ల విద్యకు ‘మేగ్నా కార్’ అని నేరు పొందినదిగ ఇది వరలో మునిచేసి యున్నాను. ఈ సంవత్సరము పంచొమ్మిదవ శతాబ్దిని స్థూలముగ రెండుగ విభజించును. ఇరువదివ శతాబ్దిలో నగును గించినది. ఈ విధముగ పరిశీలించి, ఈ నూట వివిధ సంవత్సరములు, ఇందుమించుక మూడు యభిభాగములుగ విభక్తముగను. ఈ మూడు విభజనలు, ఆంగ్లసాహిత్య సంపర్కము, మువ్వనములగ మన సాహిత్యముపై ఉన్న కాలము. మొదటి విభది సంవత్సరములలో— ఆనగా పంచొమ్మిదవ శతాబ్ది పూర్వార్థములో— పాశ్చాత్యులు, మన దేశభావలను బాగుగ అధ్యయించి మన గ్రంథములను ఉద్ధరించుమన్నటుల కాన్పించును. ఈ కాలమునదే బ్రాహ్మ, మెకంజీ, కాంచెల మొదలగువారు మనదేశమునకు ఎంతయో సేవచేసిరి. ముఖ్యముగ బ్రాహ్మ దొరగాయ, భారతదేశమును వదిలి స్వదేశమునకు పోవువరకు, (1855) బోయి, తాను ఉనిభావువరకు, తెలుగు భాషపై అమాఘమున సేవ

చేసిరి. మహాపండితులను పోషించిరి. ఎందరితో ఆంగ్లము నేర్పిరి. ఆయన వ్రాసిన వాదకాది పుస్తకములు, తెలుగు నేర్పుకొను పాశ్చాత్యులకు ఉపయోగకరము లైనట్లే, ఆంగ్లమును నేర్చుకొనగోరు స్వతః శీయులకును ఉపయోగించినవి. ఈ కాలమునదే ఏనుగుల వీరాస్వామయ్య (1780-1838) కొనుశ్రేణికపురం శ్రీనివాసపీఠ (1852 మృతి) వెంబాకం రాఘవాచార్యులు (1842 మృతి) గాజుల లక్ష్మీనరాయణపెట్టి మొదలగు మహానుభావులు, ఆంగ్ల విద్యాభ్యాసానికి పాటుబడిరి. రావిపాటి నరహరి శిక్షాశ్రమ (1770-1838) బాలారి అప్పయ్య, పట్టాభిరామశాస్త్రి మొదలగు సంతిత ప్రకాశములు ఆంగ్లవిద్యావంతులతో సమముగ గౌరవమును పొంది కాలమిది. కావలి వెంకటబాబ్బయ్య, లక్ష్మయ్య మొదలగువారు ఆపటికప్పుడే పరిశోధనలు ఎన్నో చేసి, మెకంజీ తోడ్పడినారు. వీరందరిని మించి భాషాసేవచేసిన మహానుభావుడు పరమస్థు చిన్నయనారి. ఈతని కృషి అంతయు పంచొమ్మిదవ శతాబ్ది పూర్వార్థములోనే. ఈతని కెందరో పాశ్చాత్యులు స్నేహితులు, పోషకులు. తెలుగు వ్యాకరణమునకు, వచన రచనకు వీరు చేసిన సేవ అందరకును తెలిసినదే. ఈ విషయగా, ఎంతో అభివృద్ధిని చూపిన పంచొమ్మిదవ శతాబ్ది పూర్వార్థము, ఆ శతాబ్ది ఉత్తరార్థమునకును ఇగవదవ శతాబ్ది పూర్వార్థమునకును, భాషా సాహిత్యాభివృద్ధి సంవిషయమున గట్టి పునాదులు వేసినది. పంచొమ్మిదవ శతాబ్దికంటే పూర్వము మిషనరీలు, మతవిషయకమైన కృషి కన్పించును. ఆ కాలముందు సాహిత్యముపై ఆంగ్ల సాహిత్య ప్రభావము లేనందు చేప్పినను దోషము కాదు. మంగళగిరి ఆనంద కవియొక్క పెదాంతర సహాయము, మంగళి ఎల్లనాగయిని తోడ్పడి చరిత్ర అను—ప్రబంధశ్రేణిలో వ్రాయబడిన— గంతు కై ప్రథ గ్రంథములు మాత్రమే, ఆ కాలముందు ముఖ్యమైనవి ఈ గ్రంథములైనను క్రైస్తవ మతప్రభావమును చూపినంతగా, ఆంగ్ల సాహిత్య ప్రభావమును చూపినవి కావు

1854 వ సంవత్సరమునాటికి కంఠకురీ వీరేశలింగం పంతులునారికి ఆరు ఏళ్లు. ‘రాజశేఖర చరిత్ర’ అయ్యు వెయ్యవట్టికి ముప్పది సంవత్సరములు. ఈ కాలంలో పంతులుగారు ఎన్నో మార్పులను పొందినారు. సంప్రదాయవిధిపద్ధతి వారి జీవితములోను, సాహిత్య జీవితములోను కూడ అంతరించినట్లే. పంచొమ్మిదవ శతాబ్ది ఉత్తరార్థమునంతయు పంతులుగారి కృషితోను, వారితో కుల్యలగు పెద్దల కృషి

ప్రభావమును పొందినవారే. వీరందరకు తెలుగు భాషాసాహిత్యములకు నేత చేసినవారే. రవిగ సాహిత్యరంగములలో వీరినెక చిరస్మరణీయును. వీరిలో చాలమంది సాహిత్యజీవితము పంపొందిన కళాద్రిష్టి నే అంతయునందరి చెప్పవచ్చును. కొందరు ఇరువదల కళాద్రిష్టి ఒకటి గొడుగుకొని జీవించి ఉన్నను, చెప్పకొనదగినకృషి వినియోగము చేయలేదు.

ఈ ప్రేమారందరును పద్యములు, వాటకములు, కవితములు మొదలగునవి అన్నియు వ్రాసినారు. శ్రీపంతులు గారివంటివారు, ఆకాలములో, చాలమంది వ్రాయని, నవల మొదలగు నూతనకావ్యాలనుకూడ అలంకరించిరి. చివరకు ద్రివారు మొదలగువారు వీరి మార్గమును అనుసరించిరి. కాన, వీరి కృషి అంతయు సవాంధ్ర కవిత్వాలతరగమునకు ఎంతో దోహదము చేసింది. ఆంగ్ల విద్యార్థిత్వము, సాహిత్యపఠనము, పాశ్చాత్య సంస్కారాభివేషము అధికమై యువకులు నూతనత్వమును అన్ని జీవితరంగములలోను అభివీక్షించే శక్తులు పూర్తిగ వచ్చినవి. వీరేశలింగంపంతులుగారివంటి వారి విద్వత్కామకృషిలన సాహిత్యరంగములోను, సాంఘిక రంగములోను తరతరాలుగ పాతకొనిపోయిన ప్రాత పద్ధతులు కూకటి వేళతో కూల్చబోయబడినవి. నూతన భావములు, నూతనోద్దేశన ప్రావల్యము యువకులను విజృంభింపజేయును. వీటిఫలితమే సవాంధ్ర కవిత్వ తరగము.

సవాంధ్రకవిత్వము వీరితో ప్రారంభమయిన దనిగాని, వారితో ప్రారంభమయినదనిగాని చెప్పరాదు. ఏకవిధోద్భవమైనా ఏలక్కరితోతో అకస్మికముగా ప్రారంభింపదు. అంతకుపూర్వము బీజ ప్రాయముగ ఆ నేలలలో ఉన్న భావములు, ఒకరిలో కేంద్రీకృతమై వ్యక్తమగుట జరుగును. వారి నే మనము ఆ ఉద్భవ ప్రాంతములని వ్యవహరింతుము. కాని, ఆనెలకువారిని సాహిత్యవిమర్శకులు మరువరాదు. తొమ్మిదితోనే పూర్వరంగ ప్రతర్కములగుచ్చి వ్రాసినాడు.

శ్రీ వీరేశలింగం పంతులుగారు గద్యరచనకు ఒక విశిష్టతను తెచ్చి, దానికొక పరిణామన, బుద్ధి గమ్యత కల్పించినారు. వీరు గద్యమునకు చేసిననీతి శ్రీ తిరుపతి శేంకటాచలం పద్యమునకు చేసినది. వీరు పూర్వరంగ ప్రతర్కములను తమస్థాయిగా వుట్టి, అద్యత సాంధ్రకవి ప్రపంచ నిర్మాతలై, సవాంధ్ర కవులలో చాలమందికి—ముఖ్యముగ శేంకటాచల గారు (1870 - 1950) నుడువులేరి. శ్రీ శేంకటాచల

గారు దేశకాల పరిస్థితులను చక్క గుర్తించిన మహా కవులు గనుక, కాలకమునకు సవ్యయుగమునకు ఆదర పాత్రమైన వ్యావహారిక భాషలో కూడ రచన లనేకములు చేసి వారి వృద్ధయంత్రాల్పమును చూపిరి. వీరు వ్రాసిన వాటకములలో కొన్నింటియందలి సన్నివేశములు, కర్తవ్యము ఆంగ్లసాహిత్య సంపర్కమువలన కలిగినట్లే తోచును. ఇది కాలగతినిబట్టి వచ్చిన 'గారి మాట' యొక్క ప్రభావమే!

అధునికాంధ్ర కవిత్వమును పేర్కొనకగన్తు కవులలో చాలమంది వీరి ప్రత్యక్ష శిష్యులు, ఏకలవ్య శిష్యులు, లేక వీరియందు నునుభావము కలవారో అయి ఉన్నారు. ఈ అభిప్రాయములన్నింటిని చక్కగ క్రోడీకరించి, వీరి శిష్యులయిన శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతి కవిగారు, వీరి వాక్కు "ప్రాచీన సరణి భరతివాక్యము, నవీన సరణి వాదీవాక్యము" అని పలికేవారు. చుట్టి సంస్థారము కాని భాషగా, ప్రాచీన సంప్రదాయములను కొంతివరకు పాటించుచు ఇతివృత్తమునంగున, రచనానిర్మలమందును కొంత నవ్యత చూపుచు వ్రాసిన వారిగా చాలమందినై వీరి ప్రభావ మున్నదనవచ్చును. ఈ సంప్రదాయమునకు చెందినవారినై, ఆంగ్ల సాహిత్య ప్రభావము పడినప్పుడు ఒక విలక్షణ మార్గమును వారు ప్రోత్సహించి మార్గమును, సవ్యసాహిత్యములోని మార్గ సంప్రదాయముని మనము పిలువవచ్చును. ఈ సంప్రదాయ కలియే రామరామ భావకవిత్వ ప్రవృత్తముగ వికసించి, సవాంధ్ర కవిత్వమును వెలపుటను జదివెల్లినది.

ఇదికాక మన కింకొక సంప్రదాయముకూడ సవాంధ్ర కవిత్వమున గలదు. అది 'దేశ' సంప్రదాయము. సవ్యసాహిత్యములో దేశసాహిత్య ప్రతర్కములు శ్రీ గురజాడ అప్పారావు పంతులుగారు (1861-1915), వీరికి 'వాగమహాసము' గిడుగు రామయ్య ద్రిపంతులుగారు (1868-1940). ఆంగ్ల సాహిత్య పఠనమువలన, పాశ్చాత్య సన్నితా సంపర్కమువలన పూర్తిగా ప్రశిష్టమును పొందిన కవి అప్పారావుగారు. వీరును, వీరి స్నేహితులైన గిడుగువారును కూడిన, మన సాహిత్యమునకు—ముఖ్యముగ వ్యావహారిక భాషకు—లక్ష్యలక్షణ సమన్వయము.

ఈ మార్గ, దేశ సంప్రదాయము లనబడి మనకు మొదటినుండి ఉన్నది. నాటిని నీచివించివచ్చి సవాంధ్ర సాహిత్యమునకు అన్వయించినా నంతే! సన్నయ మార్గకవి అయితే వైకృతులు దేశకవులు.

తిక్కనలో రెండును సంగమించినవి. మొత్తమువాదమున కవులలో మార్గకవులెక్కువ. మరల వేమున జేరికవి. ఈ కవులతోనే శ్రీ అప్పారావుగారికి బాటిక. పూర్వము చాలవరకు మార్గకవిక పండితులను, జేరికవిక పాములను ఆశ్రయించినది. రెండును మహా ప్రతిభావంతులున్నారు. శ్రీ అప్పారావుగారు ప్రజల మార్గము త్రొక్కివారు. వర్ణవర్ణ మొదలగు కవులు అతిపామాన్యమైన భావలో రచనలు సాగించుట ఆయనకు నచ్చినది. పెరిపిన మొదలగు నాటకకవుల నాటకములకాప ఆయన పశించినారు. ప్రాతము ఆయన గర్వింపలేదు. దానిలోని మంచిన గ్రహించవలెను అని ఆయన ఊహ. “శ్రీ పాతల మేలుకలయిక” ఆయన ఆదర్శము.

ఈ అభిప్రాయములు ప్రబలుటతోనే, ఆంగ్లములో కావ్యములు వ్రాయుట తగిలించి, ఆ సాహిత్య ప్రభావముచేత పుట్టిన నూతన శ్రేణివారూ, తన సంఘ నైత్యవృద్ధిని మేకగించి, ప్రజలభావంలో రచన చేయవలెనని సంకల్పించినాడు. ఫలితము 1896-1897 వాటిక కన్యాశుల్కము. వీరేశలింగంగారి సంఘ సంస్కరణోద్యమము విరివిగా సాగుచున్న తొలినది. ఆ దృష్టి వీరికికాదు ఉన్నది. వ్యావహారిక భాషాభివీక్షణము బాగుగ ఉన్నది. ఈ రెంటిని జోడించి వ్రాయుటకు నాటకశక్తి బాగుగ తోచినది వారికి. కన్యాశుల్కం బహుములదేనవాటికి తెన్నులేదు. నాటక రూప విశేషమైన పేరు లేదు. ‘మ’ తన ముదటి నాటకమును 1885 లో ప్రారంభించి, రెండు అంకములు వ్రాసి మానివేసి, ఇబ్సన్ (1828 - 1906) నాటకములు ఇంగ్లండులో వేరు సంపాదించి తిరువాత, 1892 లో ఆ రెండు అంకములకు ఇంకోక అంకం కలిపి, “విడోయర్స్ హౌస్” (Widower's Houses) అను నాటకమును పూర్తిచేసినాడు. 1889 లో ఇబ్సన్ నాటకములు ఇంగ్లండును చేరినవట. (“.....Not only dramatic literature but life itself was staggering from the impact of Ibsen's plays, which reached us in 1889”)

—G. B. Shaw.

ఈ నాటకములను శ్రీ అప్పారావుగారు చదివినట్లు నిరూపించుటకు ఆధారములు లేవుగాని, అంతకు పూర్వము ఆంగ్లసంఘము మఱుగత లూగించిన మహానుభావుల రచనలను ఆయన చదివెయ్యవలసివచ్చును. కన్యాశుల్కమును గూర్చి ప్రసంగించునపుడు, దానికి ఇంచుమించుగ సమకాలీనమైన ‘ప్రతాప దుర్జయ

ము’ను (1897) ధర్మవరము వారి ‘చిత్ర నరీయము’ను స్ఫూరింపవలెను. ఈ రెండు నాటకముల ఇతివృత్తము ప్రభావితమయినను, వీటిపై, వీటి రచయితలపై పాశ్చాత్య సాహిత్య ప్రభావము ఎంతయో కలదు. సంస్కృత నాటకములను అనువదించుటలో 1891 వాటికి శ్రీ వేదము వేంకటరావు రాష్ట్రీగారు పాత్రోచిత భావాయన పేరు, వ్యావహారికాంధ్రము నుపయోగించుచున్న ఆ నేకులకు మార్గదర్శకులయినారు. వీరియందు శ్రీ అప్పారావుగారికి ఎంతయో గౌరవము. కాని వీరవర్ణము, శ్రీ అప్పారావుగారివలె ‘జేరి’ సంప్రదాయమును వృద్ధి పొందింపవలెనను నైత్యముతో కృషి చేయకపోవుటవలన నపురస్థులకు ఈ మార్గమున కన్యాశుల్కాది రచనలు గురదెత్తకయ్యలేనది.

భావకు సంబంధించిన మార్పులను ఏ నూతన సాహిత్యోద్యమమైనను ప్రవేశ పెట్టితిరును. ఈ సంకల్పము ‘మార్టిన్ గిల్కెస్’ (Martin Gilkes) అను వియర్నకుని ఈ క్రింది వాక్యములు పరిశీలనార్హములు. “ఏ నూతన సాహిత్యోద్యమమైనను, ప్రాత పద్ధతులపై బయటజేరిన తిరుగుబాటులోనే పుట్టును. కవిత్వము విషయములలో ఈ తిరుగుబాటు, సామాన్య మానవుల భావను ఉపయోగించుటగా మారును.” అని ఆతడు వ్రాసినాడు. ఇది సత్యము. వర్ణవర్ణ మొదలగు కవులు ‘వీరికల్ థేటర్స్’ (Lyric Ballads) లో వాడిన భావ దీనికి తార్కాణము. తెలుగులో వ్యావహారిక భావప్రభు ఈ కవులు మొగ్గుటకు ఇదియే కారణము. నవ్యకవిత్వములోని ‘మార్గకవులు’ కూడ ప్రాత కల్ప బాటులను చాలవరకు పరిలించుటకు ఇదియే కారణము.

శ్రీ అప్పారావుగారు ఈ విషయగ, ఆంగ్ల సాహిత్య ప్రభావ వినిపిత రమ్యకవితల శైలిని టేన్ స్ఫూరించిన ధన్యులను బొందిరి. వీరు మత్స్యాల సరియలను 1910 లోను, వీరిగిరి పాటలను 1907 లోను ప్రచురించిరి. ఇంకను ఆ తేక గ్రంథములను ప్రచురించిరి. వారి ‘దీపచర్య’ గ్రంథములును ప్రముఖమైనవి. ఈ విధమైన కృషియేకాక పరిశోధనలను ఎన్నింటినో చేసిరి. భాషాసంబంధమైన వీరి పరిశోధనలు, చరిత్రపరిశోధనలు అందరి మన్ననలను పొందినవి. ఈయన మృతితో (1915) నవ్యకవిత్వములో ‘జేరి’చినాకు తాత్కాలికమైన అవరోధము కలిగినది. ఇంతలో నవ్యకవిత్వము

లోని 'మార్గ' విజృంభించి, ఆంధ్రనీరుల వృద్ధ యువకుల ఆకర్షింప మొందినది.

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరుల పద్యమును పునః ప్రతిష్ఠించి ఆంధ్ర సహృదయులొకమును రంజింప జేయుమన్న తోలివాళ్ళది. ఆ దివ్యులు ఇరువదవ శతాబ్దికి ప్రారంభము. అప్పడొక 'కావ్యము' అచ్చయినది. దానిని వ్రాసిన కవి పాశ్చాత్య సభ్యతా ప్రపంచమును అప్పడప్పుడే అర్థము చేసికొనుటకు మొదలిడినవాడు. ఆంగ్లసాహిత్యమును, దానియందలి అనునాదముల మూలమున, ఇతిర పాశ్చాత్య సాహిత్యములను పఠించి ముగ్ధుడయినవాడా కవి. ఆ కవి పేరు శ్రీ కటమంచి రామలింగారెడ్డి. కావ్యము 'మేనలమ్మ మరణము.' 1899 లో వ్రాసి 1900 లో అచ్చుచేసివారు. భాష సులభము. పాండిత్య స్పృశము. కాని, కావ్యమును వ్రాసిన కవికి, పాశ్చాత్య సాహిత్యప్రభావమున్నదిని చదివిన వారికందరకును తెలియును. ఈ కావ్యమును ఆధునికాంధ్ర కవిత్వోద్యమమునకు ముందు వచ్చిన మేనలమ్మ అనవచ్చును. రచనాపద్ధతిలోను, భావవ్యక్తీకరణమునందును, కావ్యమును ముగించి విమంతుడును, క్రొత్తవమొక కలము. అంతేకాదు. హోమరు (Homer) కవినుండి గ్రహించిన క్లిష్టమును కొన్ని నీచములు కలవు. ఈ విషయమును కవిగారి ఇంగ్లీషు రించివారు. శ్రీ రెడ్డిగారు, కవిత్వ తత్త్వవిచారమును గ్రంథమునకూడ వ్రాసి, నూతన పద్ధతిలో విమర్శించుట వ్యాప్తముచేసిరి.

1900 మొదలు నేటివరకును సవ్యాంధ్ర కవిత్వము దివ్యవాణివృద్ధి పొందుచు చేయుచున్నది. సవ్యాంధ్ర సాహిత్యమున ఎన్నో నూతనకావ్యాలు అభివృద్ధిపొందినవి. సవ్యాంధ్ర కవిత్వమున ఎన్నో నూతనమార్గములు కవులు త్రొక్కిరి. ఈ కవులలో ప్రసిద్ధులైన వారందరును, ఆంగ్లసాహిత్యమును పఠించినవారే. వారిలో చాలమందికి, ఇతిర పాశ్చాత్య సాహిత్యములతో కూడ—ఆంగ్లము వాడుకములను— సంపర్కమున్నది. ఈ వ్యాసములో, సవ్యాంధ్ర సాహిత్య కావ్యలన్నింటినిగూర్చి వ్రాయుటగాని, సవ్యాంధ్ర కవిత్వమునందలిని పాతల్యముగ విమర్శించుటగాని చేయును. సవ్యాంధ్ర కవిత్వములో, ఆంగ్ల సాహిత్య ప్రభావములను వచ్చిన ముఖ్యములగు మార్పులనుగూర్చియు, ఆ మార్పుల స్వభావముగ గోచరింపజేసిన కవులనుగూర్చియు మాత్రము చేర్చిని ఈ వ్యాసమును ముగించెదను.

మన సాహిత్యములోని మార్గంపవాదకలిక, క్రమక్రమముగ ఈ శతాబ్ది తొలియుదయములో భావకవిత్వ పుష్పముగ వికసించి సువాసలను పడజేసినదని మనవిచేసినాము. శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరుల శిష్యులు, శిష్యకుల్యులు ఐనవారే, ఈ ప్రవాదమును భావకవిత్వమార్గమునకు పట్టించినవారు. ఆంగ్లసాహిత్యములో వారిని ఈ మార్గమునకు త్రిప్పినది 'రొమాంటిక్' కవిత్వము. పందొమ్మిదవ శతాబ్ది ఆంగ్లసాహిత్యమున, 'రొమాంటిక్' ఉద్యమమునకు స్వర్ణయుగము. ఇంకను విశిష్యముగ, నిర్మూర్తగ చెప్పవలెనన్న పందొమ్మిదవ శతాబ్దిలోని పూర్వార్థము. అందులో మొదటి మధ్యది సంవత్సరములు. 1830 నాటికి, కీల్స్ (1821) పెర్సీ (1822) తెరన (1824) లు చనిపోయిరి. వర్నోర్, కోల్బ్రిడ్జ్ కవులు జీవించి ఉన్నను వారి కవితాధార ఆ కాలమునాటికి ఎండిపోయినది. పందొమ్మిదవ శతాబ్ది పూర్వార్థము లోని ఈ ఉద్యమము, ఇరువదవ శతాబ్ది పూర్వార్థమున మనకు తెలి ప్రభావమును జూపినది. ఈ కాలమునకు కారణము నాడింకను ఆంగ్లలోను మనదేశమున సుస్థిరముగ నెలకొనకుండుటయే. 1844 నాటికి గాని మనకింకను ఇంగ్లీషు చదువులు బాగుగ వ్యాప్తికాలేదు. వచ్చినతిరువారి మొదటి విడిదనవత్సరములు చుండుట, పనునెదిది, పందొమ్మిది శతాబ్దులకు ముందున్న ఆంగ్లసాహిత్యమునే పఠించుచు వచ్చుటయు, ఆంగ్ల దేశమునకుఁ జే ఉద్యమమునకు, ఆ కవులకు గౌరవు కనుక్రమముగ అధికముచుటయు కారణములు. 1900 నాటికి ఇంగ్లీషు చదువులు బాగుగ స్థిరపడుటయు, ఆంగ్లకవుల రచనలను పాఠశాలలోను, కళాశాలలోను విశేషముగ చదువుటయు, ఈ ఉద్యమమునకు బలమునిచ్చిన కారణములు.

క్రమక్రమముగ ఈకాలమైన కవిత్వమునకు భావకవిత్వము 'మేనలమ్మ మరణము', ఈ పద మువ్వొగింపబడిన తొలివాళ్ళలో, ఎన్నో వాదోపవాదములు చెలరేగినవి. ఆ విషయగ వ్రాసిన కవులలో ఈ పదము అర్థముకాలేదు. వారు ఉపయోగించలేదు మాట. ఇంగ్లీషు 'రొమాంటిక్' కవులని పదమును ఇంతే. 'ఇవాన్స్' అను ఆంగ్ల విమర్శకుని ఈ మాటలే ఇందులకు తార్కాణము. 'రొమాన్టిక్ రివల్యూట్' అను లేఖలు వీరికి తగిలించినారు. అది ఏమిటో వారికే అర్థము కాకపోయి ఉండవచ్చును." ఈ పేరు, తక్కిన రచయితలకంటె వీరి ప్రత్యేకతను తెలుపుటకు ఉపయోగింపబడినదన్న చాలు. ఇంగ్లండు లోనే కాక, ఫ్రాంసు, జర్మనీలలోకూడ ఈ ఉద్యమ

మును సాగినది. వాటికి ఉన్న భేదములనుగూర్చి కొంచెము చెప్పవలసి ఉన్నది.

ఫ్రాంసులో రోమాంటిక్ ఉద్యమము, జర్మనీలో వలెనే చక్కగ నిర్వాహ కార్యక్రమమును అనుసరించి వచ్చినది. కొన్ని విషయములు, ఆ సంఘ సభ్యులు వాటిని పాటించుట, వారికి ఒక వాయుకుడు—ఇది విశిష్టగర్వము. ఇంగ్లండులో అట్లు కాదు. ఈ రోమాంటిక్ కవులకు—(ఫ్రాంసులో విక్టర్ యుగోవలె (Victor Hugo)—వాయుకుడు లేడు. అందగును స్వరంతులు. అనుకరణఉన్నదిగాని వాయు కర్తవ్యులేదు. ఒక్క విషయములో ఫ్రెంచి ఉద్యమము, జర్మనీ, ఇంగ్లండు ఉద్యమములకన్న, ప్రత్యేకతకలది. ఇది ఫ్రాంసులో, అతి తీవ్రముగాను, ఆకస్మికముగాను వచ్చినది. ఇది పరిణామముగ వచ్చినది కాదు. ఒకవిప్లవముగ, ఒక ‘ఉప్పెన’వలె వచ్చి పడినది. ఇందులకు కారణము, ఫ్రాంసులో పను నెరిమివలెతాల్చిలో సంప్రదాయవాదులైన ఛాందసులకు బలము అధికముగ నుండుటయే. ఇక్కడ ఫ్రెంచివారి నున స్త్రీయములోని విశేషమును గుర్తింపవలెను. రాజకీయరంగములోను, సాంఘిక రంగములోను విప్లవవాదులైన ఫ్రెంచివాడు, సాహిత్యాభిరుచియునుమాత్రము కొంచెము ఛాందసులు. ఈ ఉద్యమము ‘పారిస్’ నగరములోనే కేంద్రీకరింపబడియుండుట ఇంకొక విశేషము. ఈవిషయగ ఇంగ్లండులోగాని, జర్మనీలోగాని అందిదు రోమాంటిక్ రచయితలు కూడిఉండుటలేదు. ఒక్క విషయములో మాత్రమే ఈ ఉద్యమమునందు ఫ్రాంసువకును, ఇంగ్లండువకును—జర్మనీకంటే—ఎక్కువ పోలిక కలదు. ఉద్యమము ఒక్క కళారంగమునందే పరిమితమై ఉండుట ఆ ఒక్క విషయము. జర్మనీలో అట్లుగాక, ఇది రాజకీయ, మరియుములలోకూడ ప్రవేశించినది. జర్మను ‘రోమాంటిజిజము’ తాత్విక దృక్పథము కలది. ఫ్రెంచి ‘రోమాంటిజిజము’ సాంఘికమైన, కళాసంబంధమైన దృష్టి కలది. జర్మను ‘రోమాంటిజిజము’నకు ఉద్యమలక్షణములు అధికము. వైతి న్యము గల ఒక నిర్వాణమిది. విమర్శనాత్మకమిది. అందువలననే విమర్శనము చేరు పొందినంతగా, ఆది

ములో కవిత్వము ఈ ఉద్యమమున చేరు పొందలేదు. జర్మను ‘రోమాంటిక్’ రచయితలనుగూర్చి ఒక విశు ర్మకు డీట్లు వ్రాసెను. “వారు సన్నిహిత మిత్రులు. కలిసి పనిచేసిరి. కలిసి ప్రయోగముచేసిరి. ఒకరి పుస్తకములు ఒకరు ‘సంపాదించు’చుండిరి. ఒకరి సోదరి నొకరు వివాహము చేసికొనిరి.” ఇంత సన్నిహితత్వము ఇంగ్లండులో లేదు. రాజకీయములందును, మరియుందును దీనిని ప్రవేశ పెట్టలేదు. ఇంగ్లీషు రోమాంటిక్ రచయితకు సుగ్రయగమునందు, కళాద్వైతంలో ఆసక్తి ఉండవచ్చును. కాని రాజకీయ, మరియుగములందు ఆ సుగ్రయగపరిస్థితులవారకు కాంతింపలేదు. ఇంతేకాక ఇంగ్లండులో ఈ ఉద్యమమున జర్మనీలోకంటే, తాత్వికమైన మర్మకవిత్వ రచన తక్కువ.

ఫ్రాంసులో ఈ ఉద్యమము స్వేచ్ఛము తెచ్చినది. ఈ స్వేచ్ఛ అన్నిరంగములందును కావలెనను వాంఛ ప్రబలింది విక్టర్ యుగో (Victor Hugo) “రోమాంటిజిజమ్ అంటే సాహిత్యములో స్వేచ్ఛ... సాహిత్యములోని ఈ స్వేచ్ఛ రాజకీయ న్యాయత్రియమునకు దారి తీయును. మును సాంఘికమైన ప్రాతిపదికలలోనుండి వైకి వచ్చినపుడు, సాహిత్యములోని ప్రాతిపదికలనుండి ఎల వైకి రారాగు? క్రొత్తాతి, క్రొత్తకళ” అని వ్రాసెను. ఈ న్యాయత్రియము, ఒక్కసాహిత్యములోనే కాక, చిత్రకళయందును కావలెననిది. కవులు చిత్రలేఖకులు కలిసి, ఒకరి నొకరు అర్థము చేసికొనుటకు ప్రయత్నించెడివారు. చిత్రకు, వేదధారణయందును ఈ స్వేచ్ఛ, క్రొత్త పద్ధతులకు దారిచూపినది. చిత్రకళలకును, కవులకును గల సన్నిహితత్వమునుగూర్చి వ్రాయుచు ఒక ఫ్రెంచి రచయిత ఇట్లు వ్రాసెను. “డాంటే, గేట్, థెరెస్, స్కాట్ మొదలగు కవుల కౌవ్యములు ‘మూడిమో’లలోను ‘పడి’లలోను సమానముగనే అది రమును పొందెను. ఈ పుస్తకములపై నీరా మరకలు ఎన్ని ఉండెడినో, రంగులు దాగులు కూడ అన్నియు ఉండెడివి.” రోమాంటిక్ చిత్రకారుడు ‘డెరిక్’ కవులతో సమానమైన గౌరవమును పొందెడివాడు.

(సశేషము)

ఉచవి గుండెల కద్దుకొని బాగా కన్నీరు కార్చింది రాధ.

—డాక్టర్‌చ్చి ఇంజెక్షన్ చేపేడు. “ఫరవాలేదు. తెలివి వచ్చేస్తుం దోగంటలో!” అని చెప్పి వెలిపోయేడు.

శ్రీనివాసానికి తెలివి రావడం, అతని తల్లి చండ్రులు లోనికి ప్రవేశించడం ఒక్కచూరే జరిగింది!—

“అయ్యో!—నీవార్లం ఇంతమంచిమీ ఉంటూ ఉండగా ఆఖరి కిలా దిక్కు మొక్కు లేకుండా జబ్బుతో బాధపడుతున్నావాబాబూ!” అని ఏడుస్తూ కొడుకుముఖంలోకి చూస్తూ, చేతులతో నిమరుకూ మంచందగ్గర కూలబడి దాతల్లి.

మంచిమీది జబ్బుతో పడుకొనిఉన్న కొడుకువేళ్ళూ, రాధవేళ్ళూ, ఉచవేళ్ళూమాస్తూ ఆందోళనతో నిలబడ్డా దతని తండ్రి.

“డాక్టర్‌...!” అని శ్రీనివాసం తండ్రి అంటూఉండగా నే...

—“ఇవ్వడే ఇంజెక్షన్‌చ్చి వేశేరు!” అనంది రాధ.

“సుస్వరవమ్మ?!” అనడిగింది శ్రీనివాసం తల్లి.

ఇంకా రాధ సమాధానం ఇవ్వక ముందే—“అదో జీత...రి!” అన్నాడు శ్రీనివాసం.

“అంతే?” అనడిశే దతని తండ్రి.

“మురికికూపంలోకి నే పడిపోతూఉంటే, తీసి రక్షించిం దీమె! — నే వివాహం చేసుకోబోయేది ఈమె... నే!...” అన్నాడు శ్రీనివాసం ఆయాసంతో.

వాళ్ళు చాలా ఆశ్చర్యపోయారు!—“ఎన్నార్లే మాట అన్నావురా నామనా! ఈ జబ్బు తగ్గిపోయిన నంటనే వివాహం!” అం దాతని తల్లి.

అతని తండ్రి మాత్రం ఏమీ అనలేదు!—అతనికి అనుమానం లోలోన ఉంది!—ఆమె ఏ కులమో ఏమిటో అని!... కానీ అప్పట్లో అవగతం మించిపని కాదని ఊహిస్తున్నారు.

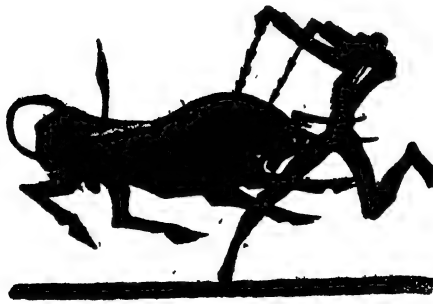
అంతలో రాధ తల్లి అక్కడికి తడుపుకుంటూ వచ్చింది. “ఏదో దానద్రవ్యం బాగుంది. మళ్ళీ పెళ్ళి పుణున్నాది దానికి!—లోకంలో కొందరికయినా విశాల మనస్తత్వం ఉంటుంది!” అందా ముసిలిది.

“ఏమిటిరా బాబూ... మళ్ళీ పెళ్ళిం టున్న దానిన!” అనడిగిం దతని తల్లి. శ్రీనివాసం వేపు ప్రశ్నార్థకంగా చూసే దతని తండ్రి!—

ఆమె నవ్వించి “బావా!” అని అరుస్తూ శ్రీనివాసం మంచిమీది కెక్కింది ఉచ. “మాట్లాడవేం బావా?” అంది ఏడుస్తూ ఉచ.

అంతే ఉచవేళ్ళూ శ్రీనివాసంవేళ్ళూ చూసేరు!

అక్కడే గాతావరణం అంతా అవ్వాల రయ్యారయింది!—

నక్షత్ర పరిణామము

శ్రీ వసంతరావు వేంకటరావు

“అణువులో బ్రహ్మాండ మునుంచి బ్రహ్మాండ మునుంచి చూపు మాయావిద్య! దశలక్షలుగలన్న తారకా గోళమున చెడకుండు గారడీ చేయరాదు! అవ్యక్తమున శక్తి వ్యక్తముగా గూర్చి నురు పరార్థముల కన్పరచువాడ! పరమాణు గర్భస్థ బహుమాత్మ్య కణములకా మించుగా దిద్ది క్రిందించువాడ! ద్రవ్యమున శక్తి, శక్తిలో ద్రవ్యభజితి, అకస్మయ కాలమున కాలమాకస్మయ! దైవ్యత మద్వైతమందు, అద్వైతమందు ద్వైతమును చూపు మాయలవాడ వార!”

అని మహాత్మర విశ్వసత్వాల నొకపరి మనస్సులో భావించినప్పుడు కఠినం జలదిరించిన మానవుడును, భూమిలో సరిహద్దు మానవస్థయే మానవుని పరిమాణం, అన్నివిధాలా అర్థగతాలకుగా స్ఫురిస్తుంది. ఏమంటే, భూగోళం నిడివి సుమారు 8000 మైళ్ళు, మానవుని పొడవు 2 గజాలు; భూమి వయస్సు కొన్ని కొట్ల యేండ్లు, మానవుని వయస్సు సరాసరి 70 ఏండ్లు. ఎంత వ్యత్యాసం! ఇక భూమిని విడిచి నక్షత్ర లోకాలలో విహరించినప్పుడు ఈ వ్యత్యాసం అంత లేకుండా పెరిగిపోతుంది.

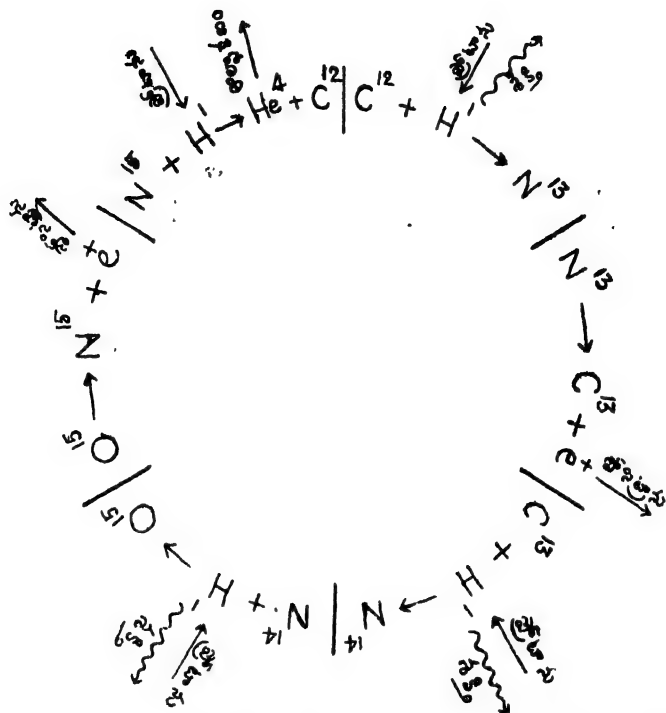
విరాళి సమయమందైనా ‘నక్షత్రములు కన్పడుకొనలను తున్నట్ హేర వ్యక్తమయింకొ.’ నక్షత్రాల సంఖ్య అపరిమితమని, నక్షత్రాల వయస్సు అంతమని చాలకాలంవరకు అనుకొనేవారు. కాని, మాకుడు బోధించినట్లున్న అర్థాకాళంలో మానవ నేత్రానికి గోచరించు నక్షత్రాలు 8000 కంటే ఎక్కువ లేవని విజ్ఞానము నిర్ణయించగలిగింది. దూరస్థితిలో మాస్తే ఆ సంఖ్య పెరుగుతుంది; కాని, కిగిలో చెప్పినట్లు అసహాయ నేత్రానికి గోచరించే నక్షత్రాలు మాత్రం గణనాతీతంగా లేవు. వయః పరిమాణాలలో కూడ నక్షత్రానికి

నక్షత్రానికి చాల వ్యత్యాసముందని నమ్మడానికి ఇది వలె పరిశోధనలు సహాయపడుతున్నాయని విజ్ఞానము భావిస్తున్నాయి. కొన్ని నక్షత్రాలు చిరకాలినవయశే; వేలకొలది యేండ్లు అనుశీలనలు కూడ వాటిలో మార్పును చూపెట్టలేవు. కాని, సాపేక్షంగా, కొన్ని తీగధింసురములైన నక్షత్రాలు కూడ లేకపోతేను. అట్టివి, గెలాక్సీ వయస్సులో శతసహస్ర లక్షలకే కాలంపాటు జీవవ్యవహారంగా సభాపిద్ధి ప్రజ్వలించి, మనం గుర్తించలేని ద్రవ్యరూపంగానికి మారిపోతాయి.

గత శతాబ్దాలలో లిఖితమైన అవలోకనము బట్టి నక్షత్రకూటాలు ఎట్టిమార్పు చెందకుండా వాటి స్థానాలలో యథాభిధానంగా నున్నాయని భావించేవారు. కాని, అసహాయ నేత్రానికి కనిపిస్తున్నంత స్థిరంగా లేవని ఈమధ్యనే తెలియవచ్చింది. కొన్ని నక్షత్రాల దౌజ్వల్యం మారుతుంది; కొన్ని ప్రమాది కరమైన విస్ఫోటానికి లోకై నోవా (Nova) గా పరిణామ మొందుతాయి.

అపరిమితమైన శక్తిని నక్షత్రా లేపడంగా ఉత్పత్తిచేస్తున్నాయో తెలిసికొనానికి ప్రయత్నాలు చేసిన సందర్భంలో వాటి వయఃపరిమాణాలవయమై కొంతజ్ఞానం లభించింది. మార్గ్యనివంటి నక్షత్రాలలో ఉద్భవన కేంద్రకాలు హీలియం కేంద్రకాలుగా రూపాంతరం పొందుతున్నాయి. ఆ ప్రక్రియలో విశేషశక్తి జనిస్తోంది. ఆ ప్రక్రియకు కర్మన కేంద్రకాలును, నక్షత్రకేంద్రకాలను దోహదమిచ్చి ప్రక్రియ నంతరం అనట్టిమార్పు చెందకుండా, వాచగు ఉద్భవన కేంద్రకాలను ఒక హీలియం కేంద్రకంగా మేళవించడమే విడిచిపెట్టాలి. ఆ సంవిధానం చిత్రం 1 లో చూపబడింది.

కర్మన కేంద్రకమైన C^{12} కో ఒక ఉద్భవన కేంద్రకమైన ప్రోటాను H^1 కేంద్రకం సయోగ

చిత్రం 1. కర్బన నత్రజని చక్రీయప్రక్రియ, ప్రోటానులు హీలియంగా మారు విధానాన్ని వివరిస్తుంది.

మొందుతుంది. అప్పుడు గామా కిరణరూపంలో కొంత శక్తి విడుదలమిచ్చి, నత్రజని కేంద్రకంయొక్క విసృతాన్ని N^{13} ఏర్పరుస్తుంది. అది స్థిరమైన కేంద్రకం గాదు. అకౌట్ పోసిట్రాను (ధనావేశం గల ఎలక్ట్రాన్) ను విసర్జించి కర్బనంయొక్క విసృతాన్ని C^{13} గా మారుతుంది. C^{13} తో ఒక ప్రోటాను సంయోగించి, గామా కిరణాలుగా కొంత శక్తిని ప్రసరించి, నత్రజని కేంద్రకం N^{14} అవుతుంది.

* ఒకే రహస్యనిక గుణాలు కలిగి పరమాణు భారంలో వ్యత్యాసం గల పరమాణువులను విసృతాన్ని లబ్ధింపారు.

N^{14} తో మరొక ప్రోటాను సంయోగించి, గామా కిరణాలను ప్రసరించి, అష్టజనియొక్క విసృతాన్ని O^{15} ఏర్పరుస్తుంది. అస్థిరమైన O^{15} కేంద్రకం ఒక పోసిట్రానును విసర్జించి N^{15} గా మారుతుంది. ఈ నత్రజని కేంద్రకంతో నాలుగు ప్రోటాను సంయోగిస్తుంది. అప్పుడా కేంద్రకం ఒక ఆల్ఫా కణం (హీలియం కేంద్రకం) గాను కర్బన కేంద్రకం గాను భిన్నమవుతుంది. మొదటి కర్బన కేంద్రకంతో మృదావాలను సంయోగించిన నాలుగు ప్రోటానులలో రెండు పోసిట్రానులు పోగా, మిగిలిన రెండు ప్రోటానులు రెండు న్యూట్రానులు సంయోగించి హీలియం కేంద్రకమైనట్లు భావించాలి.

నక్షత్రాలన్నిటిలో సుమా రిటి ప్రక్రియయే జరుగుతుంది. కాని, ప్రక్రియయొక్క వేగం నక్షత్రం నుండి నక్షత్రానికి మారుతుంది. దీనివిషయం తెలిసికోడానికి మనకు మిక్కిలి సన్నిహితమును, అతి పరిచితమును నైన నూర్యగోళంతో ప్రారంభించుట లాభదాయకము.

భూతలాన్ని చేరుకొను సౌరశక్తిని సులభంగా కొలవగలము. ఒక ఘనపు సెంటిమీటరు ఆయ తినం గల నీటిని నూర్యకరణాలకు నిలుపుగా క్రిందనుంచి, దాని తాపక్రమం 1 డిగ్రీ సెంటిగ్రేడ్ కు పెరగడానికి పట్టే కాలాన్ని కనుగొంటారు. భూతలాన్ని చేరుకోడానికి భూపాతరణంలోనుండి ప్రయాణం చేసేపప్పుడే మాత్రం సౌరశక్తిని వాతావరణం క్రిందించివో గమనించి, ఆ దోహాన్ని కవరిస్తారు. ఈవిధంగా తెక్టకట్టగా ప్రతి చదరపు సెంటిమీటరు నేలమీద నిమిషానికి గెండు కాలరీల సౌర శక్తి కడుతున్నట్లు తెలియజేస్తుంది. అంటే, ఒక చదరపు సెంటిమీటరుమీద పడే ఎంతవేడితో ఒక ఘనపు సెంటిమీటరు నీటిని గంటంపావులో మరుగు తాపక్రమంవరకు వేడి చేయవచ్చును.

శక్తిని కొలవడానికి 'ఎస్' అనే యూనిటు నుపయోగిస్తారు. ఒక కాలరీ సుమారు 4 కోట్ల ఎగ్జుల్లను సమానం. ఒక రూపాయని ఒక గజంమీదనుండి నిలుపువా క్రిందకు పడేస్తే, అది భూమిని తాకినప్పుడు భూమికిచ్చే శక్తి 10 లక్షల ఎగ్జుల్లు.

సెకెండుకి రమారమి 10 లక్షల ఎగ్జుల్లు చొప్పున సౌరశక్తి ప్రతి చదరపు సెంటిమీటరు గూతలమీద పడుతుంది. దీనినిబట్టి నూర్యనినుండి బహిర్ముక్తువు మొత్తపు శక్తిని తెక్టకట్టగలము. నూర్యని కేంద్రంగాను, నూర్యనికి మనికిగల దూరాన్ని వ్యాసార్థంగాను ఒక గోళాన్ని చుట్టినట్లుగాపై, నూర్యని నుండి వెలువడు శక్తి యావత్తు ఈ గోళతలంపై పడుతుంది గ్రహించాలి. సెకెండుకి చదరపు సెంటిమీటరుకి 10 లక్షల ఎగ్జుల్ల వంతన, ఈ గోళ మంట్రిపై సెకెండులో పతనమున శక్తిని గడించగా, దాని పరిమాణము 4×10^{33} ఎగ్జుల్లు తెలిసికోగలము.

నూర్యని ద్రవ్యరాశి (Mass) 2×10^{33} గ్రాములు. అందుచేత, నూర్యనిలోనున్న ప్రతి గ్రాము ద్రవ్యము గలమున సెకెండుకి 2 ఎగ్జుల్ల శక్తిని ప్రసరిస్తోంది. ఈవిధమైన ప్రసరణం సంవత్సరాల తరబడే కాదు, కొత్తాల్ తరబడే కాదు యుగాల తరబడి జరుగుతుంది. సౌరమండల వయస్సు 800 కోట్ల యేండ్లని

విజ్ఞానులు తెక్టకట్టేరు. ఈ మహాకాలంలో సౌర ద్రవ్యంలో ప్రతి గ్రాము 2×10^{17} ఎగ్జుల్ల శక్తిని ఇంతవరకు ఉత్పత్తిచేసింది. రసాయనిక ప్రక్రియలలో జనించే శక్తికంటే నూర్యనిలో జనించు శక్తి అగమం 50 లక్షల రెట్లు.

నూర్యగోళంనుండి వికిరణమున మొత్తపు శక్తిని గడించేరు. పరిశోధనాకారాలలో ఒక మూలక త్రిన్గ వేరొక మూలక త్రిన్గగా ద్రవ్యాంతరకరణ మొందు సంవత్సరంలో విడివడు అమితమైన శక్తివివయం తెలిసిన తరువార సౌరశక్తి జననాని కాధారభూతమైనది కేంద్రక ప్రక్రియ కావచ్చునన్న అనుమానం భిగోళ తాత్ప్ర్యులకు కలిగింది. వారును ఉదజని కేంద్రకాలు ఒక హీలియం కేంద్రకంగా సమ్మేళనం జెందిన పప్పుడు, ఉదజని కేంద్రకాల మొత్తపు ద్రవ్యరాశిలో నూరవ వంతుమాత్రమే శక్తిగా పరివర్తన మొందుతుంది. నూర్యని ద్రవ్యరాశిలో సగంవరకు ఉదజనే. అంటే, నూర్యనిలోనున్న ఉదజని 10^{33} గ్రాములు. ఇంతా హీలియంగా మారుతుందినుకొని, ఇప్పటివరకే నూర్యుడు శక్తిని ప్రసరిస్తాడనుకొంటే 10000 కోట్ల యేండ్లవరకు నూర్యగోళ వివిధంగానే మహోజ్వలంగా దీనించే ఆవకాశముంది.

నూర్యనిలో జరుగుతున్న కేంద్రక ప్రక్రియ కొంత మందిగానే సాగుతుందిని చెప్పాలి. రిగ్ — మ్యున్ వ్యాగ్ హుంటంలోని తార —, సిగ్నిస్ హుంటంలోని 'డబ్ల్యు' నక్షత్రం: ఇట్టి మహోజ్వల తారకలలో నూర్యగోళమందు కంటే ఎక్కువ వేగంతో శక్తి జనిస్తోంది. నూర్యనిలో ఒక గ్రాము ద్రవ్యరాశిగుండి సెకెండుకి 2 ఎగ్జుల్ల శక్తి మాత్రమే జనిస్తూంటే, ఈ మహోజ్వల తారలలో ప్రతి గ్రాము ద్రవ్యంనుండి సెకెండుకి 10,000 ఎగ్జుల్ల శక్తి జనిస్తోంది. వీటిలో సగంద్రవ్యరాశిఉదజని అనుకొని, నూర్యనిలోవల వీటిలాకూడా కేంద్రక ప్రక్రియ జరుగుతుందినుకొంటే, ఈ మహోజ్వల తారల భావి జీవితాలు 2 కోట్ల యేండ్లకంటే అధికముండిక పోవచ్చు.

గెండుకోట్ల యేండ్లవరకైన ఈ తారలు జీవింపక పోవచ్చు. నక్షత్రంలో నున్న ఉదజని యావత్తు హీలియంగా రూపాంతరం పొందుతుందని పై గడితలలో భావించేము. ఈ ప్రక్రియ కొనసాగడానికి అగమం 2 కోట్ల డిగ్రీల తాపక్రమముండాలి. అట్టి తాపక్రమాలు నక్షత్ర కేంద్రభాగమందు మాత్రమే ఉండిగలవు. ఉపరితలానికి వస్తూన్న కొద్ది తాప

క్రమం తగిపోవడం. సూర్యుని కేంద్రతాపక్రమం సుమారు 2 కోట్ల డిగ్రీలు కాగా, సూర్యోపరితల తాప క్రమం 6000 డిగ్రీలు మాత్రమే అందుచేత, ఉప జని యావత్తు రూపాంతరం పొందాలంటే ప్రే సారల లోనున్న ఉపజని కేంద్రభాగాన్ని చేరుకోవలసింది. సక్షత్రం లోని పదార్థం గోళమంతటా కలయబోతోంది. తమ అక్షులపై అతి వేగంగా భ్రమించు సక్షత్రాలలో పదార్థం కలయబోగదానికి అవకాశముంది. కాని, ముందిగా భ్రమించు తారలలో ప్రే పారలందుకు ద్రవ్యం కేంద్రమునగా గమించగల అవకాశం తక్కువ. సూర్యునిలో ముమ్మరంగా ఉన్న లిడ్యుమే దీనికి తార్కాణము. సూర్యుని ముందిగా భ్రమించునాళం. ప్రే పారలలోనున్న లిడ్యుం కేంద్ర భాగానికివల్ల అవకాశముంటే, ఆ తాపక్రమానికి లిడ్యుముంతో భారతరమైన మూలకైస్ట్రోల్యూనికి ఇది వరకే రూపాంతర మొంది ఉండేది.

నక్షత్రాలు స్థిరంగా లేవు; అవి ఆకాశగూఢం చేస్తున్నాయి. అయినప్పటికీ నిర్విచలమాలికా దాచినప్పటికీ దాన్ని లక్షలవేలలక్షల వక్షత్రాలు గమించినట్లు చెప్పలేము కాబట్టి, మన పరిసరాలలోనున్న పాలకరి (milk way) యందలి కొన్ని మగళ్లవల తారల వాటి ప్రస్తుతస్థానాల దావునే జన్మించే యనుకొనడం తప్పకము. మన కళ్ళముందు కొన్ని క్రొత్తనక్షత్రాలు జన్మించి వచ్చును. కాని, నక్షత్ర జననం నిరంతరం సాగి వచ్చునన్న భావాన్నికొందరి భగోళ్యులంగీకరించరు. ప్రాథమికమైన ఘోరివాయుపదార్థాలనుండి మన గెలాక్సీలోని నక్షత్రాలన్నీ మనూరే పోలి జన్మించే యనినీ, ఇవన్నీ మహోల్లసలంగా ఉన్న తారల దౌర్జన్యాలానికి ముఖ్యకారణం వాటి ఆకాశగూఢంలో నక్షత్రంతారాలమందు మేఘరూపంలో ఉన్న ద్రవ్యాన్ని ప్రాచురికొనడమేననినీ జర్మన్ విజ్ఞాని రెజ్ నేకర్ భావిస్తున్నాడు దీనికి 'కాయ కల్ప' (Rejuvenation) ప్రక్రియ అంటారు.

రిగ్ డెవేలప్ మెంట్ నక్షత్రాలు మహా ప్రాచీనమైన సూర్యుని తిరగితికి మాత్రం చెందవచ్చుది నిశ్చయము. అత్యుష్ణ యంతరాల జనన పరిణామాల రహస్యాలను, కొంతవరకు, సక్షత్ర పుంజులలో దొరకవచ్చును. పుంజులోనున్న నక్షత్రాలన్నీ ఒకే వయః పరిమాణం గలవని భావించడాని కొధారాలున్నాయి. షెర్ మన్యన్ కూటంలో ఆట్టి నక్షత్ర పుంజు మొకటుంది. ఆ పుంజుమందలి ఒక నక్షత్ర

గణాన్ని పరిశీలించగా లభించిన ఫలితాలు యువ నక్షత్ర నిర్మాతాన్ని ఆమోఘంగా బలపరచేయ.

వసులు వసులుగానున్న నక్షత్ర గణాలను సోనియల్ భగోళ్యుడైన అంబర్ జూనియర్ ఈ మన్యన్ పరిశీలించేడు. వాటిని నక్షత్ర 'సంఘాలు' అన్నాడు. ఈ సంఘాలలో సాక్ష్యంగా కొద్ది మాత్రమే సక్షత్రాలున్నాయి; అక్షత్రాదుర దూరంగా ఉన్నాయి. అందుచేత, ఆ నక్షత్రాలు మన్యమున్న సురుత్యక్రగణబలం వాటితోక సంఘంగా నుంచగలిగినంత ఎక్కువగా ఉండును. మొదటిలో ఆ నక్షత్రాలు గమిస్తుంటే, పరిసర నక్షత్రాల ఆకర్షణ బలం వాటిమీద ప్రవర్తించి పోవుచేత, దీనిమీద కడి సమవేగంతో ప్రయాణిస్తుందనుకొనవచ్చును. షెర్ మన్యన్ కూటముందలి ఒక నక్షత్ర సంఘాన్ని పరిశీలించిన షెర్ భగోళ్యుడు వైపు, సెకండుకి 7½ మైళ్ళవేగంతో ఆ నక్షత్రాలు చెదిరిపోతున్నట్లు కనుగొన్నాడు. ఇప్పుడా సంతృప్తి యొక్క నిత్య 500 కాంతి సంవత్సరాల. ఆదిగా ఒకేసంపుటా పుగ్గ గానున్న నక్షత్రాలు ఈ పక్షాం చెదిరిపోతున్నట్లుంటే, ఇప్పటి 500 కాంతి సంవత్సరాలమే వ్యాపించడానికి 10 లక్షల యేండ్ల కంటే ఎక్కువకాలం పట్టవచ్చును. అంటే, ఆ నక్షత్ర సంఘంయొక్క వయస్సు రమారమి 10 లక్షల సంవత్సరాలనుకోవచ్చు.

వ్యాపించి లక్షలం గల ఇట్టి సంఘాలు మరి కొన్నిటిని ఇతివనక్షత్ర కూటాలలో గ్రావు కను గొన్నాడు. సక్షత్ర వేగాలనుబట్టి సంఘాల వయస్సు నిర్ణయించగా లక్షలకూటంపటి నక్షత్రసంఘం యొక్క వయస్సు 4 లక్షల యేండ్లని, సప్తమిండ్ల లంలోనున్న సంఘంయొక్క వయస్సు 4½ కోట్ల యేండ్లని తెలియజేస్తుంది.

మాంట్ నిల్కా వేగాలలో ఆనులవల గావిస్తున్న విజ్ఞాని వాలర్ బాడే యువనక్షత్రాలకు వృద్ధనక్షత్రాలకు గల వ్యత్యాసానికి సంబంధించిన భగోల్టా ఎక్కువగా సేకరించేడు. వాయుభాగి సమ్యుతితపదార్థం భాహువులుగా గల ఆండ్రోమెడా గెలాక్సీలో, ఆపదార్థానికి కలిసినవలలోనే యువనక్షత్రాలుంటాయి. బీజసూరిమైన వాయుభాగిపదార్థంతోనే ఆభాహువు తీర్చుతాయి. గెలాక్సీ కేంద్రకంలో వృద్ధతార లభింపింకా ఉన్నాయి; కేంద్రకానికి భాహువులకి మన్య కొన్ని వృద్ధతారలున్నాయి కేంద్రకప్రాంతంలో వాయువుగాని ఘోరిగాని లేదు,

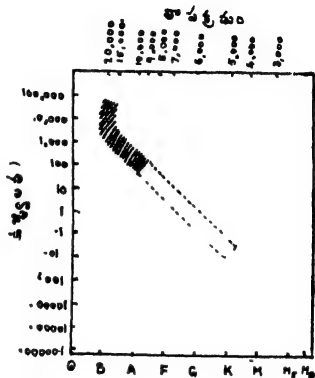
నక్షత్రోద్భవ సందర్భంలో అదితా పూర్తిగా వివిధ యోగమై యుండునట్లు.

లక్షలకొలది నక్షత్రాలు దగ్గరదగ్గరగా చేరి దట్టంగా ఏర్పడిన కూటాలను గోళీయపుంజు (Globular clusters) అంటారు. వాటిలో విస్తృతమైన వృద్ధతారలున్నాయి. వీరల్లో మేని నక్షత్రాలతర ప్రవృత్తి ఈ పుంజులలో కూడా కనిపించదు. దట్టమైన ఈ గోళము పుంజులలో నున్న నక్షత్రాలు మిక్కిలమైన నురుత్వాకర్షణ బలానికి లోబడియుండుటచేత, అవి చెరిగిపోతాయి. లక్షలకొలది సంవత్సరాలావిధంగానే ఉండిగలవు. గోళీయ పుంజులలో వాయు మూలి పదార్థం లేకపోవుటచేత వాటిలోని నక్షత్రాలు కాలుగల్గిన్ని సాంద్రతవు.

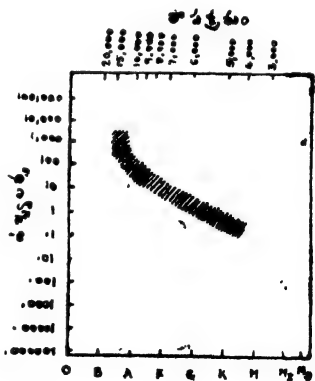
నక్షత్ర పరిణామాన్ని అర్థం చేసికోవడానికి ఎక్కువగా సహకరించేది నక్షత్రాల వర్ణావస్థల పటం. నక్షత్రాల ఉపరితల తాపక్రమాన్ని బట్టి వాటిని కొన్ని శాఖలుగా భగ్గోల్లులు విభజించారు. అవి O, B, A, F, G, K, M, R, N, S. ఈ క్రమాన్ని ప్రధాన శ్రేణి అన్నారు. ఒక జ్యోతిర్వర్ణం గల గెంతు నక్షత్రాలు వేర్వేరు దూరాలలో నున్నప్పుడు, దూరంగా నున్న నక్షత్రంకంటే దగ్గరగా నున్నది ఎక్కువ ఉజ్వలంగా కనిపించుట సహజమే. సాపేక్షంగా వాటి జ్యోతిర్వర్ణాలను చెప్పవలసి వచ్చినప్పుడు, ప్రతి నక్షత్రము మనకు విశ్రాంతి సందర్భంలో దూరంగా ఉన్నప్పుడు జెంతి ఉజ్వలంగా కనిపిస్తుందో అదే దాని హజ్వల్యం (intrinsic brightness) అని నిర్వచించారు. ఒక నక్షత్రంయొక్క దూరం, దాని అభివ్యక్తిమైన జ్యోతిర్వర్ణం తెలిసినప్పుడు, పై నిర్వచన ప్రకారం, దాని సహజజ్యోతిర్వర్ణం సులభంగా నిర్ణయించవచ్చు.

O శాఖ నక్షత్రాల ఉపరితల తాపక్రమం మిక్కిలి ఎక్కువ; S శాఖ తాపక్రమం అత్యల్పము. O నుండి S వరకు తాపక్రమం క్రమంగా తగ్గుతుంది. నక్షత్రాల తాపక్రమాన్ని జ్యోతిర్వర్ణాన్ని గ్రాఫు కౌగితంపై గుర్తించే, పటంలో ఎంపికక్రమిదిభాగంనుండి కుడివైపు క్రింది భాగానికి అడ్డంగా ఒక పన్నటి పట్టి ఏర్పడుతుంది. దానిని రస్సెల్ చిత్ర మంటారు. గోళీయంగా విజృంభింపబడిన దానిని గీసేదు. ఉష్ణతమైన యువనీల తారలతో ఎడమను త్రావంధమైన ఆ పట్టి చల్లటి వృద్ధతార తారలతో కుడివైపు అంతం ముందునుంది.

నిత్యపరిణామం చెందుతూన్న నక్షత్రం ఏ అవస్థలో ఏవిధంగా ప్రధాన శ్రేణి తారలలో ఒకటిగా మారుతుందో తెలియదు. కాని, ఒక నక్షత్ర కూటం ప్రధాన శ్రేణిలో చేరటం ఏదోవిధంగా పరి

చిత్రం 2. పెర్ నూవలోని తారా పుంజం యొక్క తాపక్రమం-ఉజ్వలతాపటం. అందులో నక్షత్రాలు ప్రధాన శ్రేణి చెందుతాయి.

చిత్రం 3. కృత్తికానక్షత్ర పుంజంయొక్క పటం. ప్రధాన శ్రేణియొక్క మిదిభాగం కుడివైపు నకు జరిగింది. ఎడమవైపు మేని బృహస్పతితారలు, కుడివైపు క్రిందిని కోణవాసునతారలు సూచితులు.

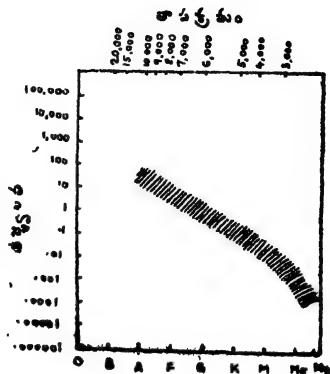
జాను మొదినదని భావిస్తే, దాని తదనంతర చక్రత వర్ణోజ్జ్వలతా పటంనుండి తెలిసికోదాని కనుకాకం కలుగుతుంది. ఉదాహరణగా మూడు సక్షత్రకూటాల పటాలపరిశీలనము. యావనంలోనున్న పెర్ న్యూస్ కూటమందలి తారాపుంజ పట మొకటి—చిత్రం 2; తదీయస్థులలోనున్న కృత్రికా పుంజ పటము— చిత్రం 3; హయడీన్ లోని వృద్ధకూట పటం— చిత్రం 4

చిత్రం 4. హయడీన్ పుంజచిత్రంలో కొన్ని తారలు ప్రధాన శ్రేణివారి భాగంనుండి విడిపోయాయి. ఇట్లు విడిపోయిన కూటంలోని తారలు బృహత్ కోణతారలు.

కోణవామన తారల బాహుళ్యం మాపించే పట్టిలో క్రిందిభాగం ఈ మూడు పటాలలోను ముగ్గు రోకేభాగం నుంది. కాని, పట్టియొక్క ప్రభాగం మూడు పటాలలోను మూడు విధాలుగా నుంది. తారల వయస్సు ఎక్కువౌతున్న కొద్దీ ఈ భాగం పొడిస్తేపు వంతుతుంది. దీనినిబట్టి తార పరిణా మంలో యంతతారల స్థానం తిన్నగా ముక్తేపునకు జరుగుతుందిని ఊహించుకోవచ్చు. అనగా, తార యొక్క సహజమై బౌజ్వల్యం మారదు కాని, దాని తాపక్రమం తగ్గుతుంది.

పాలవెలిలో నూర్పునికే సమీపంగా రకరకాల వయస్సులలోనున్న తారలున్నాయి. నాటివర్ణాల బౌజ్వల్య పటంనుండి (చిత్రం 5) స్పష్టమయే విధము మేముంటే పైని చర్చించబడిన మూడు తారా

చిత్రం 5. నూర్పునికే సమీప ప్రాంతం లో నున్న సక్షత్రాలపటం. ఇందులో బృహత్ కోణ తారలు అధికంగా నున్నాయి. ఈపటంలో మగ్గగా నుండి నూర్పునిస్థానం.

పుంజాలలో కంఠే, పీటిలో కోణవామన తార లధి కంగా నున్నాయి. దీనినిబట్టి నూర్పునికంపై పై మూడు తారా పుంజాలు వయస్సులో చిన్నవని నిర్ణయపాతుంది. ఆ తారాపుంజాల వయస్సు ముదిరే లోపున నాటిలోని తారలు చెవిపోతాయి. అయి వప్పటికి ఆ సక్షత్రాలు పరిణామం చెందుతూ, కొన్ని కోణ బృహత్తారలు కావచ్చు; మరికొన్ని విస్తృతనం చెంది, కొంత ప్రవ్యాన్ని కోల్పోయి శ్వేతివామన తారలుగా మారవచ్చు.

మెస్సెర్ 31 అనునంశతం గల గోళీయ పుంజం యొక్క బౌజ్వల్యలబలాన్ని పరిశీలిస్తే ప్రధానశ్రేణి యొక్క ప్రభాగం ముక్తేపునకు జరిగినట్లు కని పిస్తుంది. ఎందుకలా జరిగిందో బోధ పడదు. కాని, ఆ పటానికి సంబంధించిన ప్రధాన లక్షణాలను వివ రించడాని కనుకైన పరిణామ సిద్ధాంతాన్ని మాంటు విల్బర్క్ వేదశాలకు చెందిన సాగోళ్లూలు ప్రతిపా దించేరు. సుమారు 500 కోట్ల ఏంపికిందిట్లు ఈగోళీయ పుంజంలోని సక్షత్రాలన్నీ బాల్యవస్థలో ప్రధాన శ్రేణి తారలుగా నుండేవని వారి ఆభిప్రాయము. ఈ పుంజయొక్క అప్పటి వర్ణోజ్జ్వల్యపటం నేటి పెర్ న్యూస్ పటాన్ని పోలి ఉండేది. ఈ తారా పుంజంలో విడిగా వివరదత్తం లేకపోవుచేత

అందరి సత్కృతాలు కాయకల్పప్రక్రియ పొందే అవకాశం లేకపోయింది. అందుచేత, వాటి ఉదజనిని హీలియం మాన్యుకొంటూ అవి పరిణామ మొందజూచేయి. అతివేడిగానున్న తారలలో ఈ మాన్యుకొంటు జరిగింది, చల్లటి తారలలో మెల్లగా జరిగింది. కాని, సత్కృతంలోనున్న పదార్థం బాగా కలయితే ఉదజని గూఢపు కేంద్రకం ప్రభుత్వం నల్లకణంవలె చేత, ఒకరేటున హీలియం ఉత్పత్తి కాలేకపోయింది. ఉష్ణతారలో కేంద్రకంవలెనున్న ఉదజని హీలియం గా మారిపోతూవారి కేంద్రకాన్ని అవలంబియున్న కొద్ది భాగంలో సాగ్రీమే శుద్ధివాంతరకరణం (Transmutation) జరుగుతుంటేది. ఆ సమయంలో సత్కృతం వ్యాకోచించి బాగా పెరగజూచింది. ఏటి ఫలితంగా తాపక్రమంలోను జ్వల్యంతంలోను మాన్యులు కలిగేయి.

మన మార్గం చుట్టుపక్కలనున్న బృహత్తరలను M కి పలుకుతే గుర్తిస్తే, M కి కేంద్రీయంకొని ఉన్న కృత్రిమంగా కేంద్రీయంగా వాక్యమిస్తుంది. మన సత్కృతాలకు గోళీయపుంబంబంబం సత్కృతాలకు వాటి రచనావిధానంలోనే భేదమున్నదని ఇది సూచించవచ్చును. ఆరంభంలో వాటి రసాయనిక సంఘటనే వేరుగా నుండేదేమో!

సత్కృతాల ఉపరితల లక్షణాలనుబట్టి వాటి గర్భరహస్యాలను ప్రాచీన తెలివితోగలమని నిశ్చయంగా చేపట్టేము. సత్కృతాల ఉపరితలాలు బహువిధాలుగావున్నాయి. కర్మణ—సరిజని చక్రకామ గుణంగా (చిత్రం 1) ఉదజని హీలియం గా మారు ప్రక్రియలో జనించు $C - 13$ అను కర్మణ విసాక్షేప్త కొన్నిటిలో సాక్షేతం అత్యధిక పరిమాణంలో నుంది. సత్కృతాలలో పదార్థం బాగా కలయ బాధకుండునా వాదాని కిది నివర్తనం కావచ్చును.

ఉక్తిషీయం అను రేడియో ధార్మికపదార్థం కొన్ని దిట్ట సత్కృతాలలో ఎక్కువగా నున్నట్లు మాంటు విల్సన్ పరిశోధనలో కనుగొన్నారు. మన ధూమిలో సుమారు నిరవశేషంగా ఉక్తిషీయం విచ్చిన్నైవోయింది. కాని, సుప్రకృతాలతిత్తిమైన మాలిన్యం ఎంత బాగోగా నుండో అప్పుడు మంత్రేవా ఉక్తిషీయం ఆ సత్కృతాలలో నున్నట్లు తెలియవచ్చింది. అందుచేత, ఆ సత్కృతాల వయస్సు

సంబంధించి ప్రాచీన “ది ఇన్ ల్యూషన్ ఆఫ్ నాన్స్” దీని ముఖ్యాధికారి. దీనిలో చిత్రాలను ఆ వ్యాసంలోనితే.

100,000 ఏండ్లకు మించి ఉండదు. అంతే, లక్ష సంవత్సరాల క్రితం జన్మించిన సత్కృతాలు నైతమున్నాయని అంగీకరించవలసివస్తుంది.

సత్కృతాలన్నీ జగత్తులో ఒకేసారి పుట్టలేదు. సత్కృత పరిణామం ఆకాశ గహ్వరాలలో అనిచ్చి న్నంగా జరుగుతుంది. శివతారలుద్భవిస్తున్నాయి; వృద్ధతారలు వ్యాకోచించి చంద్రుడున్నాయి. ఈ మహా విశ్వంలో అసంఖ్యాక తారాగుంబాల జనన పరిణామ చరిత్ర మహాద్దుతియు! *

“అలరేడి కందుకంబు లటు
లంబరమున గయిసేయు గోళముల్,
విలయమునందు దక్క విజ
సీనుల దిప్పు, విహాయ మెన్నియున్
గలుగదు నీకు, మావపుల
కన్నుల కిది ధిరులు కాని, నీ
కలవకుగాక దివ్య మహి
మానిత చక్రపు తిరు సత్కృతి!”
(ప్రహ్లాదుగారి)

15 జూయల్స్ రిస్టువాచి రు. 5/-

ఇది 15 జూయల్స్ రిస్టువాచి. అందానికి, గట్టికి 15 సం॥లు గ్యారంటీ. దీనితో ఒక పౌండున్ కలం యివ్వబడును. ఖరీదు రు. 5/-లు. వెంటనే ఆర్డరు యివ్వండి.

National Swiss Watch Supplier,
Halka, No. 22, (B M M) Meerut, U. P.

విషయానుక్రమణిక

డిశంబరు 1953

సుహృద్యమున—దిగుమర్తి సీతారామస్వామిగారు	...	479
అధర్వణభారతము—తిమ్మావఱ్ఱల కోదండరామయ్యగారు	...	482
భాగస్వాములు—పుత్రేపు సత్యనారాయణమూర్తిగారు	...	488
తంజావూరి మహారాష్ట్రభూపతులు - ఆంధ్రసాహిత్యము—మల్లం		
పల్లి సోమశేఖరశర్మగారు	...	496
రాజధానినిర్ణయకలాపం—సూరంపూడి సీతారామ్గారు	...	505
ఆధునికాంధ్రకవిత్వంమీద ఆంగ్లసాహిత్యప్రభావము—కొత్తపల్లి		
వీరభద్రరావుగారు	...	511
పాడుగునీడలు—‘హితశ్రీ’	...	519
శివాజీరాజవిజయ—ఉడలి సుబ్బరామశాస్త్రిగారు	...	529
కోపర్నికన్—ఆయపిళ్ళ సంగమేశ్వరరావుగారు	...	533
వరద వెల్లువ—మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తిగారు	...	544
సంఘసేవ!—క్రొవ్విడి లక్ష్మన్నగారు	...	545
ఋషీశామన—వింజమూరి శివరామరావుగారు	...	551
లలితాసహస్రనామములో దేవీవ్యరూపము—డి. యస్. శర్మగారు	...	553
వర్ణావతరణము—సి. నారాయణరెడ్డిగారు	...	562
కలగూరగంప—	...	563
గంధవిమర్శనము—	...	567

ప్రివర్ణ చిత్రము : పల్లి పరిసరము—హెచ్. వి. రామగోపాల్గారు.

వినివినమునకు ఇంక

స్వచ్ఛమైనటువంటియు, ఇంక

మనోహరమైనటువంటియున్నైన బర్బము

రెక్కోనాలోని కేడిల్తో ఈ అద్భుతమైన

మార్పును మీరు తెచ్చుకొంటారు

రెక్కోనా నబ్బును ప్రతి
దినము వాడండి. కేడిల్తో
గూడిన. దాచి-నురుగు మీ
చర్మమును దినదినము
నకు ఇంక మెత్తగాను,
ఇంక స్వచ్ఛముగాను
చేయును.

రెక్కోనా

కేడిల్తో గూడిన నబ్బు
ఇది ఒక్కటే

* చర్మమును పోషించేటటువంటియు, చర్మమును
మెత్తగా చేయుటవంటియున్నైన మౌనం
ఒక ప్రత్యేక మిశ్రమమునకు రిజిస్టర్డ్ చేదు.

భారతి ముప్పదియవ సంపుటము

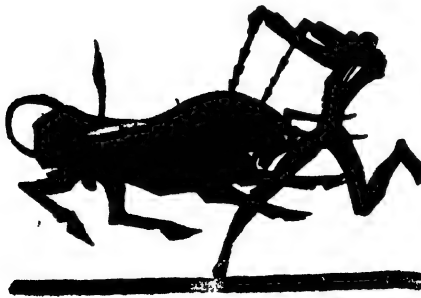
(1953 జూలై - డిశంబరు)

అ క రా ది వి ష య సూ చి క

	పం.	పుట.
అంధవరం తామ్రశాసనము (వాగ్) — యన్. రమేశం గారు	...	8 187
అధర్వణ భారతము (వాగ్) — తిమ్మకవిజ్ఞుల కోదండరామయ్యగారు	...	12 482
అమృతశీతక (ప) — సాశ్వ కృష్ణమూర్తిగారు	...	9 258
ఆధునిక కవిత్వంలోని అవహరిములు (వాగ్) — పాట్లపల్లి శీతారామరావుగారు	...	9 199
ఆధునికాంధ్రకవిత్వంమీద ఆంగ్ల సాహిత్యప్రభావము (వాగ్) — కొత్తపల్లి వీరభద్రరావుగారు	...	11 448
ఆధునికాంధ్రకవిత్వంమీద ఆంగ్ల సాహిత్యప్రభావము — (వాగ్) కొత్తపల్లి వీరభద్రరావుగారు	...	12 511
ఆంధ్రరాష్ట్రీకతరణము — (సంపాదకీయము)	...	10 1
ఆంధ్రరాజుల అభినందనములు (కల) — ముద్దాది మార్కటాచార్యశాస్త్రిగారు	...	12 565
ఆంధ్రులచరిత్ర (వాగ్) — రావల్ల హనుమంతరావుగారు	...	10 354
ఆంధ్రులచరిత్రపుటములు (వాగ్) — నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు	...	10 291
ఇహపరాలు (వాగ్) — వసంతరావు వేంకటరావుగారు	...	11 408
ఊర్వశి (ప) — డా॥ సుబ్బరామశాస్త్రిగారు	...	9 289
ఋషి కొమన (ప) — వింజమూరి శివరామరావుగారు	...	8 118
ఎందుకు విడిపోయాడు (క) — ఎన్. ఆర్. చందూరుగారు	...	12 551
చిదునిమిషాలు (క) — పంతుల శ్రీరామశాస్త్రిగారు	...	7 49
చింటిపయనం (ప) — కొనకర్త వంకటరత్నం గారు	...	10 319
కంఠధ్వని (క) — కవికొంపల వెంకటరావుగారు	...	9 246
కావ్యము-శిల్పము (వాగ్) — వాకాటి పాండురంగారావుగారు	...	10 308
కావ్యాలంకారాలు (వాగ్) — ముట్నూరి సంగమేశం గారు	...	9 257
కిటికీ (క) — రాచకొంప విశ్వనాథ శాస్త్రిగారు	...	11 385
కృతకోద్యానాలు (వాగ్) — ఆర్. యల్. యన్. శాస్త్రి, యం. వి. రమణరావుగారు...	...	11 398
కోపర్ణి కన్ (వాగ్) — ఆయిప్పి సంగమేశ్వరరావుగారు	...	12 588
క్షేత్రయ్యవదకవితి (వాగ్) — పి. గణపతిశాస్త్రిగారు	...	8 147
గతంలోకి ప్రయాణం (వాగ్) — వసంతరావు వేంకటరావుగారు	...	8 117
గాంధారి స్మృతిరాష్ట్రాలు (క) — రంగవీర సత్యనాగారు	...	8 —
గీతాంజలి (ప) — వాయని కృష్ణమూర్తిగారు	...	9 191
గోదావరి (ప) — గొడ్డు బాపిరాజుగారు	...	10 389
గంభీరమర్చనము	...	7 94
"	...	8 188
"	...	9 288
"	...	10 379
"	...	11 477
"	...	12 567

	సం.	పుట.
జయ! సిరికంతా! (ప) — బొడ్డు బాపిరాజుగారు	...	8 97
జవన్ ఆరా (ప) — కె. అన్నపరాజ శర్మగారు	...	7 7
తంజావూరి మహారాష్ట్ర ధూనితులు. ఆంధ్రపాహిత్యము (వ్యా) మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు	13	496
తిడికమల్ల వేంకటకృష్ణారావు (వ్యా) — నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు	...	7 82
తూలకరి చినుకులు (ప) — ముక్కపాటి కృష్ణమూర్తిగారు	...	8 166
దాక్షిణాత్యాంధ్రవాఙ్మయము (వ్యా) — నెలటూరి వేంకటరమణ్యగారు	...	7 27
దాక్షిణాత్యాంధ్రపాహిత్యము ,, ,, ,, ,,	...	8 157
,, ,, ,, ,,	...	9 231
దాగిన కోరికలు (క) — కాసుభేల నరసింహారావుగారు	...	8 118
దివ్యభావనము (ప) — అయ్యాచితుల హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు	...	8 156
నన్నయనాదసాష్టవము (వ్యా) — నందూరి బంగారయ్యగారు	...	7 55
నక్షత్రపరిణామము (వ్యా) — వసంతరావు వేంకటరావుగారు	...	11 470
నాటకరంగస్థలములు (వ్యా) — గోవిందరాజుల సుబ్బారావుగారు	...	10 371
నారదావతరణము (ప) — కోటాందూరి కృష్ణమాచార్యులుగారు	...	11 391
నిన్ను, నేడు, రేపు (క) — శార్వరి	...	10 347
నిష్క్రమణం (క) — పంతులు శ్రీరామశాస్త్రిగారు	...	11 415
నెడుంజెలియన్ (వ్యా) — శ్రీమతి వారణాసి యశోదాదేవిగారు	...	9 275
పరమార్థం (క) — మంధా వేంకటరమణారావుగారు	...	9 247
పల్లి పరిసరము (త్రి) — హెన్. వి. రామగోపాల్ గారు	...	12 —
పాప (క) — నూలతీ పెండూర్ గారు	...	8 144
పాదుకైంపీ (వా) — ఆట్రుడ్రగారు	...	8 121
పావులూరి గణితము (వ్యా) — తిమ్మావజ్జల కోదండరామయ్యగారు	...	7 77
,, — ప్రకృతగణితము (వ్యా) ,,	...	9 261
పాడుగు నీడలు (క) — హితశ్రీగారు	...	12 519
ప్రాచీనభారతంలో జలయానం (వ్యా) — బి. యన్. శర్మగారు	...	7 41
ఫలప్రతి (ప) — యస్వీ శోకారావుగారు	...	7 62
బంసీకి పుకార్ (త్రి) — రణవీర శర్మగారు	...	9 —
బాబు (క) — ఆకుండి వారాయణమూర్తిగారు	...	9 209
బౌద్ధాధిపతులు - సాలిహంపేము (వ్యా) — మండి వరసింహముగారు	...	8 144
భాగవ్యాసులు (క) — పు. శ్రీనివాస శర్మగారు	...	12 488
భాగ్యంలా! బుద్ధావృత్తి (వ్యా) — రాళ్ళపల్లి గోపాల కృష్ణమాచార్యులుగారు	...	11 425
భూతాల పుట్టిల్లు (క) — బలిరావు కాంతారావుగారు	...	7 63
మణిదీపిక (ప) — పి. గణపతిశాస్త్రిగారు	...	11 383
మధుర నేలిన తెలుగురాణి (వ్యా) — చల్ల రాధాకృష్ణశర్మగారు	...	10 332
మధ్యాహ్న భోజనం (త్రి) — యం. టి. వి. ఆచార్యగారు	...	7 —
మన విమర్శకులకు మనవిగాదులు (వ్యా) — చిరుమాపిళ్ళ శివరామకృష్ణప్రసాద్ గారు...	...	11 398
మల్లీశెట్టి (క) — ఆకుండి వారాయణమూర్తిగారు	...	11 458
మిల్లిగణిటి (క) — సు. శ్రీనివాస శర్మగారు	...	11 364
యశ్వరాత్రి (వ్యా) — డి. టి. లక్ష్మీవరసింహశాస్త్రిగారు	...	9 192
యాదోనియసుల ఆంధ్రభాషాసరిక్రమణ (వ్యా) — మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు	...	11 332
రచన - ఆనుపపత్తి ప్రకృతి (వ్యా) — పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు	...	8 137
రతిపాపగులు (త్రి) — ముక్కపాటి కృష్ణమూర్తిగారు	...	10 —
రాజధానినిర్మయకలహం (వ్యా) — మారంపూడి సీతారామగారు	...	12 505
రాయలశాస్త్రప్రదుష్యము (వ్యా) — దివాకర్ల వేంకటాచార్యగారు	...	8 101

	నం.	పుట.
తేజానిపంజము (18) — రణవీర సక్సేపాగారు	...	11 —
లలితా సమాప్తములు — దీపిష్యురూపము (వ్యా) — డి. యన్. శర్మగారు	...	12 558
లల్లి (ప) — నాయని కృష్ణమూర్తిగారు	...	11 494
వరద వెలువ (ప) — మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తిగారు	...	12 544
వర్ణావళిరణము (ప) — సి. నారాయణరెడ్డిగారు	...	12 562
వలపుపీలుపు (ప) — బొడ్డు బాపిరాజుగారు	...	7 27
విజయవిలాసము (ప) — నాయని సుబ్బారావుగారు	...	7 5
వివనాడి లేక త్యాజ్యకాలము (వ్యా) — రాళ్ళపల్లి గోపాలకృష్ణమూచార్యులుగారు...	...	7 69
వదుళ్ళపండుగ (క) — కవికొంపల వెంకటరావుగారు	...	8 172
వ్యవహార వేదిక (వ్యా) — ఆ. నరసింహశర్మగారు	...	9 219
శరదవసరము (ప) — గట్టి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రిగారు	...	11 396
శకాంక రేఖ (ప) — బూరుగడ్డ కందాళ్ళ లక్ష్మీనరసింహచార్యులుగారు	...	9 221
శివాజీరాజవిజయ (శ్లో) — ఉ దారి సుబ్బరామశాస్త్రిగారు	...	12 529
శుభాకాంక్ష (ప) — యిలుసు వెంకటేశ్వర్లుగారు	...	10 346
శ్రీ ప్రహేదకుమారచటోపాధ్యాయ (వ్యా) — వేలూరి రాధాకృష్ణగారు	...	8 115
సముద్రావదేశము (ప) — బొమ్మకంటి శ్రీనివాసాచార్యులుగారు	...	11 414
సంఘసేవ! (క) — కొవ్వడి లక్ష్మీన్నగారు	...	12 545
సిద్ధివాసలోభిత్రి చిత్రాలు (వ్యా) — వేలూరి రాధాకృష్ణగారు	...	10 341
సుహృద్భిమున (ర) — దీనుమర్తి సీతారామస్వామిగారు	...	12 479
సోమ నాధుడు (ప) — ఆప్పలవీర వెంకట శోభయ్యశాస్త్రిగారు	...	10 328
సౌరభటుంబోత్పత్తి (వ్యా) — వసంతరావు వెంకటరావుగారు	...	7 9
స్త్రీలగేయ కథలు (వ్యా) — 'కృష్ణచక్ర' గారు	...	9 207
స్త్రీలగేయకావ్యములు ,, ,,	...	7 38
స్త్రీల సారమార్గికగేయాలు ,, ,,	...	8 129
స్వగతము (ప) — భట్టిప్రోలు కృష్ణమూర్తిగారు	...	9 228
'స్వర్గాదపి' (క) — జలమూతం రుక్మిణీవాళాశాస్త్రిగారు	...	8 111
హృదయత్రయచంద్రిక (ప) — విశ్వవాళ సత్యవారాయణగారు	...	7 17
హంస : శ్రీరవీరవిభాగము (కల) — ఆ. హృదయనిగారు	...	10 310
	...	12 563

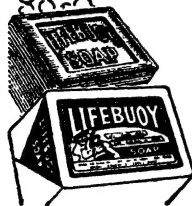

ప్రతిదిన మలినములోని క్రిములనుండి మీ ఆరోగ్యమును కాపాడుకొనండి

లైఫ్ బాయ్ యొక్క

శక్తికలపైస
నురుగుతో!

మీ రెండు తొగలవ్రాసున్నప్పటికీ మలినములోని క్రిములనుండి ప్రతిదినము అంటురోగమును పొందుటకు అవకాశమున్నది. లైఫ్ బాయ్ సబ్బుతో కరచు స్నానముచేసి మీ ఆరోగ్యమును కాపాడుకొనండి. దాని రక్షకమైన నురగ మలినములోని క్రిములను తరిమివేసి రోజంతా మిమ్మలను హాయిగానుంచును.

లైఫ్ బాయ్ సబ్బు

